MARIVAUX

Țăranul ajuns

Editura Univers

CLU

Clasicii
Literaturii Universale

Marivaux

ȚĂRANUL AJUNS

Traducere de LUMINIȚA PETRU și ȘTEFAN POPESCU

Cuvînt înainte de IRINA BĂDESCU

București — 1976

Editura Univers

Coperta colecției : *Vasile Socoliuc*

Traducerea s-a făcut după ediția :

Marivaux, *Le paysan parvenu*,
Editions Garnier Frères, 1959

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sînt rezervate Editurii UNIVERS

Cuvînt înainte

Ajuns la punctul care încheie ultima pagină a romanului lui Marivaux, cititorul de astăzi se poate întreba: „țăranul ajuns" unde? sau ce? Întrebare care se poate stîrni mai vie dacă acest cititor ar mai afla între timp și că, din cele opt părți ale cărții, numai cinci sînt scrise de Marivaux, restul de trei fiind o laborioasă și neinspirată pastișă a finalului lăsat în suspensie de autor. Că, adică, romanul e neterminat. Aceeași întrebare se poate însă și schimba într-o pașnică încredere, oblon tras peste trecut: dacă povestea e neterminată, Marivaux singur, trecut în tăcere definitivă, ar fi putut ști unde sau ce i-a ajuns țăranul, dar nu ne-o mai spune. Două moduri de suspendare a dialogului între scriere și lectură, care alcătuiesc două istorii deosebite ale cărții, una deschisă și una închisă — și una și alta putînd rămîne pentru totdeauna astfel, dacă *Țăranul ajuns* ne rămîne doar ca o jucărie din magazia iluzoriului devorator de timp, pusă în raft, cotor lîngă cotor, alături de alte jucării de soiul ei, cheița care-o face să cînte în buzunar, pînă la o eventuală altă după-amiază goală de străbătut, la o altă vreme de păcălit cu jucării, o vreme care poate foarte bine să nu mai vină niciodată.

Oricum i-ar fi răspunsul, cititorul de azi își pune o întrebare pe care contemporanii lui Marivaux nu și-au pus-o. Și mai și știe, din experiența lui de cititor, cîteva lucruri în plus față de aceștia, cu singura condiție de-a acorda un pic de atenție către bagajul de sine cu care întîmpină lectura unei cărți noi: știe, de pildă, că întrebarea și-o pune odată ajuns, el însuși, la punctul ultimei pagini; că „ajuns" poate sta și singur — ca un perete de butaforie sintactică pe care se profilează siluetele rememorate ale lui Dinu Păturică, Rastignac, Bel-Ami — după cum „ajuns" poate și cere sprijinul unei stări — la rang, la avuție, la ceea ce a visat sau căutat, la fericirea deplină a fina-

lului de basm. Între una şi cealaltă situaţie de cuvînt, cititorul ajunge şi el după cum citeşte romanul ca pe unul încheiat sau nu ; şi iarăşi, după cum — sau după cît — eul său aderă sau se distanţează de eul drumeţ printre pagini. Pentru că, de fapt, romanul este memoriul unui eu pe care autorul, după moda unei vremi răscolite de vînzoleală socială şi ambiţii de îmburghezire, l-a numit, privindu-l din afară, al unui „ţăran ajuns", dar care rămîne, şi nevoit şi de plăcerea psihologică a autocontemplării, sub o costumaţie de împrumut din recuzita retoricii româneşti, în primul rînd un eu povestitor. Autor, personaj şi narator, întreită făptură vorbitoare privind în trei direcţii la drumul parcurs : de la punctul unde a ajuns înapoi şi în acelaşi timp în sensul în care curg foile cărţii, pînă la punctul unde ajunge — cu cititorul odată. Direcţii care se întreţes sub ochii parcurgînd rîndurile şi alcătuiesc cumpăna instabilă, mereu clintită într-o parte sau alta, a unei călătorii ; solicitate cînd de un amănunt al peisajului, cînd de o trăire, cînd de o oglindă. O călătorie deghizînd o autobiografie sau invers, aşa cum eul deghizează un ţăran — sau iarăşi invers ; a cărei ţintă se arată astfel a fi cînd accesul la o stare socială mai înaltă — aşa cum ar părea dacă romanul s-ar încheia asupra parvenirii lui Jacob undeva, într-un loc anume din lume —, cînd plăcerea, ea însăşi drumeaţă, fără ţintă, a descîlcirii prefacerilor mărunte sau importante din sinea eului drumeţ în oglinda cu ape nesfîrşite a scrieturii.

Costumaţia romanului lui Marivaux este una tradiţională. Pe de-o parte moştenită de năravaşul veac al Luminilor din romanele picareşti şi realiste ale epocii clasice, tradiţie încă puternică în perioada de început, cînd scrie Marivaux şi cînd spiritul critic, prins între canoane, bate încă pasul pe loc, luminîndu-şi întrebările lăuntrice înainte de-a porni la luptă în cîmp deschis. Tradiţia picarescă este a unuia şi aceluiaşi aventurier urcat de-a călare de roata norocului şi mînat pe un drum presărat cu întîmplări neprevăzute, întîlniri surprinzătoare, oameni de toate sciurile sociale şi morale, aci sărac, înhăitîndu-se de nevoie cu tîlharii, aci înălţat în rânguri nevisate, aci domn, aci slugă, curtat sau respins de împrejurări, fiicele nestatornice ale atotputernicului hazard. Călătoria picaro-ului de sorginte spaniolă este una de privitor al său însuşi : retras în scris ca într-un stal, la vîrsta tîrzie a cumînţeniei, asistă, de la distanţa spectatorului, la pantomima în care el însuşi joacă alături de pestriţele chipuri caricaturale. Un ochi vorbitor, aţintit cu răceală asupra

unei lumi cu două dimensiuni, colorată țipător, care a fost cîndva — ca și el... —, iar acum defilează neprimejdioasă, neatinsă și neatingîndu-l, nu vă temeți, nici eu nu mă tem, a fost cîndva, acum nu este decît „a fost odată". Călătorie a lui Homunculus cel prefabricat în fiola lui etanșă de cristal. În romanul picaresc, cuvîntul-tușă de penel nu spune decît ceea ce ochiul de departe scrutător vede. Marivaux trebuie să fi purtat respectul acestei tradiții, îmbogățită pe de altă parte și de literatura engleză — de care era pasionat — și de abia născuta curiozitate pentru faptul divers, în epoca primelor gazete. Însă în lumea lui se petreceau multe care totdeodată îl și înstrăinau de ea. În saloanele al căror obișnuit era, cuvîntul, devenit vorbă de duh, se rafina într-un joc subtil și rapid, zeci de replici telescopate într-una singură îi învățau pe „causeuri" arta auzului interior și a înțelegerii scînteietoare. În culisele teatrului — marea lui patimă și ambiție — Marivaux asista la cazna de zile și luni a actrițelor de-a învăța meșteșugul unei ocheade de-o clipă, al unui zîmbet de spontană naturalețe. Între moda cochetelor Regenței, ahtiate după farmecul „naturii" — aceeași ca și natura rafinat măsluită a actrițelor — și moda intelectuală, atît de plăcută lui Montesquieu și Voltaire, a călătorului venit de pe alte meleaguri, pur și drept, să deschidă ochi uimiți asupra stricăciunii unei Franțe bolnave de bătrînețe feudală, Marivaux și-a întemeiat romanul ca o reînnoire discretă — arta discreției a învățat-o tot în saloane — a sorții călătoriei picarești. Reînnoire a eroului și a povestirii lui. Între Jacob și povestirea lui, în miezul însuși al tradiției, originalitatea lui Marivaux se strecoară abia simțită, o întredeschidere ca a cortinei înainte de spectacol prin care scapără privirea curioasă, „cuvîntul cel cu două fețe", autorul cercetîndu-și publicul? actorul scrutînd sala? un dialog mimat, scriitură către auz nu numai către văz, complicitate schițată între toți cei care, citind sau scriind, își pot spune deopotrivă „eu".

Eroul lui Marivaux ar putea fi Chérubin al lui Beaumarchais dacă, în loc să plece din satul natal la Paris, s-ar fi oprit pe drum la castelul contelui Almaviva. Tînăr, un copil aproape, vesel, frumușel și naiv, incult dar curios, fără prejudecăți de carte dar dornic să vadă cît mai multe, țărănușul călător — picaro împrospătat de dorința filozofilor vremii de-a proslăvi valorile naturii — e mînat de hazard spre prima lui întîmplare, în casa unui burghez bogat. Numai că acest hazard, disciplinat,

într-un sens, de mîna lui Marivaux — deprinsă din gazetărie cu unele fapte semnificative ale vremii — nu-l mai distribuie mai departe în fel și fel de alte peripeții, cu cît mai neverosimile, cu atît mai tradiționale. Ci se prezintă de la bun început cu chipul, mai mult sau mai puțin atrăgător, unic în diferitele lui ipostaze, al femeilor. Întîmplările semănate pe drumul lui Jacob, din bucătăria unui financiar în alcovul unei pioase domnișoare bătrîne, apoi în cabinetul unui magistrat, în închisoare, în căsuța închiriată de văduva Rémy pentru întîlniri clandestine, poartă toate fustă și configurează o ascensiune socială — de la subreta Geneviève la cucernica domnișoară Habert, apoi la înaltele doamne de Fécour și de Ferval. Căci Jacob, țăranul cu abia un pic de știință de carte, ajunge, pe parcursul celor cinci părți scrise de Marivaux, un burghez așezat, cu rang și avere, cu nume înzorzonat de particulă, ba chiar pătrunde — și nu doar ca solicitant ci și cu dreptul ce i-l conferă propriul gest de generozitate — în lumea de vază a unuia dintre primii magistrați ai Parisului și a contelui d'Orsan. Drumeție suitoare, datorată fizionomiei lui vesele, buclelor brune și docilității la solicitările — mîngîietoare și doritoare de mîngîieri — ale cucoanelor, mai tinere sau mai trecute, mironosițe libertine în căutare de aventuri sau sincer — pentru că tardiv — iubitoare, toate însă atrase de aspectul lui naiv și spontan. Aceeași — sau mai precis, același tip de — ascensiune care va fi mai tîrziu cea a lui Rastignac sau Bel-Ami. Dar drumeția lui Jacob nu e numai atît. Pe de-o parte pentru că, suitoare prin alcovuri, ea se și răsucește uneori, ca vrejul — după legea tainică a rotii norocului; și din culmea orgoliului de-a fi ajuns „cineva" — fie și printr-un fel de cumpărare — Jacob se trezește deodată în închisoare, sau din euforia de-a avea două „iubite" — în sensul ipocrit al epocii, adică două virtuale cuceriri — păcălit de una și părăsit de cealaltă. Aceste capricii ale sorții îi ocolesc drumul, iscînd prilejul unor alte istorisiri, mai patetice și doar tangente celei a eroului nostru, cum este cea a virtuoasei și nefericitei doamne d'Orville, sau mai comice, ca aceea a falsei acuzații de omor. Cu asemenea împestrițări, făcute parcă doar spre a stîrni interesul cititorului moleșit de o linie prea limpede desenată, drumeția lui Jacob s-ar putea dezlîna ca aceea a modelelor picarești unde acțiunea ocupă aproape tot locul, uniformizîndu-se prin excesul de varietate. Jacob, simplă jucărie a hazardului, obiect rostogolit dintr-o întîmplare într-alta de o

mînă străină — mîini albe și încărcate de inele mîngîindu-i bărbia, sau butucănoase, făcîndu-i poruncitoare semn să intre sau să iasă, mîna translucidă a hazardului sau încordată pe pană a autorului — ce altceva ar mai povesti decît tradiționalul spectacol de sine la care el însuși, așezat comod în fotoliul la care „a ajuns", asistă, spectacolul în care odinioară, pînă a nu fi „ajuns", juca un Jacob de care acum se simte despărțit ca prin zidul opac al scrierii? Or tocmai aici se petrece o imperceptibilă alunecare a decorului înfățișînd succesiv, dar echivalent, o bucătărie, un salonaș „simplu, dar confortabil", o stradă zgomotoasă, interiorul diligenței de Versailles, un budoar sau cabinetul unui potentat al zilei. În drumeția scrisă se strecoară drumeția scrierii, „a fost odată", cel închis se întredeschide revelînd un „acum", domnul de la Vallée se ridică din fotoliu cu sprinteneala „feciorașului" Jacob, iar dindărătul lui transpare, într-o privire complice trimisă cititorului, silueta neprecisă a autorului. Toți în ciți se desparte, cum se desfac scînteierile divergente din inima unui cristal, eul scriitor. Și astfel, zidul scrierii devine un perete translucid de miraj, la invizibila graniță a căruia privitorul devine privit, iar acesta, la rîndu-i, privitor, prin artificiul mai mult intuit decît propriu-zis descoperit de Marivaux, al cuvîntului cu două fețe. Aceasta pentru că, pornind în drumeția lui — în această perspectivă, deodată mai încărcată de semnificație decît o simplă perindare de decoruri și imprejurări, mai adîncită în sensul uceniciei, al formației, decît prelungită în sensul călătoriei, așa cum, puțin mai tîrziu, va fi și cazul lui Wilhelm Meister al lui Goethe —, Jacob pornește simultan în două sensuri: în sensul în care curg paginile cărții, dinspre țărănușul cu ochii dilatați de mirare la vederea nemaipomenitului Paris, către ceea ce îi va fi *dat* să ajungă, sensul timpului pe care povestirea-lectură îl umple în cititor, ca pe o cupă de clepsidră. Dar în aceeași măsură și în sensul invers, dinspre fotoliul de unde domnul de la Vallée, privindu-și cu satisfacție în oglindă haina de casă și papucii respectabili, caută, mijindu-și ochii, să discearnă urmele drumeției închegate în cutele veșmîntului onorabilității, urcînd astfel cursul timpului, înapoi spre obîrșie, de la ce este ajuns spre ce a fost — cupa opusă a clepsidrei, cea din care nisipul se scurge pînă la golire. Cele două sensuri, ca și cele două stări ale eului, imperceptibil, cît e gîtul clepsidrei, divizate — Jacob, personaj-obiect, domnul de la Vallée, personaj-subiect — sînt împreună și nedisociate

în cel povestitor investit cu puterea creatoare de iluzie și doar atît de puțin, de imperceptibil divizate, cît e cuvîntul în iluzoriu împuternicit cu îndoita valoare de privire și de vorbire. Plecînd la drum să-și caute soarta în lume, Jacob este de la bun început însoțit; nu un cu singur și inform, ci investit cu chip și configurație: o fire veselă, optimistă, naivă, perfectibilă. Mai ales perfectibilă. Jacob pleacă pentru a se schimba — în sine — precum a schimba și mediul din care iese, rămînînd totdeodată același — adică tot „eu".

Scrierea mimează portretul plastic: în povestire, Jacob e dăruit cu vorbire — sprintenă și spontană — cu privire — aservă — (cele două moduri de manifestare a personalității unui erou în mediul cu două dimensiuni al cărții) și cu putința de acord a acestora, acea calitate care, pentru Marivaux, întrecea în pătrundere rigoarea absolută a rațiunii, cu intuiție. El își începe drumeția ca obiect deopotrivă al hazardului și al povestirii domnului de la Vallée. De la bun începutul acesteia însă, arătîndu-i-se agerimea privirii și adaptarea la împrejurări a vorbirii, intuiția lui își vădește virtuțile de cunoscătoare. Încă din episodul cu subreta Geneviève, Jacob deslușește că prospețimea chipului și a vorbei sînt plăcute femeilor. Cu asta, a făcut un pas — cîteva pagini — decisiv însă: a intuit efectul pe care-i face asupra celorlalți, s-a văzut din afară în scriitură ca în oglindă. Și s-a plăcut pe sine, așa cum l-ar plăcut Geneviève și, în ciuda aparențelor, și stăpîna acesteia. La următorul episod — cel al întîlnirii cu domnișoara Habert — Jacob își va stiliza puținței naivitatea și prospețimea, astfel încît efectul să le fie sporit. Începînd prin a fi mînat de hazard, de împrejurările lui precumpănitor feminine, Jacob ajunge, înțelegîndu-le, să le provoace spre a-l mîna — cum este cazul cu favorurile înaltelor doamne de Ferval și de Fécour. Să se dedubleze adică, alăturînd tot mai strîns poziția de subiect scriitor-privitor celei de obiect scris-privit. Iar dacă la un anume moment, capriciul malițios pare a-i dejuca socotelile, Jacob nu se intimidează, nici nu disperă. Pentru că ținta drumeției lui nu mai este numai aceea ascensiv socială; iar pe de altă parte, acum știindu-se, are încredere în el. Această mimare a propriei ingenuități în vederea unui efect — și nu gratuit — este sau nu ipocrizie? „Să te iei așa cum te afli", spune el pe la începutul povestirii; iar ceva mai tîrziu „sufletul se subțiază (rafinează) pe măsură ce se strică". Cuvinte defini-

torii pentru sine. Docilitatea obiectuală a lui Jacob față de împrejurări *pare* absolută, neîngrădită de nici o prejudecată și de nici un principiu, mergînd chiar pînă la duplicitate — ca în scena cînd acceptă, tacit, ironiile de gelozie ale doamnei de Ferval la adresa binefăcătoarei lui, domnișoara Habert. Și totuși Jacob are, subiectiv, și prejudecăți — ca aceea, sănătos țărănească, de-a nu lua de soție o femeie compromisă moral cum e Geneviève — și principii, sau mai precis, o generozitate spontană, care-l face să-și primejduiască viața pentru a salva un necunoscut atacat mișelește. Doi Jacob într-unul singur? Perspectiva asupra personajului se înmulțește într-un mod amețitor, și între cel care înfăptuiește acțiunea de salvare a necunoscutului și cel care-și autoadmiră gestul se mai așază o dedublare, o despărțire. Înțelegerea intuitivă, aprofundată în cunoaștere — și autocunoaștere — este aceea care operează această despărțire, risipită în toate nivelele eului, o despărțire între privire și vorbire, determinată de însuși acordul acestora. Privirea îl înregistrează ca actor, ca obiect rostogolit dintr-o împrejurare într-alta; vorbirea nu mai vine numai, ca în vechile modele picarești, să mimeze această înregistrare, ci, întîrziat, s-o deslușească, s-o înțeleagă. „Cuvîntul i-a fost dat omului ca să-și ascundă gîndul", spune un părinte iezuit. Cuvîntul îi este dat domnului de la Vallée ca să revele ceea ce cuvîntul lui Jacob ascunde. Pe măsură ce drumețește, Jacob înțelege *cum* și drumețește după cum înțelege. Din clipa — reversibilă astfel în început și sfîrșit, dilatată în parcurs ca esența însăși a iluzoriului romanesc[1] — cînd eroul înțelege, întîi intuitiv, apoi tot mai aprofundat, mai rafinat, *ce face*, adică ce rol joacă, el încetează pe nesimțite să mai fie doar actor și devine deopotrivă povestitor: Jacob devine totdeodată domnul de la Vallée precum țăranul naiv burghezul prosper, în măsura în care se deprinde să-și joace propriile calități: să pună privirea explicativă în locul cuvîntului — ca în scena citată mai înainte, cu doamna de Ferval — cuvîntul explicativ în locul privirii — ca în autoadmirația gestului generos față de năpăstuitul d'Orville. Ucenicie a artei mimării deci, această drumeție cu valoare formativă: și nu — sau nu numai — ucenicie a ipocriziei. Pentru că în această autobiografie, pe nesimțite preschimbată în jurnal, se păstrează

[1] Căci iluzoriul constă din mimarea reversibilă a unei călătorii printr-o stare pe loc — interiorul aceluiași „eu" —, a unei stări pe loc printr-o călătorie.

o valoare fundamentală, care este tocmai fața salvatoare a scriiturii : libertatea spirituală. Despărțindu-se spre a se privi, eul se eliberează de sine, iar forma stilistică a acestei libertăți este ironia. Critică la adresa abaților de saloane, a cucernicelor domnișoare pofticioase după cele lumești, a favoritismului și libertinajului, malițioasă față de mironosita Agathe sau de simpatica mahalagioaică d'Alain ; tolerantă și bonomă, dar fără cruțare în constanta ei limpezime, față de el însuși. Fie că se privește în oglindă îmbrăcat în halatul cu amețitor parfum de onorabilitate — „lăsați-mă să vă vorbesc despre el cît mă mai bucură, n-o să țină mult ; curînd mă voi fi obișnuit" — fie că se privește în apele povestirii, ciugulind îndurerat și fără poftă din dejunul trimis la închisoare de consoarta grijulie — „am aruncat niște priviri lîncede către un pui fript cu înfățișare destul de plăcută și de unde am desfăcut cele două aripi, care s-au aflat deodată mîncate, nu știu cum, pe nesimțite ; am mai ronțăit încă, în lipsă de altceva mai bun de făcut, vreo cîteva bucățele ; am băut o dușcă-două dintr-un vin care mi s-a părut bunișor fără să-i dau nici o atenție, și mi-am isprăvit dejunul cu cîteva fructe din care am gustat numai pentru că erau acolo, în fața mea" — distanța de eliberare de sine este păstrată constant, ca una ce este, într-un fel, rațiunea însăși de-a fi a cărții. Pentru că dintr-o atare perspectivă asupra sa însuși, drumeția în lume capătă și ea relieful uneia spirituale, de la naivitate la experiență, iar metamorfoza lui Jacob în domnul de la Vallée, dincolo de răsunetul ei documentar despre o epocă de străpungeri sociale, este aceea a unui om devenit — „ajuns" — scriitor. Nici bun, nici rău, ci rînd pe rînd și după împrejurări, una și (sau) alta, eroul este ceea ce îl face povestirea, adică povestitorul care o începe și în care el însuși se preschimbă pe parcurs. Fraza, aproape programatică, despre „arta de-a citi în mințile oamenilor și de-a le descîlci sentimentele tainice, acest dar pe care l-am avut întotdeauna și care uneori mi-a fost de mare folos", cine o rostește, Jacob a cărui privire țintuiește de la prima întrevedere roșeața din obrajii subretei, sau spectatorul la Vallée descriind din amintire scena? Aici, ca și în multe alte puncte ale povestirii, momente de întrerupere unde intuiția cu ascuțiș delicat, cîteodată despicătoare a firului de păr în patru, zăbovește în analize psihologice, aci aruncate în fugă, aci îndelung migălite, sau altele, unde freamătă o nerăbdare anonimă — „toate

povestioarele astea mă plictisesc, hai să le sărim" — curgerea romanului, și așa capricioasă, se tulbură în adîncime. Privirea cititorului nu mai e solicitată să reconstituie din cuvinte un tablou imaginat, ca în pasajele narative — masa de nuntă, poveștile călătorilor din diligență, cearta celor două surori etc. Ci o vorbire se așterne peste slova scrisă, ca o șoaptă foarte intimă dintr-un dialog interior : al cititorului cu sine ? sau poate cu un alt eu, umbră abia vizibilă, deopotrivă ascunsă și revelată de povestitorul erou, cu Marivaux ?

Contemporanii i-au reproșat lui Marivaux — și răutatea voltairiană a dat aici o sentință nedreaptă, prea adesea socotită ca fiind fără drept de apel — că își trece timpul „cîntărind labe de muscă în balanțe de pînză de păianjen" ; cu alte cuvinte, lipsa de acțiune a romanelor lui, un rafinament taxat drept prețiozitate și o lipsă de proprietate, de acurateță stilistică. Cititorul modern însă știe că un roman nu povestește numai întîmplări din afara lui, ci se povestește și pe sine, propria lui naștere și dezvoltare pînă la punctul final ; că domeniul interior este tot atît de vast și de accidentat ca și realitatea exterioară ; că prețiozitatea — în sensul bun — poate fi luciul — meșteșugită spontaneitate — de vorbire cu care se înnoiesc cuvintele tocite de folosința scrisă ; și, în sfîrșit, că improprietatea poate caracteriza un stil care nu caută transparența — redare precisă a preciziei, rigoare rațională uneori monotonă — ci dimpotrivă, o abia perceptibilă învăluire — precizie a imprecizici, freamăt al intuiției. Acesta e domeniul lui Marivaux transpus din teatru în scriitura romanescă, cu mișcarea de translație cu care realul se transpune în iluzoriu : o scenă cu decoruri discret colorate, pe care actorul evoluează în nehotărîrea plăcută și lucidă, ca un abur de șampanie, de-a se afla pe sine între cel ce *este* și cel al cărui rol îl *joacă*.

IRINA BĂDESCU

TITLUL PE CARE ÎL DAU acestor memorii vorbește despre originea mea. Nu am ascuns-o niciodată celor care m-au întrebat despre ea, și se pare că Dumnezeu mi-a răsplătit sinceritatea sub acest aspect, căci n-am băgat de seamă, în vreo împrejurare, ca oamenii să-mi fi arătat mai puțină considerație și stimă.

Am văzut totuși mulți proști care nu aveau și nu recunoșteau alt merit pe lume decît acela de a se fi născut nobili sau de neam mare. Îi auzeam cum disprețuiau mulți oameni mai de preț decît ei, doar fiindcă nu erau gentilomi ; dar acei oameni pe care îi disprețuiau, respectabili dealtfel printr-o mie de calități, aveau slăbiciunea să roșească ei înșiși de originea lor, să o ascundă și să încerce să-și atribuie alta, care s-o mascheze pe cea adevărată, și să-i pună la adăpost de disprețul lumii.

Or, artificiul acesta nu reușește mai niciodată. Oricît te-ai strădui s-o ascunzi, realitatea se răzbună, mai devreme sau mai tîrziu, pe toate minciunile cu ajutorul cărora ai încerca s-o acoperi, și, pînă la urmă, ești dat în vileag de-o infinitate de întîmplări neprevăzute de care nici nu te poți feri și nici prevede. În privința asta, nu am văzut niciodată o vanitate care să sfîrșească bine.

E greșit, dealtfel, să crezi că o naștere obscură te înjosește, cînd singur o mărturisești, cînd se află de la tine. Răutatea oamenilor nu te mai poate cobori, o lipsești de drepturile ei. Ea n-ar vrea decît să te umilească, iar tu îi îndeplinești dorința, umilindu-te singur. În acest caz, nu mai are nimic de spus.

Împotriva lor înșiși oamenii se poartă cinstit ; ei socot că e frumos ca victimele lor să le înfrunte dispre-

ţul injust ; asta îi pune la locul lor. Ei văd în acest curaj o noblețe care le închide gura. E o mîndrie justificată care frînge îngîmfarea obraznică.

Dar am vorbit destul despre asta. Cei pe care îi privesc gîndurile mele ar face bine să mă creadă.

Obiceiul cere ca la întocmirea unei cărți să începi cu un mic preambul. Iată-l. Să ne întoarcem la mine.

Povestirea păţaniilor mele va fi de folos celor care vor să se instruiască.

Iată, în parte, ce mă face să le dau la iveală. Și caut, totodată, să mă amuze și pe mine.

Trăiesc la țară, unde m-am retras, și unde timpul liber mă îndeamnă la meditație ; voi face acest lucru povestind întîmplările din viața mea. Le voi scrie cît mai bine cu putință. Fiecare are felul său de a se exprima, izvorît din felul cum simte.

Printre faptele pe care le am de povestit cred că sînt și lucruri ciudate : să mi se ierte stilul de dragul a ceea ce am de spus. Îndrăznesc să vă asigur că sînt adevărate. Nu-i o istorisire inventată și socot că asta se va vedea limpede.

Cît despre numele meu, nu vi-l spun : treceți-l cu vederea. Dacă vi l-aș spune, m-ar stînjeni la povestit.

Unii m-ar putea recunoaște, însă îi știu discreți și nu vor abuza. Să începem.

M-am născut într-un sat din Champagne și, în treacăt fie zis, norocul mi se trage de la vinul de prin partea locului.

Tatăl meu era arendaș la bogătașul din sat, om tare avut (vorbesc de bogătaș), căruia, ca să fie nobil, nu-i lipsea decît titlul.

Își dobîndise averea făcînd negoț, se înrudise cu familii de seamă prin căsătoria celor doi fii ai lui, dintre care unul îmbrăcase roba, iar celălalt alesese spada.

Tatăl și fiii trăiau regește ; își luaseră numele după pămînturile pe care le aveau ; cît despre cele adevărate, cred că nu-și mai aminteau nici ei.

Originea și-o îngropaseră parcă sub avuții nemăsurate. Deși se știa bine, nu se prea vorbea despre ea. Noblețea

înrudirilor lor sfîrșise prin a zăpăci mințile oamenilor în asemenea măsură, încît îi confundau cu tot ce era mai ales la curte și în oraș. De fapt, orgoliul oamenilor are o influență destul de bună asupra anumitor prejudecăți. După el se revelă partea de frivolitate a acestora.

Cînd am venit pe lume, aceasta era situația lor. Pămînturile pe care le dobîndiseră și al căror arendaș era tata nu erau renumite decît prin vinul ce-l dădeau în cantitate destul de mare.

Era cel mai bun vin din acele ținuturi ; cel care îl ducea la Paris stăpînului nostru era fratele meu mai mare, căci eram trei copii : doi băieți și o fată, eu fiind cel mai mic.

Într-unul din aceste drumuri, fratele cel mare se îndrăgostì de văduva unui hangiu înstărit, a cărei inimă n-a fost nesimțitoare, și care l-a luat de bărbat cu toate ale lui, adică cu nimic.

Mai apoi, copiii acestui frate au avut mare nevoie să-i recunosc de nepoți ; căci tatăl lor, care mai trăiește încă, și acum e cu mine, a dus mai departe hanul, dar în zece ani și-a văzut casa ruinată de risipa nevestei.

Cît despre fiii lui, cu sprijinul meu sînt astăzi oameni cumsecade, bine situați. Cu toate astea, n-am scos din ei decît niște nerecunoscători, tocmai fiindcă le-am reproșat că prea se țineau cu nasul pe sus.

De fapt, și-au schimbat și numele, de nu mai au nici o legătură cu tatăl lor, la care, altădată, veneau din cînd în cînd să-l vadă.

Îngăduiți-mi să vă mai spun despre ei o vorbă-două.

Le-am remarcat înfumurarea în timpul ultimei vizite pe care au făcut-o tatălui lor. Cînd i se adresau îi spuneau *domnule*. Sărmanul om, la auzul acestui *domnule*, s-a întors, închipuindu-și că vorbesc cuiva care venise între timp și pe care el nu-l văzuse.

— Nu, nu, i-am spus atunci, frate ! Cu dumneata vorbesc !

— Cu mine ? m-a întrebat el. Dar de ce ? Nu mă mai cunoașteți, copii ? Nu sînt eu tatăl vostru ?

— O ! Tată le ești cît ți-o place, i-am spus, dar nu stă frumos să-ți zică așa.

— Așadar, nu-i cinstit să fii tatăl copiilor tăi ? continuă el. Ce modă mai e și asta ?

I-am spus că *tată* nu-i un cuvînt prea de soi, e cam grosolan ; numai oamenii de jos îl folosesc, iar persoanele distinse, „ca domnii fii ai tăi, scot din vorbire toate trăsăturile bădărănești ce țin de teapă și, în loc să spună țărănește, *tată*, ca cei de jos, spun *domnule*, sună mult mai ales".

Nepoții s-au înroșit de-a binelea cînd le-am criticat obrăznicia. Tatăl lor s-a supărat și el, dar nu s-a supărat ca un domn, ci ca un adevărat tată, ca un tată hangiu.

Să-i lăsăm pe nepoții mei, care m-au depărtat nițel de la povestirea mea, cu atît mai mult cu cît trebuie să vă obișnuiți de pe acum cu ocolișurile mele : deși nu știu dacă voi face multe, poate da, poate nu ; nu răspund de nimic, nu mă voi sinchisi deloc și vă voi istorisi viața mea întreagă. De voi amesteca aici și alte lucruri, e pentru că se vor ivi fără ca eu să le fi căutat dinadins.

Am spus că fratele mai mare era cel ce ducea stăpînilor vinul de pe pămîntul de care se îngrijea tata.

Căsătorindu-se, s-a stabilit la Paris, iar eu i-am urmat în această slujbă.

Aveam pe atunci optsprezece spre nouăsprezece ani. Se spunea că sînt băiat chipeș, atît cît poate fi un țăran a cărui față e supusă arșiței și muncii cîmpului. Cu toate astea, arătam într-adevăr destul de bine. Adăugați și un fel de sinceritate în fizionomia mea și niște ochi vioi, vestind un pic de spirit, și care nu minteau din cale-afară.

Așadar, în anul de după însurătoarea fratelui meu, soseam la Paris cu trăsura și cu felul meu țărănesc de a fi.

Eram încîntat la gîndul că mă aflu în acest mare oraș ; tot ce vedeam mai mult mă distra decît mă mira. Ceea ce se numea lume, mi se părea peste măsură de plăcut.

Am fost foarte bine primit în casa seniorului nostru. Servitorii mă îndrăgiră numaidecît ; spuneam pe șleau ce simțeam, în legătură cu tot ce-mi cădea sub ochi. Adesea, simțămintele mele aveau un bun-simț țărănesc, care îi făcea să mă tot întrebe ba de una, ba de alta.

În primele cinci-șase zile după venirea mea în casă, nu era vorba decît despre Jacob. Chiar și stăpîna însăși voi să mă vadă, după cele ce i-au povestit slujnicele despre mine.

Stăpîna era o femeie care își petrecea viața cu toate distracțiile lumii mari : mergea la spectacole, cina în oraș, se culca la patru dimineața, se scula la unu după prînz ; avea amanți, pe care îi primea în timp ce-și făcea toaleta. Citea acolo bilețelele dulci pe care le primea, ca apoi să le lase pe unde-i venea ; le citea oricine voia, dar nimeni nu era prea curios. Slujnicele nu găseau nimic ciudat în asta, soțului ei nici că-i păsa. S-ar fi zis că, pentru femeile care o slujeau, chestiile astea erau obișnuite într-o căsătorie. Acasă, doamna nu trecea drept o cochetă. Nici nu era în fond, pentru că era astfel fără să se gîndească, fără să-și dea seama. Și despre o femeie nu se spune că e cochetă dacă ea însăși nu știe că e și își duce viața cochetînd ca și cum ar trăi cum nu se poate mai decent și mai obișnuit.

Așa era stăpîna noastră, care trăia astfel, la fel de firesc cum bei și mănînci, într-un cuvînt, își ducea viața într-un oarecare libertinaj de cea mai bună credință din lume.

Spun că-și ducea viața în oarecare libertinaj, și zic tocmai ce trebuie, căci, deși ceea ce făcea era din toată inima și fără să se gîndească deloc la asta, nu înseamnă că-și petrecea viața altfel decît am spus.

Altminteri, n-am văzut niciodată o femeie mai bună ca ea. Manierele aduceau cu înfățișarea ei perfect rotundă.

Era bună, îngăduitoare, nu se formaliza de nimic, familiară cu slujitorii, nu ținea în chip deosebit la respectul ce i-l arătau unii și la reverențele altora. Pentru ea sinceritatea celorlalți ținea loc de politețe. În sfîrșit, era un caracter deschis. Față de ea nu puteai face greșeli capitale, n-aveai de îndurat dojeni, mai curînd prefera ca lucrul să meargă prost decît să se ostenească a-ți spune să fie bine făcut. Iubea din toată inima virtutea, fără să urască viciul. Nu condamna nimic, nici măcar răutatea celor pe care-i auzea bîrfindu-i pe alții. De la ea nu puteai să nu obții laude sau iertare. Am văzut-o urînd doar crima, pe care o ura, cred, mai cumplit decît

oricine. Încolo, prietenă cu toată lumea, trecînd cu vederea slăbiciunile pe care ţi le putea cunoaşte.

— Bună-ziua, băiete, mi-a spus cînd m-am apropiat. Cum ţi se pare la Paris ? Apoi, întorcîndu-se spre slujnice adăugă : Într-adevăr, e un ţăran cu înfăţişare plăcută.

— Doamnă, i-am răspuns, sînt cel mai urît din satul nostru.

— Hai, hai, mi-a spus, nu-mi pari nici prost, nici rău făcut. Te sfătuiesc să rămîi la Paris. O să se aleagă ceva de tine.

— Să dea Dumnezeu, doamnă, i-am răspuns. Oi fi avînd eu vreun merit, dar n-am para chioară, şi una fără alta nu prea merge.

— Ai dreptate, mi-a răspuns rîzînd, dar timpul va îndrepta şi neajunsul acesta. Rămîi aici şi te voi da pe lîngă nepotul meu care vine din provincie şi pe care îl vom trimite la colegiu. Îl vei sluji.

— Să vă ajute cerul, doamnă. Numai spuneţi-mi dacă o să şi faceţi ce-aţi zis, ca să scriu tatii. Am să ajung atît de deştept văzînd cum învaţă nepotul dumneavoastră, încît promit să vă spun într-o bună zi sfînta liturghie. Ei, cine ştie ? Pe lumea asta noroc să ai, şi te trezeşti adesea episcop sau vicar, fără să ştii cum.

Vorbele mele au distrat-o mult şi veselia ei mi-a dat ghes ; nu m-am ruşinat de prostiile pe care le spuneam, avînd grijă să le fac glumeţe. Pentru că prin marea mea neştiinţă vedeam doar că ele nu dăunează unuia care nu-i dator să ştie mai mult, ba chiar că era preţuit curajul lui de a replica cu orice risc.

— Băiatul ăsta e drăguţ, a spus ea, vreau să am grijă de el, dar voi, păziţi-vă ! (vorbea slujnicelor ei). Azi naivitatea lui vă înveseleşte şi vă distraţi pe socoteala lui ca de-un ţăran, dar ţăranul ăsta va deveni primejdios, băgaţi de seamă !

— O, doamnă, am răspuns, nici nu trebuie să mai aşteptaţi aşa ceva, nu voi deveni, am şi devenit ! Domnişoarele sînt foarte drăguţe şi asta e de-ajuns pentru a zgîndări un bărbat. Nu-i ţăran să le poată rezista. Devii parizian într-o clipă, numai cînd le vezi.

— Cum ? se miră ea. iată-te deja galant ! Pe care o preferi ? (Erau trei.) Javotte e o blondă frumușică, adăugă ea.

— Iar domnișoara Geneviève e o brunetă drăguță ! m-am repezit eu.

Geneviève, la aceste vorbe, roși puțin, dar roșea pentru că vanitatea îi era satisfăcută. Își ascunse mica mulțumire pe care i-o dăduse preferința mea sub un surîs care însemna totuși: „Îți mulțumesc". Dar care mai spunea : „Naivitatea lui caraghioasă mă face să și rîd".

Sigur e că săgeata a atins-o. Și cum se va vedea mai departe, scînteia mea i-a făcut în inimă o rană surdă de care n-am uitat să mă asigur ; și pentru că bănuiam că vorbele mele îi plăcuseră, din clipa aceea am pîndit-o, să văd dacă nu mă înșelam.

Urma să continuăm discuția care se îndrepta către cea de-a treia slujnică a doamnei, care nu era nici brună, nici blondă, ci incoloră, una din cele cu o față anonimă, cum are toată lumea, și care nu atrage atenția nimănui.

Încercam tocmai să mă feresc de a-mi spune părerea asupra acestei persoane și mă fîstîcisem, stîngaci și nevinovat cum eram, deloc spre lauda celei amintite, cînd unul dintre adoratorii doamnei intră, obligîndu-ne astfel să ne retragem.

Eram tare mulțumit de tîrgul pe care-l făcusem ca să rămîn la Paris. Cele cîteva zile pe care le petrecusem aici îmi deșteptaseră sufletul, deschizîndu-mi dintr-o dată pofta de a mă pricopsi.

Trebuia să-i dau de veste și tatii ce izbutisem, dar nu știam să scriu. Mă gîndeam însă la domnișoara Geneviève și, fără să mai cumpănesc, m-am dus s-o rog să-mi scrie scrisoarea.

Era singură cînd i-am vorbit. Nu numai că mi-a scris scrisoarea, dar a făcut-o cu cea mai mare bunăvoință din lume.

Ceea ce îi spuneam să scrie, găsea că e nostim și de bun-simț, și nu-mi îndrepta decît expresiile.

— Profită de bunăvoința doamnei, mi-a spus ea apoi, prevăd că aventura va merge strună.

— Bine, domnișoară, i-am răspuns, dacă adăugați și prietenia domniei-voastre, nu m-aș mai duce de-aici. Pentru că deja sînt fericit, nu există îndoială, de vreme ce vă iubesc.

— Cum, m-a întrebat, mă iubești ? Ce înțelegi prin asta, Jacob ?

— Ce înțeleg ? am urmat. O afecțiune frumoasă și bună, așa cum poate avea, pe lîngă respect, un băiat față de o fată fermecătoare ca dumneavoastră. Pricep că-i păcat, sînt doar un sărăntoc. Pe Dumnezeul meu, de-aș fi rege, de pildă, ați vedea care din noi doi ar fi regină și, cum n-aș putea fi eu, neîndoios ați fi dumneavoastră. Nu e nimic de îndreptat în ce-am spus.

— Îți sînt foarte recunoscătoare pentru astfel de sentimente, mi-a răspuns ea pe un ton glumeț. Dacă erai rege, ar fi meritat să reflectez.

— La dracu, domnișoară, i-am spus, sînt atîția bărbați pe lume iubiți de fete și nu sînt regi ! N-o fi vreun mijloc s-ajung și eu ca ei într-o zi ?

— Dar grăbit mai ești ! Cine te-a învățat să faci curte ?

— Pe legea mea, i-am răspuns, doar meritele dumneavoastră ! N-am avut alt învățător ; cum m-au învățat ele, așa mă port.

Doamna o chemă sus pe Geneviève. Mă părăsi foarte mulțumită de mine, în mare, și, la plecare, îmi spuse :

— Haide, Jacob ; vei face avere, ți-o doresc din tot sufletul !

— Îți mulțumesc mult, i-am răspuns, și am salutat-o fluturîndu-mi pălăria mai mult cu zel decît cu grație. Dar mă încredințez dumneavoastră, domnișoară, nu mă dați uitării. Am să-mi încerc mereu norocul : mi-l veți aduce cînd veți putea. Acestea fiind zise, am luat scrisoarea și-am dus-o la poștă.

Discuția pe care o avusesem cu Geneviève mă însufleți se într-atît, încît devenisem și mai voios decît pînă atunci.

Culmea bunei dispoziții, în seara aceleiași zile am fost chemat să-mi ia măsură croitorul casei, și nu vă pot spune cît mi-a excitat și mi-a înviorat imaginația acest mic eveniment.

Doamna a fost cea care a avut atenţia aceasta pentru mine.

După două zile mi s-au adus hainele şi lenjeria, o pălărie şi restul ţinutei. Unul dintre lacheii din casă, care se împrietenise cu mine, îmi frizâ părul, care era destul de frumos. Şederea la Paris îmi luminase puţin obrazul şi, pe legea mea, cînd am fost gata îmbrăcat, Jacob arăta minunat.

Bucuria de a mă vedea într-o aşa de bună situaţie îmi făcu şi faţa mai vioaie, aruncînd o rază de speranţă pe ce urma să vină. Toată lumea îmi prezicea un viitor strălucit şi nu mă îndoiam că prezicerea se va împlini.

Am fost lăudat de cum arătam. Şi, aşteptînd să apară doamna, mi-am încercat noile graţii asupra inimii Geneviévei, care, într-adevăr, îmi plăcea mult.

Mi s-a părut că a fost surprinsă de înfăţişarea ce-o căpătasem sub veşmintele cele noi. Eu însumi simţeam că am mai multă vervă ca de obicei. De-abia schimbasem cîteva cuvinte împreună, că mă anunţară din partea doamnei să mă duc s-o caut.

Această poruncă îmi mări recunoştinţa pentru dînsa ; nu mergeam, zburam.

— Iată-mă, doamnă, i-am spus în timp ce intram. Aş vrea să am destulă pricepere ca să vă pot mulţumi cum aş vrea eu. Aş muri în serviciul dumneavoastră, dacă mi-aţi îngădui. Hotărît lucru, sînt al dumneavoastră, pentru tot restul zilelor mele.

— Asta-i bine, îmi răspunse. Eşti simţitor şi recunoscător, şi îmi place. Hainele îţi stau bine, nu mai ai aerul unui ţăran.

— Doamnă, am strigat, am aerul slujitorului dumneavoastră veşnic, asta-i ce preţuiesc.

Doamna îmi făcu atunci semn să mă apropii, îmi cercetă gâteala. Aveam o haină dintr-o culoare, fără livrea [1]. M-a întrebat cine mi-a frizat părul şi mi-a spus ca întotdeauna să am grijă de păr, că-i frumos, şi că voia să-i fiu spre cinste.

---

[1] Jacob a fost scutit de bordura colorată care era semnul distinctiv al servitorilor dintr-o casă mare şi care le aducea lacheilor diferite porecle ironice, cum ar fi *Cavalerii Curcubeului*. (...) (Nota ed. fr.)

— Atît cît veţi dori, deşi o aveţi de pe acum întreagă, i-am răspuns. Dar nu contează, belşugul nu strică. Ţineţi seama, doamna tocmai se aşeza în faţa toaletei şi înfăţişarea sa, puţin dezordonată, era destul de atrăgătoare pentru curiozitatea mea.

Nu m-am născut nepăsător, ba dimpotrivă. Doamna era proaspătă, plinuţă, şi eu o sorbeam din ochi cu plăcere.

A observat şi a surîs de bucuria ce mi-o dădea. Am văzut că băgase de seamă şi am început să rîd ; aveam o figură pe care ruşinea că fusesem prins asupra faptului şi plăcerea de a o vedea o făceau jumătate prostănacă, jumătate duioasă. Şi, în timp ce o priveam cu ochii plini de tot ce v-am vorbit, nu-i spuneam nimic.

Astfel că, între noi, avu loc o mică scenă mută, cel mai plăcut lucru din lume. Apoi, aranjîndu-se cu destulă neglijenţă spuse :

— Ce-ţi trece prin minte, Jacob ?

— Ei, doamnă, începui, mă gîndesc că-i plăcut să vă vadă cineva şi că domnul are o soţie frumoasă. N-aş putea spune cum a impresionat-o asta, dar mi s-a părut că naivitatea purtării mele nu-i displăcea.

Privirile drăgăstoase ale unui om de lume nu-i mai spun nimic nou unei femei frumoase. E obişnuită cu manifestarea lor : ele au o galanterie atît de familiară, încît amorul ei propriu se amuză, le ia ca pe un lucru comun şi care uneori întrece realitatea.

Aici nu era la fel : privirile mele nu aveau nimic galant, nu puteau fi decît adevărate. Eram ţăran, eram tînăr, băiat drăguţ, iar omagiul pe care îl aduceam nurilor ei izvora numai din plăcerea pe care mi-o produceau. Era condimentat cu naivitatea rustică, mai deosebită la vedere şi cu atît mai măgulitoare, cu cît nu voia să măgulească.

Erau alţi ochi, alt chip de preţuire, alt fel de a lua lucrurile. Acestea la un loc erau, se pare, atracţiile mele şi numai ale mele, şi vedeam că doamna era niţel impresionată.

— Eşti tare îndrăzneţ de mă priveşti atît ! mi-a spus atunci, rîzînd întruna.

— La dracu, greşesc oare, doamnă ? De ce sînteţi frumoasă ?

— Pleacă, a urmat ea brusc, dar prietenește, cred că, de-ai îndrăzni, mi-ai face curte. Acestea fiind spuse, se așeză la toaletă, iar eu plecai, întorcîndu-mă mereu s-o privesc. Nu-i scăpă nimic din ce făceam și mă petrecu cu ochii pînă la ușă.

În aceeași seară, mi-a fost prezentat nepotul doamnei și mi s-a dat slujba de slujitor la el. Am continuat să mă dau bine pe lîngă Geneviève dar, din clipa cînd mi-am dat seama că nu i-am displăcut nici chiar doamnei, simpatia mea pentru fată scăzu în intensitate, inima ei nu mi se mai păru o cucerire atît de importantă și nu mai socoteam o cinste să fiu îngăduit de ea.

Geneviève nu s-a purtat la fel : s-a îndrăgostit de-a binelea de mine, atît pentru părerea pe care o avea despre ce puteam eu ajunge, dar și dintr-o pornire firească. Așa că, în timp ce eu o căutam ceva mai rar, ea mă căuta mai mult. Nu era de mult timp în casă și soțul doamnei nu o deosebise încă dintre celelalte fete.

Cum stăpînul și stăpîna aveau fiecare apartamentul lor, de unde se interesau dimineața cum îi merge celuilalt (la asta se mărginea aproape toată legătura dintre ei), într-o dimineață, doamna o trimise să afle vești despre o ușoară indispoziție a soțului ei.

M-a întîlnit pe scară, în drum spre iatacul stăpînului, și mi-a spus s-o aștept. S-a întors după multă vreme cu ochii învăpăiați.

— Ce plină de vioiciune sînteți, domnișoară Geneviève, i-am spus cînd am văzut-o.

— O, nici nu știi, mi-a răspuns bucuroasă, dar glumind, dacă vreau, îmi pot găsi norocul !

— Sînteți foarte pretențioasă, dacă nu vreți, i-am spus.

— Da, mi-a răspuns, mai e ceva care mă împiedică. Numai cu o anume condiție m-aș lăsa iubită de domnul, care mi-a și făcut o declarație de dragoste.

— Nu face două parale, i-am spus, norocul ăsta e monedă falsă, nu vă băgați în astfel de tîrguri, păstrați ce-aveți. Ascultați-mă pe mine, cînd o fată s-a vîndut, n-aș lua-o de la vînzător nici pe-o para chioară. Bineînțeles, i-am ținut lecția asta fiindcă, de fapt, o mai iubeam puțin și pentru că eram un om de onoare.

— Ai dreptate, mi-a răspuns cam tulburată de sentimentele ce i le arătam. N-a fost decît o glumă, nu-mi pasă de el de mi-ar da tot aurul din lume.

— Cel puțin v-ați apărat bine ? Nu erați prea mînioasă cînd v-ați întors !

— Tot ce mi-a spus m-a distrat, a continuat ea.

— N-ar fi rău ca, altădată, să vă înfuriați puțintel. E mai sigur decît să vă distrați pe seama lui, pentru că, pînă la urmă, s-ar putea să se distreze el pe seama dumitale. În joacă nu cîștigi întotdeauna, uneori pierzi și, dacă pierzi o dată, se duce tot !

Cum eram pe scară, nu ne-am spus mai multe. Ea își reîntîlni stăpîna, iar eu pe micul meu stăpîn care își făcea lecțiile, sau, mai degrabă, meditatorul îi făcea tema, pentru ca știința elevului să-i facă cinstea de a-și păstra postul de perceptor, dealtfel foarte bine plătit.

Geneviève dăduse mai multă atenție decît îmi spusese declarației de dragoste pe care i-o făcuse stăpînul.

Stăpînul nu era un generos, dar bogățiile sale, pentru care nu era născut, îl făcuseră mîndru, iar fala mărinimos. Astfel că devenea risipitor, mai ales cînd era vorba de plăcerile lui.

Îi făgăduise Genevièvei un cîștig bun dacă ar fi consimțit să se prefacă măcar că îl iubește : chiar ea mi-a spus, două zile mai tîrziu, că începuse prin a-i da o pungă plină cu aur. Asta e cea mai periculoasă formă pe care o poate lua diavolul ca să momească o tînără puțin cochetă, și, pe deasupra, interesată.

Or, Geneviève avea înclinații spre amîndouă aceste năravuri. I-ar fi fost greu să glumească sincer cu amorul despre care e vorba. Așa că o vedeam mereu pe gînduri, atît de mult o ispitea aurul și ușurința cu care l-ar fi putut avea ; iar cumințenia ei nu-și mai apăra domeniul decît dînd înapoi cu lașitate.

Pe domnul (de stăpînul casei vorbesc) nu l-a descurajat deloc primul refuz făcut propunerilor sale. Deslușise cît de mult slăbise virtutea fetei, așa că reluă asaltul cu mai mare avînt decît prima dată, înarmîndu-se cu o mie de găteli, pe care o sili să le primească în

dar. Podoabele, gata cumpărate, numai bune de purtat, sînt la fel de atrăgătoare ca și banii cu ajutorul cărora le cumperi.

Din dar în dar, totdeauna primit, și dat pe nimic, s-a mers atît de departe, încît pînă la urmă i-a făcut o pensie pe viață, la care urma să adauge o mică gospodărie clandestină, pe care promitea să i-o aranjeze dacă ar pleca de la stăpînă.

Știam toate amănuntele tărășeniei necurate dintr-o scrisoare pe care Geneviève o pierduse, adresată unei verișoare care se ținea, după cum am înțeles, dintr-o învoială asemănătoare, cu un bătrîn bogat, căci scrisoarea vorbea despre el.

La interesul Genevièvei se mai adăuga o tentație deosebită, și asta eram eu.

Am spus că ajunsese să mă iubească cu-adevărat. Credea că și eu o iubesc mult, deși se plîngea de un fel de nepăsare, căci uneori, cînd aș fi putut-o vedea, trîndăveam. Dar am îndreptat asta prin bucuria pe care i-o arătam cînd o vedeam. Din toate la un loc reieșea că o iubeam de-adevărat, dar cu o dragoste destul de potolită.

În siguranța în care se afla și cu frica pe care o avea să nu mai piardă (fiindcă nu avea nimic și cu atît mai puțin pe mine), se gîndea că darurile domnului, banii lui și binele pe care promisese să i-l facă ar fi fost mijloace care să ne grăbească căsătoria. Spera că norocul ei, cînd se va împlini, mă va ispiti și pe mine, făcîndu-mă să trec peste primele nemulțumiri pe care i le arătasem.

Cu acest gînd, Geneviève a răspuns vorbelor stăpînului cu mai puțină neînduplecare decît de obicei și a deschis pumnul pentru a primi banii pe care acesta-i oferea mereu.

În astfel de cazuri, cînd primul pas e făcut, celălalt picior e pregătit pentru a-l face pe-al doilea. Apoi drumul e deschis.

Biata fată primi totul. Fu copleșită de cadouri. Avea cu ce s-o ducă bine. Odată ajunsă aici, într-o zi, pe cînd ne plimbam împreună prin grădina casei, îmi spuse cu abilitate, dar atît de cinstit, încît nu m-aș fi putut scandaliza :

— Domnul îmi tot ține calea. Cît despre mine, ajunge să fiu cuminte și, lăsînd de-o parte bunul tău sfat, cred că n-aș face rău să profit de toana lui generoasă față de mine. El știe că dragostea lui nu-i împărtășită, nu-i ascund că nu va căpăta nimic ! ..Dar nu are importanță, îmi spune, aș vrea să ai pentru ce să-ți amintești de mine. Primește ce-ți dau, asta nu te obligă la nimic !" Pînă acum am refuzat întotdeauna, a adăugat ea, și cred că n-am gîndit bine. Ce spui ? E stăpînul meu, nutrește pentru mine prietenie ; căci prietenie sau dragoste e același lucru pentru felul în care îi răspund. E bogat. Zău așa, e ca și cum stăpîna ar vrea să-mi dea ceva, iar eu aș refuza. Nu-i adevărat ? Spune !

— Eh, i-am răspuns dezgustat grozav de intențiile pe care vedeam că le are, și hotărît s-o las în apele ei, dacă lucrurile merg după cum spui, e strașnic ! Nu se refuză nimic din ce-ți dă stăpîna, și cînd domnul se poartă la fel, iar dragostea lui nu-i decît prietenie, e bine. Nu mi-ar fi trecut prin gînd că-i vorba de o prietenie : credeam că te iubește așa cum e iubită de obicei o fată frumoasă. Dar dacă e atît de cuminte și de discret, dă-i înainte cu îndrăzneală ; ai grijă doar să te oprești la timp, căci bărbatul e totdeauna un trădător.

— O, îmi spuse ea, știu bine la ce mă pot aștepta.

Și avea dreptate, nu trebuia s-o mai sfătuiesc eu. Ceea ce îmi spunea nu servea decît să mă obișnuiască puțin cîte puțin cu situația.

— Sînt încîntată, mi-a spus la despărțire, că ești de aceeași părere cu mine. La revedere, Jacob.

— Te ascult, domnișoară, i-am răspuns, și te felicit pentru prietenia celui îndrăgostit de dumneata. E un om cinstit dacă poate fi îndrăgostit de făptura dumitale, fără să-i pese de ea. Ziua-bună și, pînă ne-om revedea, cerul să vă lumineze calea ! I-am spus asta la despărțire cu un aer atît de vesel, încît nu a simțit că-mi băteam joc de ea.

În acest timp, dragostea domnului pentru Geneviève făcea puțină vîlvă în casă. Slujnicele, colegele ei, murmurau, poate mai puțin din cumințenie, cît din invidie.

— Ia uite ce șmecheră e, ce obraznică ! îmi spunea Toinette, blonda aceea frumoasă, despre care am vorbit.

— Sst ! i-am răspuns. Fără gălăgie, domnișoară ! Cine știe ce se mai întîmplă ! Aveți o înfățișare tare ispititoare. Domnul are ochi buni. Acum e rîndul Genevièvei să fie iubită. Mîine, va fi poate al dumitale. Și-apoi, ce-o să iasă din toate jignirile pe care i le aduci ? Crede-mă, ai un pic de milă, din dragoste pentru dumneata, dacă nu pentru ea.

Toinette s-a supărat din cauza răspunsului meu și s-a dus plîngînd la doamna. Greșise însă adresîndu-i-se ei ca să-i dea dreptate. Doamna izbucni în rîs, cînd îi povesti cu naivitate dialogul nostru. Întorsătura pe care o dădusem lucrurilor i-a fost pe plac, căci nimic nu era mai potrivit pentru caracterul ei.

Afla astfel despre infidelitatea soțului ; dar nu se sinchisea de asta : pentru ea era doar un pretext de glumă.

— Ești sigură că soțul meu o iubește ? a întrebat-o pe Toinette, cu tonul cuiva care nu vrea să greșească cînd rîde. Ar fi grozav de amuzant, și totuși tu faci mai multe parale decît ea, Toinette !

Iată cu ce s-a ales Toinette. Ghicisem eu bine, o cunoșteam doar pe doamna.

Geneviève, care nu înțelesese ce îi spusesem despre darurile domnului, de care era plină acum, veni să-mi arate o parte din ele, pentru ca, încetul cu încetul, s-ajung să le văd pe toate.

Mi-a ascuns întîi banii, așa că n-am văzut decît rochiile și materialele din care se fac tot felul de veșminte, jupoane, pînzeturi și panglici de toate culorile. Numai o panglică și e în stare să seducă tinerele drăgălașe și slujnicele !

— Există cineva mai generos ? m-a întrebat ea. Mi le dă numai pentru că mă place !

— O ! i-am răspuns. Nu mă surprinde. Prietenia unui bărbat pentru o fată frumoasă merge foarte departe. Să vezi că n-o să vă opriți aici.

— Așa și cred, a urmat ea, pentru că deseori mă întreabă dacă nu am nevoie de bani.

— Ei, mai e vorbă, sigur că ai nevoie ! Cînd o să-ți ajungă pînă la gît, îți va trebui pînă peste cap. Ia-i întot-

deauna. și dacă n-ai ce face cu dînșii, mă împac eu cu ei; le găsesc eu rostul !

— Cu plăcere, mi-a spus, încîntată că prinsesem și eu gustul banilor, și că împrejurările se arătau prielnice întru reușita planurilor ei. Te asigur că-i voi lua pentru tine, și-i vei avea poate chiar mîine, fiindcă nu trece zi fără să mă îmbie.

A făcut ceea ce mi-a făgăduit. Peste două zile aveam la dispoziția mea șase ludovici de aur, care, puși lîngă alți trei, pe care mi-i dăduse doamna ca să-mi plătesc un învățător la scris, făceau nouă monede uriașe, nouă galbeni colosali. Vreau să spun că ei însemnau o avere pentru unul care nu avusese niciodată în buzunar altceva decît niște gologani găuriți.

Poate am făcut rău luînd banii Genevièvei. Nu ascultam, cred, de toate regulile cinstei. Pentru că, ce mai, întrețineam fetei ideea c-o iubesc, și-o înșelam. N-o mai iubeam, deși totuși o plăceam, dar numai cu ochii, nu și cu inima.

Dealtfel, acești bani pe care mi-i dăruia nu erau bani curați. Știam asta și astfel luam parte la mica neregulă din conduită, în virtutea căreia fuseseră dobîndiți. Însemna cel puțin că o puneam pe Geneviève să continue în a-i dobîndi cu același preț. Dar nu știam încă să evaluez lucruri așa de subțiri, părerile mele despre cinste fiind încă foarte sărace. S-ar zice că Dumnezeu mi-a iertat acest cîștig, pentru că i-am dat o prea bună folosință. M-a ajutat mult : am învățat să scriu și să socotesc. În parte, cel puțin, din acest cîștig m-am procopsit mai tîrziu.

Plăcerea cu care luasem acești bani a încurajat-o pe Geneviève să-și mărească planurile. Nu se îndoia deloc că aș sacrifica orice din dorința de-a avea mai mult. Cu această credință neclintită și-a pierdut capul și nu s-a mai ferit de mine.

— Urmează-mă, mi-a spus într-o dimineață, vreau să-și arăt ceva.

Am urmat-o : m-a dus în camera ei, și-acolo mi-a deschis un cufăraș plin cu roadele îngăduinței sale. Ce mai, era plin ochi cu aur și, de bună seamă, suma era

mare de tot. N-a existat perceptor care să fi izbutit să se întîneze la un preţ atît de bun şi multe femei mai moţate ar fi lăsat-o mai ieftin decît subreta.

Abia îmi ascundeam mirarea pe care mi-o pricinuise bogăţia asta ruşinoasă. Şi, păstrînd mereu aerul voios pe care îl avusesem mai înainte, am întrebat-o :

— Tot pentru mine e şi bănetul ăsta ? Odaia mea nu-i atît de bine mobilată ca a ta şi cufăraşului ăstuia i-ar sta de minune acolo.

— O ! banii ăştia, mi-a răspuns ea, îi păstrez pentru viitorul meu soţ, vezi bine. Hotărăşte-te !

— Pe legea mea, î-am spus, nu ştiu de unde să-ţi găsesc bărbat, nu cunosc vreunul care caută nevastă.

— Ce răspuns e ăsta ? a urmat ea. Unde ţi-e capul ? Oare nu-nţelegi ? De ce să umbli să-mi cauţi un soţ, tu nu poţi fi ? Ce, nu eşti din plămada din care se face un soţ ?

— Lasă plămada în pace. Cît priveşte restul, am continuat eu nevrînd s-o sperii, de n-ar fi decît să-ţi fiu soţ, aş face-o pe loc, şi nu mi-ar mai fi teamă decît să nu mor de-atîta bine. Te mai îndoieşti ? N-ai vreo oglindă pe-aici ? Priveşte-te şi-apoi spune-mi părerea. Mai stă omul la gînduri cînd e vorba de-o fată ca tine ? Nici tu nu crezi ce spui. Nu e ăsta cel mai greu lucru...

— Dar care-i ? întrebă ea cu un aer lacom şi mulţumit.

— O, nu-i decît o nimica toată ! Amiciţia domnului mi-ar putea aduce nişte ciomege pe spinare, dacă i-aş sufla prietena. Am văzut eu prietenii de-astea ! Nu ştiu de glumă. Şi ce-ai să faci atunci cu un soţ ciomăgit ?

— Ce-ţi trece prin minte ? Pun rămăşag că, dacă domnul ştie că te iubesc, va fi încîntat să mă mărit cu tine, şi-o să vrea chiar să suporte el cheltuielile cu nunta noastră.

— N-am nevoie, îmi plătesc singur. Dar, pe legea mea, nu îndrăznesc să merg mai departe. Mi-e frică de bunătatea generosului tău amic. Dragostea lui poate că nu-i decît prefăcătorie. Mă tem ca sub pielea acestui prieten să nu fie un vulpoi care nu aşteaptă decît să sfîşie găina. Şi cînd va vedea o biată potaie ca mine urmărind-o, îţi imaginezi singură ce se va întîmpla, şi dacă şiretul ăsta de vulpoi o să mă lase în pace.

— Numai asta te împiedică ? Spui drept ? m-a întrebat ea.

— Bineînțeles !

— Bine, mă voi îngriji eu ca să te simți în siguranță în privința asta, mi-a răspuns. Ca să te încredințez că nimeni nu rîvnește la găina ta. N-aș vrea să fii surprins la mine. Să ne despărțim. Treaba e ca și făcută ! Te-asigur.

Am părăsit-o cam neliniștit de urmările aventurii ăsteia, cu niscai remușcări că primisem banii de la ea. Ghiceam pe ce căi ocolite va ajunge să mă aibă la mînă. Mă așteptam să se amestece în asta și domnul, și nu mă înșelam.

A doua zi, un lacheu îmi spuse că stăpînul mă cheamă să stăm de vorbă. Mă simții tare încurcat.

— Ei, domle Jacob, mă întrebă el, ce face tînărul dumitale stăpîn ? Își dă silința la învățătură ?

— Da, domnule ! i-am răspuns.

— Dar ție îți prieste Parisul ?

— Pe legea mea, domnule, beau și mănînc aici, cu aceeași poftă ca oriunde.

— Știu că doamna te-a luat sub protecția sa. Îmi pare bine. Dar tu nu-mi spui tot. Ești un pui de lele ! Doar de două-trei luni picat aici și-ai și făcut o cucerire. Abia ai sosit și sucești capul fetelor frumoase. Geneviève e nebună după tine și se pare că și tu o iubești !

— Eh ! domnule, ce mi-a făcut biata copilă ca s-o urăsc ?

— O, mi-a spus el, vorbește cu curaj ! Poți să-ți deschizi sufletul. Tatăl tău e în slujba noastră de mult timp, sînt mulțumit de el, și aș fi încîntat să-i fac un bine fiului lui, dacă mi s-ar ivi ocazia. Ai noroc că Geneviève te place. Încuviințez alegerea ta. Ești tînăr și chipeș, cuminte și harnic, se zice. La rîndul ei, Geneviève e fată drăguță, părinții ei sînt protejații mei. Pe ea am adus-o la mine numai ca să-i fac un serviciu și să-i găsesc un loc bun. (Mințea.) Partida ce-o face îmi schimbă puțin planurile. Tu n-ai încă nimic. I-aș fi găsit un mire mai acătării. Dar, în sfîrșit, te iubește și nu te vrea decît pe tine, să fie într-un ceas bun ! Cred că binefacerile mele vor înlocui ce îți lipsește, și-ți vor ține loc de zestre. I-am și

dat o sumă frumușică de bani, despre a căror folosință am să vă dau indicații. Ba, mai mult, am să vă mobilez o căsuță, a cărei chirie o voi plăti eu ca să vă ușurez, pînă cînd veți fi și voi mai rostuiți. Încolo, nu fi îngrijorat. Îți promit și niște afaceri bănoase. Trăiește în pace cu femeia pe care ți-o dau. E dulce și plină de calități. Pe deasupra, nu uita că cel puțin jumătate din cîte fac în chestia asta, o fac pentru tine. Oricîtă bunăvoință as fi avut pentru părinții ei, nu aș fi mers atît de departe, dacă nu ar fi fost și pentru tine și-ai tăi. Pe-aici nu vorbi despre asta, slujnicele stăpînei tale nu-mi vor da pace și vor voi toate să le mărit și pe ele. Cere-ți fără zarvă concediu, spune că ți se oferă o situație mai bună, mai bine plătită. Geneviève, la rîndul ei, o să născocească și ea că trebuie să facă un drum să-și vadă mama care e bătrînă, și-odată scăpați de-aici vă căsătoriți. Cu bine ! Nu-mi mulțumi, mă grăbesc. Du-te numai și vestește-o pe Geneviève de ce ți-am spus. Ia de pe masă fișicul de bani. Cu ei vei aștepta într-un han pînă ce Geneviève va ieși de-aici.

La vorbele astea am rămas stană de piatră. Înlesnirile ce mi le făgăduia erau nemaipomenite. Îmi dădeam seama că, de la primul pas ce-l făcusem în Paris, eu, care n-aveam nici un dar, nici o nădejde, un biet țăran, care se pregătea să trudească ca să scoată ceva (și acest ceva, în speranțele mele cele mai depărtate nu se putea asemui cu ceea ce-mi cădea pleașcă), vedeam, spun, o situație strașnică picîndu-mi din cer.

Ce situație ? O casă pe de-a-ntregul, cu ce-i trebuie, bani peșin, cu ghiotura, afaceri bănoase, în care puteam cere să intru de-ndată... În sfîrșit, proteguirea unui om puternic, în stare să-mi ușureze traiul din prima zi și să mă îmbogățească peste noapte. Nu era asta curată mană cerească ? Îmi lingeam buzele. Norocul ăsta căzut peste mine făcea să-mi vîjîie capul. Inima îmi bătea, obrajii îmi ardeau.

Să întinzi mîna și să fii fericit. Ce înlesnire nemaipomenită !

Toate mă-ndemnau să uit de cinste !

Altminteri, cugetul mi-era în grea cumpănă, între cinstea care mă mustra și lăcomia ce mă mistuia.

Cinstea îmi spunea : „Ține-te tare ! Disprețuiește foloasele astea mizerabile ce ți se-așternd înainte. Și-or

pierde tot farmecul cînd te vei căsători cu Geneviève. Cînd ai să-ţi reaminteşti de păcatul ei, toată pricopseala îţi va fi de nesuferit şi, pentru că mă porţi în suflet, aşa ţăran cum eşti, îţi voi fi ca un tiran. Te voi urmări cu înverşunare toată viaţa ! O lume-ntreagă o să afle de ticăloşia ta. Îţi va fi scîrbă de căminul tău, iar tu şi nevastă-ta veţi avea o căsnicie blestemată. Totul o să meargă alandala. Amantul ei o va răzbuna de tot dispreţul tău. Nu vei fi primul care să păţească una ca asta. Gîndeşte-te bine, Jacob ! Binele ce ţi-l aduce logodnica ta e de la diavol, şi dracu e mîrşav ! Într-o bună zi îţi va lua totul înapoi, te va pedepsi cu disperarea, după ce te-a momit cu marfa lui." Poate vi se vor părea cam lungi imaginile pe care cinstea mi le zugrăvea, dar ea are nevoie să vorbească mult pentru a convinge. Îi e mai greu cinstei să convingă, decît patimilor.

Iată, de pildă, lăcomia nu răspundea la asta decît cu o vorbă, două. Elocinţa ei însă, deşi laconică, era puternică. „Tocmai pe tine, măi, ţopîrlane, să te ţină în loc năluca asta de cinste ! Ai tu mutră să fai pe scrupulosul în materie de cinste, ţărănoi nenorocit ! Cară-te cu cinstea ta cu tot ! Fa şi cu tine nu-şi au mas decît în mizerie, acolo veţi fi bine primite !"

„Nu-i tocmai aşa", îmi răspundeam mie însumi ..Mai bine să-ţi pierzi cinstea decît s-o vezi acolo unde nu prea străluceşte : în mizerie. Oare cinstea să ducă totdeauna la asta ? Da, adeseori, şi dacă nu, pe aproape ? Poţi fi fericit cînd ţi-e ruşine să fii ? E plăcut oare să te simţi bine dacă nu faci ceva din inimă ? Rămîi năuc !"

Iată tot ce mi se perindă într-o clipă prin minte. Ca să mă zăpăcesc şi mai şi, aruncai o privire la fişicul de bani ce se afla pe masă. Îmi părea atît de dolofan ! Ce păcat să-l pierd !

În acest timp, domnul, mirat că nu spun nimic, şi că nu iau fişicul pe care-l pusese pentru a-şi întări vorbele, mă întrebă la ce gîndeam :

— Nu zici nimic ?

— Ei, domnule, i-am răspuns, visez. N-am la ce ? Hai, să spunem lucrurilor pe nume. Să zicem că eu aş fi dumneavoastră iar dumneavoastră aţi fi eu. Iată-vă om sărac. Credeţi oare că bărbaţilor săraci le place să fie

încornorați ? Totuși ați fi, dacă v-aș da-o de nevastă pe Geneviève. Iacă la ce gîndesc.

— Cum, se miră el, Geneviève nu-i fată cinstită ?

— Foarte cinstită, răspunsei, ca să i se zică o vorbă dulce sau să i se facă o plecăciune. Pentru a fi nevastă, socot însă că cinstea nu-i e pe potrivă.

— Ce nu-ți place la ea ? întrebă el.

— Ehei, mi-am continuat vorba rîzînd, știți mai bine decît mine tot ce ține de treaba asta : care sînt condițiile și urmările. Dumneavoastră ați pus-o la cale, nu eu. Se cam știe cum merge o astfel de treabă. Domnule, spuneți-mi adevărul adevărat. Un domn are nevoie de-o cameristă ? Și, dacă o are, ea e cea care-l dezbracă ? Eu cred că-i dimpotrivă.

— O, de astă dată ai vorbit limpede. Jacob, mi-a spus el, și te-nțeleg. Așa țăran cum ești, nu-ți lipsește duhul. Ascultă deci cu luare-aminte ce-am să-ți spun la rîndul meu. Tot ce-ți închipui despre Geneviève e greșit. Dar să zicem că ar fi așa. Uită-te la cei care vin la mine, toți sînt oameni unu și unu, bogați, cu trăsură la scară. Știi că printre ei sînt cîțiva pe care nici nu mai e nevoie să-i numesc și care își datoresc averea căsătoriei pe care au făcut-o cu o Geneviève ? Ori crezi că ești mai breaz decît ei ? Ce te împiedică e teama că vei fi de batjocură ? Ești cunoscut, ești cumva cineva ? Cine se va gîndi la onoarea dumitale ? Își închipuie vreunul că ai așa ceva, nătăfleț ce ești ? Nu ți se poate întîmpla decît să fii invidiat de cei de teapa dumitale. Haide dar, copil ce ești, cinstea celor ca voi e să aibă cu ce trăi și să se scuture de starea josnică în care se află, înțelegi ? Ultimul din oamenii de pe pămînt e cel care nu are nimic.

— Orice ar fi, domnule, i-am răspuns cu un aer trist și totodată încăpățînat, mi-ar place mai mult să fiu ultimul dintre ceilalți decît cel mai amărît dintre toți. Ultimul dintre ceilalți găsește totdeauna bună pîinea cînd i-o dă cineva, dar cel mai amărît dintre toți nu are niciodată poftă de nimic. N-are de ce se bucura nici de i s-ar da să mănînce potîrnichi. Pe legea mea, pofta merită să ți-o păstrezi. Și mi-aș pierde-o cu toată mîncarea bună, dacă m-aș căsători cu camerista dumneavoastră.

— Te-ai hotărît deci ? reluă domnul.

— Zău că da, domnule, oricite păreri de rău voi avea, ce vreți, în sat la noi obiceiul e să nu te însori decît cu fete, și dacă ar exista vreuna care să fi fost fată în casă la vreun domn, ar trebui să se mulțumească cu-un amant ; cît despre soț, *neam.* Chiar dac-ar ploua cu soți, pentru ea n-ar răsări unu. Ăsta-i obiceiul pe la noi și mai ales în familia noastră. Mama s-a măritat fată, bunica ei la fel, și din bunică în bunică am venit pe lume drept, cum mă vedeți, cu jurămînt să nu schimb nimic.

Abia îi lămurisem pe un ton hotărît că, privindu-mă de sus și enervat, mi-a spus :

— Ești o pușlama ! I-ai făcut curte Genevièvei la mine în casă, pe față. La început nu visai decît la fericirea de-a o lua într-o zi de nevastă, mi-a spus ea. Celelalte fete ale doamnei o știu. Pe de altă parte, îndrăznești s-o acuzi că nu e fată cinstită. Nu știu de unde ți-a venit ideea asta nerușinată. Nu mă îndoiesc că vei vorbi pe socoteala ei, cînd ți se va pomeni de ea. Nu ești omul care s-o menajeze. Și știu, simpla bunăvoință ce i-am arătat-o va fi cauza nevinovată a întregului rău pe care i-l vei putea face. Nu, domnule Jacob, fac eu ordine în treaba asta și, pentru că tot m-am amestecat, pentru că i-ai și luat banii ca unul care trebuia s-o ia de nevastă, nu-ți voi permite să-ți bați joc de ea. N-am să-ți las putința de a-i face rău și, dacă nu te-nsori cu ea, ți-o spun răspicat : vei avea de-a face cu mine ! Hotărăște-te ! Îți dau douăzeci și patru de ore. Alege : ori mîna fetei, ori pușcăria ! Altceva nu mai am de spus. Hai, cară-te, secătură !

Ordinul ăsta și epitetul ce-l întărea mă înfricoșară. Dintr-un salt, din mijlocul odăii am ajuns la ușă.

Geneviève, care fusese încunoștiințată despre ora la care domnul trebuia să trimită după mine, îmi ieși în cale. Am întîlnit-o pe scară.

— A ! mi-a spus, ca și cum ne-am fi întîlnit din întîmplare, ai vorbit cumva cu domnul ? Ce voia ?

— Încetișor, micuța mea Geneviève ! Am douăzeci și patru de ore înaintea mea, pînă să vă răspund. N-am să-mi spun gîndul decît în ultimul minut. Mi-am văzut de drum

posomorît și chiar puțin brutal. Am lăsat-o pe domnișoara Geneviève încremenită, cu ochii holbați, gata să izbucnească în plîns. Dar puțin mi-a păsat. Cumpăna — temnița sau mîna ei — mă vindecase pe de-a-ntregul de puțina înclinație ce-o mai nutream pentru ea. Mi-am scos-o din inimă de parcă nici n-aș fi cunoscut-o vreodată ; nu mai vorbesc de groaza sălbatică ce pusese stăpînire pe mine și care era tocmai reversul dragostei. Mă chemă, plîngăreață, de mai multe ori, să mă întorc :

— Jacob ! Jacob ! Spune-mi ceva !

— Peste douăzeci și patru de ore, domnișoară.

Apoi am fugit fără să știu încotro, la întîmplare, ca un besmetic. Iată-mă în sfîrșit în grădină, cu inima bătînd să-mi spargă pieptul, părîndu-mi rău după verzele din satul meu și blestemînd fetele din Paris, care te obligă să te însori cu ele vrînd-nevrînd, punîndu-ți pistolul în piept. Mai bine, îmi spuneam, iau o femeie de nimic, una trecută. Cît de nenorocit mai sînt ! Situația în care mă găseam mă înduioșă și eram gata să plîng. Mă zvîrcoleam într-un tufiș, oftînd de durere, cînd o văzui pe doamna ieșind din boschet, cu o carte în mînă.

— Ce s-a întîmplat, bietul meu Jacob, de ai ochii scăldați în lacrimi ? m-a întrebat ea.

— Ah, doamnă, i-am răspuns aruncîndu-mă la picioarele ei, o, buna mea stăpînă, cînd vor trece douăzeci și patru de ore, Jacob o să intre la pîrnaie !

— În pușcărie ? Ce rău ai făcut ?

— Ba nu, dimpotrivă, am strigat. Din pricină că nu vreau să fac un lucru rău. Nu mi-ați spus dumneavoastră să fiu cinstit, doamnă ? Cum aș fi putut, de nu mi-aș fi păstrat cinstea ? Domnul nu vrea s-o am ca să nu-mi dau aere. Ce țară nenorocită, doamnă, în care oamenii de onoare sînt băgați la închisoare, iar cei care n-o au stau în odăi împodobite ! Insoară-te cu slujnicele boierilor, și-o să ai fișicuri de galbeni... De iei o fată cinstită, înfunzi pușcăria ! Iată cum înțelege domnul, care vrea, iertați-mă, să mă însor cu slujnica dumisale !

— Explică-te, mi-a spus doamna, care își mușca buzele, încercînd să-și stăpînească rîsul. Nu te înțeleg. Cine e această slujnică ? Soțul meu are o asemenea femeie ?

— O ! da, doamnă ! Slujnica dumneavoastră, domnișoara Geneviève, care se ține de capul meu și pe care mi se poruncește s-o iau de nevastă.

— Ascultă, Jacob, trebuie să-ți întrebi inima.

— Inima mea și cu mine am stat îndelung de vorbă și nici că vrea s-audă de așa ceva.

— Totuși, îmi spuse doamna, așa vei face avere, pentru că soțul meu n-o să te lase în drum, îl cunosc eu bine.

— Da, doamnă, dar, vă rog mult, gîndiți-vă puțin ce înseamnă să ai copii care mint cînd te strigă tată. Ce trist lucru ! Și apoi, dacă mă însor cu Geneviève, sînt în primejdie să n-am decît astfel de copii. Va trebui să le pun doică, și-asta mi-ar sfîșia inima. Iată cît sînt de deznădăjduit, doamnă. Mie nu-mi plac copiii de bogdaproste și n-am decît douăzeci și patru de ore ca să mă hotărăsc dacă voi dobîndi jumătate de duzină sau nu. Ajutați-mă, aveți milă de mine ! Faceți ca temnița ce mi s-a făgăduit să nu mă aibă. M-am hotărît să fug.

— Nu, nu, mi-a spus ea, nu-ți îngădui asta. Am să vorbesc cu soțul meu și te-asigur că n-ai de ce te teme. Întoarce-te liniștit la treburile tale.

După aceste cuvinte m-a părăsit, ca să citească mai departe, iar eu m-am întors la tînărul meu stăpîn, căruia nu-i era prea bine. La întoarcere, trebuia să trec pe dinaintea camerei Genevièvei, care lăsase ușa deschisă, stînd înăuntru, pîndindu-mă și lăcrimînd tare.

— Nerecunoscătorule ! strigă ea de cum mă văzu. Pungașul ! Nu s-a mulțumit că n-a vrut să mă ia de nevastă, m-a și acoperit de rușine și dispreț !

Îmi spunea toate astea ținîndu-mă de mînecă.

— Vorbește, adăugă ea, de ce spui că nu sînt fată cinstită ?

— Ei, Doamne, pe Dumnezeul meu, domnișoară Geneviève, dă-mi un răgaz ! Nu că n-ai fi fată cinstită, ori că lădița plină cu aur sau alte fleacuri de zorzoane de-ale voastre nu mi-ar da pace. Cred că fără ele ai fi fost încă mai cinstită. Cinstea dumitale îmi plăcea mai mult cum era înainte. Da ce să mai vorbim și să ne certăm... N-ai dreptate, am adăugat dibaci. De ce nu mi-ai spus pe șleau cum stau lucrurile ? Nu e nimic mai frumos decît

sinceritatea, iar dumneata ești o prefăcută. N-aveai decît să-mi mărturisești păția. Nu m-aș fi uitat eu la o nimica toată. Fiindcă după asta știi la ce să te aștepți și apoi, fiindcă după asta fetele sînt datoare să primească bucuroase totul. Dar să încerci să mă duci de nas, ca să mă legeni cu povești de adormit copiii, în timp ce eu sînt cel mai bun băiat din lume... Nu așa trebuia să te porți. Să-mi fi spus : ...uite, Jacob, nu-ți pot vinde blana ursului din pădure, domnul a alergat după mine, eu m-am ferit, dar el mi-a aruncat aur, gătelile și-o casă cu tot ce trebuie în ea. Asta mi-a sucit capul. Am stat pe loc, am adunat aurul, gătelile, și-am intrat în casă. Vrei și tu să ai partea ta ? Așa se vorbește. Spune-mi așa și-ai să afli care e ultimul meu cuvînt.

Aici Geneviève izbucni în hohote. O podidiră rău lacrimile, în timp ce-mi strîngea cît putea mîinile, fără să-mi răspundă. Asta era mărturisirea adevărului tăinuit. Pînă la urmă, cum eu o tot mîngîiam, cerîndu-i să vorbească, mi-a spus :

— De-aș putea avea încredere în tine !

— Ei, și de ce te îndoiești ? Curaj ! Hai, frumoasa mea domnișoară ! Hai !

— O, mi-a răspuns ea, astea-s numai din dragoste pentru tine.

— E minunat atunci.

— Fără dragoste, a adăugat, aș fi disprețuit tot aurul și toate averile din lume. Dar am crezut că te voi ține lîngă mine cu situația pe care domnul voia să mi-o ofere, și că tu vei fi mulțumit să mă vezi bogată. Și totuși m-am înșelat, îmi reproșezi tocmai ceea ce am făcut din dragoste pentru tine.

Vorbele astea îmi înghețară inima. Ceea ce îmi spunea nu-mi vestea totuși nimic nou. Pentru că, ce mai, știam la ce să mă aștept după această aventură și fără să-mi fi dat ea socoteală. Cu toate astea, din ce-mi spunea, mi se părea că aflu de acest lucru întîia oară. Auzindu-l povestit chiar de ea, m-a izbit ca o noutate.

Aș fi jurat că nu mă mai interesa Geneviève. Cred că am și spus-o mai sus. Poate însă că, în inimă, îmi mai rămăsese vreo scînteie din focul ce-l nutrisem pentru ea,

pentru că am fost mișcat. Dar în acea clipă totul se stinse. I-am ascuns totuși Genevièvei ceea ce se petrecea în mine.

— O ! i-am răspuns, iată un lucru foarte supărător.

— Cum, Jacob ? m-a întrebat, cerîndu-mi iertare din ochii făcuți pentru a o dobîndi. În astfel de cazuri, ești uneori mai necruțător cu o fată frumoasă decît cu alta, care nu e. Cum, m-ai înșelat cînd m-ai făcut să sper că un pic de sinceritate ne va împăca ?

— Nu, i-am spus, am jurat că-ți voi vorbi cinstit. Dar mi se pare că inima mea vrea să-și schimbe hotărîrea.

— O, de ce să și-o schimbe, dragul meu Jacob ? Nu vei găsi niciodată pe cineva care să te iubească atît. Poți fi sigur că voi fi cuminte pentru totdeauna.

— Da, din nenorocire însă, cumințenia te-a prins nițel prea tîrziu. Ca doctorul care vine după ce bolnavul a dat ortul popii !

— Cum, așadar te-am pierdut ?

— Lasă-mă să mă mai gîndesc. Îmi trebuie un răgaz, să-mi împac sufletul care nu-mi dă pace. Trebuie să mă străduiesc să-l obișnuiesc cu astfel de osteneală. Dă-mi voie să mă duc și să mă gîndesc la asta.

— Mai bine m-ai înjunghia, decît să nu te hotărăști pe loc, mi-a spus ea.

— Nu pot altfel ! Nu pot ști atît de repede ce vreau. Dar ai răbdare, vei avea curînd răspunsul. Poate noutăți bune. Un *da*. Așa că nu te neliniști ! La revedere, mica mea stăpînă, rămîi în pace, fie ca cerul să ne ocrotească pe-amîndoi !

O părăseam deci și, plecînd, ea mă privea cu o neliniște plină de duioșie pe care, de fapt, mi-era rușine că n-o potolisem. Eu însă nu încercam decît să scap și intrai în odaia mea cu neclintita hotărîre de-a fugi din casa asta, dacă doamna nu mă va scoate din încurcătură, așa cum îmi făgăduise.

Am aflat în timpul zilei că Geneviève căzuse la pat. O durea inima. Accident ce mi-l povesteau zîmbind și veneau să mi-l istorisească, de preferință mie, vreo șase-șapte persoane din casă. Mai cu seamă slujnicele doamnei veniră să mi-l spună în șoaptă. Tăceam, eram prea în-

grijorat ca să mă distrez flecărind cu fiecare și am rămas ascuns în cămăruța mea pînă la șapte seara. Număram orele, cu urechea ațintită la pendulă. Voiam să-i vorbesc doamnei, pe care o ușoară migrenă o împiedicase să iasă. Tocmai mă pregăteam să merg s-o caut, cînd am auzit zgomot. Urcau și coborau scara cu o larmă neobișnuită.

— Ah ! doamne, spuneau. Ce întîmplare !

Zarva asta mă tulbură și ieși să aflu ce se întîmpla. Primul pe care l-am întîlnit a fost un bătrîn valet al domnului, care ridica mîinile spre cer, plîngea cu suspine și striga :

— Ah ! bietul de mine ! Ce pierdere ! Ce nenorocire !

— Ce-i cu dumneata, domnule Dubois ? l-am întrebat. Ce s-a-ntîmplat ?

— O ! copilul meu, a murit domnul și-mi vine să m-arunc în apă.

Nu mi-a trecut prin cap să-l conving să n-o facă, fiindcă nu era nici un motiv de temeri. Nu părea să dorească a alege apa drept mormînt, tocmai el, care îi era inamic jurat. De mai mult de treizeci de ani bătrînul beţiv nu mai gustase apă.

Încolo avea dreptate să se întristeze : moartea îi răpea un bun mușteriu. Se împlineau cincisprezece ani de cînd era organizatorul plăcerilor stăpînului, care îl plătea bine și pe care, pe deasupra, se zice, îl mai și fura. L-am lăsat cu durerea lui, așa cum era, pe jumătate trează, pe jumătate beată, fiindcă era plin cu vin ca un butoi, cînd îi vorbeam, și am alergat să aflu în amănunt ce se întîmplase.

Era perfect adevărat ceea ce aflasem. O apoplexie îl sufocase pe domnul. Fiind singur în cabinet cînd îl surprinsese criza, nimeni nu-i dăduse ajutor, și un servitor îl găsise mort în fotoliu, dinaintea biroului, pe care se afla o scrisoare cu cîteva rînduri strengărești ; după toate probabilitățile, tocmai o scria unei doamne binevoitoare.

Bănuiesc că toată lumea din casă a citit scrisoarea, pe care doamna o luase din cabinet, dar a lăsat-o să-i cadă din mînă în buimăceala provocată de acest înspăimîntător spectacol.

Pe mine, trebuie să mărturisesc sincer, această moarte subită m-a îngrozit, fără să mă întristeze. Poate o găseam chiar bine venită. Să mi se ierte răutatea inimii, care provenea din faptul că răposatul mă amenințase cu închisoarea. Amenințarea mă speriase, moartea lui mă scăpa de neliniște și mărea dizgrația în care căzuse, în sufletul meu, Geneviève.

O ! biata fată, ziua aceea îi adusese numai nenorocire. Auzise ca și mine tărăboiul care era în casă, și chemă din pat un servitor ca să afle ce se-ntîmplă. Cel căruia i se adresase era o matahală grosolană, unul dintre acei valeți care nu țin la nimic altceva, într-o casă, decît la simbrie și la alte cîștiguri și pentru care stăpînul rămîne totdeauna un străin, care poate să piară sau să ajungă mai sus, fără ca lor să le pese. Atîta face, atîta se plătește. Jecmănește cît poate. Îl înfățișez aici, deși nu-i foarte necesar. Dar vă puteți feri cel puțin de a vă lua servitori care să semene celui al cărui portret l-am făcut.

Așadar, acest fățarnic uriaș fu cel care răspunse la chemarea Genevièvei și care, întrebat ce este cu zgomotul pe care îl auzise, îi spuse :

— A murit domnul.

La această neașteptată noutate, Geneviève, deja slăbită, leșină.

Fără îndoială, valetul nu-și pierdu vremea să-i dea vreun ajutor. Cufărașul plin cu aur — de care am povestit și care era încă pe masă — îi atrase atenția, astfel că, în aceeași clipă, cufărul și valetul dispărură. Nimeni nu i-a mai revăzut de atunci și s-ar părea că au plecat împreună.

S-au produs alte cîteva nenorociri. Zvonul că domnul a murit s-a răspîndit numaidecît. Nimeni nu-i cunoștea afacerile. Doamna o dusese pînă atunci într-un belșug a cărei proveniență nu o interesa și de care se bucura într-o deplină liniște.

I-au smuls-o de-a doua zi.

Mii de creditori năvăliră la ea cu comisari și cu toată suita lor. A fost o zăpăceală înspăimîntătoare. Servitorii își cereau leafa și, așteptînd s-o primească, furau ce puteau. Amintirea domnului era batjocorită. Mulți erau cei care nu-l scoteau din pungaș. Unul spunea : „M-a înșelat".

Altul : „I-am încredinţat banii, ce-a făcut cu ei ?“ Terfeleau şi mîndria văduvei răposatului. N-o cruţau nici cînd era de faţă, şi ea tăcea, nu atît cu răbdare, cît din consternare. Această doamnă nu ştiuse ce înseamnă mîhnirea. Şi, în trista încercare prin care trecea acum, cred că mirarea pe care i-o trezea situaţia o scăpa de jumătate din durere.

Închipuiţi-vă cum s-ar purta o persoană care ar fi dusă într-o ţară groaznică despre care tot ce văzuse vreodată nu-i dăduse nici cea mai mică idee. Aşa era doamna.

Eu, care nu eram mîhnit de moartea soţului ei, dealtfel nici nu s-ar fi cuvenit să fiu, îmi reparam explicabila insensibilitate prin înduioşarea mea faţă de soţie. Nu o puteam privi fără să plîng cu ea. Mi se părea că, de-aş fi avut milioane, i le-aş fi dat cu o bucurie neţărmurită ; fusese doar binefăcătoarea mea.

Dar la ce-i folosea că eram mişcat de nefericirea ei ? I-ar fi trebuit atunci mila înduioşată a prietenilor şi nu a unui nenorocit ca mine, care nu putea face nimic pentru ea. Pe lumea asta însă toate virtuţile sînt anapoda, şi tot aşa e şi cu năravurile. Inimile bune şi rele nu-s deloc la locul potrivit. Dacă nu m-aş fi preocupat de situaţia doamnei, ea n-ar fi pierdut nimic : nepăsarea mea nerecunoscătoare nu mi-ar fi făcut rău decît mie. Cea a amicilor cu care chefuise aici de atîtea ori o lăsa fără mijloace de trai şi punea capac necazurilor ei. La început, veniră cîţiva dintre aceşti prieteni nedemni : dar de cum văzură că praful se alege de toate afacerile şi că averea prietenei lor era năruită, alergară şi probabil că-i avertizară şi pe ceilalţi, care nu mai reveniră.

Trec peste urmarea acestor evenimente triste. Amănuntele ar fi prea lungi.

N-am mai rămas în casă decît trei zile. Toţi servitorii fură concediaţi, în afară de o slujnică pe care doamna cred că n-o iubise niciodată ca pe celelalte, căreia acum îi datora leafa întreagă şi care totuşi n-a părăsit-o vreodată. Slujnica aceasta era cea cu figura oarecare de care am mai vorbit, despre care mă ferisem să-mi spun părerea, şi al cărei chip n-avea nimic deosebit. Natura face destul de ades astfel de pozne. Îngroapă cine ştie ce suflete frumoase sub asemenea înfăţişări, încît nimeni nu

le știe, și cînd acești oameni ajung să se arate, virtuțile apar ca din pămînt. În privința mea, zguduit cum eram de tot ce văzusem, mă dusei să mă prezint doamnei, și îi făgăduii s-o slujesc veșnic, dacă i-aș putea fi de folos.

— O ! copilul meu, mi-a spus ea, tot ce-ți pot răspunde e că aș fi vrut să fiu în stare să-ți răsplătesc zelul. Dar vezi ce-am ajuns, și nu știu ce se va alege pînă la sfîrșit, nici ce-mi va mai rămîne. Așa că nu-ți dau voie să rămîi lîngă mine. Du-te în altă parte, salvează-te ! Cînd te-am pus pe lîngă nepotul meu, speram să pot avea grijă de tine. Dar fiindcă acum nu mai pot nimic, n-are rost să rămîi. Situația ta e prea modestă, încearcă să-ți faci una de vază. Nu-ți pierde curajul, ai o inimă bună care nu va rămîne nerăsplătită.

Am stăruit, dar ea ținea morțiș s-o părăsesc și m-am retras izbucnind cu adevărat în lacrimi. M-am întors în camera mea, să-mi strîng lucrurile. În drum, l-am întîlnit pe perceptorul micului meu stăpîn care își strîngea lucrurile. Discipolul său plîngea spunîndu-i adio, plîngea de unul singur. Mi-am luat și eu rămas-bun de la copilașul care striga cu o voce ce-mi sfîșia inima :

— Așadar toată lumea mă părăsește ?

Am plecat suspinînd. Nu aveam decît acest răspuns la îndemînă și-am ieșit încărcat cu acest mic cîștig fără să mai iau seama la nimeni. Mă gîndeam totuși să-i spun adio Genevièvei. Dar n-o mai iubeam, n-aș fi putut decît s-o plîng și, poate în împrejurările în care ne aflam, era mai generos să nu mă mai înfățișez dinaintea ei.

Planul meu, la ieșirea de la stăpînă fu, mai întîi, să mă întorc în sat. Fiindcă nu știam de ce să mă apuc, încotro s-o iau. Nu cunoșteam pe nimeni, nici altă meserie în afara celei de țăran. Știam strașnic să semăn, să ar pămîntul, să tai viță și atît. E adevărat că șederea mea la Paris îmi șterse mult din aerul de țăran cu care venisem. Mergeam destul de frumos, îmi țineam bine capul și-mi așezam pălăria ca un băiat care nu-i prost. În sfîrșit, știam ceva din ceea ce se numește știința de a se purta în societate. Vorbesc de societatea în mijlocul căreia mă aflam, și asta nu e puțin. Aici intrau și toate talentele mele, dimpreună cu înfățișarea mea destul de plăcută, pe care mi-a dat-o cerul și care își juca și ea rolul ei.

Aşteptînd să plec din Paris, într-o zi pe care n-o hotărîsem încă, mă stabilii într-unul din acele hanuri mici, pe care dispreţul pentru sărăcie le-a numit circiumi. Stătui acolo timp de două zile, cu cărăuşii, care mi s-au părut tare bădărani. Mă scîrbiră de sat. „De ce să mă întorc ?" îmi spuneam uneori. „Aici e plin de oameni înstăriţi, care, la fel ca mine, nu au altă avere decît ce-o vrea ăl de sus. Pe legea mea ! Să mai rămîn cîteva zile şi-oi vedea ce-o mai fi. Există atîtea întîmplări în viaţă, poate că dă vreun noroc peste mine. Cheltuiala nu mă ruinează. o mai pot duce două, trei săptămîni. După cît mă costă prînzul, şi modest cum sînt, pot s-o duc mult şi bine, fără greutate." Cînd găseam mîncare bună, îmi făcea plăcere, dar nu-mi părea rău cînd aveam parte de-o masă proastă ; mă împăcam cu orice.

Astea-s destule calităţi pentru un băiat care-şi caută norocul. Şi cu gîndurile astea, de obicei nu caută degeaba. Norocul e mai lesnicios pentru el. De ce se apucă, îi merge. Am băgat de seamă că mîncăcioşii pierd jumătate din timp cu gîndul la ce-or mînca. Au într-una aceeaşi grijă, care le împrăştie în mare parte atenţia de la rest. Iată deci că m-am hotărît să rămîn la Paris mai mult decît decisesem la început.

În ziua următoare hotărîrii mele, am început să mă interesez de soarta doamnei de la care plecasem, pentru că ea m-ar fi putut recomanda poate cuiva. Am aflat că se retrăsese într-o mănăstire, împreună cu generoasa slujnică de care am vorbit. Afacerile ei luaseră o grea întorsătură şi abia avea cu ce să-şi ducă, neştiută de nimeni, restul zilelor.

Vestea m-a făcut să mai scot cîteva suspine, fiindcă amintirea ei îmi era scumpă. Nu exista leac pentru asta. Tot ce mi-a putut trece prin cap, ca să intru undeva, a fost să merg la un anume jupîn Jacques, care era de prin părţile noastre ; cînd am plecat din sat, tatăl meu îmi spusese să trec pe la el şi să-l salut din partea lui.

Îi aveam adresa, dar nu mă gîndisem la asta pînă atunci. Era bucătar într-o casă bună şi m-am pornit la drum să-l găsesc.

Treceam pe Pont-Neuf, pe la şapte-opt dimineaţa, foarte grăbit, căci era frig şi nu mă gîndeam decît la omul meu. Cînd am fost lîngă calul de bronz [1] am văzut o femeie înfofolită într-o broboadă de tafta groasă, de o singură culoare. Se rezema de parapetul podului şi se văita :

— Ah, mor !

M-am apropiat de ea, să văd dacă nu avea nevoie de vreun ajutor.

— Vă simţiţi rău, doamnă ? am întrebat-o.

— Vai, copilul meu, nu mai pot, mi-a răspuns. Mi s-a făcut negru înaintea ochilor şi-a trebuit să mă sprijin.

Am privit-o nitel cît timp vorbise. I-am văzut faţa rotundă, care dădea impresia de a fi fost bine hrănită şi care ar fi fost rumenă dacă răul n-ar fi întunecat-o.

În ce priveşte vîrsta, rotunjimea feţei, albul şi plinătatea formelor ei te împiedicau să-ţi dai părerea.

Totuşi, părerea mea era că n-avea mai mult de patruzeci de ani. Mă-nşelam, avea cincizeci împliniţi. Broboada de tafta groasă, fără şic, turbanul de pe cap dintr-o singură culoare, îmbrăcămintea, şi ea de-o culoare potrivită, nu ştiu ce schimă smerită răspîndită pe toată faţa, şi pe de-a-ntregul de-o curăţenie cu lustru, mă făcură să mă gîndesc că ar putea fi vreo cuvioasă din cele care se tot spovedesc la duhovnic. Fiindcă acest soi de femei au aproape pretutindeni acelaşi fel de a se înfăţişa. Asta le e uniforma. Şi nu mi-au plăcut niciodată. Nu ştiu dacă de vină e persoana sau haina, dar mi se pare că aceste mutre au o asprime critică îndreptată împotriva întregii lumi. Cu toate astea, cum persoana dinainte-mi era proaspătă şi atrăgătoare, şi pentru că avea o faţă rotundă care mi-a plăcut dintotdeauna, starea ei mă nelinişti. Ajutînd-o să se ţină pe picioare, i-am spus :

— Doamnă, nu vă las aici, dacă îmi daţi voie, iată braţul meu. Vă conduc la dumneavoastră. Ameţeala vă poate reveni şi veţi avea nevoie de sprijin. Unde locuiţi ?

— Pe strada la Monnaie, dragul meu, mi-a răspuns. Nu vă refuz braţul, dacă mi-l oferiţi cu atîta bunătate. Îmi păreţi băiat cumsecade.

---

[1] Statuia ecvestră a lui Henric al IV-lea, ridicată în 1614, lîngă care se vindeau şansonetele zilei. (Nota ed. fr.)

— Nu vă-nșelați, zisei, pornind. Nu sînt decît trei sau patru luni de cînd am plecat din satul meu și nu am avut încă timpul să mă fac rău și obraznic.

— Ar fi păcat s-ajungeți așa, mi-a spus aruncîndu-mi o privire binevoitoare și cucernic-galeșă. Nu-mi păreți făcut pentru a cădea într-o nenorocire atît de mare.

— Aveți dreptate, doamnă. Din mila bunului Dumnezeu iubesc oamenii cinstiți și de bună-credință.

— Asta stă scris pe fața dumneavoastră, mi-a spus ea. Dar sînteți tînăr. Ce vîrstă aveți ?

— N-am împlinit încă douăzeci.

În timpul acestei discuții, pășeam cu o încetineală surprinzătoare și o ridicam aproape deasupra pămîntului, ca s-o împiedic să se obosească mergînd.

— Doamne, fiul meu ! Cît vă obosesc ! îmi spunea ea.

— Nu, doamnă. Nu vă jenați, sînt încîntat să vă fac acest mic serviciu.

— Văd, răspunse. Dar, spune-mi, dragul meu copil, pentru ce-ai venit la Paris ? Cu ce te îndeletnicești ?

La întrebare, mi-am imaginat cu bucurie că această întîlnire ar putea întoarce totul spre bine. Cînd îmi spusese că ar fi păcat s-ajung un rău, ochii ei întovărășiră acest compliment cu atîta bunătate, cu atîta dulceață, că eu am și văzut în asta un semn bun. Nu-mi închipuiam totuși că această întîmplare ar putea avea urmări bune.

Speram însă ceva, fără să știu ce. Gîndindu-mă la acestea, mă hotărîi să-i istorisesc povestea mea, în speranța c-ar fi putut să-mi ajute la ceva.

Nu voiseм să mă însor cu o fată frumoasă pe care o iubeam, care mă iubea și care mi-ar fi adus noroc, dintr-un dezgust mîndru și pudic, ceea ce nu ar fi impresionat decît un suflet bun și cinstit. Nu era oare ceva potrivit de povestit acestei femei ? I-am istorisit cît am putut mai bine, într-un fel naiv, așa cum se spune adevărul. Am izbutit s-o fac să-i placă de îndată.

— Cerul îți va răsplăti acest mod cinstit de a gîndi, băiatul meu, nu mă îndoiesc. Văd că sentimentele dumitale sînt aidoma chipului, mi-a spus.

— O ! doamnă, înfățișarea mea o va duce cum o va duce, dar ce necăjit mi-e sufletul !

— Ceea ce spui e așa de inocent, zise ea cu un surîs blînd. Ascultă, fiul meu, să-i mulțumești Domnului pentru sufletul bun ce ți l-a dat. E un dar mai prețios decît tot aurul din lume, o avere veșnică. Dar trebuie să-l păstrezi, n-ai experiență, la Paris sînt atîtea ispite în calea nevinovăției dumitale, mai cu seamă la această vîrstă. Ascultă-mă. Probabil că cerul mi-a hărăzit să te întîlnesc. Locuiesc împreună cu o soră pe care o iubesc mult și care mă iubește tot atît. Trăim retrase, dar simțindu-ne bine, grație bunătății divine, și cu o bucătăreasă bătrînă care e o femeie cinstită. Alaltăieri ne-am descotorosit de-un băiat care nu ne convenea de fel. Observasem că nu era deloc drept-credincios, ba era și cam ușuratic. Astăzi dimineață am ieșit să rog o față bisericească, prieten de-al nostru, să ne trimită un băiat pe care ni-l promisese. Dar acel servitor a găsit o casă pe care nu vrea s-o părăsească, pentru că are acolo pe unul din frații lui. Nu ar rămîne decît ca dumneata să-i iei locul, dacă ai pe cineva care să-ți dea referințe.

— O ! doamnă, în situația asta, i-am răspuns, bunăvoința dumneavoastră nu-mi poate folosi, pentru că nu am pe nimeni aici care să mă cunoască. N-am fost decît în casa de care v-am vorbit, unde n-am făcut nici bine, nici rău. Doamna ținea la mine. Dar acum s-a retras la o mănăstire, nici nu știu la care. Și, în afară de această bună doamnă și-un bucătar din părțile noastre, care e aici, dar nu e demn să mă prezinte unor persoane ca dumneavoastră, nu mai am alți chezași. Dacă îmi dați timp s-o caut pe doamna, sînt sigur că veți fi mulțumită de recomandarea dînsei. Ar mai fi cineva care ar putea să vă spună cîte ceva despre mine, jupîn Jacques, bucătarul.

— Copilul meu, observ cît ești de sincer în tot ce-mi spui. Asta va ține loc de recomandare.

La aceste cuvinte ne aflam înainte ușii ei.

— Urcă, urcă împreună cu mine, mi-a spus. Voi vorbi cu sora mea.

Am ascultat-o și-am intrat într-o casă care mi s-a părut bine înzestrată, iar aranjamentul și mobilele erau de același gust ca și hainele cucernicelor noastre. Simplitatea și curățenia sclipeau peste tot. S-ar fi zis că fiecare cameră era o capelă. Dorința de a te ruga te cuprindea

de la intrare. Totul era modest și lucitor, toate invitau sufletul să guste dulceața unei sfinte reculegeri.

Cealaltă soră se afla în iatacul ei și, cu mîinile pe brațele fotoliului, se odihnea după oboseala dejunului, pe care tocmai îl isprăvise și își aștepta în pace digestia. Rămășițele dejunului erau pe măsuță. O jumătate de sticlă de vin de Burgundia, aproape goală, două ouă proaspete și-o franzeluță cu lapte. Cred că acest amănunt nu va plictisi, el intrînd în portretul persoanei de care vă vorbesc.

— Ei, Doamne, surioară, mult timp ți-a mai trebuit pînă să te întorci. Eram îngrijorată, spuse cea din fotoliu, celei care intrase. Acesta e servitorul pe care trebuiau să ni-l dea ?

— Nu, soră, e un tînăr cumsecade pe care l-am întîlnit pe Pont-Neuf. Fără el n-aș fi aici, pentru că mi s-a făcut rău. Trecînd, m-a observat și s-a oferit să mă ajute să ajung acasă.

— Vai de mine, soră, reluă cealaltă. Te supui la canoane cu care nu mă împac. De ce ai ieșit dimineața, pentru un drum lung, fără să iei ceva în gură ? Numai pentru că n-ascultaseși liturghia. Dumnezeu ne cere oare să ne îmbolnăvim ? Nu-i putem sluji fără să ne omorîm ? Îi ești mai credincioasă dacă îți pierzi sănătatea și nu mai poți merge la biserică ? Nu trebuie ca pietatea noastră să fie prudentă ? Nu sîntem obligați să ne protejăm cît mai mult viața pe care ne-a dat-o ? Ești prea încăpățînată, soră, și-ar trebui să ceri un sfat în privința asta. [1]

— În sfîrșit, draga mea, urmă cealaltă, acum s-a isprăvit. Am crezut că voi avea destulă putere. Într-adevăr, aș fi vrut să gust ceva la plecare. Dar era prea de dimineață și m-am temut ca o asemenea faptă să nu fie o dovadă de slăbiciune. Fără un sacrificiu nu există merit. Altă dată însă n-o să mi se mai întîmple, pentru că într-adevăr sînt foarte slăbită. Cred însă că Dumnezeu a binecuvîntat acest drum, pentru că mi-a îngăduit să-l cunosc pe băiatul pe care îl ai în față. Celălalt s-a angajat. Dinsul nu e decît de trei luni la Paris. Mi-a spus povestea lui și găsesc că are apucături foarte frumoase. E sigur că

[1] De la duhovnicul ei, bineînțeles. (Nota ed. fr.)

Providența ni-l trimite. Vrea să rămînă un om cuminte și îi convine la noi. Ce spui de el ?

— Se prezintă destul de bine, răspunse cealaltă. Despre asta vom vorbi cît timp vei mînca. Cheam-o pe Catherine să-ți aducă cele de trebuință. Dumneata, băiete, du-te la bucătărie. Ai să mănînci acolo.

La porunca asta am făcut o plecăciune și Catherine, pe care o chemase, urcă. O însărcinară să se îngrijească de mine.

Catherine era mare, slabă, îmbrăcată în alb, și avea aerul unei cucernicii severe, mînioase și fierbinți. Se pare că-i venea din fierbințeala pe care creierul o căpăta de la focul din bucătărie și de la mașina de gătit, fără a mai pune la socoteală că un creier de cucernică, și mai ales de preacuvioasă bucătăreasă, e uscat și ars de felul lui.

N-aș spune același lucru despre o pioasă. Între *pietate* și ceea ce se numește de obicei *cucernicie* este o diferență. Cucernicii supără lumea, piosii o povățuiesc. Primii nu au decît buze de cucernici, ceilalți au suflet. Cucernicii merg la biserică doar pentru ca să se roage lui Dumnezeu. Aceștia din urmă sînt umili, cucernicii îi vor așa numai pe alții. Unii sînt adevărații slujitori ai Domnului, ceilalți dau numai impresia. Fac rugăciunea ca să-și spună : *O fac.* Ei duc la biserică niște cărți de rugăciune ca să le poarte cu ei, ca să le deschidă și să citească din ele. Se retrag într-un ungher, se-ascund acolo spre a se bucura grozav de postura lor meditativă. Se exaltă în avîntări pioase pentru a lăsa să se creadă, dacă izbutesc, că au suflete nobile. Ca urmare, unii simt că vanitatea arzătoare de-a avea suflet nobil îl face să se nască, și diavolul, căruia nu-i scapă nimic cînd e vorba să înșele, îi-l dă. Se întorc de la biserică umflați de respect pentru ei înșiși și de-o milă orgolioasă pentru muritorii de rînd. Își închipuie apoi că au dobîndit dreptul de a se odihni după sfintele canoane printr-o sumedenie de mici îngăduințe care susțin o sănătate șubredă.

Ăștia-s cei pe care îi numesc cucernici, de-a căror evlavie profită cei vicleni, așa cum bine se vede.

În privința persoanelor cu adevărat pioase, ele sînt îndatoritoare chiar față de cei răi, cu care se împacă mai

bine decît cu cei ce le seamănă ; căci dușmanul cel mai mare al răului e cel ce-i seamănă. Iată de ce mă gîndesc că trebuie să-mi ascund gîndurile despre cucernici.

Să revenim la Catherine, cea care ne-a dat prilejul să spunem toate astea.

Catherine avea o legătură de chei la cingătoare, ca o chelăreasă de mănăstire.

— Adu surorii mele ouă proaspete, căci n-a mîncat nimic pînă la ora asta, i-a spus domnișoara Habert, sora mai mare a celei cu care venisem, și du-l pe băiatul ăsta la bucătărie și dă-i să bea un pahar.

— Un pahar ? se repezi Catherine bine-dispusă, o să bea două, după cît e de zdravăn...

— Și pe-amîndouă în sănătatea dumneavoastră, doamnă Catherine, i-am spus.

— Bravo, răspunse, cît voi fi sănătoasă, n-o să-mi facă rău. Hai, să mă ajuți să fierb ouăle.

— Ba, nu, Catherine, de ce să te ostenești, spuse domnișoara Habert cea mică. Dă-mi borcanul cu dulceață, mi-ajunge.

— Dar, soro, asta nu te hrănește, îi vorbi cea mare.

— Ouăle au să mă umfle, răspunse cea mică.

Și apoi, *soro* în sus, *soro* în jos.

Catherine, cu un gest hotărît, se duse să aducă ouăle pentru că, spunea ea, un dejun nu e desert.

O urmai la bucătărie, unde îmi puse dinainte niște tocană rămasă din ajun, friptură rece de pasăre, o sticlă cu vin aproape plină și pîine pe săturate. Ah, ce pîine bună ! Nu mîncasem ceva mai bun, mai alb, mai gustos. Îți trebuie multă îndemînare să faci o pîine ca asta ! Numai o inimă cuvioasă a putut-o plămădi. Era pe potriva Catherinei. O ! strașnic am prînzit ! Era de-ajuns să vezi bucătăria că ți se și trezea pofta de mîncare.

— Mănîncă, mi-a spus Catherine, umblînd după ouăle proaspete. Dumnezeu vrea să trăim.

— Avem cu ce să-i facem pe voie, i-am spus, și, pe deasupra, mi-e o foame de lup !

— Cu atît mai bine. Dar, spune-mi, te-au angajat ? Rămîi la noi ?

— Așa sper, i-am răspuns. Mi-ar pare rău să nu fie așa. Îmi închipui ce bine trebuie să fie sub aripa dumneavoastră ocrotitoare, doamnă Catherine.

— Ei, ei ! zise ea, fac și eu ce pot. Să ne aibă cerul în pază. Fiecare cu păcatele lui, nici eu nu duc lipsă de așa ceva. Cel mai rău lucru e că viața trece și că, pe măsură ce trece, tot mai mult te nămolești, fiindcă satana se ține mereu după noi, o spune și popa, la biserică. Dar ne luptăm. Pe deasupra, îmi pare bine că domnișoarele noastre te iau, îmi pare că vom fi prieteni. Ei, să știi că semeni ca două picături de apă cu răposatul Baptiste, cu care aveam de gînd să mă mărit, un băiat bun și frumos ca dumneata. Dar nu mă uit eu la asta, deși îmi face totdeauna plăcere. Dumnezeu mi l-a luat, el e stăpînul, nu există nimeni care să-l controleze. Dar semeni leit cu el, vorbești ca el. Doamne, ce mă iubea ! Acum m-am schimbat mult și o să mă mai schimb. Tot Catherine mă cheamă, dar nu mai sînt aceeași.

— Pe legea mea, i-am spus, dacă Baptiste n-ar fi murit te-ar fi iubit încă, pentru că eu, care îi semăn, nu mai aștept alt prilej.

— Bun, bun ! spuse ea rîzînd, sînt încă frumoasă. Mănîncă, fiule, mănîncă. O s-o zici mai bine cînd ai să mă vezi de-aproape. Nu vreau nimic altceva decît să capăt mîntuirea, și-asta-i treabă serioasă. Dea Domnul s-o împlinesc !

Spunînd aceste cuvinte, Catherine luă ouăle de pe foc. Am vrut să le duc eu sus.

— Nu, nu, mi-a spus, mănîncă liniștit, să-ți prisască. Vreau să văd ce gîndesc domnișoarele de sus despre dumneata. Cred că ești exact ceea ce ne trebuie și am să-mi spun și eu părerea. De obicei pentru domnișoarele noastre trebuie să treacă zece ani ca să știe ce vor. Trebuie să mă ostenesc eu să vreau pentru ele. Dar nu te simți stînjenit, voi avea eu grijă de toate. Îmi place să-mi slujesc aproapele. E ceea ce ni se recomandă la liturghie.

— Vă mulțumesc de mii de ori, doamnă Catherine, și mai ales amintiți-vă cît de mult semăn cu Baptiste.

— Dar mănîncă odată, mi-a spus ea, numai așa ai să-i poți semăna mai multă vreme pe lumea asta. Mi-ar place să am un aproape care să reziste.

— Vă asigur că aproapelui dumneavoastră îi place să reziste, i-am spus, închinînd un pahar ochi cu vin roşu, pe care l-am băut în sănătatea ei.

Aşa mi-am dat prima probă cu doamna Catherine, din monologul căreia am tăiat vreo sută de *Domnul fie lăudat !* şi *Cerul să ne apere !*, care serveau cînd de refren, cînd de vehicul vorbelor ei. Pare-se că asta făcea parte din cuviosia ei verbală, dar puţin mă interesa. Ce e sigur e că nu-i displăcusem bunei doamne şi nici stăpînelor ei, mai ales domnişoarei Habert mezina, cum se va vedea mai departe.

Sfîrşisem dejunul aşteptînd răspunsul pe care urma să mi-l aducă Catherine, care tocmai coborî şi-mi spuse :

— Hai, prietene. Nu-ţi lipseşte decît scufia de noapte. Bineînţeles, culcuşul ţi-e aici.

— Scufia de noapte o vom avea curînd, i-am spus. Cît despre papuci, îi şi port.

— Foarte bine, strengarule, du-te de-ţi adă catrafusele înainte de a te întoarce să prînzeşti. În timp ce mîncai, simbria începea să-ţi meargă. Eu am hotărît-o.

— O simbrie frumuşică ? am întrebat-o.

— Da, da, mi-a răspuns rîzînd. Te înţeleg, şi treaba va fi cinstită.

— Mă bizui pe dumneavoastră, i-am răspuns, nici nu vreau să mă uit. Pun rămăşag că sînt mai bine plătit decît merit, datorită eforturilor dumneavoastră.

— Ah, ce om de treabă ! îmi spuse ea, însufleţită de francheţea cu care o lăudam. E ca şi cum s-ar fi întors Baptiste. Parcă-l aud : repede, repede, am de gătit prînzul, nu mă distra ! Lasă-mă să-mi văd de treabă. Du-te şi-ţi vezi de-ale tale. Te-ai întors ?

— Foarte bine, i-am spus ieşind, n-o să dureze mult. Nu-mi trebuiesc cătîri să-mi care bagajul.

Aceste fiind zise, m-am întors la hanul meu. M-am gîndit pe drum dacă trebuia să intru în casa asta. Îmi spuneam că n-am nimic de pierdut. N-aveam decît să plec, dacă n-oi fi mulţumit. Pînă una alta dejunul e de bun augur. Pare-mi-se că smerenia acestor fiinţe nu numără dumicaţii şi nu ţine morţiş la posturi. Dealtfel, toată casa îmi face o bună impresie. Băieţii de vîrsta mea nu sînt urîţi. I-am intrat în graţii bucătăresei. Mi-am şi asigurat

cele patru mese și inima îmi spune că totul o să meargă strună. Curaj !

Tot gîndind astfel, am ajuns în ușa hanului meu. Nu mai aveam decît să zic „la revedere" hangiței și să mă cărăbănesc cu micul meu calabalîc.

Mă întorsei acasă în momentul cînd tocmai se așezau la masă. Ciuma dracului, ce prînzuleț gustos ! Asta-i ceea ce se cheamă o supă, fără să mai vorbesc de-o farfurioară cu friptură de-o finețe... Pii ! Și ce bine rumenită ! Trebuie să ai un suflet vîrtos să reziști la proba plăcerii pe care o puteau da bucatele astea grozave, și să nu cazi în păcatul lăcomiei, mîncînd din friptură și-apoi din tocană, pentru că era și o tocană condimentată cu atîta delicatețe, cum n-am mai gustat nicăieri. Dacă în cer s-ar mînca, n-aș cere să fiu servit mai bine. Mahomed ar fi putut face din acea masă una din bucuriile paradisului său. Doamnele noastre nu mîncau deloc rasol. Apărea doar pe masă, și-apoi era luat pentru a fi dat săracilor.

Catherine, la rîndu-i, se abținea, zicea ea, din milă pentru săraci, și am consimțit să devin de îndată la fel de milos ca ele. Nimic nu-i mai convingător decît exemplul bun.

Am aflat atunci că înaintașul meu nu avusese parte la pomană ca mine, pentru că era prea dezmățat spre a merita s-o facă, și să rămînă la friptură și tocană.

Nu știu cum făceau cu mîncatul cele două surori ale noastre, dar ca să mănînci astfel înseamnă curată scamatorie. Nu aveau niciodată poftă de mîncare, iar dacă o aveau, oricum, nu se vădea. Bucățile erau subtilizate, dispăreau fără să fi părut că le ating. Le vedeai pe doamne folosind alene furculițele, abia avînd putere să deschidă gura. Aruncau priviri nepăsătoare asupra bunătăților : „Azi n-am deloc poftă". „Eu nici atît. Totul mi se pare fad." „Iar mie prea sărat."

Vorbele astea îmi aruncau praf în ochi, încît credeam că văd creaturile cele mai dezgustate ale lumii și, cu toate astea, farfuriile erau golite cînd se strîngea masa, încît nu știam cum să împac toate astea. Pînă la urmă am văzut ce mă înșelase la început : erau aerele de dezgust pe care le arătau stăpînele și care îmi ascunseseră vrednicia surdă a dinților lor.

Mai nostim e că ele însele își închipuiau că mănîncă foarte puțin și foarte sobru. Și cum nu ședea bine ca mironosițele să fie lacome, trebuiau să se hrănească pentru a trăi și nu să trăiască pentru a mînca, dar, în ciuda acestei maxime rezonabile și creștinești, pofta lor de mîncare nu scădea deloc, de aceea găsiseră secretul de a lăsa apetitul să fie satisfăcut, fără ca ele să se amestece. Cu ajutorul aparenței de dispreț pentru carne, prin nepăsarea cu care abia o atingeau, se convingeau că sînt cumpătate, păstrîndu-și plăcerea de a nu fi. Mulțumită acestei maimuțăreli, cuviosenia lor lăsa cu naivitate libertate excceselor.

Trebuie să recunoaștem că diavolul e foarte isteț, dar și noi sîntem tare proști.

Desertul fu pe potriva celorlalte feluri : dulcețuri zemoase și bine legate și pe deasupra lichioruri care ajutau digestia și atițau gusturile lor stinse.

După care, domnișoara Habert cea mare spunea celei mici : „Surioară, să mulțumim Domnului !" „Ai dreptate", răspundea cealaltă, plină de o recunoștință pe care dacă Domnul i-ar fi cerut-o atunci ar fi greșit cu siguranță. „Ai dreptate", spunea deci. Și-apoi amîndouă surorile se ridicau de pe locurile lor cu o reculegere care era de cea mai bună credință din lume și pe care ele o considerau pe-atît de meritorie, pe cît de legitimă. Își prindeau încet mîinile spre a face împreună o rugăciune în care își răspundeau una alteia cu versete, pe un ton pe care sentimentul de bunăstare îl făcea nespus de patetic.

Apoi se strîngea masa. Se mutau în fotoliile a căror moliciune și profunzime invitau la tihnă. Și se întrețineau cu cîteva cugetări pe marginea lecturilor sfinte sau în legătură cu predica din ziua aceea ori din ajun, în care găseau un subiect ce se potrivea de minune domnului sau doamnei cutare.

Predica asta nu era făcută decît pentru ei. Zgîrcenia, iubirea de ceea ce e lumesc, îngîmfarea și alte păcate, fuseseră atît de bine dezbătute acolo !

— Dar, spunea una, cum poți asculta cuvîntul sfînt al Domnului, și să nu vii de-acolo cu gîndul de a te îndrepta ? Înțelegi, soră, una ca asta ? Doamna cutare a venit în

postul Paștelui la toate liturghiile, dar cum le asculta ? Căci o văd cu același aer de cochetărie și, fiindcă veni vorba de cochetărie, Dumnezeule, ce m-a mai scandalizat ieri indecența cu care se îmbrăcase domnișoara xxx ! Cum se poate veni la biserică în halul ăsta ? Îți mărturisesc că mi-a distras toată atenția și m-a împiedicat să-mi spun rugăciunile, lucru pentru care cer iertare Domnului. Într-adevăr, e înspăimîntător !

— Ai dreptate, soră, răspundea cealaltă, dar eu, cînd văd asemenea lucruri, plec ochii și refuz să le văd, scăpînd de mînia ce m-ar cuprinde, și laud pre Domnul pentru mila cu care m-a ferit cel puțin de aste păcate, rugîndu-l din tot sufletul să binevoiască a lumina în marea sa îndurare ființele care păcătuiesc astfel.

Mă veți întreba : „Cum ai aflat despre aceste convorbiri în care aproapele le face pe doamne să nu le tihnească masa ?"

Le auzeam în timp ce strîngeam masa, dereticînd prin odaie.

După ce am ridicat masa, tocmai cînd dădeam să plec, să prînzesc și eu, domnișoara Habert cea mică mă chemă. Vorbindu-mi în șoaptă, din pricina ușoarei ațipeli ce începea să lipească ochii surorii sale, mi-a spus ceea ce veți afla în cea de-a doua parte a acestei istorisiri.

Sfîrșitul primei părți

Partea a doua

ÎN PRIMA PARTE A ISTORISIRII MELE am spus că, în timp ce sora ei dormea, domnișoara Habert, mezina, m-a chemat.

— Fiule, mi-a spus, rămîi la noi. Am făcut-o pe sora mea să consimtă și sînt chezașă pentru cumințenia ta ; cred că înfățișarea și cuvintele voastre nu m-au înșelat de fel, ci mi-au dat încrederea pe care sper că o meritați. Vei munci alături de Catherine, fată de treabă și virtuoasă, și care mi-a părut că te privește cu ochi buni ; ea îți va spune ce am stabilit în privința dumitale. Mă gîndesc că aveți motive să fiți mulțumit și poate, mai încolo, și mai mulțumit. Vă asigur eu de toate acestea. Hai, du-te fiule, du-te de prînzește ; fiți mereu tot atît de cinstit precum păreți. Contați pe considerația mea, și că nu voi uita deloc cu ce mărinimie m-ați ajutat azi-dimineață, cînd m-a cuprins amețeala.

Sînt lucruri cărora nu le poți reda nici sensul, nici forma și nu mi-am putut face o idee limpede nici despre înțelesul vorbelor domnișoarei Habert și nici despre aerul cu care mi-a spus-o. Sigur e că fața, ochii și glasul ei spuneau mai mult decît cuvintele sau, cel puțin, adăugau destul la înțelesul obișnuit al celor rostite. Mi s-a părut că am osebit o bunătate, o blîndețe plină de simțire, o atenție care poate că, în realitate, nici nu erau, dar care m-au surprins, făcîndu-mă să mă întreb ce-or vrea să zică.

Dar pînă să mă lămuresc, mulțumii cam în același chip și răspunsei cu atîta însuflețire, încît aș fi meritat să mi se aplice o corecție, dacă observațiile mele n-ar fi fost potrivite ; se pare însă că au fost, de vreme ce felul în care am răspuns nu i-a displăcut. Veți vedea în continuare unde au dus toate acestea.

Tocmai mă înclinam dinaintea domnișoarei Habert, urmînd să cobor în bucătărie, cînd un preot intră în cameră.

Era duhovnicul acestor doamne. Am spus duhovnic, fiindcă erau prietene cu o mulțime de alte fete bisericești, care le făceau vizite și, cu care, în plus, discutau despre diferite probleme de conștiință.

Cel despre care vorbesc acum era cel dintîi duhovnic, arbitrul purtării lor.

Repet, tot ce spun aici să nu supere pe nimeni și să nu-l facă să se gîndească că ironizez, fără deosebire, obiceiul de a-ți lăsa conștiința călăuzită de cei ce se numesc duhovnici și de a le cere povață asupra tuturor faptelor.

Obiceiul ăsta e, fără îndoială, lăudabil și sfînt prin el însuși. E bine să fie păstrat, cînd e folosit cum se cuvine, și nu de el îmi bat joc ; dar, sînt o mulțime de nimicuri în care duhovnicii nu ar trebui să se amestece cu atîta seriozitate cu cît o fac, iar eu rîd de cei care își împing duhovnicii pînă într-atît.

Duhovnicul acesta era un bărbat destul de scund, dar bine legat, cam rotofei : avea obrazul proaspăt, de-o prospețime odihnită, ochiul ager, dar cu acea vioiciune care nu are nimic nechibzuit, nici arzător.

N-ați văzut oare niciodată astfel de figuri care te fac să crezi că cei ce le au posedă nu știu ce spirit împăciuitor, îngăduitor și mîngîios pentru ceilalți și care sînt chezășia sufletului lor plin de blîndețe și milă ?

Aceasta era aidoma înfățișarea duhovnicului nostru.

Încolo, închipuiți-vă un păr scurt în care șuvițele nu se acoperă, bine pieptănate, care se ridică în jumătăți de bucle împrejurul obrajilor printr-o întorsătură ce-o au de la natură, și care nu datorează nimic grijii celui care le poartă. Adăugați și niște buze destul de rumene, dinți frumoși, albi și frumoși numai pentru că, din fericire, sînt așa de felul lor.

Acestea erau podoabele, așa zis nevinovate, ale fetei bisericești, care, în veșmintele sale, nu uitase că însăși religia vrea să vadă pe tine o curățenie potrivită, fără să izbească ochii nimănui ; întrecea numai cu puțin această datorie pentru curățenie, dar e greu să nimerești măsura,

astfel încît preotul nostru, bineînțeles împotriva voinței lui, ajungea să fie ferchеș.

Domnișoara Habert cea vîrstnică, cum ațipise, mai mult ghici decît auzi venirea lui, fiindcă, intrînd, acesta nu făcuse mare zgomot. Însă o cucernică, în astfel de cazuri, are o ureche foarte fină.

Se trezi îndată, surîzînd norocului care se apropia, în timp ce ea dormita. E vorba de un noroc cu totul spiritual.

Duhovnicul acesta, pentru care eram o figură nouă, mă privi cu destulă atenție și întrebă :

— Acesta e servitorul dumneavoastră, doamnelor ?

— Da, sfinția-ta ! Îl avem de azi pe băiatul acesta, răspunse sora cea mare, datorită unui serviciu pe care i l-a făcut surorii mele.

Și se apucă să povestească ce mi se întîmplase cu mezina, iar eu gîndii că era momentul să părăsesc încăperea.

Cînd am ajuns la mijlocul scării, amintindu-mi de privirile pe care duhovnicul mi le aruncase, m-a apucat dorința de a afla ce va spune despre mine. Catherine mă aștepta totuși în bucătărie. Dar nu conta. Și urcai ușurel scara. Închisesem ușa camerei, așa că mi-am apropiat urechea cît am putut de mult.

Aventura mea cu domnișoara Habert mezina a fost îndată povestită. Din cînd în cînd priveam pe gaura cheii și, datorită locului unde ședea, vedeam toată fața duhovnicului, la fel de bine ca și pe cea a mezinei.

Am băgat de seamă că el asculta povestirea cu o răceală meditativă, aproape severă.

Nu mai avea fața aceea atît de blîndă, de îngăduitoare, pe care i-o văzusem atunci cînd intrase în cameră. Încă nu făcea mutre, dar ghiceam că le va face curînd și că aventura mea va deveni un caz de conștiință.

După ce ascultă tot, plecă ochii, ca un om care va rosti o sentință și va da rezultatul unei gîndiri adînci.

— V-ați grăbit, doamnelor, spuse, privindu-le pe amîndouă cu niște ochi care dădeau gravitate și importanță chestiunii, și care le împingea pe stăpînele mele să creadă că au săvîrșit o crimă.

La primele cuvinte care nu mă mirară deloc, pentru că nu mă așteptam la ceva mai bun, mezina roși, luă un aer încurcat, dincolo de care i se vedea nemulțumirea.

— V-ați grăbit, continuă el.

— Ce rău găsiți în asta, întrebă mezina pe un ton jumătate timid, jumătate revoltat, dacă e un băiat cinstit, cum avem dreptul să credem ! ? N-are din ce trăi, îl găsesc pe drum, îmi face un serviciu, mă conduce pînă aici, ne lipsește un servitor și îl luăm ? Ce jignire la adresa Domnului poate fi în asta ? Dimpotrivă, am crezut că fac o faptă caritabilă și de recunoștință.

— Știu, soră, răspunse cea mare. Dar ce contează, de vreme ce sfinția-sa, care e mai luminat decît noi, nu aprobă ceea ce am făcut. Trebuie să ne răzgîndim. Ca să-ți spun drept, mi se pare că adineaori, îndată ce m-ai rugat să-l păstrăm pe tînăr, am simțit o împotrivire. Am avut o presimțire că sfinția-sa nu-și va da asentimentul. Dumnezeu știe că am lăsat totul în voia sa !

Acest monolog nu a convins-o pe sora cea mică, care nu răspundea decît cu mutre care spuneau mereu : „Nu văd nimic rău în asta".

Duhovnicul a lăsat-o pe cea mare să vorbească, fără a o întrerupe, și părea puțin atins de încăpățînarea celeilalte surori. Luînd totuși un aer liniștit și blajin, se adresă mezinei :

— Draga mea domnișoară, ascultați-mă. Știți că vă sfătuiesc cu afecțiune deosebită, pe amîndouă.

Ultimele cuvinte, *pe amîndouă*, fură astfel împărțite încît mezina avea cel puțin trei sferturi și jumătate din sfaturi, și numai printr-o inspirație de moment vorbitorul dădu restul celei mari, fiindcă în prima clipă, acest om prea cuvios nu se gîndise deloc la ea.

— Într-adevăr, spuse cea mare, care simțise cît de inegală era împărțeala și că ea fusese la început uitată. Într-adevăr, părinte, știm că ne considerați pe fiecare cît cealaltă și că pietatea voastră nu admite preferințe, așa cum se și cuvine !

Tonul acestei cuvîntări fu puțin acru, deși intonat în derîdere, de teamă să nu fie bănuită de gelozie.

— Ehei, soră, răspunse vioi cea mică, nici eu nu cred altfel. Și dacă dînsul ar fi mai legat de dumneata decît de mine, n-aș avea nimic de obiectat. Ar fi drept. Dînsul îți cunoaște sufletul pînă în străfunduri, ca și trecerea

pe care o ai la Dumnezeu şi, bineînţeles, eşti mai demnă de atenţia sa decît mine.

— Dragele mele surori, le-a răspuns atunci preotul, care vedea că această sfadă începuse din greşeala lui, nu vă îndoiţi ! Pentru mine sînteţi egale înaintea Domnului, pentru că amîndouă îl iubiţi la fel. Şi dacă grijile mele s-ar îndrepta mai mult asupra uneia decît asupra celeilalte, ar fi spre cea pe care aş vedea-o înaintînd mai anevoie pe calea mîntuirii sale. Slăbiciunea ei m-ar face să mă apropii mai mult de ea, pentru că ar avea mai multă nevoie de ajutor ; dar, slavă Domnului, dumneavoastră mergeţi amîndouă în acelaşi pas, niciuna nu rămîne în urmă ! Nu asta mă neliniştește acum. Vorbim despre tînărul pe care l-aţi angajat (tinereţea mea îl sîcîia), nu vedeţi nimic rău în asta, sînt convins, dar binevoiţi a-mi da ascultare.

Aici făcu o mică pauză ca pentru a se reculege, apoi urmă :

— Dumnezeu, în marea lui bunătate, a făcut ca cei care ne conduc să aibă ades lumina de care pe noi ne lipseşte, pentru a ne arăta că nu trebuie să ne încredinţăm nouă înşine şi că ne vom rătăci dacă nu sîntem ascultători. Ce purcede din faptul că l-aţi luat pe acest băiat care pare cuminte, îmi spuneţi ? Lucruri foarte serioase. Mai întîi, se cheamă că aţi făptuit ceva fără a ţine seama de prevederea omenească, pentru că, în sfîrşit, nu-l cunoaşteţi, l-aţi întîlnit pe stradă... Înfăţişarea lui vă pare cumsecade. Aş vrea şi eu să fie aşa. Fiecare vede cu ochii lui, şi eu nu-l văd cu ochi atît de buni, dar să lăsăm asta. Ei bine, de cînd îşi încredinţează cineva averea şi viaţa necunoscuţilor, luîndu-se numai după înfăţişarea lor ? Cînd spun averea şi viaţa nu exagerez în privinţa dumneavoastră. În toată casa nu sînteţi decît trei fete. Dacă înfăţişarea lui vă înşală ? Dacă aveţi de-a face cu un aventurier, cum poate că şi e, nu riscaţi totul ? Cine răspunde de purtările, de evlavia, de caracterul lui ? Un vagabond nu poate avea chipul unui om cinstit ? Ferească Dumnezeu să-l bănuiesc a fi un pungaş ! Mila mă obligă să gîndesc numai spre binele lui. Dar mila nu trebuie să ajungă pînă la neprevedere, şi a te încrede, aşa cum faceţi dumneavoastră, asta înseamnă !

— Ah, soră, ceea ce spune părintele e plin de bunsimț, strigă la rîndul ei cea vîrstnică. Într-adevăr, acest băiat pare la început atrăgător, dar sfinția sa are dreptate. Acum, cînd mă gîndesc, el are nu știu ce în privire care pe mine, cea care vă vorbesc, m-a făcut să mă opresc...

— Încă ceva, adăugă preotul întrerupînd-o. Încuviințați deja și încă nu v-am spus nimic, în comparație cu ce am a vă spune. Băiatul e în prima tinerețe, pare îndrăzneț și petrecăreț. Dumneavoastră n-ați ajuns la o vîrstă ferită de bîrfeli. Nu vă temeți de gîndurile rele care le pot veni celor ce îl vor vedea la dumneavoastră ? Nu știți că oamenii se scandalizează cu ușurință și că e o adevărată nenorocire să-ți împingi aproapele la cel mai mic păcat ? Nu eu spun asta, ci *Evanghelia*. Dealtfel, dragele mele surori, fiindcă trebuie să spunem totul, nu sîntem noi înșine slabi ? Ce facem în viață, decît să luptăm necontenit împotriva noastră, să cădem, să ne ridicăm ? Chiar în cele mai mici lucruri. Și asta nu trebuie să ne facă să tremurăm ? Ah, credeți-mă, să nu ne ridicăm singure noi stavile de învins în drumul spre mîntuire. Să nu ne supunem la noi motive de slăbiciune. Omul acesta e prea tînăr. Veți viețui împreună cu el, îl veți vedea aproape în fiecare clipă. Rădăcina păcatului e totdeauna în noi, nu am încredere (sînt obligat să v-o spun) în conștiință, nu am încredere de pe acum în părerea bună pe care o aveți despre el ; e nevinovată acum, dar așa va fi totdeauna ? Încă o dată, nu am încredere. Am văzut-o pe domnișoara Habert, a adăugat privind-o pe mezină, nemulțumită de sentimentele pe care le-am enunțat mai înainte. De unde vine această îndărătnicie, această îndepărtare de ideile mele, la ea pe care n-am văzut-o niciodată împotrivindu-se sfaturilor pe care conștiința mi le-a dictat spre o deplină siguranță ? Nu-mi place această stare de spirit. Îmi dă de bănuit. S-ar zice că Domnul îi întinde o capcană. Și în această încercare, datoria mea este să vă îndemn să-l îndepărtați pe acest tînăr, a cărui mutră, pe deasupra, nu mă încîntă deloc ca pe dumneavoastră. Iau asupra mea sarcina de a vă aduce un servitor ; e pentru mine, într-un fel, o povară. Dar Domnul

mă îndeamnă s-o port. Vă conjur, în numele lui, să mă lăsaţi să vă călăuzesc. Îmi promiteţi ?

— În privinţa mea, preasfinte, spuse vîrstnica părăsindu-se pe de-a-ntregul voinţei lui, vă răspund că-mi sînteţi stăpîn absolut şi că veţi vedea cum ştiu să mă supun. Fiindcă din această clipă mă prind să nu cer nici un serviciu tînărului acesta, şi nu mă îndoiesc că sora mea va face la fel.

— Zău, replică mezina cu faţa roşie de mînie, nu ştiu cum să iau ceea ce aud. Iată-mi sora mea aliată împotriva mea. Iat-o încîntată de vina imaginară pe care mi-o găseşte, şi nu de azi, de ieri, se poartă astfel cu mine. O spun acum, pentru că felul în care mi se vorbeşte mă sileşte la acest lucru. Nu se îndoieşte că mă voi conforma conduitei sale, spune ea. Sigur, de cînd sîntem împreună n-am făcut niciodată altfel. A trebuit totdeauna să mă iau după ea, pentru a avea linişte. Dumnezeu ştie de cîte ori n-am lăsat pentru ea la o parte, fără supărare, dorinţa mea, care nu avea alt cusur decît că nu era a ei. Şi, sincer, această robie începe să mă obosească, pentru că nu-i datorez nimic. Da, soră. Veţi face ce veţi vrea cu ceea ce vă spun. Eşti trufaşă şi de trufia ta ar trebui părintele să se alarmeze şi nu de fapta mea, că am adus aici un biet băiat căruia îi datorez poate viaţa, şi pe care aţi vrea să-l răsplătesc gonindu-l, după ce i-am dat împreună cuvîntul că-l vom păstra. Dînsul îmi obiectează că nu are recomandarea nimănui. Dar tînărul mi-a spus că ne va aduce recomandări dacă i le cerem, aşa că această obiecţie cade. Iar eu, după ce mi-a făcut un serviciu atît de mare, nu-i voi spune să plece, soră. N-aş putea.

— Ei bine, soră, îi răspunse cea mare, iau asupra mea sarcina de a-l concedia, dacă îmi dai voie, fără ca tu să te amesteci, şi mă leg să-mi repar trufia din trecut printr-o îngăduinţă largă pentru hotărîrile tale, deşi eşti mai mică decît mine. Dacă ai fi avut bunăvoinţa să mă informezi asupra defectelor mele, m-aş fi îndreptat probabil, cu ajutorul lui Dumnezeu şi al rugăciunilor sfinţiei-sale, care nu m-a mustrat totuşi niciodată de trufia de care vorbeşti. Dar cum ai mai multă minte şi putere mai mare de pătrundere decît alţii, nu te-ai putut înşela şi sînt fericită

că ai observat la mine ceea ce a scăpat chiar atenției părintelui.

— N-am venit aici, spuse atunci duhovnicul ridicîndu-se supărat, pentru a semăna zîzanie între voi, domnișoară. Și dacă eu las să persiste defectele domnișoarei, sora dumneavoastră, dacă nu sînt destul de luminat să le văd și de vreme ce părerile mele asupra comportării voastre nu vi se par juste, trag concluzia că nu vă sînt de trebuință, și deci e necesar să mă retrag.

— Cum să vă retrageți, sfinția ta ? strigă vîrstnica. Părinte, mîntuirea mi-e mai scumpă decît sora mea, și simt că numai cu un om sfînt ca dumneavoastră o pot căpăta. Să vă retrageți, Doamne Dumnezeule ! Nu, preasfinte, mă voi retrage eu de la sora mea. Putem trăi despărțite una de alta, ea n-are trebuință de mine, nici eu de ea. Să rămînă, îi cedez casa asta și mă duc chiar acum să caut alta, unde sper că veți voi, din mila dumneavoastră, să continuați vizitele pe care ni le faceți aici ! O, cerule, unde-am ajuns ?

Cuviosul nu răspunse nimic la această smerenie, adevărată mărturisire fierbinte ce i se făcea. Să și-o păstreze numai pe cea mare, însemna să piardă mult. Mi se păru a fi tare încurcat. Și cum scena amenința să devină zgomotoasă din cauza lacrimilor pe care cea vîrstnică începuse să le verse și a țipetelor cu care umplea camera, mi-am părăsit postul de observație și am coborît grabnic în bucătărie unde, de-aproape un sfert de ceas, Catherine mă aștepta cu prînzul.

N-am încotro, trebuie să explic de ce duhovnicul era de părere să fiu dat afară fără milă. Le spusese în predica lui că era o nerușinare să locuiesc cu ele. Dar cred că tăinuia adevăratul motiv care îl făcuse să gîndească așa. Care era ? Că o vedea pe sora cea mică îndărătnicindu-se să mă păstreze. Asta putea să însemne că îi plăceam. Și o putea face să se dezguste de a mai fi credincioasă și deci de a mai fi supusă ; adio autoritatea duhovnicului ! Oamenilor le place să-i domine pe ceilalți. E bine să-i vezi ascultători și apropiați, să le fii rege, ca să zic așa, un rege adesea cu atît mai îndrăgit cu cît e mai neînduplecat și aspru.

Şi-apoi, eu eram un băiat zdravăn şi arătos. Şi poate că dînsul ştia că domnişoara Habert n-avea antipatie pentru băieţii frumoşi, fiindcă un duhovnic ştie multe.

Să ne întoarcem la bucătărie.

— Mult ţi-a trebuit pînă să vii ! mi-a spus Catherine, care mă aştepta împletind şi tot încălzind supa. Despre ce vorbeaţi aşa tare şi toţi deodată, în cameră ? Am auzit pe cineva care ţipa ca un vultur. Ei, ia ascultă ce hărmălaie mai fac şi acum ! Se ceartă domnişoarele ?

— Pe legea mea, madam Catherine, nu ştiu nimic. Ele nu se pot certa, fiindcă asta ar însemna să-l jignească pe Dumnezeu şi nu sînt în stare de aşa ceva.

— O, ba da, replică ea. Sînt cele mai bune fete din lume. Trăiesc ca nişte mironosiţe, dar chiar din pricina sfinţeniei sînt atît de pornite una faţă de alta. Aşa că, nu trece zi fără să se ciorovăiască asupra binelui, a răului, din pricina iubirii faţă de Dumnezeu care le face să fie atît de scrupuloase. Uneori am şi eu partea mea, dar nu dau două parale, le trag un perdaf, nimic nu-mi scapă. Dau din umeri şi-o-ntind şi, Dumnezeu cu voi ! Hai, să mîncăm ! Avem atîta treabă.

Ceea ce spusese duhovnicul despre mine nu-mi stricase pofta de mîncare.

„Fie ce-o fi !“ îmi ziceam. „Să punem prînzul la adăpost.“ Şi cu asta repetam porţiile şi începeam o pulpă dintr-un şoldan minunat, cînd zgomotul de sus crescu pînă ajunse un adevărat tămbălău.

— Ce dracu au ? întrebă Catherine, cu gura plină. S-ar zice că se strîng de gît.

Hărmălaia continua.

— Trebuie să urc, spuse ea, pun rămăşag că e vreo chestie de conştiinţă care le zăpăceşte minţile.

— Bine, i-am zis, da dacă-i o chestie de conştiinţă, nu-i un teolog la ele ? Le poate împăca el, trebuie să ştie *Biblia*, *Evanghelia* pe dinafară.

— O, da, mi-a răspuns, ridicîndu-se. Dar *Biblia* şi *Evanghelia* nu dau răspuns la toate fanteziile ciudate ale omului. Şi bunele noastre stăpîne au nu ştiu cîte din astea ! Aşteaptă-mă aici şi mănîncă mai departe. Mă duc să văd ce-i acolo.

Şi urcă.

Am făcut întocmai, continuînd să prînzesc aşa cum mă sfătuise, cu atît mai mult cu cît trebuia, după cum v-am spus, să mă asigur cu mîncare serioasă, nesigur fiind de ceea ce putea să iasă din acest tărăboi.

Catherine nu se mai întorcea.

Isprăvisem de mîncat. Auzeam din cînd în cînd glasul ei răsunînd peste celelalte. O recunoşteam după timbrul aspru şi hotărît. Zgomotul continua şi se înteţea. Priveam bagajul ce-l aduseserm în aceeaşi zi în casa asta şi care rămăsese într-un ungher al bucătăriei.

„Sînt pe cale să te car iar", îmi spuneam. Mi-e cam teamă să nu-mi înceteze simbria care mi s-a promis şi-mi curge din dimineaţa asta.

Cu astfel de gînduri îmi treceam timpul, cînd mi se păru că zarva a scăzut.

După un moment, uşa camerei se deschise şi cineva coborî scara. M-am dus în uşa bucătăriei să văd cine ieşea : era duhovnicul. Avea înfăţişarea unui om al cărui suflet e în suferinţă. Cobora cu pas nesigur.

Am vrut să închid uşa bucătăriei, ca să scap fără a mai scoate pălăria, cum trebuia să fac dacă mă arătam, dar n-am reuşit. Preotul a redeschis-o şi a intrat.

— Băiete, mi-a spus, făcînd apel la toate mijloacele meşteşugului său, vreau să zic la ghersurile smerite şi care te fac să simţi că-i om de bine cel care îţi vorbeşte. Băiete, eşti cauza unei mari tulburări în casa asta.

— Eu, părinte ? N-am scos o vorbă, n-am rostit patru cuvinte colo, sus, de cînd sînt în casă.

— N-are importanţă, copilul meu, continuă el, eu nu spun că tu pricinuieşti tulburarea, ci că eşti cauza ei. Dumnezeu nu-ţi cere să fii aici, de vreme ce numai cu prezenţa ta alungi pacea. Una dintre domnişoare te suportă, cealaltă nu. Astfel stîrneşti vrajbă între ele. Aceste fete pioase care, înainte de a fi aici, nu se întreceau decît în blîndeţe, bunăvoinţă şi umilinţă, iată că se vor despărţi din dragoste pentru tine. Eşti sămînţă de gîlceavă pentru ele. Trebuie să te consideri ca unealta satanei care se foloseşte de tine, ca să le desparţi, ca să le răpeşti pacea în care trăiau, învăţînd una de la alta. În privinţa mea, eu am suflet simţitor şi te vestesc, din partea lui

Dumnezeu, că mare nenorocire se va abate asupra ta de vei urma această cale. Îmi pare bine că te-am întîlnit acum. Fiindcă, judecînd după felul dumitale, eşti un băiat cuminte, cu apucături frumoase şi nu îmi vei socoti poveţele pe care ţi le dau spre binele tău şi-al tuturor celor de-aici...

— Eu, domnule, un băiat cu apucături frumoase ? i-am spus, după ce l-am ascultat într-o doară, deloc mişcat de îndemnul său. Spuneţi că citiţi pe chipul meu că sînt cuminte ? Nu, sfinţia voastră, vă înşelaţi, nu vă daţi seama ce spuneţi. Zic sus şi tare că nu asta vedeţi pe faţa mea, ci, dimpotrivă, mă găsiţi un pungaş, care nu va sta cu mîinile în sîn în faţa banilor dintr-o casă. Nu trebuie ca oamenii să aibă încredere în mine. Aş putea forte bine să le sucesc gîtul, pentru ca să le iau punga : iată cum vă par !

— O, cine a spus aşa ceva, fiul meu ? mi-a răspuns înroşindu-se.

— O, am urmat, repet vorbele unui om dibaci care m-a prins bine. Dumnezeu îi glăsuieşte că eu nu preţuiesc nici cît o ceapă degerată. Faceţi pe ascunsul ! Dar vă citesc gîndul ! Acest om cinstit a spus deasemeni că sînt prea tînăr şi că dacă aceste domnişoare vor să rămîn la dînsele, asta-i va face pe vecini să gîndească urît ! Fără a mai socoti că dracul e pişicher rău şi-ar putea prea bine să le ispitească pe stăpînele mele prin mine, fiindcă sînt un golan chipeş. Nu-i aşa, părinte duhovnic ?

— Nu ştiu ce înseamnă asta ! mi-a spus, plecîndu-şi privirea.

— O, ba da, i-am răspuns. Nu găsiţi că domnişoara Habert cea mică ţine de pe acum prea mult la mine pentru serviciul pe care i l-am făcut ? Poate că pe dedesubt e vreun păcat, ce tocmai prinde rădăcini, ia vedeţi ! Pentru cea mare n-aveţi de ce vă teme, ea e foarte ascultătoare. Aş fi putut rămîne dacă nu era aici decît ea, înfăţişarea mea nu o stînjeneşte, şi dovedeşte aceasta vrînd să mă gonească. Dar mezina face pe încăpăţînata. Asta-i semn rău ! Prea mă vrea. Se cuvine să n-aibă prietenie decît faţă de duhovnic, spre mîntuirea sufletului ei şi mulţumirea sufletului dumneavoastră ! Aveţi grijă totuşi, că dacă-i vorba de suflet, fără bunătatea celui căruia îi slujiţi, pacea Domnului ar stăpîni încă aici ! Ştie bine asta sfinţia-ta !

— Cum îmi vorbești astfel ? se răsti el atunci.

— Dumnezeu nu vrea să căutăm nod în papură, i-am răspuns. Cugetați la asta. Cînd predicați domnișoarelor, eu nu eram departe de amvon. Nu pretind că aș avea cine știe ce subțirimi. N-aș ști să cîștig pîinea îndrumînd fetele. Nu sînt atît de înzestrat, și-atunci mi-o dobîndesc îngrijindu-mă de treburile mărunte ale caselor. Fiecare în meseria lui să fie tot atît de drept ca mine. Am mirosit că meseria dumneavoastră e încă mai nesigură decît a mea, și nu sînt atît de înnebunit după situație cum sînteți dumneavoastră. N-aș concedia niciodată pe cineva de teama să nu fiu eu dat afară.

La auzul acestor cuvinte, omul nostru mi-a întors spatele, fără să-mi răspundă, și s-a retras. Sînt adevăruri mici de care nu te poți apăra. Încurcătura nu i-a dat timp să-și potrivească răspunsul, și cel mai ușor i-a fost să dispară.

Catherine nu se mai întorcea, și am mai avut de așteptat încă un sfert de oră. În sfîrșit coborî. O văzui intrînd, cu mîinile îndreptate spre cer, strigînd :

— O, Doamne Dumnezeule, ce înseamnă toate astea ?

— Ce-i madam Catherine, s-au bătut acolo sus ? E cineva mort ?

— Gospodăria noastră e pe dric, sărmanul meu băiat, mi-a spus, uite, e pe ducă !

— Ei, și cine a ucis-o ? am întrebat-o.

— Îndoiala aia care s-a furișat prin mijlocirea unei predici de-a duhovnicului. De mult tot zic eu că omul ăsta prea umblă după conștiințe.

— Dar despre ce-i vorba ? am întrebat-o.

— Totul e la pămînt. Domnișoarele noastre nu mai pot dobîndi cerul laolaltă. Urmarea ? Lucrul e ca și făcut. Domnișoara cea mică va închiria o altă casă, și mi-a spus s-o aștepți ca să mergi cu ea. N-aveți decît să mă așteptați și pe mine. Asta mare e o ciocănitoare. Am capul pe umeri, nici un popă nu m-o putea vindeca de-asta, pentru că eu sînt din Picardia. Așa sînt toți din ținutul meu, și cum două capete n-au ce căuta în aceeași casă, va trebui să mi-l duc pe-al meu la mezina, care nu are nici unul.

Abia şi-a terminat Catherine vorbele, că mezina a şi apărut.

— Copilul meu, mi-a spus cînd a intrat, sora mea nu vrea să rămîi aici. Eu însă te păstrez. Ea şi duhovnicul care a ieşit mi-au spus acolo sus lucruri care mă obligă la asta. Vei profita de nesăbuirea ofensatoare cu care mi-au vorbit. Eu te-am adus aici, îţi sînt obligată. Aşa că mă vei urma. Voi merge chiar acum să caut un apartament. Vino să mă ajuţi, nu sînt încă prea în putere.

— Haidem, domnişoară, i-am spus, numai dumneavoastră îmi sînteţi aici stăpînă şi veţi fi, cu siguranţă, mulţumită de serviciile mele.

— Domnişoară, zise atunci Catherine, nici noi s-o să ne despărţim, mă auziţi ? O să vă fac o tocană la fel de bună ca şi-aici. Bătrîna noastră să se descurce cum poate. Începusem să mă satur de dînsa. Nu isprăveşti niciodată cu ea. Cînd nu e bine ici, cînd nu e bine colo... Pe Dumnezeul meu, ce mai, fără dumneavoastră demult aş fi lăsat-o baltă cu bucătăria ei cu tot, dar dumneavoastră sînteţi blîndă. Doar sîntem creştini şi-avem răbdare, şi-apoi, eu vă iubesc.

— Vă mulţumesc pentru acest sentiment, zise domnişoara Habert. Vom vedea cum vom face cînd om găsi o casă. Am multă mobilă şi nu pot pleca de-aici decît în două, trei zile. Avem timp să chibzuim. Hai, Jacob, să mergem !

Acesta era numele pe care îl luasem şi de care domnişoara îşi aminti.

Răspunsul domnişoarei, pare-mi-se, a descurajat-o puţin pe madam Catherine şi, oricît ar fi fost ea de gata cu răspunsul. atunci nu găsi niciunul şi rămase mută.

Am văzut foarte bine că domnişoara Habert n-avea de gînd s-o ia cu noi. Şi, ca să spun adevărat, nu era mare pagubă. Pentru că, deşi murmura într-o zi mai multe rugăciuni decît ar fi trebuit pentru o lună, dacă ar fi fost făcute cu atenţia necesară, trebuie să fi fost cea mai grosolană şi mai brutală creatură de care s-a servit cineva vreodată. Cînd spunea ea vreo drăgălăşenie, suna ca atunci cînd alţii se ceartă. Dar s-o lăsăm să se bosumfle din pricina răspunsului pe care i l-a trîntit domnişoara Habert...

Am plecat. Ea m-a luat de braț, și în toată viața n-am ajutat pe cineva să meargă cu mai mult drag decît am făcut-o atunci. Firea acestei domnișoare cumsecade mă cîștigase. Nu știu dacă e ceva mai bun decît să fii sigur de prietenia cuiva. Eram convins de-a ei, deplin convins. Și chiar amiciția asta de care nu mă îndoiam, nu pot spune cum o luam. Dar, în mintea mea, o înțelegeam într-un fel foarte măgulitor. Mă mișca mai mult decît o bunăvoință obișnuită. Îi găseam încîntări pe care bunăvoința singură nu ți le dă. Îmi mărturiseam la rîndul meu recunoștința într-un fel deosebit, fiindcă aici se amesteca și ceva mîngîietor. Cînd domnișoara mă privea, eram numai atenție și îmi îndreptam ochii spre dînsa. Privirile mele erau tot atîtea complimente și totuși n-aș fi putut spune de ce, fiindcă mă purtam astfel numai din instinct și instinctul nu-ți lămurește mai nimic.

Eram deja la cincizeci de pași de casă și nu ne spusesem nici un cuvînt, dar mergeam cu voie bună. O susțineam de braț cu bucurie, și sprijinul meu îi făcea plăcere. Iată, cel puțin, ce simțeam și nu mă înșelam.

În timp ce mergeam fără să scoatem o vorbă, probabil că nu știam cum să facem ca să deschidem discuția, am observat un afiș care anunța niște apartamente, chiar ce îi trebuia domnișoarei Habert. Am folosit acest pretext pentru a rupe liniștea de care, după toate aparențele, eram amîndoi încurcați.

— Domnișoară, vreți să vedeți ce-i cu casa asta ?

— Nu, copilul meu, mi-a răspuns, aș fi prea aproape de sora mea. Să mergem mai departe, să căutăm în alt cartier.

— Ei, pe Dumnezeul meu, domnișoară, cum a făcut sora de s-a putut certa cu dumneavoastră, care sînteți atît de blajină ? ! Pînă și-un turc v-ar iubi. Eu, de pildă, care v-am văzut azi pentru întîia oară, nu mi-am simțit niciodată inima atît de mulțumită.

— Într-adevăr, Jacob ?

— O, pe Dumnezeul meu, domnișoară, i-am răspuns, e ușor de controlat, nu aveți decît să mă priviți.

— Cu atît mai bine. Pentru că-mi ești mai îndatorat decît crezi.

— Cu atît mai bine, i-am spus și eu. Fiindcă nimic nu-ți face atîta plăcere ca atunci cînd ai obligații față de persoanele care ți-au cîștigat sufletul.

— Ei bine, află, Jacob, că mă despart de sora mea numai din cauza ta. Ți-o mai repet o dată : m-ai ajutat cu atîta însuflețire, încît am fost profund mișcată.

— Ce noroc am avut ! am grăit, și făcui un gest care mă obligă să strîng puțin brațul pe care îl țineam. Domnul fie lăudat pentru că mi-a condus pașii pe Pont-Neuf ! În privința ajutorului pe care vi l-am dat, nu trebuie să vă mire, domnișoară. Pentru că cine ar putea vedea o persoană ca dumneavoastră că se simte rău, fără să fie tulburat ? Eu am fost de-a dreptul îngrozit. Stăpînă ! Cer iertare pentru cuvintele mele, dar sînt oameni cu o înfățișare care face ca toți trecătorii să le fie prieteni, și mama dumneavoastră, cu harul ei, v-a dat unul dintre aceste chipuri.

— Îți explici drăguț purtarea, zise ea, dar așa de naiv, încît placi. Spune-mi, Jacob, ce fac părinții tăi la țară ?

— O, domnișoară, nu sînt bogați, dar de omenie : sînt fruntea parohiei noastre. Nimeni nu poate să spună altfel. Cît despre meserie, tata e podgorean, fermier la boierul din satul nostru. Dar nu zic bine, nu mai știu ce e acum, că nu mai există nici viță-de-vie, nici fermă. Stăpînul nostru a murit. Din casa lui din Paris am plecat acum. În privința rudelor, nici una nu e vreo lepădătură, toți se numesc *domnule* și *doamnă*. În afara unei mătuși pe care o am și care se cheamă doar *domnișoară*, din cauză că a fost măritată cu felcerul de prin părțile noastre, care nu a putut desăvîrși căsătoria pentru că a murit. Și, de supărare, din pricina acestei morți, mătușa mea s-a făcut învățătoare la școala din sat. O salută toți, numai s-o vedeți ! În afară de asta, am doi unchi, dintre care unul preot. La el găsești totdeauna un vin bun. Celălalt a voit și el să se facă, de mai bine de trei ori, preot, dar și-a urmat calea lui de vicar, așteptînd ceva mai bun. Notarul e tot un văr de-al nostru și în sat se spune chiar că am avut o bunică, fiică a unui om de neam ales. Să nu mint, nu în linie directă, dar și cea ocolită nu-i departe. Pe lumea asta vii pe unde poți, iar noblețea nu se află totdeauna pe calea cea dreaptă. Încolo, cu toții oameni

de treabă. Astea sînt toate rudele mele, în afară de un mormoloc de văr care, deocamdată, nu-i decît în scutece.

— Ei, bine, grăi domnișoara Habert, ești dintr-o familie de la țară care se poate numi bună, și sînt mulți oameni care reprezintă ceva în lume și care nu au o origine atît de onorabilă. Noi, de exemplu, sîntem dintr-o familie modestă, ca și a voastră, și nu mă consider deloc umilită. Tatăl nostru era fiul unui mare fermier din Beauce, care i-a lăsat ceva bani cu care a putut face negoț pe picior mare, așa că noi, sora mea și cu mine, am moștenit o situație bună.

— Se vede după gospodăria pe care o aveți, domnișoară, și sînt amețit de dragoste pentru dumneavoastră, care ați merita să aveți toate moșioarele din oraș și de la marginile Parisului. Dar asta mă face să mă gîndesc că-i păcat să nu lăsați, în urmă, pe nimeni din spița dumneavoastră. E atîta sămînță rea în lume, că e păcat să nu aduci și cîte una bună, dacă poți, să o mai îndrepte pe cealaltă, iar cavalerii n-ar lipsi în jurul dumneavoastră, cum nu lipsește apa din rîu.

— Poate, spuse ea rîzînd... Dar mi-a trecut vremea. Acum nu mai am parte de cavaleri, sărmanul meu Jacob!

— Să nu mai fie pentru dumneavoastră? am exclamat. O! nici gînd, domnișoară. Așadar, pentru asta v-ați pus zăbranic pe chip? Fiindcă dacă v-ar vedea, ar veni ca muștele la miere. Pe viața mea, cine nu s-ar însura cu cineva care arată ca dumneavoastră, fie și fără a merge în fața notarului? De-aș fi feciorul unuia care să fi fost copilul unui mare fermier din Beauce, mare negustor, of, Doamne, am vedea noi dacă mutrișoara asta drăgălașă mi-ar scăpa neobservată!

Domnișoara Habert nu răspundea vorbelor mele decît rîzînd în hohote, nu atît de glumele mele, cît de laudele ce le cuprindeau. Se vedea că inima se bucura de pornirile inimii mele. Cu cît rîdea mai cu poftă, cu atît îi dădeam înainte. Încetul cu încetul vorbele-mi prindeau aripi. Din binevoitoare deveniră măgulitoare, apoi și mai vioaie, pînă ce se apropiară de tandrețe. Apoi, pe legea mea, erau cuvinte de iubire, numai că nu îndrăzneam să le numesc astfel, găsind că era prea mult să i-o declar. Dar o lăsam să înțeleagă și restul.

Ea nu părea să bage de seamă. Lăsa totul să treacă sub pretextul plăcerii nevinovate, pe care i-o dădea naivitatea mea.

Profitam straşnic de felul ei prefăcut de a mă asculta. Deschisei atunci ochii asupra norocului meu şi înţelesei numaidecît că trebuie să aibă o slăbiciune pentru mine, de vreme ce nu punea stavilă cuvintelor mele atît de tandre. Nimic nu te face mai binevoitor decît să te crezi iubit. Şi cum de felul meu eram ager la minte, aşa încît vioiciunea îmi dădea pinteni, şi cum nu cunoşteam arta ocolişurilor şi, în sfîrşit, cum nu le puneam gîndurilor alt frîu decît o stîngăcie reţinută care, nepedepsită, scădea cu fiecare clipă, lăsam să-mi scape drăgălăşenii surprinzătoare cu un curaj, cu o înflăcărare care sugerau cel puţin că spuneam adevărul. Şi un astfel de adevăr place totdeauna, chiar din partea celor pe care nu-i iubeşti deloc.

Ceea ce ne spuneam ne interesa atît de mult pe amîndoi, încît uitasem de casa pe care voia să o închirieze. Totuşi, în cele din urmă am nimerit într-o înghesuială care ne-a silit să ne întrerupem conversaţia, şi-am observat că domnişoara Habert avea ochii mai voioşi ca de obicei. În această aglomeraţie a văzut la rîndul ei un afiş.

— Îmi place cartierul acesta, zise ea (era prin Saint-Gervais). Iată o casă de închiriat. Să o vedem.

Am şi intrat, şi-am cerut să vedem apartamentul de închiriat.

Proprietara casei locuia acolo. Ne deschise. Era văduva unui procuror care îi lăsase din belşug cu ce să trăiască şi care o ducea pe măsura averii. Dealtminteri, femeie atrăgătoare şi aproape de-o vîrstă cu domnişoara Habert ; la fel de proaspătă, ceva mai plină decît ea. Cam cumătră după sporovăială, dar o cumătră cu inima bună, care se împrietenea numaidecît, care-ţi deschidea sufletul, îţi povestea treburile ei, te întreba de-ale tale, apoi se întorcea la ale ei şi iar la ale tale. Îţi vorbea de fiica-sa (avea o fiică). Ţi-aducea la cunoştinţă că avea optsprezece ani. Îţi istorisea întîmplări de cînd era mică, bolile pe care le-a avut... Începea pe urmă să-ţi spună despre soţul decedat, luînd povestea de cînd era băieţel. Ajungea apoi la dragostea lor, cît a ţinut, trecea la căsătorie, apoi la viaţa pe care o duseseră împreună. Soţul fusese cel mai

bun om din lume. Sîrguincios la munca lui. Cîştigase averea prin deşteptăciune şi cumpătare. Puţin gelos — de felul lui şi pentru că o iubea mult — de unde a şi făcut piatră la rinichi. Dumnezeu ştie cît suferise, cît îl îngrijise ea! Oricum, murise creştineşte. În timp ce vorbea, îşi ştergea lacrimile. Tristeţea povestirii le cerea, *nu* faptul în sine.

Trecea la o întîmplare din gospodărie care se cerea povestită cu haz şi atunci rîdea.

Dealtfel, pentru a-i face portretul nu trebuie decît să-mi reamintesc povestirile acestei văduve atît de cumsecade şi care, după ce-am văzut apartamentul, aşteptînd să ne înţelegem asupra preţului la care ne tocmeam, ne-a condus într-o odaie în care se afla fiica ei. Ne-a poftit prietenește să luăm loc, se aşează în faţa noastră şi ne copleşi, dacă pot spune aşa, cu potopul mărturisirilor şi povestirilor pe care vi le-am înşirat.

Trăncăneala mă plictisi de-a binelea, dar asta nu mă împiedica să nu-mi placă firea ei. Se simţea că flecăreşte, fiindcă avea nevinovata slăbiciune de-a vorbi, cum s-ar zice, o bunătate limbută.

Ne oferi o gustare, ne-a adus-o, deşi noi o refuzasem, ne sili s-o mîncăm, cu toate că n-o dorisem. Ne spuse că n-o să ne lase să plecăm pînă nu cădem la învoială.

Vă aduceţi aminte că aveam o haină dintr-o culoare, fără livrea, pe care mi-o făcuse soţia boierului din satul meu. Şi cu această îmbrăcăminte, cu înfăţişarea pe care o aveam, puteam fi luat drept băiat de prăvălie sau vreo rudă de-a domnişoarei Habert.

Simplitatea corectă cu care era ea însăşi îmbrăcată îngăduia să fiu şi eu luat în seamă, cu atît mai mult cu cît în timpul discuţiei domnişoara se întorcea adesea spre mine cu un aer prietenos şi familiar, iar eu mă purtam ca şi cum ea mi-ar fi dat şi mie cuvîntul. Avea motivele ei să facă astfel. Eu nu le pătrunsesem încă, dar, fără să mă simt încurcat, am primit cu încîntare purtarea domnişoarei faţă de mine.

Am stat mai bine de două ore. Puţin şi din vina domnişoarei Habert, care nici ea nu se dădea în lături de la a risipi vorbele, pierzînd astfel timpul cu destulă plăcere. E bine să ştii cum stau lucrurile. Orice femeie suferă de

limbuție sau grozav îi place să asculte sporovăiala celorlalte. Plăcerea de a flecări este tributul pe care îl plătește sexul ei. Există totuși și femei tăcute, dar nu cred că așa le este firea. Practica sau educația le-a făcut să ajungă astfel.

În cele din urmă, domnișoara Habert își reaminti că mai aveam drum de străbătut, pentru a ne reîntoarce. Se ridică. S-a mai vorbit destul și în picioare, pînă să se apropie de ușă, unde domnișoara a mai zăbovit și, în sfîrșit, întrevederea s-a isprăvit.

În acest timp domnișoara Habert, alintată, lăudată pentru aerul ei plăcut și la locul lui, pentru calitățile morale și creștinești, pentru caracterul binevoitor, a căzut la învoială asupra prețului apartamentului. S-a hotărît că se va întoarce, să locuiască aici, peste trei zile. N-a fost întrebată nici cu cine, nici cîte persoane o vor însoți. A fost un lucru uitat în îmbulzeala celor cîte s-au spus, întîmplare foarte fericită, deoarece se va vedea că domnișoara Habert ar fi fost tare încurcată dacă ar fi trebuit să răspundă la această întrebare pe loc.

Iată-ne pe drumul de întoarcere. Trec peste o sumedenie de lucruri pe care le-am mai spus și domnișoara și eu. Am vorbit de proprietăreasa la care vom locui.

— Îmi place femeia asta, mi-a spus domnișoara Habert. Sînt semne că ne vom simți bine la ea. Aș vrea să fim acolo cît mai repede. Trebuie să găsim doar o bucătăreasă, fiindcă, îți mărturisesc, Jacob, nu vreau să aud de Catherine. E o bădărancă de nesuferit. O să ducă mereu vorbe la sora-mea, care e curioasă din fire, fără a mai ține seama că așa sînt toate cuvioasele astea. Își scot pîrleala pentru păcatele ce nu le fac prin plăcerea de a le afla pe-ale altora.

— Măcar cu atît să se aleagă. Asta am spus eu, nu domnișoara Habert, care continua să-mi vorbească de sora ei.

— Fiindcă ne despărțim, lucrurile trebuie să fie fără întoarcere, gata. Dar tu nu știi să faci mîncare și, chiar de-ai ști, n-am de gînd să te întrebuințez pentru așa ceva.

— Mă veți folos cum veți dori, i-am spus. Dar fiindcă veni vorba de asta, la ce altă treabă vă gîndiți pentru mine ?

— Nu-i locul să-ţi spun gîndurile mele, îmi răspunse, dar pînă atunci, trebuie să fi observat că la proprietăreasa noastră nu am spus nimic din care ar fi putut bănui că eşti servitor. N-a putut ghici asta nici după îmbrăcămintea ta. Aşa că te sfătuiesc, cînd vom merge la ea, să-ţi potriveşti purtarea după a mea. Nu mă întreba mai mult, alte lămuriri nu-ţi pot da acum.

— Cerul să binecuvînteze vrerile dumneavoastră, i-am zis încîntat de această mică vorbire, ce mi s-a părut de bun augur ! Dar ascultaţi, domnişoară, mai trebuie să rînduim o treabă. S-ar putea interesa de persoana mea şi să mă întrebe : „Cine sînteţi ?“ Or, cine vreţi să fiu, după dumneavoastră ? Văd că mă faceţi *domn*, dar cine-i acest domn ? Domnul Jacob ? Merge ? E numele meu de botez, numele ăsta e frumos şi merge, n-am decît să-l las cum e, fără a-l schimba în altul, care n-o să preţuiască mai mult. Aşa să rămînă, dar îmi mai trebuie unul. Tatălui meu i se zicea unchiaşul la Vallée. Eu voi fi domnul de la Vallée, fiul său. Vă convine ?

— Ai dreptate, mi-a spus rîzînd, ai dreptate, domnule de la Vallée, aşa să te cheme.

— Asta nu e tot, am adăugat, dacă sînt întrebat : „Domnule de la Vallée, ce căutaţi la domnişoara Habert ?“ Ce trebuie să răspund ?

— Ei bine, nu-i mare greutate. N-am să las lucrurile neclare mult timp. În apartamentul pe care tocmai îl iau, se află o cameră depărtată de partea unde voi sta eu. Acolo vei locui separat şi cuviincios ca o rudă care locuieşte cu mine, şi care mă ajută în afaceri. Dealtfel, cum îţi spun, curînd vom pune totul la punct şi asupra acestei chestiuni. Mi-ajung cîteva zile să mă hotărăsc la ceea ce chibzuiesc. Trebuie să ne grăbim. Împrejurările nu-mi permit să amîn. Nu spune nimic în casa surorii mele. Poartă-te ca de obicei, în puţinul timp cît mai rămînem acolo. Mîine te duci la proprietăreasa noastră, care mi se pare cumsecade. O vei ruga să binevoiască a ne căuta o bucătăreasă şi, dacă se interesează în ceea ce te priveşte, răspunde-i întocmai ce-am vorbit. Ia numele de la Vallée şi fii ruda mea ! Ai o înfăţişare destul de potrivită pentru asta.

— Cerule senin ! Ce fericit sînt de șiretlicul ăsta, am strigat. O bucurie îmi gîdila inima, fără să știu de ce. Voi fi deci vărul dumneavoastră ? Totuși, verișoară, dacă aș avea de ales, nu văr aș fi vrut să fiu, aș fi avut o poftă mult mai mare decît asta. Rudenia îmi face cinste, oricum, dar uneori cinstea și plăcerea vin împreună, nu ?

Ne apropiam de casă, în timp ce vorbeam astfel, și am simțit numaidecît că ea își încetinea pașii, pentru a avea timp să-mi răspundă și să mă facă să-i explic.

— Nu vă-nțeleg bine, domnule de la Vallée, mi-a spus cu voie bună. Și... nu știu la ce calitate ați aspira...

— O, blestemat să fiu, verișoară, n-aș putea merge mai departe. Nu-s omul care să piardă respectul față de dumneavoastră, oricît de rudă mi-ați fi. Dar dacă, din întîmplare, într-o zi veți avea dorința să vă luați un tovarăș de viață dintre aceia pe care nimeni nu-i trimite într-o cameră separată și care sînt destul de îndrăzneți ca să doarmă alături de alții... Cum se numește meseria oamenilor ăstora ? La noi li se spune soți, aici o fi la fel ? Ei bine, însul care va avea calitatea asta, de pildă, și pe care îl veți lua, ar vrea s-o schimbe pentru aceea de rudă, pe care o am eu, prin mila dumneavoastră ? Răspundeți pe conștiință ? Ghici, ghicitoarea mea !

— Îți voi spune altădată, răspunse ea, întorcîndu-se spre mine cu bunăvoință. Ghicitoarea ta e frumoasă.

— Bucuros și așa, verișoară, i-am răspuns. Ar putea să iasă un lucru bun, dacă om vrea să ne înțelegem.

— Fii pe pace ! zise ea atunci, nu e aici locul să flecărim.

În clipa cînd ea m-a întrerupt, eram la ușa casei, unde ajunsesem pe înserat. Catherine ne-a ieșit în întîmpinare, foarte nedumerită încă de intențiile domnișoarei Habert, în privința ei. Nu voi spune nimic despre zelul pe care ni l-a arătat, nici despre dezgustul pe care spunea că i-l trezește serviciul la sora cea mare.

Sila asta era atunci adevărată, pentru că după retragerea mezinei urma să rămînă alături de cealaltă. Pe de altă parte, în timpul cît a durat convietuirea lor, madam Catherine nu se lingușise decît pe lîngă cea mare, al cărei fel de-a fi, dominator și cusurgiu, îi impunea mai mult și care, dealtfel, condusese totdeauna casa. Dar

convieţuirea celor două surori luînd sfîrşit. treaba se schimba şi era mult mai plăcut să treacă în serviciul celei mici, căreia i-ar fi devenit gospodină.

Catherine ne vesti că vîrstnica ieşise şi că urma să doarmă la o cuvioasă. una dintre prietenele sale, de teamă ca Dumnezeu să nu se supere dacă cele două surori s-ar fi revăzut în situaţia de-acum.

— Cu atît mai bine, vorbi Catherine, vom cina cu inima mai uşoară, nu-i aşa, domnişoară ?

— Desigur, răspunse domnişoara Habert. Sora mea a procedat bine. E stăpînă pe ce face, după cum sînt şi eu.

Au urmat mai multe întrebări mărunte puse de mieroasa bucătăreasă.

— V-a trebuit mult pînă să vă întoarceţi. Aţi găsit casa ? E într-un cartier frumos ? Departe de-aici ? O să fie aproape de piaţă ? Bucătăria e încăpătoare ? Voi avea şi eu odaie ?

Primi răspunsuri scurte.

Am avut şi eu parte de linguşirile ei, cărora le răspundeam cu voioşia-mi obişnuită. fără să-i spun mai mult decît domnişoara Habert, după care mă luasem.

— Vom vorbi altă dată despre asta, Catherine, spuse ea, ca să i-o taie. Sînt prea obosită acum. Să-mi serveşti cina devreme, să mă culc.

După aceea s-a urcat în camera ei, şi eu m-am dus să aşez masa. pentru a mă feri de întrebările nepotrivite ale Catherinei care mă aşteptam să mă bruftuluiască, de cum aş fi rămas cu ea. Am lungit-o mult cu treaba. Domnişoara Habert revenise în sufragerie, unde aşezam masa şi glumeam cu ea pe seama neliniştii Catherinei.

— Dacă am lua-o cu noi. i-am zis, nu am mai putea fi rude, n-ar mai exista domnul de la Vallée.

O distram astfel, în timp ce ea făcea o mică trecere în revistă a mobilelor care îi aparţineau, şi pe care trebuia să le ia de la sora ei. Fiindcă, văzînd înstrăinarea pe care aceea i-o arăta lipsind din casă, îşi făcuse planul să se mute în noul apartament chiar de-a doua zi, dacă se va putea.

— Domnule de la Vallée, îmi spuse în şagă, du-te mîine, cît vei putea mai devreme, şi caută-mi un tapiţer,

ca să stringă iatacul și camera. Spune-i să aibă grijă și cu ce vom transporta toate mobilele. Ne ajunge o zi ca să cărăm totul, dacă ne mișcăm ceva mai repede.

— De pe-acum aș vrea să fie totul gata, i-am spus, atît mă grăbesc să iau masa cu dumneavoastră, pentru că acolo farfuriile noastre vor fi alături, știut fiind că rudele mănîncă împreună. Așadar, fiți sigură că mîine totul va fi ridicat de la șapte dimineața !

Zis și făcut. Domnișoara Habert cina. Devenind îndrăzneț cu ea, o îndemnam să bea în sănătatea vărului ultimul pahar pe care i-l umpleam, în timp ce Catherine, care din cînd în cînd urca spre a o servi, se dusese la bucătărie.

Se bău în sănătatea vărului care își plăti imediat datoria. De cum își goli ea cana (și era mare, nu glumă), o umplu ochi cu vin curat, și-apoi :

— În sănătatea voastră, verișoară ! După care am coborît să cinez și eu.

Mîncam mult, dar înghițeam pe nemestecate. Mai bine să mă îmbolnăvesc de vreo indigestie, decît să rămîn mai multă vreme cu Catherine care mă sîciia al dracului cu îngrijorata ei curiozitate.

Sub motiv că trebuie să mă scol devreme a doua zi, am întins-o repede, lăsînd-o încremenită și întristată de tot ce vedea, ca și de graba cu care mă îndopasem, fără să-i răspund decît în bobote.

— Jacob, spune-mi asta, povestește-mi ailaltă !

— Pe legea mea, madam Catherine, domnișoara Habert a închiriat o casă, am ținut-o de braț pe stradă. Ne-am dus, ne-am întors. Asta-i tot ce știu, bună-seara !

Ah ! cu ce plăcere m-ar fi bălăcărit ! Dar încă mai trăgea nădejde și nu îndrăznea, bestia !

Abia aștept să ajung la întîmplări mari. Să trecem repede deci la noua noastră locuință.

Tapițerul veni a doua zi. Mobilele noastre au și fost duse. Am prînzit în picioare, urmînd să mîncăm mai bine la cină, în noul nostru adăpost.

Catherine, convinsă în cele din urmă că nu ne va însoți, s-a purtat cu aceeași indiferență pe care i-o arătam. După cum meritam pentru situația în care o lăsam. S-a certat cu domnișoara Habert pentru nu știu ce

zdrențe, a ținut sus și tare că erau ale surorii mai mari. I-a găsit o mie de chichițe. A vrut să mă bată, pe mine, care semănam leit cu acel defunct Baptiste, pe care zicea că-l iubise atît ! Domnișoara Habert a scris un bilețel, pe care l-a lăsat pe masă, pentru sora ei, și prin care o anunța că după șapte sau opt zile va veni să pună ordine în cîteva mici afaceri, cărora trebuia să le pună capăt împreună.

Un cupeu de piață veni să ne ia. Ne-am urcat frumușel în el, verișoara și cu mine, și-apoi, mînă birjar !

Iată-ne în altă casă. De-aici veți vedea cum aventurile mele devin mai alese și mai importante. Aici începe norocul meu, al slujitorului pe nume Jacob. Nu va mai fi vorba decît de domnul de la Vallée, nume pe care l-am purtat un timp și care era cu adevărat al tatălui meu. Pe lîngă acesta, s-a mai adăugat altul, care folosea spre a mă deosebi de unul dintre frații mei. Sub acest al doilea nume am fost cunoscut în lume. E cel pe care nu trebuie să vi-l spun încă, și pe care l-am luat numai după moartea domnișoarei Habert. Nu că n-aș fi fost mulțumit de celălalt, ci pentru că oamenii din satul meu se încăpățînau să mă strige pe numele acela.

Să trecem la casa cealaltă.

Proprietăreasa ne-a primit ca pe prietenii ei cei mai apropiați. Camera unde trebuia să se culce domnișoara Habert era deja aranjată, și eu aveam pregătit un pătuț de campanie, în locul care mi se rezervase și despre care am pomenit deja.

Nu mai rămăsese decît să avem ce mînca la cină și cîrnățarul de lîngă noi ne-ar fi furnizat tot ce ne trebuie. Dar proprietăreasa noastră îndatoritoare, căreia îi spusesem că sosim chiar în seara aceea, prevăzuse și acest lucru, și a ținut neapărat să cinăm cu ea. Ne-a servit o masă gustoasă, căreia pofta noastră de mîncare i-a făcut cinste.

Domnișoara Habert începu prin a stabili mai întîi calitatea mea de văr. Am răspuns fără nazuri numind-o *verișoară*. Și cum mai aveam încă puțin accent și chiar cîteva vorbe de pe la țară, le-a explicat spunîndu-i că veneam de la sat, și că nu eram la Paris decît de două sau trei luni.

Pînă aici graiul meu avusese mici întorsături sătești, dar era mai bine de-o lună de cînd mă corectam, atunci cînd voiam. Nu păstrasem întorsăturile țărănești decît cu domnișoara Habert, pentru că așa aveam trecere la ea. Sigur însă că vorbeam o franceză mai bună, cînd voiam. Căpătasem destulă îndemînare și luai hotărîrea să-mi dau silința să vorbesc mai bine ca de obicei.

Masa noastră a fost cea mai veselă masă de pe lume, iar eu mai ghiduș ca nimeni altul. Traiul îmi părea a fi destul de bun. Apărea deasemeni limpede că domnișoara Habert mă iubea. Era încă destul de drăguță și, pentru mine, bogată. Se bucura de un venit de mai bine de patru mii de livre, ba mai mult chiar. Întrezăream un viitor foarte îmbucurător și apropiat, ceea ce înveselea inima unui țăran de vîrsta mea, care, abia venit de la plug, sălta de-a dreptul la rangul onorabil al unui burghez din Paris. Într-un cuvînt, eram pe punctul de-a avea casă proprie, de a trăi din veniturile mele, iubit de-o femeie pe care nu o uram și pe care inima mea o plătea cel puțin cu o recunoștință care semăna atît de bine cu dragostea, încît nu mă osteneam să-i găsesc osebirea.

Eram vesel din fire, trebuie să fi observat din povestirile despre viața mea pe care vi le-am făcut pînă acum. Și, cînd la această voioșie naturală se adăugau motive noi de înveselire, măiculiță, Doamne, cum mai scaperi ! Așa și cu mine. Unde mai puneți că aveam și nițel cap. Potriviți-le toate cu o înfățișare plăcută, nu ați avea motive să vă placă cineva înzestrat cu toate aceste farmece ? Nu făceam astfel față situației ?

Fără îndoială că eram și eu *bun de ceva,* pentru că gazdei noastre îi plăcea veselia (în realitate putea mai mult s-o guste cînd o găsea, decît să-i dea naștere, fiindcă vorbirea ei era prea împrăștiată, ca să fie piperată și, la masă, nu fac impresie decît vorbele de duh și nu povestirile plicticoase).

Așadar, gazda noastră nu știa ce laude să-mi mai aducă spre a fi demne de plăcerea pe care i-o făcea tovărășia mea, spunea ea. Se înduioșa cu naivitate cînd mă privea. O cucerisem, spunea ea sincer : nu se ascundea.

Fiica ei, care avea, așa cum am spus, șaptesprezece, optsprezece ani, nu mai știu cîți și al cărei suflet era mai discret și mai pișicher, mă privea cu coada ochiului și, arătîndu-se mai mult ascunsă decît modestă, nu mărturisea decît pe jumătate plăcerea pe care i-o făceau vorbele mele. Pe de altă parte, domnișoara Habert mi se părea uluită de vioiciunea ce-o arătam. Vedeai pe chipul ei că mă crezuse isteț, dar nu pe cît eram.

În același timp am băgat de seamă că stima și atracția ei pentru mine creșteau, dar că aceste sentimente erau însoțite de neliniște. Laudele naivei proprietărese o intrigau, iar ocheadele pătrunzătoare și furișe pe care tînăra fată mi le arunca dintr-o parte nu-i scăpau. Cînd iubești, vezi tot. Sufletul ei se împărțea între îngrijorarea de-a mă vedea atît de iubit și mulțumirea de a mă vedea atît de drăguț. Observasem asta de minune. Și această artă de a citi gîndurile oamenilor și a le descifra sentimentele ascunse e un dar pe care l-am avut dintotdeauna și care mi-a folosit uneori. Eram mai întîi încîntat s-o văd pe domnișoara Habert în această dispoziție. Era semn bun pentru speranțele mele. Asta îmi adeverea preferința ei pentru mine și trebuia s-o zorească în realizarea planurilor bune, cu atît mai mult cu cît privirile tinerei și vorbele dulci pe care mi le spunea mama, mă scoteau, într-un fel, la mezat.

Deci îmi dublam cît puteam farmecele, pentru a o ține pe domnișoara Habert pe jăratecul pe care se afla. Dar cum trebuia să se teamă de simpatia pe care o inspiram și nu pentru că eu aș fi plăcut-o pe vreuna din cele două, mă supravegheam, ca să nu-i apar vinovat de ceva. Ea putea să-și închipuie că nu aveam altă intenție decît de a mă distra, și nu de a plăcea, și că eram drăguț numai pentru ea și nu pentru vreuna din celelalte două. Ca să-i dovedesc asta, aveam grijă s-o privesc foarte ades, cerîndu-i încuviințarea pentru ceea ce spuneam. În așa fel încît am avut dibăcia de-a o face să fie mulțumită de mine, fără a-i șterge neliniștea care putea să-mi fie folositoare, și, totodată, de-a continua să plac și celor două gazde, față de care am găsit de asemenea secretul să le conving că-mi plac, pentru a le stîrni să mă placă la rîndu-le, și

de a le păstra imboldul inimilor față de mine, de care aveam nevoie pentru a o grăbi pe domnișoara Habert să se explice. Și, pentru a spune tot, poate și pentru că voiam să văd ce-o să iasă din aventura asta, dar și pentru a trage foloase de peste tot. E mai bine — cum s-ar zice — să nu mă las cu una, cu două !

Uitam însă un lucru : portretul tinerei fete. E nevoie să-l fac. I-am spus vîrsta. O chema Agathe ; cu toată educația burgheză avea mai multă minte decît mama ei, ale cărei excesive manifestări sufletești și naivitate limbută i se păreau caraghioase. Despre asta am aflat din anumite surîsuri șirete ce apăreau pe fața ei, din cînd în cînd, și a căror semnificație scăpa mamei, care era prea bună și prea sinceră pentru a fi atît de inteligentă.

Agathe nu era frumoasă, dar avea trăsături foarte delicate, ochi vii și plini de foc. Mititica însă ținea acest foc mocnit, nu-l lăsa să izbucnească decît pe-ascuns, și toate la un loc îi dădeau o înfățișare isteață și spirituală, dar șmecheră, de care te fereai din cauza nu știu cărui aer viclean ce acoperea totul și o făcea nesigură. În general, fata avea înclinare spre dragoste ; îi descopereai însă mai mult înclinația spre tandrețe, decît spre a fi îndrăgostită ; mai mult spre ipocrizie, decît spre o atitudine cinstită, mai multă atenție pentru ceea ce s-ar spune despre ea, decît pentru ce este ea în fond. Era cea mai iscusită mincinoasă pe care am cunoscut-o. N-am văzut-o niciodată în situația de a nu ști să iasă din încurcătură. Ai fi crezut-o timidă, dar nu exista suflet mai aprig, mai dîrz. Să-și piardă ea cumpătul ? Nimeni nu se sinchisea mai puțin decît ea pentru o greșeală făptuită, de orice fel ar fi fost. În același timp, nimeni nu știa mai bine s-o acopere sau s-o scuze. Nimeni nu se temea mai puțin de dojană. Cînd n-o putea evita, atunci vorbeai cu o vinovată atît de liniștită, încît greșeala ei nu mai însemna nimic.

Nu am descîlcit pe moment tot acest caracter pe care-l dezvălui aici, ci l-am înțeles pe măsură ce-o vedeam pe Agathe.

Sigur că m-a găsit pe placul ei, tot astfel ca și mama, căreia i-am plăcut mult și care era o femeie bună, cu ale

cărei sentimente te puteai juca după plac. Astfel, din ambele părți, vedeam deschizîndu-se o perspectivă destul de frumoasă galanteriilor mele, dacă aș fi vrut să-mi încerc norocul.

Dar domnișoara Habert era mai sigură decît toate. Ea nu dădea nimănui socoteală de faptele ei, de planurile ei. Dacă îmi erau favorabile, nu dădeau naștere la sfadă. Dealtfel, îi datoram recunoștință și asta este o datorie pe care am plătit-o totdeauna bine tuturor.

Astfel, cu toată trecerea pe care mi-am cîștigat-o din acea zi în casă, am hotărît că inima să-mi fie pregătită și stăpînă pentru a se decide.

Ne-am ridicat de la masă la miezul nopții. Am condus-o pe domnișoara Habert în camera ei și pe cît de scurt fu drumul pe care trebuia să-l facem pentru asta, Agathe a găsit mai mult de zece ori prilejul să-mi arunce ocheade, într-un fel foarte măgulitor și pe furiș, la care nu m-am putut împiedica să răspund. Totul așa de repede și de-o parte și de alta, încît nimeni, în afară de noi, nu a putut prinde fulgerele ochilor noștri.

Cît despre mine, îi răspundeam Agathei, mi se pare, numai pentru a nu-i jigni amorul propriu, fiindcă e greu să fii crud cu niște ochi frumoși ce-i caută pe-ai tăi. Mama mă luase de braț și vorbea întruna :

— Zău că ești un băiat agreabil, nu ne vom plictisi cu dumneata.

— Nu l-am văzut niciodată așa strengar, spuse verișoara, pe un ton care însemna : „Ești prea strengar !"

— Pe legea mea, doamnelor, am zis, așa mi-e felul. Și, peste toate, cu vin bun, cu mîncare bună și cu o tovărășie și mai și ca de obicei. Așa-i, verișoară ? am adăugat strîngîndu-i brațul, pe care i-l țineam. Cu astfel de discuții am ajuns la iatacul domnișoarei Habert.

— Cred că am să dorm bine, spuse ea cînd ajunserăm, mimînd o oboseală pe care nu o simțea, dar pe care o simula pentru a o obliga pe proprietăreasă să se despartă de ea.

Dar gazda noastră se întrecea în politeturi. Și din belșugul de prietenie pentru noi, nu a existat unul din

micile conforturi ale acestui apartament cu care să nu se laude, făcîndu-ne să le observăm pe toate.

Propuse apoi să mă conducă în camera mea. Dar am înțeles din privirea verișoarei că acest exces de amabilitate nu era pe placul ei și am refuzat cît am putut mai politicos.

În sfîrșit, gazdele noastre au plecat, gonite de căscatul domnișoarei Habert care, de unde începuse cu cele prefăcute, ajunsese să scoată unele adevărate.

Am ieșit cu gazdele pentru a mă retrage cuviincios la mine, cînd verișoara mă rechemă :

— Domnule de la Vallée, mai stați o clipă, am să vă dau un comision pentru mîine.

Drept care m-am întors urînd noapte-bună mamei și fiicei, onorat, la rîndu-mi, de reverențele lor. Mai ales de cea a Agathei, care nu și-o împleti cu cea a mamei, ci făcu o reverență aparte, ca să i-o observ și să bag de seamă tot ce pusese în ea ca expresie și amabilitate.

Cînd m-am întors la domnișoara Habert și am rămas singuri, am presupus că urma să fie vorba de vreo reflecție mîhnită asupra aventurilor noastre de la masă și asupra folosului pe care l-am avut de a părea atît de amuzant. Dar mă înșelam, nu în privința intențiilor, fiindcă ceea ce mi-a spus arăta că acestea au fost doar amînate.

— Veselule verișor, grăi ea, trebuie să-ți vorbesc, dar e prea tîrziu. E o oră nepotrivită, așa că lăsăm discuția pe mîine. De dimineață mă voi scula mai devreme decît de obicei, ca să rînduiesc lucrurile ce se află în pachete. Am să te aștept între opt și nouă în camera mea, ca să vedem ce măsuri trebuie să luăm în legătură cu o mie de lucruri pe care le am în minte. Ne-am înțeles ? Să nu lipsești, fiindcă proprietăreasa noastră, după toate semnele, va veni mîine să afle noutăți despre sănătatea mea și poate despre a dumitale, și nu vom avea timp să discutăm, dacă nu prevenim dezlănțuirea politeților ei.

Acest mic discurs, după cum vedeți, era probabil al geloziei sau cel puțin al neliniștii, așa că nu mă îndoiam o clipă de subiectul discuției pe care urma s-o avem a doua zi.

N-am lipsit de la întîlnire. Am ajuns acolo chiar puțin mai devreme decît îmi spusese, pentru a-i mărturisi o nerăbdare care nu putea să nu-i placă. Chiar am observat că s-a bucurat.

— A, ce bine, a spus cînd m-a văzut. Sînteți punctual, domnule de la Vallée. N-ați văzut-o pe nici una dintre proprietăresele noastre de cînd v-ați trezit ?

— Nu, i-am răspuns, nici nu m-am gîndit că sînt pe lumea asta. Ce treabă am eu cu ele ? Am avut, pe legea mea, altceva în minte !

— Ei, ce v-a preocupat atît ! întrebă ea.

— Întîlnirea noastră de acum, la ea m-am gîndit toată noaptea !

— Și eu, n-am visat decît la ea. Pentru că ceea ce am să-ți spun, domnule de la Vallée, are mari urmări pentru mine.

— Ei, fir-ar să fie, dragă verișoară, am strigat atunci, spuneți-mi mai repede, mă îmbolnăvesc de neliniște. De vreme ce subiectul privește persoana dumneavoastră, nu mai pot trăi fără să-l aflu. E ceva care vă necăjește ? Există îndreptare ? Nu există ? Iată, ajung un zănatic dacă nu-mi vorbiți repede.

— Nu te tulbura. Nu-i nimic supărător.

— Sfînta Fecioară, am strigat eu și, nemaiputîndu-mă stăpîni, i-am spus : Trebuie să știți că inima mea e ca un copil, nu mai ascultă de nici o judecată cînd e vorba de dumneavoastră. Și nu-i vina mea. De ce ați fost atît de bună cu mine ? Nu mai am răbdare.

— Băiatul meu, îmi spuse atunci, privindu-mă cu o atenție ce mă implora să fiu sincer : Nu exagerezi atașamentul față de mine ? Îmi spui ceea ce gîndești ? Pot să te cred ?

— Cum, am răspuns, făcînd un pas înapoi, vă îndoiți de mine, domnișoară ? În vreme ce eu mi-aș da viața, și încă o sută, dacă le-aș avea, pentru a cumpăra sănătate pentru dumneavoastră și viață îndelungată, dumneavoastră vă îndoiți de mine ? Vai, nu va mai fi deci bucurie pentru mine, căci numai bietul meu suflet e brav și, de vreme ce nu-l cunoașteți, e ca și cum nu l-aș mai avea. S-a sfîrșit totul. După cîte daruri am primit de la o stăpînă care mi-a dat rudenia ei, dacă mi-ați spune : „Mă iubești, vere" ?

v-aș răspunde : „O, doamne, da, verișoară !" Și dacă ați mai spune : „Poate nu, vere", ar însemna că ruda voastră e mai rea decît un urs, nu există în pădure animal care să-i semene, care să fie așa de neomenos ca el. Frumoasă bijuterie ați mai adus în familia dumneavoastră ! O, să vă ierte Dumnezeu, domnișoară, pentru că nu-mi mai sînteți verișoară ! Mi-e rușine să rostesc acest nume, după cruzimea pe care o vedeți în inima mea. Vai, domnișoară, mai bine nu v-aș fi văzut, nu v-aș fi zărit niciodată, decît să mă văd astfel ponegrit de persoana care a fost prima dragoste ce-am avut-o în suflet, în afară de tata și mama, pe care nu-i mai pun la socoteală, pentru că sînt din spița lor și căldura ce o ai pentru ei nu micșorează partea celorlalți. Dar mă mîngîiam crezînd că-mi cunoașteți gîndurile. Să mă ajute cerul și pe dumneavoastră la fel. Of ! Din vesel cum eram, iată-mă trist !

Îmi amintesc bine că în timp ce-i vorbeam astfel, nu simțeam înlăuntrul meu nimic care să-mi dezmintă vorbele. Totuși, recunosc că încercam să am aerul și tonul cît mai convingătoare, vocea unui om ce plînge, că voiam să împodobesc puțin adevărul. Mai ciudat e că scopul m-a cîștigat pe dată. Le spuneam pe toate atît de bine, încît eu însumi credeam, și n-a trebuit decît să-mi dau drumul, fără să mă ostenesc, să adaug ceva la ceea ce simțeam. Acționa doar sentimentul care mă prinsese și care știa mai mult decît toată arta acestei lumi. Așa se face că mi-am atins ținta. Am convins-o, am încredințat-o atît de bine pe domnișoara Habert, încît m-a crezut pînă la lacrimi de înduioșare, pînă la a mă mîngîia de durerea pe care o mărturisisem și pînă la a-mi cere scuze că se îndoise.

Nu mă potoleam cu una cu două. Am mai avut un timp inima grea, sentimentul mă călăuzea astfel și mă călăuzea bine. Fiindcă dacă te apuci să te plîngi de oameni, mai ales pe teme de iubire, dojenile au totdeauna o oarecare durată și chiar după ce zici că le-ai uitat, te mai plîngi încă de ele. E ca și cum ai opri un lucru în loc. Nu se oprește dintr-o dată, ci încetinește și apoi se oprește.

Reproșurile mele drăgăstoase se sfîrșiră deci și, după toate amabilitățile ce mi le-a spus, m-am dat bătut și m-am liniștit.

Nimic nu-i apropie mai mult pe unul de celălalt decît aceste scene, mai ales la începutul pasiunii. Asta face ca amorul să crească necontenit. Nu mai există nici un secret pe care inima să-l păstreze. Ea spune într-un sfert de oră ceea ce cu bunăcuviință nu ar îndrăzni să spună într-o lună. Și spune lucrurile fără a părea că se grăbește. Totul pare mai presus de voința omului. Așa cel puțin s-a întîmplat cu domnișoara Habert. Sînt convins că nu plănuise să meargă atît de departe cît a făcut-o, și că, obișnuit, mi-ar fi vestit norocul în mai multe dăți. Dar ea nu mai avea destulă stăpînire de sine să facă această economie. Inima ei se dezvălui. Am aflat tot ce gîndește despre mine. Și poate că, la rîndul ei, a descoperit mai multă dragoste decît aveam să-i dau : căci mă miram eu însumi cum de-o iubesc atît ; n-am avut nimic de pierdut, așa cum se va vedea din conversația ce-a urmat și pe care e necesar s-o redau aici, pentru că acum s-a decis domnișoara Habert să-mi vorbească.

— Copilul meu, mi-a spus, după ce-mi repetase de douăzeci de ori : „Te cred, totul e hotărît !" Copilul meu, mi-a spus deci, cred că acum vezi bine despre ce e vorba.

— O, binevoitoare rudă, îmi pare că văd ceva. Dar teama de a nu mă amăgi îmi tulbură vederea și lucrurile pe care le văd mă zăpăcesc din pricină că-s prea umil să le merit. S-ar putea. Doamne, iartă-mă, ca persoana mea să nu vă displacă ? De-o fericire ca asta să aibă parte un biet băiat care vine de la țară ? Pentru că așa mi se pare, și, dacă aș fi sigur, ar trebui să mor de bucurie.

— Da, Jacob, mi-a răspuns atunci, dacă tu mă înțelegi și dacă asta îți face atîta plăcere, bucură-te din toată inima.

— Încetișor, să nu leșin de plăcere ! Nu e în toate astea decît o problemă ce mă stinghерește, am adăugat.

— Care ? întrebă ea.

— O să-mi spuneți : N-ai nimic, nici venit, nici dobîndă la economie, nimic de închiriat, nimic de cumpărat, nimic de vîndut ; nici un alt adăpost decît casa aproapelui, sau strada, nici măcar pîinea ca să apuci sfîrșitul lunii. Așa că, domnișorule, aveți, slavă cerului, de ce să vă obosiți de a vă bucura pentru că vă iubesc ! N-așteptați să vă mulțumesc de osteneala pe care v-o dați de a fi încîntat ? Iată, scumpă verișoară, întrebările pe care e legitim să le pui

față de mulțumirea pe care o manifest simțind dragostea ta. Dar Dumnezeu știe, rudă iubită, că nu de dragul tuturor acestor bogății îmi saltă inima de bucurie...

— Sînt convinsă, spuse ea, nu te-ai fi gîndit să mi-o spui dacă n-ar fi fost adevărat, dragul meu copil.

— O clipă, verișoară, am adăugat, eu nu mă mai gîndesc la pîine, la vin, la adăpost, ca și cum nu ar mai exista grîu, viță și case pe lume. Le voi avea cînd vor veni, dar numai pentru că vor fi în preajmă. Inima mea nu-i o marfă. N-o poți căpăta pe-o mie de scuzi orice-oi face. O ai însă pe nimic, cînd vrea ea, și asta i s-a întîmplat cu dumneata, fără să ceară nimic în schimb. Dacă acest suflet îți place sau te supără, nu are importanță, el își urmează hotărîrea, e al dumitale. Mărturisesc, dealtfel, că îmi poți face un bine pentru că ai cu ce. Dar eu nu visam la această aritmetică, cînd m-am lăsat subjugat de calitățile tale, de chipul tău frumos și de manierele tale blînde. Îți așteptam prietenia, cum aștepți sîmbătă să vină duminica. A mea a început pe Pont-Neuf. De-acolo pînă la casa dumitale ea a prins puteri și mărime, întreagă a intrat la dumneata și, după două ore, nu i se mai putea adăuga nimic ! Iată povestea mea adevărată.

— Cum, mi-a răspuns, dacă ai fi bogat și în situația de a-mi spune : Te iubesc, domnișoară, mi-ai fi spus-o, Jacob ?

— Cine, eu ? am strigat. O, pe viața mea, ți-aș fi spus-o înainte de-a vorbi, așa cum am făcut-o, iartă-mă. Și dacă aș fi fost demn ca să-ți oprești ochii asupra mea, ai fi văzut că ochii mei îți spuneau cuvinte pe care nu îndrăzneam să le rostesc. Ei nu te-au privit o dată fără să-ți fi grăit aidoma mie. Te iubesc dintotdeauna. Ce mai ? Te iubesc. Nu aveam decît aceste cuvinte în ochi.

— Ei bine, copilul meu, mi-a răspuns, cu un suspin venit dintr-o mare înduioșare, ți-ai deschis sufletul, trebuie să mi-l deschid și eu. Cînd m-ai întîlnit nu mai speram că mă voi putea apropia de sora mea, din cauza caracterului ei dificil. Pe de altă parte, nu știam încotro s-o apuc. Cărui fel de viață să mă consacru, dacă mă despărțeam de ea... Uneori doream să mă duc undeva în pensiune, dar acest fel de trai își are neplăcerile lui. Trebuie, cel mai ades, să jertfești ce vrei tu pentru ceea ce vor alții, și

asta mă dezgusta. Mă gîndeam uneori la căsătorie. „Nu sînt încă la vîrsta la care să renunț!", îmi spuneam. „Îi pot aduce celui care mă va lua de soție o avere destul de frumoasă. Și dacă întîlnesc un om cinstit, o fire blajină, un caracter frumos, mă pot odihni pentru tot restul zilelor." Dar unde să găsești acest om cinstit ? Vedeam destui oameni care-mi aruncau pe ascuns cuvinte, pentru a mă atrage. Erau printre ei unii bogați, dar nu-mi plăceau deloc. Unii aveau o profesie care nu-mi plăcea. Aflam că alții nu știau să se poarte. Unuia îi plăcea vinul, altuia jocul de cărți, celuilalt femeile. Fiindcă pe lume sînt așa de puțini oameni care trăiesc în frica lui Dumnezeu ! Atît de puțini care se căsătoresc pentru a-și împlini datoriile stării lor ! Printre cei care nu aveau aceste vicii, unul era un besmetic, altul era întunecat și melancolic, iar eu căutam pe cineva cu un caracter deschis și viu, care să aibă inimă bună și simțitoare, care să răspundă la dragostea ce-aș fi avut-o pentru el. Puțin îmi păsa ca el să fie bogat sau sărac, ca el să aibă sau nu vreun rang ! Nu eram sensibilă nici la origine, numai să fie curată, și, chiar dacă ar fi fost obscură, să nu fie josnică și vrednică doar de dispreț. Aveam dreptate să mă gîndesc cu modestie la acestea, pentru că sînt născută din părinți cinstiți, dar nu vestiți. Așteptam deci ca Providența, pe seama căreia lăsasem totul, să-mi trimită omul pe care-l căutam. În acest moment te-am întîlnit pe Pont-Neuf...

Aici am întrerupt-o.

— Vreau să cumpăr o tăbliță pe care să însemn anul, ziua, ora și clipa, cu luna, săptămîna și vremea din ziua acestei fericite întîlniri.

— Tăblița am și cumpărat-o, fiule, mi-a răspuns, ți-o voi da, lasă-mă să închei. Eram foarte slăbită cînd ne-am întîlnit. Și trebuie să mărturisesc că m-ai ajutat cu multă rîvnă. Cînd, datorită grijilor tale, mi-am revenit, te-am privit cu multă atenție și chipul tău mi s-a părut foarte atrăgător.

— Mulțumesc lui Dumnezeu că m-a înzestrat cu asemenea chip, am strigat la aceste vorbe.

— Da, spuse ea, mi-ai plăcut de la început. Slăbiciunea pe care am simțit-o pentru tine mi s-a părut atît de neprevăzută și de naturală, că nu m-am putut împiedica să

fac cîteva reflecții : „Ce-o fi cu mine, mi-am zis, parcă mă simt obligată să-l iubesc pe tînărul acesta !“ Și-atunci m-am încredințat Domnului care le hotărăște pe toate și l-am rugat să binevoiască să-și arate pe mai departe voia divină în aventura care mă uluia.

— Ei bine, verișoară, în acea zi rugăciunile noastre s-au înălțat dimpreună. Pe cînd dumneata îți făceai rugăciunea dumitale, altundeva îmi făceam mica mea rugă. „Doamne“, spuneam. „Tu l-ai trimis pe Jacob pe Pont-Neuf, fii îndurător cu mine și pune în fantezia acestei cinstite domnișoare gîndul de a mă păstra toată viața ei, sau măcar a mea, în serviciul ei atît de plăcut !“

— Chiar ți-a venit în minte această idee, băiatul meu ?

— Pe cinstea mea, i-am spus.

— Ce ciudat, continuă ea. Oricum a fost, m-ai ajutat să mă întorc acasă. Pe drum am vorbit despre situația ta. Ți-am pus mai multe întrebări. Nu-ți pot spune ce mulțumită eram de răspunsurile tale și de purtările pe care le aveai. Îți vedeam simplitatea, candoarea care mă încînta și reveneam mereu la acea slăbiciune pe care nu mă puteam împiedica să o am pentru tine. Îi ceream mereu Domnului să binevoiască a mă lumina și a-mi arăta ce voia să fac cu ea. „Dacă voința sa este să mă mărit cu acest băiat“, îmi spuneam, „se vor întîmpla lucruri care mi-o vor dovedi, pe timpul cît va locui la noi“. Și cugetam foarte bine. Dumnezeu nu m-a lăsat prea mult în neștiință. În aceeași zi, acest preot, prieten al nostru, a venit să ne vadă. Ți-am povestit cum ne-am certat ?

— Ah, verișoară, strașnică ceartă, am strigat, și ce bine a făcut duhovnicul că a luat-o razna ! Cum s-au rînduit toate ! O stradă unde ne-am întîlnit, o rugăciune de-o parte, o închinăciune de alta, un preot care sosește și vă mustră. Sora dumitale care mă izgonește, dumneata care îmi spui : „Oprește-te“. Două fete care se despart pentru un băiat pe care Dumnezeu îl trimite... Cît de minunate sînt toate ! Și mă mai întrebi dacă te iubesc ? Eh ! se poate altfel ? Nu vezi că sentimentele mele sînt mînate de-o proorocire divină și că ele erau hotărîte dinainte ? Nimic mai limpede.

— În adevăr, le zici de minune... și mi se pare că Dumnezeu te inspiră pentru a mă convinge deplin, fiule. Nu mă îndoiesc că tu ești cel cu care Domnul vrea să mă unesc. Tu ești omul pe care-l căutam, cu care trebuie să viețuiesc, mă voi da ție.

— Cad în genunchi în fața acestui dar fericit, această căsătorie binecuvîntată pe care nu aș fi meritat-o dacă Dumnezeu nu ți-ar fi poruncit-o, și n-ai fi o prea bună creștină pentru a te împotrivi. Tot cîștigul e al meu, întreaga caritate a dumitale ! Mă aruncasem la picioarele ei ca să-i spun asta și-i sărutam mîna pe care cu smerenie o lăsase în voia avîntului recunoștinței mele.

— Ridică-te, la Vallée. Da, te voi lua de bărbat. Și cum nu te poți grăbi destul pentru a-ți ocupa locul pe care Providența ți l-a hotărît, mai ales că, în ciuda rudeniei noastre declarate, văzînd că locuim împreună, acest lucru ar putea părea indecent, trebuie să zorim căsătoria.

— E dimineață, i-am răspuns. Dacă ne vom strădui toată ziulica, alergînd în dreapta și-n stînga, vom reuși poate ca notarul și preotul să ne binecuvînteze căsnicia, chiar și după miezul nopții. Nu știu cum se obișnuiește, dar vom afla.

— Nu, copilul meu, mi-a spus. Lucrurile nu pot merge atît de repede. Mai întîi, trebuie să-i scrii tatălui tău să-ți trimită încuviințarea.

— Bine ! am încuviințat. Tatăl meu nu se opune. Ar consimți și mort de-ar fi, atît s-ar bucura de norocul meu.

— Nu mă îndoiesc, dar să începi prin a face în dimineața asta scrisoarea. Ne vor trebui martori. Îi vreau discreți. Gîndesc s-ascundem căsătoria noastră din cauza surorii mele. Nu știu pe cine să luăm...

— S-o luăm pe proprietăreasă, și pe unul din prietenii ei. E o femeie bună, care nu va sufla o vorbă.

— De acord, cu atît mai mult cu cît asta o va face să înceteze de-a mai încerca să se apropie de tine ca ieri, și cum ar fi continuat, poate. Ca și fiica ei, care e o tînără besmetică, destul de prost crescută, după cîte mi s-a părut, și cu care te rog să te arăți rece.

Ajunsesem aici, cînd am auzit zgomot. Era gazda noastră, însoțită de bucătăreasă, care ne aducea cafeaua.

— V-aţi sculat, vecină ? strigă ea la uşă.

— De mult, zise domnişoara Habert, ducîndu-se să-i deschidă. Intraţi, doamnă. A, bună-ziua, îi zise cealaltă. Cum vă simţiţi ? V-aţi odihnit bine ? Domnule de la Vallée, vă salut.

Trec peste complimentele noastre şi peste conversaţia care avu loc cît timp servirăm cafeaua.

Cînd bucătăreasa strînse ceştile, domnişoara Habert spuse :

— Îmi păreţi cea mai bună fiinţă de pe lume. Am să vă fac o mărturisire într-o chestiune în care am nevoie de ajutorul dumneavoastră.

— Ei, Doamne-Dumnezeule, dragă domnişoară, ce serviciu vă pot face ? răspunse proprietăreasa cu o izbucnire de entuziasm şi bunătate care erau sincere. Vorbiţi ! Sau nu, adăugă imediat, aşteptaţi să mă duc să închid uşile ! De vreme ce e un secret, nu trebuie să ne audă nimeni.

Spunînd acestea, se ridică, ieşi, apoi, din capul scării, îşi chemă bucătăreasa :

— Javotte ! o strigă, dacă mă caută cineva, spuneţi-i că am ieşit. Să nu urce nimeni la domnişoara şi mai ales să nu intre fiica mea, pentru că avem ceva secret de vorbit amîndouă, auzi ? Şi după aceste măsuri atît de discret luate împotriva nepoftiţilor, iat-o întorcîndu-se la noi, închizînd uşile şi trăgînd zăvoarele. Aşa că, din respect pentru mărturisirea care urma să i se facă, începu prin a o anunţa celor din casă.

Zelul şi bunătatea ei nu ştiau mai mult, cam aşa e caracterul celor mai buni oameni din lume. Sufletele din cale-afară de bune sînt ades neprevăzătoare prin însuşi prisosul de bunătate, iar, pe de altă parte, sufletele prevăzătoare sînt destul de rar bune.

— Ei, doamnă, i-a spus domnişoara Habert, nu trebuia să-i spuneţi bucătăresei că avem de vorbit ceva secret. Nu voiam să se ştie că am ceva să vă încredinţez.

— O, n-are importanţă, zise ea, nu vă îngrijoraţi. Dacă n-aş fi anunţat-o, ar fi venit să ne tulbure. Să nu fi fost decît fiica mea, şi precauţiunea tot era necesară. Haideţi, domnişoară, să vedem despre ce-i vorba. Nu veţi

găsi niciodată pe cineva care să vă vrea într-atîta binele ca mine, fără să mai socotim că sînt confidenta tuturor celor care mă cunosc. Cînd mi se spune un secret, îmi țin gura cusută, amuțesc. Ieri încă, doamna cutare, care are un soț ce îi mănîncă tot, mi-a adus o mie de franci și m-a rugat să-i ascund, bani pe care el, dacă ar ști, i-ar păpa, dar eu îi păstrez. Ce ziceți de-asta ?

Toate aceste dovezi de discreție ale bunei noastre gazde nu o încurajau deloc pe domnișoara Habert ; dar după ce îi promisese o taină, ar fi fost poate mai rău dacă refuza să i-o spună, așa că a trebuit să vorbească.

— Nu-ți spun decît două vorbe, zise domnișoara Habert : ne vom căsători, domnul de la Vallée, pe care îl vedeți aici, cu mine.

— Amîndoi ! ? exclamă gazda uimită.

— Da, răspunse domnișoara Habert, mă mărit cu dînsul.

— O, o, grăi ea, ei, bine, e tînăr, mai are mult de trăit. Și eu aș vrea să găsesc unul ca dumnealui. Aș face la fel. De mult timp vă iubiți ?

— Nu, mărturisi domnișoara Habert, roșind.

— Ei da, mai bine așa, copii, aveți dreptate ! Ca să faci dragoste, cel mai bine e să fii soț și soție. Dar aveți dispensă ? Doar sînteți veri...

— N-avem nevoie, am intervenit eu. Nu sîntem rude decît din prudență. Să ne ferim de gura lumii.

— Aha, frumos ! zise ea. Îmi spuneți lucruri pe care nu le-aș fi ghicit niciodată. Așadar mă poftiți la nuntă ?

— Nu numai atît, spuse domnișoara Habert, vrem să ținem secretă căsătoria noastră, din cauza surorii mele care poate ar face scandal.

— De ce scandal ? Din pricina vîrstei dumneavoastră ? întrebă proprietăreasa. Ei, zău așa, are și de ce ! Nu s-a logodit săptămîna trecută în parohia noastră una de cel puțin șaptezeci cu un june de douăzeci ? Vîrsta nu înseamnă nimic decît pentru cei sau cele care o au. E treaba lor.

— Eu nu sînt atît de vîrstnică, grăi domnișoara Habert, cu o nesiguranță ce nu o părăsea.

— Ei, Doamne, sigur că nu, sînteți la vîrsta la care te măriți... acum, ori niciodată. Și, pe deasupra, îți place

ce-ţi place. Se-ntîmplă ca logodnicul să fie tînăr, ei bine, luaţi-l tînăr ! Dacă n-are decît douăzeci de ani, nu e vina dumneavoastră şi nici a lui. Cu atît mai bine că e tînăr, vecină, va avea tinereţe pentru voi amîndoi. Zece ani în sus, zece ani în jos, acum or fi douăzeci, or fi treizeci, chiar de-ar fi şi patruzeci pe deasupra, nici una, nici alta nu-l supără pe Dumnezeu ! Ce credeţi că o să se zică ? Că i-aţi fi putut fi mamă ? Ei, şi ? Tot răul care ar fi ieşit din asta ar fi fost că el v-ar fi putut fi fecior. Dacă aţi fi avut unul, se putea să nu aibă o faţă aşa frumoasă şi v-ar fi costat şi mai mult. Nu vă sinchisiţi de bîrfeala oamenilor, povestiţi-mi întîmplarea. Vreţi să ascundeţi căsătoria, nu-i aşa ? Ei, asta va fi uşor, fiindcă de plozi nu trebuie să vă temeţi, la vîrsta asta aţi scăpat, şi doar asta v-ar putea trăda. Altceva ?

— Dacă veţi comenta atît fiecare lucru, zise atunci domnişoara Habert, plictisită peste poate de aceste vorbe, nu voi mai avea timp să vă pun la curent. În privinţa vîrstei vă pot spune, doamnă, că n-am de ce să mă tem de bîrfeli, am patruzeci şi cinci de ani şi...

— Patruzeci şi cinci de ani ! strigă cealaltă întrerupînd-o. Ei, asta nu-i nimic, n-ai decît douăzeci şi cinci de ani mai mult ca el. Zău că vă credeam de cel puţin cincizeci de ani. Înfăţişarea lui m-a înşelat, în comparaţie cu a dumneavoastră. Doar patruzeci şi cinci de ani, vecină ? O. fiul dumneavoastră vă va putea da un altul. Peste drum de casa noastră stă o doamnă care a născut luna trecută, la patruzeci şi patru de ani, şi care nu s-ar da în lături nici la patruzeci şi cinci, şi încă bărbatul ei are mai mult de şaptezeci şi doi. O, noi stăm bine, dumneavoastră nurlie şi el tînăr. O să fie o familie... Ei, ziceţi-mi ! Aveţi nevoie de-un notar pentru contractul pe care vreţi să-l ticluiţi ? Mă voi duce degrabă la al meu sau mă duc mai bine să-i spun Javottei să-l roage să treacă pe-aici.

— Nu, nu, doamnă, protestă domnişoara Habert, nu vă amintiţi că vreau să ţin secretă căsătoria mea ?

— A, da, bine că mi-am adus aminte. Vom merge la el într-ascuns. Dar strigările le-aţi şi făcut ?

— În privinţa asta, am intervenit atunci, domnişoara Habert dorea să o ajutaţi găsind martori, şi să vorbiţi preoţilor parohiei.

— Las' pe mine, se lăudă ea. Poimîine e duminică, trebuie afișată strigarea. Mergem numaidecît și aranjăm totul. Știu un preot care ne va face treaba. Nu vă îngrijorați, îi voi vorbi în dimineața asta. Mă duc să mă îmbrac. Nu-ți spun la revedere, vecină. La patruzeci și cinci de ani să nu vrei să se vorbească de căsătorie ? Ei, nu vă faceți grijă, vecină. La revedere, buna mea prietenă, la dispoziția dumneavoastră, domnule la Vallée. A, să nu uit, ieri mi-ați vorbit de-o bucătăreasă. O veți avea curînd, mi-a spus Javotte. S-a dus azi-dimineață să-i spună să vină. E o cunoștință de-a ei. Sînt din același loc, din Champagne, ca și mine. Sîntem deja trei, și cu dumneavoastră vom fi patru, cred că sînteți din Champagne, nu-i așa ? adăugă rîzînd.

— Nu, eu sînt de-acolo ! Ați greșit, doamnă.

— A, da, zise ea, știam bine că unul din doi era de-acolo, n-are importanță care. Bună-ziua, la revedere.

După plecarea ei :

— Iată o femeie proastă, îmi spuse domnișoara Habert. Tot îi dă zor cu vîrsta, cu mama și cu fiul. Îmi pare rău că i-am spus de treburile noastre, Jacob. Dacă în ochii tăi sînt la fel de bătrînă ca și într-ai ei, nu te îndemn să te însori cu mine.

— Ei, nu vezi că e puțină gelozie în asta ? Între noi fie vorba, ruda mea, cred că dacă m-ai lăsa, m-ar lua, numai să vreau și eu, dar n-aș vrea-o. Nu există femeie care să însemne ceva pentru mine, în afară de dumneata. Dar așteaptă să-ți arăt bătrînețea dumitale. Spunînd aceste cuvinte, am alergat să iau o oglinjoară care era agățată de bufet. Iată, i-am zis, privește-ți cei patruzeci și cinci de ani, ca să vezi dacă nu seamănă cu treizeci, și pariez că ești mult mai aproape de treizeci decît spui.

— Nu, dragul meu copil, răspunse ea. Am vîrsta pe care am spus-o. E adevărat că aproape nimeni nu mi-o dă. Nu că mă laud că aș fi fragedă sau frumoasă, deși numai de mine depinde ca să fiu măgulită. Dar n-am luat niciodată în seamă ce mi s-a spus în legătură cu asta.

N-am avut timp să vorbim mai mult, că apăru Agathe.

— Ei, domnișoară, i-a strigat ea, intrînd, verișoarei mele, m-ați luat drept o flecară, de vreme ce n-ați voit să știu și eu ce i-ați spus mamei. Spune că se duce pentru

dumneavoastră la un notar, și de-acolo la parohie. Pentru o căsătorie ?

La cuvîntul *căsătorie*, domnișoara Habert roși, fără să știe ce să răspundă.

— Pentru un contract, i-am răspuns eu, și din cauza asta trebuie să scriu repede o scrisoare. Am spus într-adins, pentru ca fetița să ne lase în pace. Simțeam că prezența ei o apăsa pe domnișoara Habert, care nu-și putea reveni din surpriza pe care i-o producea purtarea nepotrivită a mamei. Și numaidecît am căutat hîrtie și m-am pus să-i scriu tatălui meu. Domnișoara Habert se făcea că-mi dictează în șoaptă, așa că Agathe ieși.

Oricît de indiscretă era mama, ne-a servit de minune. Într-un cuvînt, toate măsurile fură luate și peste două zile am avut anunțul publicat. În după-amiaza aceleiași zile ne-am dus la notar, unde s-a întocmit contractul. Prin el, domnișoara Habert mi-a dat în folosință, pe viață, tot ce avea. Consimțămîntul tatii sosi după patru zile. Eram în ajunul nunții noastre secrete, cînd, nu știu de ce, nu-mi mai aduc aminte, am fost siliți să mergem la preotul cunoscut de gazda noastră. Trebuia să ne cunune a doua zi, adică noaptea. Și, de hatîrul proprietăresei noastre, față de care avea niște obligații, se însărcinase cu o mulțime de mici detalii.

Domnișoara Habert trebuia să ofere seara o masă, acesteia, fiicei sale și celor patru martori. Se căzuse la învoială ca masa să se ridice la unsprezece ; mama și fiica să se retragă în apartamentul lor ; o vom lăsa pe Agathe să adoarmă și, la două după miezul nopții, vom pleca, gazda, cei patru martori prieteni cu ea, domnișoara Habert și cu mine spre biserică.

Ne aflam deci la ora șase seara la parohia unde se găsea preotul căruia trebuia să-i vorbim. Era anunțat că vom veni, dar nu ne putuse aștepta și unul din confrații lui ne-a spus din parte-i că va fi într-o oră sau două la proprietăreasa noastră.

Ne-am întors și eram gata să ne așezăm la masă, cînd ne-a fost anunțat preotul al cărui nume nu-l aflasem și căruia de asemenea nu i se spusese numele nostru.

Intră. Închipuiți-vă uluiala noastră, cînd, în locul unuia pe care credeam că nu-l cunoaștem, l-am văzut pe con-

fesorul care hotărîse plecarea mea de la domnișoarele Habert !

Pretendenta mea scoase un țipăt cînd îl văzu. Un țipăt destul de imprudent, dar sentimentele o iau înaintea gîndirii. Tocmai eram să-i fac o reverență, pe care am lăsat-o la jumătate. El deschise gura să vorbească și rămase așa, fără să scoată un sunet. Gazda noastră se duse spre el și se opri cu ochii holbați, văzîndu-ne pe toți uluiți. Unul din martorii prieteni cu proprietăreasa, care înaintase către preacucernicul pentru a-l îmbrățișa, stătea cu brațele întinse. Alcătuiam cel mai ciudat spectacol din lume, statui în poziții caraghioase. Tăcerea noastră a ținut mai bine de două minute. În cele din urmă, sfinția-sa o sparse, adresîndu-se proprietăresei :

— Doamnă, persoanele în cauză nu se află aici ? (fiindcă nu-și imagina că noi sîntem cauza misiunii lui prezente, adică să trebuiască să ne căsătorească pe noi, peste cinci sau șase ore).

— Ei, pe dracu ! Uite-i pe-amîndoi, domnișoara Habert și domnul la Vallée.

Nu-i venea să-și creadă ochilor. Și era într-adevăr straniu : Tocmai noi să fim ? Era una din noutățile pe care le vezi și nu le crezi.

— Cum, zise el, după ce-și plimbă, o clipă, două, privirile buimăcite asupra noastră, îi spuneți tînărului ăstuia domnul la Vallée ? Și *el* se însoară în noaptea asta cu domnișoara Habert ?

— Chiar el, răspunse proprietăreasa, nu știu altul și nu s-ar zice că domnișoara se mărită cu doi.

Nici logodnica mea, nici eu nu răspundeam. Îmi țineam pălăria în mînă, cu aerul cel mai degajat cu putință. Surîdeam chiar privindu-l pe duhovnic, în timp ce o descoseа pe proprietăreasă. Dar zîmbeam silit și nu a bine. Sînt convins că nepăsarea mea falsă nu mă împiedica să am un aer destul de timpit. Ar fi trebuit să fiu de-o obrăznicie nemaipomenită ca să mă țin bine în fața unor astfel de lucruri. Dar eu nu m-am născut decît îndrăzneț și deloc obraznic.

În ceea ce privește logodnica mea, ea stătea cu ochii plecați, cu o figură destul de greu de definit. Se vedeau pe fața ei și tristețe și uimire și timiditate, izvorîte

dintr-un rest de respect cuvios pentru duhovnicul ei, şi, pe deasupra, un aer gînditor, ca al unei persoane care ar vrea să spună : „Nu-mi pasă !", dar care este încă prea ameţită pentru ca să se hotărască.

După ce-şi aruncă privirea peste noi, preotul zise, adresîndu-i-se proprietăresei noastre :

— Trebuie să ne gîndim un pic la treaba asta. Vreţi să vă spun o vorbă între patru ochi ? Să trecem o clipă la dumneavoastră, vă rog ! Un moment doar.

— Bucuros, domnule, răspunse, încîntată de a se trezi, în toate privinţele, cineva atît de important în această aventură.

— Domnişoară, nu vă pierdeţi răbdarea, îi strigă la plecare domnişoarei Habert. Părintele spune că o vom face îndată.

După acestea luă o lumînare, ieşi cu popa şi ne lăsă în cameră, la logodnică, pe cei ce trebuiau să servească drept martori, şi care nu scoteau o vorbă, pe Agathe, căreia i se ascunsese totul, şi pe mine.

— Domnule de la Vallée, îmi spuse unul dintre martori, ce înseamnă asta ? Domnul Doucin (vorbea de preotul nostru) vă cunoaşte ?

— Da, i-am răspuns. Ne-am întîlnit la domnişoara.

— Aha, vă căsătoriţi prin urmare ? făcu Agathe la rîndul ei.

— Da, dar nu încă, după cum vedeţi, i-am răspuns.

Pînă acum domnişoara Habert nu scosese un cuvînt, dar, în timpul tăcerii, uluiala îi trecea. Dragostea ieşea la suprafaţă şi o elibera de toate acele emoţii mărunte care o tulburaseră mai înainte.

— Şi va fi aşa, nici mai mult, nici mai puţin, spuse ea aşezîndu-se cu curaj.

— Ştiţi cumva, îi vorbi unul din martori, prieten de-al gazdei, ce-i spune domnul Doucin doamnei D'Alain ? (Aşa era numele proprietăresei noastre.)

— Da, domnule, îi răspunse ea, nu precis, dar nu-mi pasă deloc.

— E un om foarte cinstit, un sfînt, domnul Doucin, spuse răutăcioasa Agathe. E duhovnicul mătuşii mele.

— Da, domnișoară, îl cunosc mai bine decît dumneata, grăi logodnica mea, dar aici nu-i vorba de sfințenie. Dacă e sfînt, îl vor canoniza. Dar ce legătură are asta cu lucrurile de-aici ?

— O, am zis doar așa, urmă strengărița, pentru a vă arăta cît îl prețuim. Fiindcă în altele nu m-amestec, nu-i treaba mea ! Îmi pare rău că el nu se comportă după placul dumneavoastră, dar trebuie să credeți că o face, s-ar zice, spre binele dumneavoastră, fiindcă e atît de prudent !

La aceste cuvinte intră mama fetei.

— Vă întoarceți fără domnul Doucin ? întrebă martorul nostru. Credeam că va cina cu noi.

— Să cineze ! zise doamna d'Alain. Nici vorbă de asta ! Haideți, nu va avea loc nici o căsătorie în noaptea asta. Și de n-ar fi deloc, ar fi mai bine. Să cinăm, dacă tot ne-am adunat. Ce suflet bun acest domn Doucin ! Și dumneavoastră îi datorați mult, domnișoară, îi spuse ea logodnicei mele, n-ați crede cît vă iubește pe amîndouă, pe buna voastră soră și pe dumneavoastră. Bietul om ! A plecat cu lacrimi în ochi, și eu însumi am plîns cînd m-am despărțit de el. Nu fac decît să-mi șterg mereu ochii. Ce noutate pentru o soră, Dumnezeule ! Ce-o mai fi și cu noi ?

— La cine vă referiți, doamnă, cu mirările dumneavoastră ? grăi domnișoara Habert.

— O, la nimeni, răspunse ea. Dar sînt năucită. N-are a face că v-ați despărțit de ea, doar nu sînteți legate să viețuiți împreună. Vă puteți simți foarte bine aici, dar să vă măritați pe-ascuns ! Și-apoi acel Pont-Neuf unde v-ați întîlnit ! Un soț de pe Pont-Neuf, dumneavoastră atît de pioasă, de cumpătată, care sînteți de familie bună, care sînteți bogată ! A, în privința asta nu vă temeți, nu vreau să spun mai mult, pentru că am fost sfătuită să nu vă vorbesc decît în taină. E o treabă pe care nu trebuie s-o știe toată lumea.

— Dar pe care o împărtășiți la toată lumea, îi răspunse domnișoara Habert, înciudată.

— Nu, nu ! spuse discreta d'Alain, nu vorbesc decît de întîlnirea de pe Pont-Neuf, și nimeni nu știe ce-i cu asta. Întrebați-o pe fiica mea sau pe domnul, adăugă,

arătîndu-l pe martorul nostru, dacă înțelege ceva ? Numai dumneavoastră și băiatul ăsta mă înțelegeți.

— A. eu nu înțeleg nimic, zise Agathe, decît că domnul de la Vallée și dumneavoastră v-ați cunoscut pe Pont-Neuf, atît !

— Și nu sînt decît șase zile, adăugă mama, dar despre asta nu scot o vorbă.

— Șase zile, strigă martorul.

— Da, șase zile, vecine. Să nu mai vorbim, fiindcă de la mine n-o să aflați nimic. Degeaba mă descoși, ajunge că vom vorbi noi, domnișoara Habert și cu mine. Să ne așezăm la masă, să se așeze și domnul de la Vallée, dacă există un domn de la Vallée. Eu nu disprețuiesc pe nimeni, desigur. E un băiat chipeș și îi doresc tot binele. Dacă acum nu e *domn*, poate va fi într-o zi. Azi servitor, mîine stăpîn. Sînt mulți care au fost în serviciu la alții și care, acum, au ei oameni de serviciu.

— Domnul de la Vallée angajat de cineva ! strigă fata.

— Taci, fetițo, îi spuse mama. De ce te amesteci ?

— E în serviciul domnișoarei aici de față ? întrebă atunci martorul nostru.

— Ei, ce importanță are, răspunse ea, să lăsăm astea, cumetre. Cine are urechi de auzit, s-audă. Azi e domnul de la Vallée, așa vă este prezentat, luați-l drept asta și hai să mîncăm !

— Cum vreți, răspunse el. Dar mie îmi place să stau alături de oameni de spița mea. Încolo, voi face ca dumneavoastră, cumătră. Cine mă imită nu greșește.

Micul dialog se desfășurase atît de repede, încît abia am avut timp să ne reculegem, domnișoara Habert și eu. Fiecare amănunt ne năucea și în astfel de momente nu faci decît să roșești. Imaginați-vă ce înseamnă să vezi toată istoria noastră povestită, bucățică cu bucățică, de femeia asta care nu trebuia să vorbească despre ea decît cu domnișoara Habert. Proprietăreasa nu contenea repetînd : „Nu voi sufla o vorbă", și totuși povestea totul, zicînd întruna că nu va scoate o vorbă.

Eram zdrobit. Stăteam mut. Nu-mi venea în cap nici o idee. Iar logodnica mea nu putu decît să se pună pe plîns, prăbușindu-se în fotoliu.

Mi-am revenit totuși cînd martorul nostru spuse că-i place să stea alături de oameni de „spița" lui. Acest comesean onorabil n-avea o înfățișare prea deosebită, în pofida hainei noi de postav pe care și-o îmbrăcase, în pofida cravatei foarte albe și lungi, scrobită și țeapănă, și cu acea perucă foarte nouă pe care capul lui o purta cu respect și de care era mai mult stingherit decît acoperit, nefiind prea obișnuit cu ea, deoarece după aparențe nu purtase peruca asta decît în două sau trei duminici. Omul acesta, băcanul din colț, cum am aflat apoi, se dichisise astfel pentru a cinsti căsătoria noastră și funcția de martor pe care trebuia s-o îndeplinească. Nu mai vorbesc de manșetele lui care erau de-o mărime deosebită. Niciodată n-am văzut altele atît de țepene.

— Ei, dar dumneavoastră, domnule, care vorbiți de oamenii de spița dumneavoastră, de ce teapă sînteți ? Mie îmi spune inima că sîntem cam la fel, cu deosebire că eu port părul meu, iar dumneavoastră pe-al altora.

— A, da, vorbi el, sîntem cam la fel : unul care cere de băut, celălalt care îi aduce. Dar nu vă deranjați, nu mi-e sete. Bună-seara, doamnă d'Alain, vă doresc noapte-bună, domnișoară !

Și-apoi, iată-l pe martorul nostru plecînd.

Sfîrșitul părții a doua

Partea a treia

PÎNĂ ACUM CEILALȚI MARTORI ai noștri nu spuseseră nimic și cred că ar fi rămas cu dragă inimă, fie și numai pentru masa îmbelșugată, fiindcă pentru unii oameni a fi invitați la o masă bună contează.

Dar acest martor care pleca era prietenul și camaradul lor și, cum el avea mîndria să nu mănînce cu mine, crezură că trebuie să-i urmeze exemplul și să se arate la fel de simțitori ca el.

— Deoarece domnul cutare (vorbeau de acela) pleacă, nu vă mai putem fi de folos, îi spuse domnișoarei Habert unul din cei trei, gras și scund. Așa că, domnișoară, cred că e nimerit să vă părăsim și noi.

Rostise cuvintele acestea cu un aer pe cît de trist, pe atît de serios. Părea că spune : „Ne retragem cu regret, dar nu putem face altfel".

Ceea ce făcea retragerea lor și mai grea, era că, în timp ce vorbise cel plecat, fuseseră aduse primele farfurii ale cinei noastre, pe care le găseau foarte atrăgătoare. Vedeam asta după cum le priveau.

— Domnilor, le spuse domnișoara Habert pe un ton destul de sec, mi-ar părea rău să vă stingheresc cu ceva, faceți cum credeți.

— Dar de ce să plecați ? spuse doamna d'Alain, căreia îi plăceau adunările cu lume multă și gălăgioasă, și care își vedea risipită speranța unei seri în care ea ar fi făcut pe cumătra cît i-ar fi poftit inima. Ei, zău așa, cina e servită, n-avem decît să ne-așezăm la masă !

— Ne pare rău, dar nu se poate, răspunse martorul cel gras și scund, nu se poate, vecină !

Confrații lui, așezați lîngă el, nu-și arătau părerea decît plecînd capul, și se lăsară duși fără să aibă puterea

de a rosti un cuvînt. Cărnurile care se serveau le luaseră graiul. El salută, salutară și ei. Cel gras și scund ieși primul, ceilalți îl urmară.

N-au rămas, așadar, decît doamna d'Alain și fiica.

— Uite ce înseamnă, zise proprietăreasa privindu-mă sever, uite ce înseamnă să le răspunzi nepotrivit oamenilor. Dacă n-ați fi spus nimic, ar mai fi încă aici și n-ar fi plecat nemulțumiți.

— De ce a vorbit așa urît camaradul lor ? am răspuns. Ce vrea să spună cu oamenii de spița lui ? El să mă disprețuiască și eu să nu zic nimic ?

— Dar între noi fie vorba, domnule de la Vallée, greșesc ei atît de mult ? Ia, stai nițel, el e negustor, un burghez din Paris, un om bine situat. Puteți spune cu sufletu-mpăcat că semănați cu el, care e epitropul parohiei sale ?

— Ce spuneți dumneavoastră, doamnă, epitrop al parohiei sale ? i-am zis. Tatăl meu n-a fost la a lui ? Eu n-aș fi fost, dacă rămîneam în satul meu, în loc să vin aici ?

— Firește, există însă parohii și parohii, domnule de la Vallée.

— Nu, zău, cred că sfîntul nostru e ca și-al dumneavoastră, doamnă d'Alain. Sfîntul Jacques valorează cît sfîntul Gervais.

— Oricum, au plecat, spuse ea pe un ton mai blînd, pentru că nu era încăpățînată. N-are rost să ne sfădim, asta n-o să-i aducă înapoi. Eu nu sînt deloc bătoasă, nu refuz cina. În privința căsătoriei dumneavoastră, fie cum vrea Domnul. Nu mi-am spus părerea decît din prietenie, nu vreau să supăr pe nimeni.

— Totuși m-ați supărat rău, zise domnișoara Habert suspinînd, și, fără teama de a-l mînia pe Dumnezeu, nu v-aș ierta niciodată purtarea pe care ați avut-o. Să vorbiți de chestiunile mele în fața oamenilor pe care nu-i cunosc, să jigniți un tînăr pe care știți că îl respect, să vorbiți de el ca de un nenorocit, să-l tratați ca pe-un valet, așa cum n-a fost decît o clipă, din întîmplare, și numai fiindcă nu era bogat ! Să pomeniți de Pont-Neuf ! Să mă faceți să trec drept o nebună, o fată fără suflet, fără căpătîi,

să vă luați după vorbele unui preot care în această ocazie nu a acționat după voia Domnului. Ce l-a împins să vă povestească toate acestea ? Să spună adevărat ! L-a mînat credința ? Din pricina ei se îngrijește el de mine și de faptele mele ? Dacă are atîta prietenie pentru mine, dacă se interesează atît de creștinește de tot ce mă privește, pentru ce a lăsat-o pe sora mea să mă trateze cu asprime pe cînd locuiam împreună ? Exista vreun mijloc de a vieții cu ea ? Aș fi putut rezista acolo ? Știe bine că nu. Mă căsătoresc azi. Ei bine, de m-aș fi măritat mîine, poate că n-aș mai fi găsit un om atît de cinstit. Domnul de la Vallée mi-a salvat viața. Fără el poate aș fi fost moartă. E de familie la fel de bună ca și a mea. Ce au de zis ? Ce are cu noi domnul Doucin ? Într-adevăr, frumos lucru interesul. Pentru că îl părăsesc și pentru că nu va mai primi darurile pe care i le făceam zilnic, pentru asta trebuie să mă persecute sub pretext că ia parte la ceea ce mi se întîmplă ? Trebuie să îndur de la persoana la care locuiesc și căreia m-am spovedit cea mai crudă ocară din lume ? Oare există ceva mai dureros decît ceea ce mi se întîmplă mie ?

Aici plînsetele, suspinele, sughițul și toate accentele unei dureri amare au înăbușit glasul domnișoarei Habert împiedicînd-o să continue.

Plîngeam și eu, în loc să-i spun : „Liniștește-te". Îi întorceam lacrimile pe care le vărsa pentru mine. Plîngea și mai și ca să-mi mulțumească că plîngeam cu ea. Și cum doamna d'Alain era o femeie atît de bună, încît după ea oricine plîngea avea dreptate, am cucerit-o pe dată și preotul rămase vinovatul.

— Haide, draga mea prietenă ! îi spuse domnișoarei Habert, ducîndu-se spre ea. O, Doamne, ce rău îmi pare că n-am știut ceea ce îmi spuneți. Haideți, domnule de la Vallée, curaj, băiețelul meu ! Veniți să mă ajutați, s-o împăcăm pe această scumpă domnișoară care se chinuiește pentru două vorbe care mi-au scăpat din ușurință ! Dar ce să fac, nu puteam ghici ! Cînd vorbește un preot îl asculți și cînd îți spune că e păcat de dumneavoastră să vă măritați, oh, Maică Precistă, l-am crezut ! Nu-ți poți închipui că-și are micile lui motive de-a fi așa de scandalizat. Că-i place să-i dai, o, nici nu mă îndoiesc : lumînări,

cafea, zahăr. Da, da, am o prietenă care e foarte evlavioasă și care îi trimite d-alde de-astea. Mi-aduc acum aminte că ați spus o vorbă că și dumneavoastră îi dădeați, asta e! Faceți ca mine, eu îi vorbesc de Dumnezeu cît vrea, dar nu-i dau nimic. Sînt vreo trei sau patru sutane de-astea care tot umblă prin partea locului. Îi primesc bine. „Bună-ziua, domnule, bună-ziua, doamnă!" Luăm ceaiul, uneori prînzul, mai jucăm o partidă de cărți, mai o vorbuliță cu tîlc pe ici pe colo și-apoi „sluga dumneavoastră". Pot să mă mărit și de douăzeci de ori, nu o dată, teamă n-am că mă vor împiedica. Și pe deasupra, draga mea prietenă, mîngîie-te că nu ești minoră și n-ai decît să te măriți cu domnul de la Vallée dacă nu noaptea asta, atunci cealaltă. Nu-i pierdută decît o noapte. Am să vă ajut, să vedeți. Cum așa? Un om fără de care ați fi moartă! Ei, nu, zău, n-are conștiință! O, va fi soțul dumneavoastră! Voi fi prima care să vă dojenesc dacă nu-l veți lua.

Ajunsese aici cînd am auzit-o urcînd pe bucătăreasa domnișoarei Habert (pentru că cea a doamnei d'Alain ne făcuse rost de una, am uitat să vă spun).

— Hai, mititico, adăugă ea mîngîind-o pe domnișoara Habert, să ne așezăm la masă, ștergeți-vă ochii și nu mai plîngeți. Apropiați-vă fotoliul, domnule de la Vallée, și fiți veseli. Să cinăm! Șezi aici, fetițo!

Îi vorbea fiicei, care nu scosese o vorbă de cînd se întorsese maică-sa. Situația noastră nu o înduioșase. Ea n-avea slăbiciunea de a-și plînge aproapele. Păstrase tăcerea numai din curiozitate, ca să ne observe și să se amuze de figurile pe care le aveam cînd plîngeam. Am văzut pe fața ei că toată această mică încurcătură o distra și că se bucura de suferința noastră, luînd totuși un aer de tristețe.

Sînt pe lume destui oameni cu astfel de caracter, cărora le place mai mult să-și vadă prietenii îndurerați decît veseli. Nu vă felicită pentru o victorie decît pentru că se cuvine, dar simt o ciudată plăcere să vă consoleze la rău.

Totuși, la sfîrșit, așezîndu-se la masă, fata scoase o mică exclamație pentru noi. O exclamație demnă de prefăcătoria cu care lua parte la mîhnirea noastră. Te zugrăvești în toate și, mititica, în loc să ne spună: „Nu-i nimic!" strigă:

— Ah, ce rău îmi pare !

Iată cum se arată în asemenea ocazii sufletele rele. Asta le e stilul !

Bucătăreasa intră, domnișoara Habert își șterse lacrimile și ne servi, pe doamna d'Alain, pe fiica ei și pe mine. Am mîncat toți cu destulă poftă. A mea era mare, dar o ascundeam în parte, de frică să n-o supăr pe logodnica mea care mînca foarte cumpătat și care poate m-ar fi dojenit că nu sînt destul de mișcat dacă aș fi avut îndrăzneala să mănînc cît aș fi vrut. Nu trebuie să-ți fie foame cînd ești năpăstuit. Așadar mă abțineam din decență sau cel puțin am avut bunul-simț că am așteptat să mi se spună de cîteva ori : „Mîncați !" Chiar domnișoara Habert m-a rugat să mănînc, și, din rugăminte în rugăminte, am avut amabilitatea să-mi iau o porție pe cinste, fără să risc a fi judecat aspru.

Discuția noastră în timpul mesei nu a avut nimic deosebit. Doamna d'Alain, ca de obicei, a răspîndit vorbe pe care e inutil să le repet. Ne-a vorbit de aventura noastră într-un fel pe care îl credea foarte enigmatic și care era foarte limpede, a observat că cea care ne servea trăgea cu urechea la ce spunea și i-a atras atenția că nu se cuvine ca o slujnică să asculte ce vorbesc stăpînii.

În sfîrșit, doamna d'Alain a procedat cu discreția ei cunoscută. Masa o dată isprăvită, a îmbrățișat-o pe domnișoara Habert, i-a promis prietenie, ajutor, aproape protecția sa și ne-a lăsat, dacă nu consolați, cel puțin mai liniștiți decît am fi fost fără să ne asigure de serviciile ei.

— Mîine, zise ea, în lipsa domnului Doucin, vom găsi un preot care să vă căsătorească.

I-am mulțumit pentru zelul ei și a plecat cu fiică-sa care, în seara asta, n-a mai pus nimic pentru mine în reverența pe care ne-a făcut-o.

În timp ce Cathos ne servea (acesta era numele bucătăresei noastre) :

— Domnule de la Vallée, îmi spuse în șoaptă domnișoara Habert, trebuie să te retragi. Nu e bine ca fata asta să plece lăsîndu-ne împreună. Nu ai pe nimeni pe-aici care să te protejeze ? Fiindcă mă tem că sora mea ne va tulbura. Pariez că domnul Doucin a avertizat-o, și o cunosc. Nu mă aștept să ne lase în pace.

— Doamne, verişoară, cu condiţia ca dumneata să mă sprijini, ce-mi poate face ea ? Dacă inima dumitale îmi aparţine, de ce-aş avea nevoie de altceva ? Sînt un băiat cinstit, fiul unor oameni cumsecade. Tatăl meu consimte, dumneata consimţi, eu consimt de asemenea, iată principalul !

— Mai cu seamă să nu te laşi intimidat, orice s-ar întîmpla, îţi recomand. Sora mea are mulţi prieteni şi va folosi, poate, ameninţarea împotriva ta. Tu nu ai experienţă, te va cuprinde teama şi mă vei părăsi din lipsă de hotărîre.

— Să te părăsesc eu ? Da, cînd am să mor, numai moartea mă va îndepărta. Cîtă vreme însă sufletul şi trupul meu vor fi laolaltă, te voi urma pretutindeni, unul purtîndu-l pe celălalt, mă auzi, verişoară ? Nu sînt fricos din fire. Cine trăieşte cinstit, nu se teme de nimic. Lasă-i să vină ! Te iubesc, eşti drăguţă ! Nimeni nu mi se va opune. Dragostea e pentru toţi, dumneata o simţi, eu la fel, cine ce treabă are ? Cînd iubeşti şi eşti iubit, te căsătoreşti. Aşa fac oamenii cinstiţi, aşa facem şi noi, asta-i tot !

— Ai dreptate, glăsui ea, siguranţa ta mă îmbărbătează. Ştiu bine că Dumnezeu ţi-o dă. El le cîrmuieşte pe toate. Aş greşi dacă m-aş îndoi. Hai, copilul meu, să ne punem toată nădejdea în el, să-i mulţumim de marea grijă ce-o are pentru noi. Doamne, binecuvîntează unirea care e fapta ta ! La revedere, la Vallée, cu cît întîmpin mai multe piedici, cu atît îmi eşti mai drag.

— La revedere, verişoară. Cu cît ne stingheresc mai mult, cu atît te iubesc mai mult, i-am spus la rîndul meu. Ah, cum aş vrea să fi venit deja ziua de mîine, pentru ca mîna pe care o ţin să fie a mea ! Credeam că o voi avea odată cu toată fiinţa dumitale. Ce rău îmi face popa ăsta ! am adăugat strîngîndu-i mîna, în timp ce ea mă privea cu nişte ochi care-mi repetau : „ce rău ne face !“, dar care repetau cît mai creştineşte era cu putinţă, avînd în vedere dragostea de care erau plini şi greutatea de a împăca atîta dragoste cu umilinţa.

— Du-te, îmi zise tot în şoaptă şi adăugînd un suspin cuvintelor. Du-te, nu ne e încă îngăduit să ne înduioşăm

într-atît. E adevărat că trebuia să ne căsătorim în noaptea asta, dar o vom face mîine, la Vallée ! Du-te !

Cathos era cu spatele. Am profitat de acest moment pentru a-i săruta mîna, un gest cavaleresc pe care îl prinsesem, deoareçe îl înveţi lesne. Asta îmi aduse încă un suspin din partea ei, apoi m-am ridicat şi i-am spus :

— Bună-seara.

Mă sfătuise să mă rog lui Dumnezeu şi n-am uitat s-o fac. Mă rugam chiar mai mult decît de obicei, fiindcă îl iubeşti mai mult pe Dumnezeu cînd ai nevoie de el !

M-am culcat foarte mulţumit de evlavia mea şi convins că era meritorie. A doua zi dimineaţa nu m-am trezit pînă la opt.

Era aproape nouă cînd am intrat în camera domnişoarei Habert, care şi ea se trezise mai tîrziu ca de obicei. Abia avui timp să-i dau bună-ziua că apăru Cathos, care-mi spuse că cineva vrea să-mi vorbească.

Asta mă surprinse, nu aveam treabă cu nimeni.

— Cineva din casă ? întrebă domnişoara Habert, mai intrigată decît mine.

— Nu, domnişoară, răspunse Cathos, e un om care a sosit adineaori.

Am voit să merg să văd cine era.

— Stai, îmi spuse domnişoara Habert, nu vreau să ieşi. Să vină el aici. Lăsaţi-l să intre.

Cathos îl aduse. Era un ins destul de bine, un fel de valet, încins cu sabie.

— Dumneavoastră sînteţi cel care se numeşte domnul de la Vallée ? întrebă el.

— Da, domnule, cu ce vă pot fi de folos ? l-am întrebat.

— Vin din partea domnului preşedinte... (era unul din primii magistraţi ai Parisului) care ar dori să vă vorbească.

— Mie ? Nu se poate, trebuie să fie un alt domn de la Vallée, fiindcă eu nu-l cunosc pe acest domn preşedinte, nu l-am văzut şi nici n-am auzit de el în viaţa mea.

— Nu, nu, chiar pe dumneavoastră vă caută, sînteţi iubitul unei domnişoare numită Habert. Jos e o trăsură care vă aşteaptă, nu puteţi refuza să veniţi, fiindcă vă voi

sili. N-are rost să vă împotriviți. Dealtfel, nimeni nu vrea să vă facă vreun rău. Vor numai să vă vorbească.

— Am cinstea să cunosc o rudă de-a domnului președinte, care locuiește la el, intră atunci în vorbă domnișoara Habert. Și cum bănuiesc că e o treabă care mă privește și pe mine, vă voi urma, domnilor. Nu te neliniști, domnule de la Vallée, mergem împreună ! Toate astea vin de la sora mea cea mare. Ea e cea care încearcă să ne stea în cale. O vom găsi la domnul președinte, sînt sigură, poate că e și domnul Doucin cu ea. Hai, să vedem despre ce-i vorba. Nu veți avea mult de așteptat, domnule ! Numai să-mi schimb rochia !

— Nu, domnișoară, spuse valetul (pentru că asta era), am ordin strict să-l aduc numai pe domnul de la Vallée. Trebuie că au prevăzut că veți vrea să veniți, fiindcă mi-au dat acest ordin clar, așa că nu ne veți putea urma. Vă cer iertare pentru refuz, dar trebuie să ascult !

— Ce de precauțiuni, ce măsuri bizare ! spuse ea. Ei bine, domnule de la Vallée, du-te înainte, arată-te curajos ! Voi fi acolo aproape odată cu dumneavoastră, trimit să-mi caute o trăsură.

— Nu vă sfătuiesc, domnișoară, spuse valetul. Am sarcina să vă spun că, în acest caz, nu veți vorbi cu nimeni.

— Cu nimeni ? strigă ea. Dar ce înseamnă asta ? Domnul președinte trece drept un om atît de cinstit ! Se spune că e un om de bine. Cum se poate să procedeze astfel ? Unde-i e credința ? Ține să fie președinte pentru a trimite după un om care nu are cum să i se împotrivească ? Așa sînt luați numai criminalii ! Într-adevăr, nu mai înțeleg nimic, Dumnezeu nu încuviințează ceea ce face el, sînt de părere să nu te duci. Îl ocrotesc pe domnul de la Vallée, o spun pe față ! Domnia-sa nu are nici îndatoriri, nici serviciu, de-acord, dar e un supus al regelui ca oricare altul, și nu ți-e îngăduit să-i oropsești pe supușii regelui, nici să-i faci să meargă unde vrei, sub pretext că ești președinte și că ei nu sînt nimic. Ceva îmi spune că trebuie să-l împiedic să se ducă.

— Nu, domnișoară, i-am spus atunci, nu mă tem de nimic (era adevărat). Să nu cercetăm dacă e bine sau

rău că au trimis să mi să spună să merg. Cine sînt ca să mă țin mîndru ? Trebuie să-mi cunosc lungul nasului. Să fi fost un burghez din Paris, mai mergea, dar sînt atît de mic, trebuie să fiu modest și să mă port în consecință. Celor mici, corvoada, așa se spune. Domnul președinte poruncește să mă duc, să socotim c-o face cu dreptate. Domnul președinte mă va vedea, Excelența-sa îmi va spune motivele sale, eu i le voi spune pe-ale mele, sîntem într-o țară de creștini, eu îi port considerație și Dumnezeu e deasupra. Să mergem, domnule, sînt gata.

— Ei bine, încuviințez ! Fiindcă, de fapt, ce poate fi ? Dar înainte de a pleca, veniți să vă spun un cuvîntel în iatacul meu, domnule de la Vallée.

Am urmat-o. Deschise un dulap, își băgă mîna într-un sac și scoase cîțiva bani de aur pe care îmi spuse să-i iau.

— Bănuiesc că nu prea ai bani, copilul meu, adăugă ea. Pentru orice eventualitate, pune-i pe-ăștia în buzunar. Du-te, domnule de la Vallée, Domnul cu tine, să te călăuzească și să te-aducă înapoi ! Nu întîrzia, întoarce-te de cum vei putea și amintește-ți că te aștept cu nerăbdare.

— Da, verișoară, da, stăpînă, da, fermecătoare logodnică, și tot ce mi-e mai drag pe lume, da, revin, curînd ! Nu voi fi în apele mele decît la întoarcere. Nu voi trăi cu adevărat pînă nu te voi revedea, i-am spus, aruncîndu-mă spre mîna aceea generoasă care se deșertase în pălăria mea. Ehei, să fi avut o inimă de piatră și tot s-ar fi muiat cu dumneata și purtările dumitale minunate ! Ce suflet bun ! Doamne, fată încîntătoare, cum te voi iubi cînd voi fi soțul tău ! Numai gîndul și mă face să mor de plăcere. Vină toți președinții din lume și toți grefierii țării ! Iată ce le voi spune, să fie ei o mie și cu tot atîția avocați pe deasupra. La revedere, regina sufletului meu, la revedere, ființă scumpă ! Te iubesc atît, că nu mai pot vorbi decît despre căsătoria noastră. Orice aș spune, gîndul meu de la ea pornește.

În locul oricărui răspuns, se lăsă să cadă plîngînd într-un fotoliu. Am plecat cu valetul care mă aștepta și care mi s-a părut cumsecade.

— Nu vă alarmaţi, mi-a spus pe drum, nu e o crimă să fii iubit de-o fată. Numai din amabilitate a trimis domnul preşedinte să vă caute. A fost rugat să o facă în speranţa că vă va intimida. Dar e un magistrat plin de cumpăt şi de dreptate, aşa că fiţi fără grijă, apăraţi-vă cinstit şi va fi bine !

— Aşa voi face, dragă domnule, i-am răspuns. Vă mulţumesc pentru sfat. O să vă răsplătesc cîndva dacă voi putea, dar vă mărturisesc că merg într-acolo la fel de vesel ca la nuntă.

Cu astfel de vorbe am ajuns la stăpînul lui.

Se părea că povestea mea umpluse casa, fiindcă i-am găsit adunaţi pe toţi servitorii, care mă întîmpinară înşiraţi pe scară. Nu m-am lăsat deloc intimidat, fiecare îşi spunea părerea despre figura mea şi, din fericire, din toate cuvintele lor nu era unul care să mă surprindă, unele din vorbele femeilor erau chiar foarte binevoitoare.

— Nu pare prost, spunea una.

— Să ştiţi că a ales bine preacucernica, e un băiat frumos, zicea alta.

Din dreapta auzeam :

— E norocos băiatul !

De la stînga :

— Îmi place cum arată.

— De-ar veni la mine unul cu astfel de chip l-aş opri bucuros, auzeam pe cineva spunînd.

— N-ai gusturi proaste, zicea altcineva.

Pînă la urmă, pot spune că drumul mi-a fost presărat de complimente, şi dacă asta înseamnă să treci printre vergele[1], cel puţin mie mi se păreau cele mai dulci din lume. Aş fi putut fi foarte mulţumit dacă o guvernantă bătrînă n-ar fi stricat totul. Am întîlnit-o în capul scării şi ea se supără pe mine, fără îndoială, pentru că eram atît

[1] Pedeapsă militară, *vergelele*, instituită de Ludovic al XIV-lea, a fost suprimată în 1786. Gol pînă la brîu, condamnatul trecea printre camarazii lui, aşezaţi pe două rînduri şi înarmat fiecare cu o vergea. *„Execuţia avea loc în sunetul unei baterii speciale denumită şarja sau vergelele, în timp ce (pedepsitul) trebuia să meargă mai mult sau mai puţin încet“.* (Charles KÜNSTLER *Viaţa cotidiană sub Ludovic al XV-lea.)* (Nota ed. fr.)

de tînăr, în timp ce ea era atît de bătrînă şi-atît de departe de norocul domnişoarei Habert. O, lovitura vergelei acesteia nu a fost blîndă. Privindu-mă cu nişte ochi sălbatici şi ridicîndu-şi umerii spuse :

— Hîm ! Ce-i timpită ? La vîrsta ei să se mărite cu ţîngăul ăsta ! Trebuie că şi-a pierdut minţile !

— Cătinel, măicuţă, la acelaşi preţ le-ai pierde şi matale, i-am răspuns, încurajat de tot ce mi se spusese de bine.

Răspunsul avu efect : a izbucnit un hohot de rîs general, de-a răsunat toată scara, iar noi am intrat în apartament, valetul şi cu mine, lăsînd-o pe guvernantă în harţă cu restul slujnicelor care o huiduiau în favoarea mea.

Nu ştiu cum s-a descurcat bătrîna, dar după cum vedeţi, am debutat destul de plăcut.

Societatea se afla la doamna. Eram aşteptat şi călăuza mă duse la ea.

Modestie şi curaj, iată cu ce am intrat. Am găsit-o acolo pe domnişoara Habert cea mare, cu care încep pentru că împotriva ei voi pleda. Domnul preşedinte, om între două vîrste. Doamna preşedinte, singurul chip care mi-ar fi redat încredere dacă mi-ar fi fost teamă de ceva. Ajunge una ca ea într-o societate pentru ca să-i poţi iubi pe toţi ceilalţi. Nu pentru că doamna preşedinte ar fi fost frumoasă, dar te simţeai bine în faţa ei. Nu vreau să spun nici că era urîtă, n-aş îndrăzni. Dacă bunătatea, sinceritatea, dacă toate calităţile ce le poate avea un suflet nobil ar apărea laolaltă pe un chip, nu şi-ar fi găsit un loc mai nimerit decît pe cel al doamnei preşedinte.

Am auzit cum îi spunea preşedintelui cu voce destul de scăzută : „Dumnezeule, domnule, mi se pare că acest biet băiat tremură, luaţi-l uşurel, vă rog !“ Şi-apoi m-a privit de îndată cu un aer care spunea : „Nu-ţi fie frică !“ Sînt lucruri atît de limpezi că nu te poţi înşela asupra lor.

Dar m-am îndepărtat de subiect.

Numărai pe cei de faţă. I-am numit deja pe trei, să trecem la ceilalţi.

Mai era un prelat cu o mină fină, îmbrăcat într-o haină preoţească elegantă, cu gesturi cuviincioase, pline de

grație, era un mic maestru de biserică [1]. Nu voi spune mai mult despre el, pentru că nu l-am mai revăzut niciodată.

Mai era o doamnă, rudă cu președintele, cea despre care spusese domnișoara Habert că o cunoaște și care ocupa o parte din casă. Văduvă, de-aproape cincizeci de ani, o persoană solidă, bine făcută și al cărui portret îl voi face numaidecît. Aceștia erau toți.

E bine să vă atrag atenția că această doamnă, al cărei portret vi-l promit, era de asemenea o cucernică. „Ce de cucernicie !", veți spune, dar n-am ce face, așa e.

Așa o cunoscuse domnișoara Habert cea mare și prin asta știuse să o atragă în afacerea de care era vorba ; se spovedeau amîndouă la aceeași biserică.

Și în legătură cu aceste evlavioase, iată că s-a ivit ocazia să pot spune :

„Cîtă fiere-ncape-n sufletul cucernicelor !" [2]

N-am văzut niciodată o figură atît de furioasă ca cea a domnișoarei Habert atunci. Asta o schimbase într-atît, încît aproape să n-o cunosc. În realitate, sentimente atît de violente nu găsești decît la astfel de persoane, numai ele pot fi atît de pătimașe. Probabil își închipuie că se au destul de bine cu Dumnezeu de-și iau aceste libertăți, fără a se teme de vreo urmare. Își imaginează că ceea ce e păcat pentru noi, profanii, își schimbă numele și se purifică trecînd prin sufletul lor. În sfîrșit, nu știu cum o înțeleg ele, dar e sigur că furia mironosițelor ăstora e teribilă. Se pare că aceste credincioase își fac mult sînge rău. Nu vorbesc decît de cele cucernice, pe cele pioase le număr totdeauna separat.

---

[1] *Micii maeștri*, tovarăși de desfrîu ai lui Condé în epoca lui Rocroi și a Frondei, au dispărut odată cu exilul maestrului lor. Dar un nou grup al micilor maeștri a apărut către 1684 printre tinerii seniori de la curte. Succesul lor fu așa de mare, încît celelalte clase ale societății își alcătuiră de asemenea micii lor maeștri : micii maeștri ai robei, micii maeștri negustori și micii maeștri doctori. Existența micilor maeștri preoți e atestată de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. (Nota ed. fr.)

[2] Versul lui *Boileau* din *Strana*. Cuvîntul I, vers. 12. (Nota ed. fr.)

Acestea nu-şi fac sînge rău, pietatea le îmblînzeşte.

Nu m-a stînjenit deloc furia cu care mă privea domnişoara Habert. Îmi aruncam ochii asupra ei cu aceeaşi indiferenţă ca şi asupra restului societăţii, şi înaintam salutîndu-l pe domnul preşedinte.

— Tu eşti prin urmare cel cu care vrea să se căsătorească sora domnişoarei ? mi se adresă preşedintele.

— Da, domnule, cel puţin e ceea ce îmi spune. Şi cu siguranţă că nu o voi împiedica ; o doresc pentru că îmi face deosebită cinste şi plăcere, i-am răspuns cu un aer simplu, dar sigur şi liniştit. În treacăt fie zis, îmi supravegheam puţin vorbirea.

— Să se mărite cu tine ? urmă preşedintele. Eşti tu făcut să-i fii soţ ? Uiţi că-i eşti servitor ?

— Nu mi-ar fi greu să uit, i-am spus, pentru că nu i-am fost decît un moment, din întîmplare.

— Vedeţi cum vă răspunde obraznicul, domnule preşedinte, vorbi atunci domnişoara Habert.

— Ba deloc, domnişoară. Sînteţi supărată, interveni pe dată preşedinta, pe o tonalitate a vocii foarte potrivită cu fizionomia ei, despre care am vorbit. Domnul preşedinte îl întreabă, el trebuie să răspundă, nu e nimic rău în asta, să-l ascultăm.

La acest dialog părintele surise pe după mînă, spiritual şi batjocoritor. Domnul preşedinte îşi plecă ochii cu aerul unui om care vrea să rămînă serios şi care îşi opreşte dorinţa de-a rîde.

Cealaltă doamnă, ruda casei, nu era, cred, în apele ei, şi, cu capul în jos, se mulţumea să ridice ochii din cînd în cînd asupra mea, pe ascuns. Vedeam cum mă măsura din cap pînă în picioare.

— De ce, întrebă preşedintele, îmi spui că n-ai fost decît un moment servitorul ei, dacă în prezent eşti în serviciul ei ?

— Da, domnule, în serviciul ei ca şi al dumneavoastră, sînt servul, prietenul şi pretendentul ei, doar atît !

— Dar, pungaş ce eşti, strigă atunci viitoarea mea cumnată, care găsea că preşedintele nu-mi vorbea pe placul ei. Cum poţi minţi cu atîta nerusinare la vîrsta ta ? Pune mîna pe conştiinţă, gîndeşte-te că te afli înaintea lui Dumnezeu şi că te ascultă. Nu-i aşa că nebuna de

soră-mea te-a întîlnit pe stradă ? Nu erai la pămînt ? Nu știai încotro s-o apuci, cînd te-a luat ea. Ce-ai fi ajuns fără ea ? N-ai fi fost oare nevoit să întinzi mîna trecătorilor, dacă nu i-ar fi fost ei milă să te-aducă în casă ? Ehei, biata fată, ar fi fost mai bine dacă nu i s-ar fi făcut milă de tine ! Trebuie că mila ei nu-i e plăcută Domnului dacă s-a abătut asupră-i o nenorocire atît de mare. Ce rătăcire, domnule președinte, și ce teribilă e pedeapsa lui Dumnezeu ! Trece într-o dimineață pe Pont-Neuf, îl întîlnește pe acest mic dezmățat, mi-l aduce ! Nu-și mai revine, vrea să-l țină cu sila, împotriva sfatului meu și a solicitudinii unui om sfînt care încearcă să o aducă pe drumul cel bun. Se ceartă cu el, se desparte de mine, ia o casă, se duce să locuiască acolo cu nenorocitul ăsta ! Să mă ierte Dumnezeu că-i numesc astfel, prinde drag de el și vrea să-i fie soție ! Soția unui servitor, la aproape cincizeci de ani, cît are !

— Vîrsta n-are nimic de-a face cu asta, spuse fără să ridice capul evlavioasa căreia problema cu cei cincizeci de ani nu-i plăcu, fiindcă și ea avea cincizeci și se temea că cei ce ascultau acest discurs să nu se gîndească și la ea. Dealtfel, spuse în continuare, e așa de bătrînă domnișoara, sora dumneavoastră ? Sînteți furioasă și mi se pare că am auzit-o spunînd că are vîrsta mea, și-atunci, ea ar fi cu aproape cinci ani mai tînără.

L-am văzut pe președinte surîzînd la acest calcul. S-ar fi zis că lui nu i se părea exact.

— Ei, doamnă, reluă domnișoara Habert cea mare, pe un ton înțepat, știu eu vîrsta surorii mele, sînt sora ei mai mare, și am aproape doi ani mai mult decît ea. Da, doamnă, are cincizeci de ani fără două luni și mă gîndesc că, la vîrsta asta, poți trece drept bătrînă. Vă mărturisesc că eu așa mă socotesc. Nu se ține toată lumea așa de bine ca dumneavoastră.

Încă o prostie care i-a scăpat, fie din lipsă de atenție, fie din pizmă.

— Ca mine, domnișoară Habert ? răspunse doamna înroșindu-se. Unde vreți să ajungeți ? Doar nu-i vorba de mine aici. Mă țin bine, ziceți ? Vă cred, și Dumnezeu știe dacă asta mă preocupă ! Dar nu-i nici o minune să te ții încă bine la vîrsta mea !

— E adevărat, glumi președintele, că domnișoara Habert scurtează vîrsta cea frumoasă și că bătrînețea nu vine așa de devreme. Dar să lăsăm discuția despre vîrstă.

— Da, domnule președinte, răspunse sora cea mare, nu la ani mă uit, ci la starea soțului pe care și-l ia, la josnicia celui ales. Să vedeți ce ocară va fi pentru familie. Știu că în fața Domnului sîntem egali, dar în fața oamenilor nu e la fel, și Dumnezeu vrea să ținem seama de obiceiurile stabilite de oameni. Ne oprește să ne dezonorăm. Oamenii vor spune că sora mea s-a măritat cu un nemernic. Iată cum îl vor numi pe băiețandrul ăsta. Cer să împiedicați o biată rătăcită de a ne acoperi de atîta rușine. Ar fi pentru binele ei. Trebuie să avem milă de ea. Am și încredințat-o rugăciunilor unei comunități sfinte. Domnul Doucin mi-a promis că o va pomeni în ale sale, doamna, de asemenea, adăugă privind-o pe doamna cucernică, care nu păru să guste prea mult această invocație. Iată că și doamna președintă și domnul părinte, pe care nu am avut onoarea să-l cunosc, nu ne vor refuza pe-ale lor (rugăciunile domnului părinte nu erau lipsite de nostimadă în această ocazie. Credeam că o să izbucnească în rîs, dar i-a mulțumit pentru invitație, cu un aer care lumina adevărata față a rugăciunilor lui). Ați face o binefacere, îi mai spuse ea președintelui, dacă ne-ați ajuta cu creditul dumneavoastră în această privință.

— Haideți, domnișoară, nu vă neliniștiți, spuse președintele, sora dumneavoastră nu se va mărita cu el. Nu va îndrăzni el să ducă lucrurile pînă acolo. Și dacă are chef să meargă mai departe, îl vom împiedica, dar nu ne va da ocazia, și, pentru a-l despăgubi pentru ceea ce i se ia, vreau să am eu grijă de el.

Era mult timp de cînd tăceam, pentru că voiam pînă la urmă să-mi duc gîndurile pe față și, cît tăcusem, nu pierdusem timpul. Îi aruncam mereu priviri cucernicei doamne care băgase de seamă și îmi întorsese chiar cîteva, în taină. Cum de îndrăzneam să o privesc ? Observasem că ea însăși mă privea, și-asta mă făcuse să mă gîndesc că eram băiat frumos. Aceste lucruri se legară în mintea mea. Foarte ades acționezi în urma unor idei confuze,

care-ți vin nu știi cum, care îți dau ghes și pe care nu le chibzuiești.

Nu neglijam s-o privesc nici pe doamna președinte, dar pe aceasta într-un fel umil și implorator. Uneia îi spuneam din ochi : „Ce plăcere să vă văd !", și ea mă credea, celeilalte : „Ocrotiți-mă !", și ea îmi făgădui ; căci mi se păru că m-au auzit amîndouă și mi-au răspuns așa cum vă spun. Chiar și domnul părinte a avut parte de atențiile mele : cu cîteva priviri extrem de cinstite l-am făcut să treacă de partea mea, așa că deja două treimi din judecători mi-erau favorabili, cînd am început să vorbesc.

Mai întîi am făcut să se aștearnă liniștea, pentru că felul cum m-am apucat să vorbesc, voia să spună : „Ascultați-mă".

— Domnule președinte, am spus deci, am lăsat-o pe domnișoara să vorbească după plac, am lăsat-o să mă jignească cît i-a plăcut. Să mai fi vorbit o oră nu ar fi spus mai mult decît a spus. Acum e rîndul meu să vorbesc. Fiecare la rîndul lui, așa e corect. Ați spus, domnule președinte, că dacă vreau să mă însor cu domnișoara Habert cea mică mă veți împiedica ? Vă răspund că dacă mă veți împiedica, voi fi obligat s-o părăsesc. În fața imposibilului nu-i nimic de făcut. Dar dacă nu mă veți împiedica, mă voi însura cu ea. Asta e sigur. Oricine ar face la fel, în locul meu. Să ne întoarcem acum la ocările ce mi s-au adus. Nu știu dacă devoțiunea le îngăduie. În orice caz să le aibă pe conștiință domnișoara care le-a aruncat. Spune că Dumnezeu ne aude, cu atît mai rău pentru ea, fiindcă nu l-a făcut să asculte vorbe prea frumoase. Pe scurt, după ea, sînt un nenorocit, un nemernic, sora ei o nebună, o biată rătăcită bătrînă. Dar din acestea toate reiese că aproapele trebuie strivit ca să învețe minte. Să vorbim de mine. Iată, domnule președinte, de pildă, domnișoara Habert cea mare : dacă i-ați spune ca mie" *tu* și iar *tu*, cine ești ? Cine nu ești ?", ar găsi asta foarte ciudat. V-ar spune : „Domnule, vă purtați urît cu mine". Și v-ați gîndi în sinea dumneavoastră : „Are dreptate". Domnișoară ar trebui să i se spună. De aceea îi și spuneți politicos mereu *domnișoară ; domnișoara* ici, *domnișoara* colo, iar eu mereu *tu* și *tu*. Nu de asta mă plîng, domnule președinte, ce

să-i faci, așa e obiceiul dumneavoastră, a celor mari : *tu* e partea mea, cea a sărăntocilor. Așa merge treaba. De ce există sărăcime ? Nu-i vina dumneavoastră. Ce vă spun nu-mi servește decît pentru ca să fac o comparație. Că domnișoara, față de care ai greși spunîndu-i „Ce vrei ?", nu e totuși mai *domnișoară* decît sînt eu *domn,* pe legea mea, e același lucru.

— Cum așa, obrăznicătură, același lucru ? strigă ea.

— Da, zău așa. N-am isprăvit. Lăsați-mă să completez. Domnul Habert, tatăl dumneavoastră, fie-i sufletul în fața Domnului, era un nemernic, domnișoară ? Era fiul unui bun fermier din Beauce. Eu, fiul unui bun fermier din Champagne. Iacătă, fermă pentru fermă. Iată-ne deja, domnul tatăl dumneavoastră și cu mine, tot atît de nemernic unul cît și celălalt. S-a făcut negustor, nu-i așa ? Și eu voi fi poate. Atunci va fi prăvălie pentru prăvălie. Dumneavoastră, domnișoarele care îi sînteți fiice, nu mă depășiți decît cu o prăvălie... Dar dacă iau eu prăvălia asta, fiul meu va zice : „Taică-meu o avea". Prin asta fiul meu va fi la nivelul dumneavoastră. Azi treceți de la prăvălie la fermă, eu voi trece de la fermă la prăvălie, nu-i mare deosebire, n-aveți decît un cat mai mult decît mine. Poți fi un mizerabil fiindcă ai un etaj mai puțin ? Oamenii care-i slujesc Domnului, ca dumneavoastră, care se dedau la umilințe, ca dumneavoastră, numără caturile ? Mai cu seamă cînd nu-i decît unul spre a mă defăima ? În ceea ce privește strada aceasta unde spuneți că m-a întîlnit sora dumneavoastră, ei bine, pe drumul ăsta trece toată lumea. Treceam și eu, trecea și ea, și e același lucru să te întîlnești aici sau aiurea, cînd ți-e dat să te întîlnești undeva. Fără ea aș fi ajuns cerșetor, chei, nu chiar în aceeași zi, un pic mai tîrziu trebuia să ajung la ea sau să mă întorc la fermă. Mărturisesc cinstit că nu mă pricep în subțirimi. E într-adevăr o plăcere să fii bogat, dar nu-i o glorie decît pentru proști. Și-apoi ce mare minune vedeți în fapta mea ? Sînt tînăr, am tată și mamă. Am plecat de la ei ca să fac ceva. Ce bogății voiați să am ? Am puțin, dar caut și eu ceva, și iată căutam ceva. În acest timp vine sora dumneavoastră și mă-ntreabă : „Cine sînteți ?" I-am povestit. „Vreți să veniți la noi ? Sîntem două fete care trăiesc în frica lui Dumnezeu", mi-a spus.

„Bucuros", am zis, și, așteptînd să-mi fie mai bine, am urmat-o. Pe drum am vorbit, i-am spus numele, pronumele meu, mijloacele mele. I-am vorbit amănunțit despre familia mea. Ea mi-a spus : „Familia noastră e din aceeași stofă". M-am bucurat. Mi-a spus că trăiește de-ajuns de bine. Îi vorbeam cu plăcere, îmi vorbea la fel. O lăudam, îmi întorcea laudele. „Îmi păreți băiat bun !" „Dumneavoastră, domnișoară, cea mai bună fată din Paris. Sînt mulțumit", i-am spus. „Și eu." Și-apoi am ajuns acasă la dînsa. Dumneavoastră ați certat-o din pricina mea. I-ați spus că o veți părăsi. Ea v-a părăsit cea dintîi. M-a luat cu dînsa. Iat-o singură, o apucă plictiseala. O bate gîndul căsătoriei. Discutăm. Îi stau la dispoziție. Ea mă stimează, eu o cinstesc. Sînt fiu de fermier, ea nepoată. Nu face caz de-o treaptă, de-o treaptă mai puțin, de-o prăvălie de-o parte, sau de alta. Ea are avere pentru amîndoi, eu prietenie pentru patru. *Chemăm* un notar. Scriu în Champagne, mi se răspunde. Totul e gata. Îl întreb pe domnul președinte care cunoaște dreptatea pe dinafară, pe doamna președinte care ne ascultă, pe doamna care are un cuget atît de treaz, pe domnul părinte care are conștiință, întreb întregul Paris, ca și cum ar fi aici, unde e acea mare ocară pe care v-o aduc ?

La aceste vorbe, toți cei de față tăcură. N-a răspuns nimeni. Sora cea mare, care se aștepta ca domnul președinte să vorbească, îl privea mirată că nu scoate o vorbă.

— Cum, domnule, îi zise ea, mă părăsiți ! ?

— Aș fi voit să vă servesc, domnișoară, îi răspunse, dar ce-ați vrea să fac într-un asemenea caz ? Credeam că lucrurile stau cu totul altfel, și dacă tot ce spune el e adevărat, n-ar fi nici drept, nici posibil să mă împotrivesc la o căsătorie care nu are altă hibă decît că este ridicolă prin deosebirea de vîrstă.

— Fără a mai socoti, spuse doamna rudă, că vedem în fiecare zi disproporții și mai mari, și că la ei nu se va vedea asta decît în cîțiva ani, pentru că sora dumneavoastră e încă fragedă.

— Și, dealtfel, spuse doamna președinte cu un aer împăciuitor, fata e stăpînă pe ea. Iar tînărul acesta nu are împotriva-i (în fond) decît tinerețea lui.

— Nu e interzis să ai un bărbat tînăr, zise preotul pe un ton strengar.

— Dar nu e o nebunie ce face ea ? grăi domnişoara Habert, căreia toate aceste genealogii îi tulburaseră minţile. Fie-vă milă şi împiedicaţi-o ! Dumneavoastră, doamnă, care mi-aţi promis că-l veţi îndemna pe domnul preşedinte să mă ajute, adăugă ea vorbindu-i evlavioasei, nu-l mai îndemnaţi să făptuiască nimic ? Mă bizuiam atît pe dumneavoastră !

— Dar, draga mea domnişoară Habert, răspunse doamna, trebuie să fim drepţi. Mi-aţi vorbit de acest tînăr ca de ultimul nenorocit, care nu are pe nimeni şi m-am indignat. Dar nu este deloc aşa. El e fiul unor oameni cinstiţi, de familie bună, din Champagne, dealtfel un băiat la locul lui. Vă mărturisesc că m-aş căi dacă i-aş dăuna norocului său.

La aceste vorbe, băiatul cumpătat o salută pe penitentă. Făcui imediat o reverenţă.

— Doamne, ce ţi-e şi cu lumea asta ! ? strigă viitoarea mea cumnată. Pentru că i-am spus doamnei că se ţine bine la vîrsta pe care o are şi sora mea, iată că i-am pierdut bunăvoinţa. Cine ar fi ghicit că la cincizeci de ani eşti încă nimfă ? Adio, doamnă, domnule preşedinte, sluga dumneavoastră !

Aceste fiind zise, ea salută restul adunării, în timp ce preacucernica o privea dispreţuitoare, fără a catadicsi să-i răspundă.

— Haide, copilul meu, mi-a spus după ce plecă cealaltă, însoară-te ! Nu mai avem nimic de spus.

— Şi eu îl sfătuiesc să se grăbească, pentru că această soră e foarte rău intenţionată. Orice ar încerca, intenţiile ei nu vor duce la nimic, rosti preşedintele, şi nu văd ce-ar putea face.

În acest moment fu anunţat cineva.

— Veniţi, îmi vorbi nimfa de cincizeci de ani, vreau să vă dau un bilețel pentru domnişoara Habert. E o fată foarte bună, totdeauna am iubit-o mai mult decît pe cealaltă. Mă bucur să-i împărtăşesc şi ei cum s-au petrecut aici lucrurile. Domnule preşedinte, permiteţi-mi să trec o clipă în cabinetul dumneavoastră, ca să scriu.

Şi imediat plecă, eu o urmai, foarte mulţumit de misiunea mea.

Cînd am ajuns în cabinet, îmi spuse luînd o foaie de hîrtie şi încercînd cîteva pene :

— Băiatul meu, la început am fost sincer împotriva dumitale. Furioasa asta care a plecat ne-a vorbit cu atîta răutate împotriva dumitale, că însurătoarea voastră părea cel mai extraordinar lucru din lume. Dar mi-am schimbat părerea de cum v-am văzut. Aveţi o înfăţişare care năruie tot răul pe care vi-l pusese în spinare. Aveţi într-adevăr o înfăţişare frumoasă şi chiar fericită. Domnişoara Habert cea mică are dreptate.

— Vă rămîn îndatorat, doamnă, pentru părerea bună pe care o aveţi despre mine, i-am răspuns. Mă voi sili s-o merit.

— Da, îmi spuse ea, gîndesc numai bine de dumneavoastră, nespus de bine. Aventura voastră m-a încîntat. Şi dacă această soră supărăcioasă vă va mai sîcîi, vă puteţi bizui pe mine, vă voi servi contra ei.

Îmi spunea aceste vorbe încercînd mereu alte pene şi nu putea găsi una bună.

— Ce pene proaste, spuse ea, încercînd să ascută sau mai bine zis să potrivească una. Cîţi ani aveţi ?

— În curînd douăzeci, doamnă ! i-am răspuns într-o doară.

— Asta e vîrsta la care faci avere, vorbi ea. Nu aveţi nevoie decît de prieteni care să vă îmboldească. Vreau să vă prezint eu cîţiva. Pentru că o iubesc pe domnişoara Habert a dumneavoastră şi mă bucur de ceea ce vrea să facă pentru dumneata. Are discernămînt. E adevărat că aţi venit de la ţară de numai patru-cinci luni ? N-aş fi crezut, văzîndu-vă ! Nu sînteţi deloc ars de soare, n-aveţi nici un pic de aer ţărănesc. Aveţi cea mai frumoasă piele din lume.

La acest compliment faţa-mi deveni trandafirie.

Am roşit un pic de pudoare, dar mai mult de nu ştiu ce sentiment de plăcere care m-a cuprins, văzîndu-mă lăudat astfel de-o doamnă ce se bucura de-atîta consideraţie.

Te simţi puternic şi bine, cînd placi datorită înfăţişării, pentru că acesta e un merit ce nu trebuie să te oste-

neşti să-l întreţii, nici să-l faci să dureze. Chipul nu se schimbă. Îl ai totdeauna cu tine. Atracţia ce o trezeşte ţine de ea şi cum obrazul e ce se vede, n-ai deloc de ce să te temi că i-ai putea dezamăgi pe oameni. Asta îţi dă încredere.

„Cred că plac pentru făptura mea", îmi spuneam. Şi simţeam în acelaşi timp plăcerea şi uşurinţa acestui fel de a place. Ceea ce mă făcea să mă simt la largul meu.

În acest timp toate penele mergeau prost. Încerca să le taie, nu reuşea şi, tot necăjindu-se, continua conversaţia :

— N-am să pot scrie cu astea, mi-a spus. Nu mi-aţi putea ascuţi una ?

— Bucuros, doamnă !

Iau una şi o ascut.

— Vă căsătoriţi în noaptea asta ? reluă ea, în timp ce eu mă ocupam de pană.

— Cred că da, doamnă !

— Ei, spuneţi-mi, adăugă surizînd, domnişoara Habert vă iubeşte mult, băiatul meu, nu mă îndoiesc şi nu mă mir deloc. Dar, între noi fie spus, o iubiţi şi dumneavoastră puţin ? Aveţi pentru ea un pic de dragoste ? Prin ceea ce se numeşte dragoste, nu înţeleg prietenie, pentru că asta o merită din plin din partea dumitale. Pentru rest nu eşti obligat. Ochii dumitale îi descoperă vreun farmec, aşa bătrînă cum e ?

Ultimele cuvinte au fost spuse în glumă şi asta îmi dictă răspunsul. Părea să mă aţiţe la a zice nu şi a glumi pe seama farmecelor ei. Am simţit că-i voi face plăcere dacă nu mă voi arăta nerăbdător în a le poseda. Pe legea mea, n-am avut puterea să-i refuz ceea ce îmi cerea. În chestiuni de dragoste, oricît de angajat ai fi deja, vanitatea de a place şi altora îţi face sufletul infidel, şi îţi îngăduie atîtea laşităţi în ocazii ca acestea !

Am avut slăbiciunea să fiu lipsit de onoare şi sinceritate acolo, fiindcă o iubeam pe domnişoara Habert, cel puţin aşa credeam, ceea ce pentru neghiobia pe care am făcut-o atunci însemna acelaşi lucru. Şi chiar să n-o fi iubit, relaţiile în care mă aflam cu ea, obligaţiile pe care le aveam şi care urma să le am faţă de ea, totul cerea să spun fără întîrziere, „da, o iubesc din tot sufletul".

Oricum, n-am spus ce ar fi trebuit, numai pentru că această doamnă nu voia s-o iubesc pe verișoara mea și fiindcă eram măgulit că nu voia. Dar cum nu aveam caracterul unui pungaș nerușinat și nu eram capabil de falsitate decît într-un asemenea caz, am folosit un mijloc să surîd fără a răspunde și să-i arăt mutra mea vorbitoare în locul cuvîntului pe care îl aștepta.

— Da, da, te înțeleg, făcu doamna, ești mai mult recunoscător decît îndrăgostit. Bănuiam eu. Totuși, cîndva fata asta n-a fost urîtă.

În timp ce vorbea, încercam pana pe care o potrivisem. Nu era pe placul meu și o tot încercam pentru a prelungi întrevederea care mă distra mult, și eram curios cum se va sfîrși.

— Da, e foarte trecută, dar cred că a fost destul de frumoasă, mai zise în continuare doamna și, după cum spune sora ei, are chiar cincizeci de ani. N-a depins de mine s-o fac mai tînără, că o făceam de vîrsta mea, ca să fie mai ușor scuzată. Dacă i-aș fi ținut parte surorii mai mari, te-aș fi păgubit în fața președintelui, dar n-am voit.

— Am remarcat că mă proteguiți, doamnă !

— Într-adevăr, răspunse, m-am declarat destul de deschis. Biata mezină, mă pun în locul ei, ar fi fost prea îndurerată să te piardă, așa bătrînă cum e. Și, dealtfel, vă vreau binele.

— Ei, doamnă, vorbii făcînd pe naivul, aș spune tot atît de mult bine despre dumneavoastră, dacă mi-ar fi îngăduit să vorbesc.

— De ce nu ? adăugă ea. Nu neglijez prietenia nimănui, dragul meu copil, mai cu seamă a celor care-mi sînt pe plac, așa cum îmi ești dumneata. Îmi placi. Nu știu cum, dar m-ai atras de partea dumitale. Eu nu mă uit la situația oamenilor, nu-mi potrivesc gusturile după ea.

Și deși a strecurat ultimele cuvinte ca o femeie care aruncă vorbele la întîmplare și care nu-și supraveghează gîndurile, puterea celor rostite o făcu să-și plece ochii, fiindcă nu poți glumi cu propria-ți conștiință.

În vremea asta nu mai știam ce să fac cu pana. Era timpul s-o fi făcut ca lumea, ori s-o las.

— Vă implor, doamnă, păstrați-mi această bunăvoință pe care mi-o arătați. De la nimeni n-aș primi binele cu atîta plăcere ca de la dumneavoastră.

Spuneam asta în timp ce-i întindeam pana. O luă, o încercă. Și-mi spuse :

— Merge foarte bine. Scrieți citeț, fără îndoială ?

— Destul de citeț.

— E de-ajuns atît ! Doresc, reluă ea, să vă dau să copiați ceva pe curat.

— Oricînd voiți, doamnă !

Din această clipă începu scrisoarea către domnișoara Habert, și din cînd în cînd își ridica ochii spre mine.

— Tatăl dumneavoastră e frumos ? Cu el semănați sau cu mama? mă întrebă după ce scrisese două sau trei rînduri.

— Cu mama, doamnă !

Și după alte două rînduri :

— Povestea dumitale cu această fată bătrînă care te ia de soț e unică ! Apoi, ca și cum ar fi reflectat, adăugă rîzînd : Totuși trebuie că are ochi buni, așa retrasă cum a trăit. Nu o plîng. Dar te îndemn să te porți cu ea cum trebuie, băiatul meu, iar cu inima fă ce-ți place, căci la vîrsta dumitale nu ți-o poți păzi.

— Vai, doamnă, i-am spus, la ce mi-ar sluji s-o dau ? Cine s-ar sinchisi de-un țăran ca mine ?

— O ! urmă ea dînd din cap, s-or găsi cu ușurință.

— Mă veți ierta, doamnă, i-am spus, dar pentru că cea pe care aș iubi-o n-ar fi de seama mea, nici nu m-aș sinchisi ; numai cineva care ar fi mai mare decît mine mi-ar trezi dorința.

— Ei bine, gîndești de minune, pentru asta te prețuiesc și mai mult. Acest sentiment te prinde strașnic, nu-l pierde. Îți face cinste și îți va reuși, îți prezic acest lucru. Mă pricep la asta, crede-mă. Ai curaj !

Îmi spunea asta cu o privire convingătoare.

— În privința inimii, adăugă, ești din fire iubăreț ? Acesta-i semn de caracter deosebit.

— Zău ? Am deci cel mai frumos caracter din lume, am răspuns.

— A, da, ha-ha, ha... zise ea. Acest flăcău îmi răspunde cu o vioiciune nespus de plăcută. Ei, dar vorbește-mi deschis : Ai pus ochii pe cineva ? Acum iubești pe cineva ?

— Iubesc toate persoanele care m-au îndatorat ca dumneavoastră, doamnă. Vă iubesc mai mult decît pe toate celelalte.

— Ia aminte, vorbesc de *dragoste*, și nu asta ai pentru aceste persoane, după cum nici pentru mine. Dacă ne iubești, o faci din recunoștință, și nu pentru că sîntem drăguțe.

— Cînd persoanele sînt ca dumneavoastră, e din toate motivele, i-am răspuns, dar nu eu vă pot spune asta.

— O, spune, copilul meu, spune, exclamă ea, nu sînt nici proastă, nici ridicolă, și, cu condiția să fii de bună-credință, te iert !

— Pe legea mea, sînt de bună-credință. Dacă n-aș fi, ar fi fost mai greu !

— Mai încet, îmi zise, punîndu-și degetul pe buze, să-mi spui asta numai mie, cel puțin, căci dacă s-ar auzi s-ar rîde, copilul meu, și, pe de altă parte, dacă domnișoara Habert ar afla, ai face-o să se certe cu mine.

— M-aș fi ferit s-o spun, dacă ar fi fost aici.

— Să știi că bătrînele sînt geloase și lumea e rea, mai adăugă ea încheindu-și scrisoarea. Trebuie să taci mereu.

Auzirăm atunci zgomot în camera vecină.

— N-o fi acolo vreun servitor care ne ascultă ! spuse ea îndoind scrisoarea. Asta m-ar supăra. Să plecăm. Dă-i acest bilet domnișoarei Habert. Spune-i că-i sînt prietenă, înțelegi, și de cum vei fi însurat, vino aici, unde locuiesc, să mă anunți. Numele meu e în partea de jos a biletului pe care l-am scris. Nu veni însă decît pe seară. Îți voi da acele hîrtii spre a le copia. Vom vorbi apoi de mijloacele prin care-ți pot fi de folos. Haide, dragul meu copil, fii cuminte. Am intenții bune cu dumneata, șopti cu blîndețe, întinzîndu-mi scrisoarea într-un fel care spunea : „Ia fel îți întind și mîna". Cel puțin așa am înțeles. Primind biletul, am sărutat așadar mîna ce părea că aștepta asta și care nu fu deloc aspră, în ciuda recunoștinței vii și afectuoase cu care am sărutat-o. Era frumoasă mîna aceea.

În timp ce-i țineam mîna, îmi murmură depărtîndu-se :

— Nici asta nu trebuie spus.

— Sînt un băiat cinstit, doamnă, i-am răspuns tainic, ca adevăratul țăran la trîntă, ca unul a cărui inimă curată

nu se cuvine s-o rănești și care nu se prea fistichește de stinghereala doamnelor.

Lovitura era brutală. Ea roși ușor, căci nu eram demn să roșească mai mult. Nu-mi dădeam seama de necuviința pe care o comisesem, așa că își reveni numaidecît. Și, după toate socotelile, era mulțumită de mica grosolănie ce-mi scăpase. Era o dovadă că îi înțelegeam sentimentele. Asta o scutea de ocolișurile pe care cu altă ocazie ar fi fost obligată să le facă, pentru a-mi vorbi.

Ne-am despărțit. Ea a intrat în apartamentul doamnei președinte, eu m-am retras cu sufletul luminat de o plăcută emoție.

Aveai intenția s-o iubești ? mă veți întreba. N-aveam un plan precis, eram numai fermecat de a fi în grațiile unei alese doamne. Scăpăram dinainte, fără a ști unde va duce asta, fără a cugeta asupra purtării pe care trebuia s-o am.

Să vă spun că această doamnă mi-era indiferentă ? Nu. Să vă spun că o iubeam ? Nici asta. Ceea ce simțeam pentru ea nu se putea numi dragoste, pentru că dacă ea nu m-ar fi observat, n-aș fi băgat-o în seamă. Dacă n-ar fi fost o persoană distinsă, nu m-aș fi sinchisit de atențiile ei. Nu pe ea o iubeam, ci rangul ei, care era foarte mare în comparație cu al meu.

Vedeam o femeie cu stare, cu o oarecare prestanță care, probabil, avea valeți, cupeu la scară și care mă găsea drăguț. Mai mult, îmi permitea să-i sărut mîna, lucru de care nu voia să se știe. În sfîrșit, o femeie care ne ridica, pe mine și orgoliul meu, din neantul în care ne aflam încă. Înainte de-astea mă considerasem cît de cît ceva ? Simțisem vreodată ce înseamnă amor propriu ?

E adevărat că urma să mă însor cu domnișoara Habert, dar ea era o mic-burgheză care începuse prin a-mi spune că semănam în această privință cu dînsa, care nu-mi dăduse timp să mă împăunez pentru că o cucerisem și pe care, chiar și după avere, o priveam ca pe egala mea. Nu-i fusesem văr ? Cu ce alt mijloc să distingi o deosebire mai acătării între ea și mine ?

Dar acum diferența între această doamnă și mine era enormă. Nu o puteam măsura. Mă pierdeam gîndindu-mă.

Cu toate astea ea venea spre mine de la acea distanță sau eu eram dus deodată pînă la o persoană care trebuie că nici nu știuse că existam pe lume. Vedeți așadar că aveam motive să mi se învîrtă capul. Să simt ceva asemănător dragostei !

Iubeam deci din respect și uimire pentru aventura mea. Prin beția vanității, prin tot ce vreți, prin teribilul caz ce-l făceam de acel vino-ncoa al doamnei, fiindcă pe atunci îmi imaginam că nu mai văzusem niciodată o femeie atît de frumoasă. Avea totuși cincizeci de ani, îi știam vîrsta din camera președintelui, dar nu mi-o mai aduceam aminte, nu doream să mi-o mai amintesc. Să fi avut douăzeci de ani mai puțin nu mi-ar fi părut mai bine. Era o zînă, și zînele nu au vîrstă.

Așa că mă întorceam plin de bucurie, doldora de glorie și plin de exagerările mele nebunești asupra valorii doamnei.

Nu-mi veni o clipă în minte că sentimentele mele o măgubeau pe domnișoara Habert, în ceea ce-i datoram. Nimic nu se schimbase în cugetul meu în privința ei și alergam s-o revăd la fel de drăgăstos ca de obicei. Eram vrăjit că mă însuram cu una și că-i plăceam alteia. Două plăceri deodată îți fac foarte bine.

Dar înainte de a porni la drum, spre a mă întoarce la logodnica mea, ar trebui să fac portretul acestei zeițe de la care plecasem. Să-l așezăm aici. Nu va fi lung.

Vîrsta i-o știți. V-am spus că era bine făcută, dar nu e destul. Am văzut puține femei cu o ținută atît de nobilă și un aer atît de distins. Se îmbrăca modest, totuși într-un fel care nu-i răpea nimic din farmecele naturale care îi mai rămăseseră.

O femeie se poate îmbrăca astfel, ca să placă, fără a fi învinuită că dorește să placă. Vorbesc de-o femeie cochetă lăuntric, căci trebuie să fii așa dinlăuntru, pentru a ști să pui astfel în valoare îmbrăcămintea. Există mici resorturi secrete cu ajutorul cărora poți fi pe atît de grațioasă, pe cît de decentă. Și poate chiar mai nostimă decît cu podoaba cea mai țipătoare. Avea mîini și brațe frumoase. Se vedeau mai bine sub acoperămînt, prin lenjeria dintr-o singură culoare. Le făcea mai fine. O figură nu prea tînără, dar încă frumoasă, care ar fi părut bătrînă sub un turban

de preț, dar sub turbanul foarte simplu era drăguță. Așa de puțin împodobită îți venea să spui că prea se neglijează.

Un piept bine făcut, (nu trebuie uitat acest lucru aproape la fel de important la o femeie ca și chipul), un piept foarte alb, foarte acoperit, dar cîte un gest întîmplător mișca uneori bluza și făcea să apară albeața pielii și puținul cît se vedea atunci ajungea ca să bănuiești totul. Ochii mari, negri, pe care îi făcea cuminți și serioși, altfel de cum îi avea, fiindcă de la natură erau vioi, duioși și îmbietori. Nu-i voi descrie pe de-a-ntregul. Ar fi atît de mult de vorbit despre ochii aceștia ! Arta punea în ei atîtea lucruri, natura punea atîtea altele, încît n-ai fi sfîrșit niciodată, de-ai fi voit să exprimi totul, și nici nu s-ar putea ajunge la capăt. Poți spune în întregime ce simți ? Cei care o cred, nu simt deloc și nu văd de fapt decît jumătate din ceea ce se poate vedea.

Să ne întoarcem la înfățișarea ei. La prima vedere ai fi spus de cea care o avea : „Iată o persoană serioasă și bine situată".

La a doua aruncătură de ochi : „Iată o persoană care a dobîndit un aer de cumințenie și gravitate ce nu-l avea. O fi oare o virtuoasă ?" Fizionomia spunea da, dar asta o costă. Se stăpînea mai mult decît era adeseori ispitită s-o facă. Se refuza plăcerii, dar iubea plăcerea. Veghea să nu cedeze. Iată-i apucăturile.

În privința spiritului o bănuiai că are mult și nu greșeai. Nu am cunoscut-o destul pentru a spune mai mult despre asta. Caracterul, și el mi se pare greu de definit. Ce vă voi spune, vă va da totuși o idee destul de lămuritoare și destul de bizară. Nu iubea pe nimeni și-i voia aproapelui mult mai mult rău decît îi făcea direct. Cinstea de a trece drept bună o împiedica să se arate rea. Avea dibăcia să ațițe răutatea altora, în loc de a și-o încerca pe-a ei. Pretutindeni unde se afla, conversația nu era decît clevetire. Îi punea pe ceilalți într-o astfel de dispoziție, fie lăudînd, fie apărîndu-l pe cel care era bîrfit, în sfîrșit, printr-o sumedenie de tertipuri, în aparență foarte amabile față de subiectul pe care-l dădea spre a fi ciopîrțit, apoi, în timp ce era desfăcut în bucăți, scotea exclamații miloase și în același timp încurajatoare : „Ce spuneți, nu cumva vă

înşelaţi ? E oare posibil ?“ Încît se retrăgea totdeauna nevinovată de crimele pe care îi punea pe alţii să le săvîrşească (aşa numesc tot ce e satiră). Îi proteja întotdeauna pe oamenii cărora le pierduse reputaţia prin gura altora. Amuzant e că această femeie, aşa cum o schiţez, nu ştia că are un suflet atît de rău, adîncul inimii ei îi scăpa. Abilitatea ei o înşela. Se minţea pe ea însăşi şi, cum se prefăcea că e bună, ajungea să creadă că e într-adevăr. Aşa era deci doamna de lîngă care plecasem. V-am descris-o după cele ce am auzit mai tîrziu vorbindu-se despre ea, după slabele relaţii pe care le-am avut şi după reflecţiile pe care le-am făcut apoi.

Era văduvă de opt sau zece ani. Soţul ei, se spunea, nu murise mulţumit de ea. O acuzase de nişte abateri de la bunele purtări. Şi pentru a dovedi că el se înşelase, se aruncase într-o evlavie care, de cînd cu văduvia, o depărtase de lume şi pe care o suportase atît datorită mîndriei şi obişnuinţei, cît şi din cauză că reapariţia ei pe scenă, cu nişte nuri ce nu mai erau cunoscuţi acolo şi pe care timpul îi uzase puţin şi însăşi izolarea îi ofilise, ar fi fost indecentă. Persoanele care ies din societate suferă aceste urmări.

Izolarea, mai ales la creştine, nu le şade bine decît dacă rămîn în ea, fără să-şi mai scoată vreodată faţa în lume, pentru că ieşind din izolare devin totdeauna sau ridicole sau pricină de scandal.

Mă întorceam aşadar la domnişoara Habert, logodnica mea, şi-mi măream paşii pentru a ajunge mai curînd, cînd o învălmăşeală mare de trăsuri şi căruţe mă opri la intrarea într-o stradă. N-am voit să mă bag, de frică să nu fiu rănit şi, aşteptînd să se potolească zarva, am pătruns într-un gang unde, pentru a-mi trece timpul, m-am apucat să citesc scrisoarea pe care doamna de Ferval (aşa o voi numi pe doamna de care am vorbit) mi-o dăduse pentru domnişoara Habert, bilet ce nu era închis. Abia am citit primele cuvinte, că un om coborî scara din fundul gangului, îl parcurse în goană, mă lovi în trecere, lăsînd să-i cadă din mînă, la picioarele mele, o sabie fără teacă, apoi dispăru, închizînd uşa spre stradă, cu mine înăuntru. Iată-mă deci sechestrat în gangul ăsta şi oarecum îngrijorat de ceea ce vedeam. Primul gînd mi-a fost să mă reped spre poartă

şi s-o deschid, dar în zadar m-am căznit, n-am reuşit. Auzeam zgomot în susul scării, în partea opusă porţii. Gangul era destul de întunecos şi-asta mă neliniştea. Şi cum în astfel de cazuri toate mişcările noastre tind automat să ne apere, cum nu aveam o nuia sau un baston, m-am apucat să iau sabia de jos, fără să-mi dau seama ce făceam.

Zgomotul de sus creştea. Mi se părea chiar că aud ţipete venind de la una dintre ferestrele casei, care dădea în stradă. Nu greşeam. Desluşeam că striga :

— Opriţi-l, opriţi-l !

Şi, pentru orice s-ar fi întîmplat, ţineam mereu într-o mînă sabia goală, în timp ce cu cealaltă mai încercam să deschid nenorocita aia de uşă, pe care pînă în cele din urmă am deschis-o, dar să las sabia din mînă nici gînd. N-am făcut bine.

Se adunase puhoi de lume care, văzîndu-mă înspăimîntat cum eram şi cu sabia în mînă, nu s-a îndoit o clipă că eram un asasin sau un hoţ. Voiam să scap, dar nu s-a putut. Toate strădaniile ce le-am făcut pentru asta n-au slujit decît la a înteţi bănuielile ce cădeau asupra-mi. În acelaşi timp, iată poterile sau garda sosite în grabă de la bariera apropiată, străpungînd mulţimea. Îmi smulg sabia din mînă şi mă înşfacă.

Dau să strig, să spun toată tărăşenia, dar îmbulzeala şi hărmălaia îi împiedică să mă audă şi, cu toată împotrivirea mea, nelalocul ei, mă împing în casă, mă silesc să urc scara şi intru cu potera şi cu cîţiva vecini, care ne urmează, într-un apartament mic, unde găsim o femeie tînără întinsă pe jos, rănită grav, leşinată, pe care o altă femeie, în vîrstă, încerca s-o rezeme de un fotoliu. Faţă în faţă cu cea leşinată, un tînăr foarte bine îmbrăcat, rănit şi el, căzut pe-o sofa. Pierdea sînge şi cerea ajutor pentru tînără, în timp ce bătrîna şi un fel de slujnică ţipau cît le ţinea gura.

— Repede, domnilor, repede un doctor, spunea tînărul celor care mă ţineau. Repede, daţi-i ajutor. Moare ! Poate va fi salvată (vorbea de doamna tînără).

Medicul nu era departe, locuia în casa de peste drum. L-au strigat pe fereastră şi a urcat imediat. Veni şi un comisar. Şi cum vorbeam mult, protestînd că nu am luat

parte la această nenorocire, și că mă reţin pe nedrept, mă duseră într-o mică odaie alăturată, unde am aşteptat să li se dea primul ajutor doamnei şi tînărului.

Doamna care leşinase îşi reveni şi, cînd au pus totul în ordine, m-au readus din cabinetul unde eram în camera lor.

— Îl cunoaşteţi pe acest tînăr ? îi întrebă unul din gardă. Cercetaţi-l. L-am găsit în gang, cu poarta închisă pe dinăuntru, iar el a deschis-o ţinînd în mînă sabia pe care o vedeţi.

— E încă plină de sînge, strigă un altul care o cerceta şi el, e fără îndoială unul din cei ce v-au rănit !

— Nu, domnilor, răspunse tînărul, cu glas foarte slab, nu-l cunoaştem deloc, nu el ne-a adus în starea în care sîntem.

— Îl ştim pe asasin, este numitul cutare... (a spus un nume de care nu-mi mai amintesc), dar dacă acesta era în casă şi l-aţi prins cu sabia încă pătată de sîngele nostru, poate că cel care ne-a atacat îl luase să-l ajute la nevoie. Oricum, trebuie arestat.

— Mizerabile, îmi vorbi la rîndu-i doamna cea tînără, fără a-mi da timp să răspund, ce-a devenit cel căruia îi eşti, fără îndoială, complice ? O, domnilor, v-a scăpat... N-avu putere să continue, era rănită de moarte şi nu-şi putea reveni.

Am crezut atunci că pot vorbi. Dar abia am început să explic că gardianul care luase primul cuvîntul mă întrerupse :

— Nu aici trebuie să dai socoteală. Mişcă !

Şi pe dată mă tîrîră jos, unde am rămas pînă la sosirea unei trăsuri cu care m-au dus la închisoare. Locul unde am fost băgat nu era chiar o temniţă, dar nici nu se făcea să mă bage într-o temniţă.

Din fericire cel care mă încuie, aşa temnicer cum era, nu avea o figură necruţătoare şi nu m-a înspăimîntat deloc. Cum în astfel de momente te agăţi de orice, un chip mai puţin feroce îţi pare faţa unui om bun.

— Domnule, i-am spus temnicerului, punîndu-i în palmă cîteva din piesele de aur pe care mi le dăduse domnişoara Habert. Temnicerul le-a luat, lucru care l-a obligat să mă asculte. Deşi mă puseseră să scot tot ce aveam, monedele de aur mi-au rămas pentru că îmi alunecaseră

frumușel din buzunarul rupt. Nu-mi rămăsese decît biletul pe care-l pusesem în sîn, după ce-l ținusem îndelung, mototolit în pumn. Ei, domnule, i-am spus deci, dumneata care ești liber să vii și să pleci, fă-mi un serviciu. Nu sînt vinovat cu nimic, o să vezi. O nenorocire a căzut pe capul meu. Ieșeam de la domnul președinte de... și o doamnă, rudă cu el, mi-a înmînat un bilet pentru a-l duce numitei domnișoare Habert care locuiește în strada cutare, în locul cutare, și cum nu-l voi putea duce, ți-l încredințez dumitale. Ai bunătatea și du-l sau trimite-l acestei domnișoare și spune-i în același timp unde mă aflu. Ține, am adăugat scoțînd alte cîteva monede, să ai cu ce plăti timbrele, dacă trebuie. Asta nu-i totul, vei fi mult mai bine răsplătit cînd mă vor scoate de aici.

— Stați, îmi zise scoțînd un creion, nu la domnișoara Habert ați spus, pe strada cutare ?

— Da, domnule, i-am răspuns. Mai adaugă că locuiește în casa văduvei d'Alain.

— Bine, dormiți liniștit, trebuie să ies și în cel mult un ceas treaba va fi făcută.

După aceste cuvinte plecă imediat și am rămas plîngînd între patru pereți. Mai mult mîhnit decît înspăimîntat, sau, dacă mi-era frică, era numai din pricina emoției ce mi-o provocase accidentul, fiindcă nici prin gînd nu-mi trecea să mă tem de viața mea. În astfel de prilejuri la început sîntem siguri că vom căpăta ce ni se cuvine. Inima, ca să zic așa, își face dreptate. Nevinovatului îi ajunge să suspine, vinovatul tremură. Unul e năpăstuit, celălalt neliniștit.

Așadar eu mă simțeam numai năpăstuit și mai mult nu meritam. „Ce dezastru ! îmi ziceam. Ah ! blestemată stradă cu învălmășeala ei ! Ce-am căutat în gangul ăla nenorocit ? Numai dracu m-a împins să intru acolo !"

Și lacrimile curgeau : „O Doamne, unde sînt ? O, Dumnezeule, scoate-mă de aici !" mă tînguiam. „Ce oameni răi, Habert cea bătrînă și domnul Doucin ! Cît m-au întristat cu președintele lor, unde a trebuit să mă duc, apoi suspinam și-apoi plîngeam. Apoi tăceam și la urmă vorbeam. Bietul tata, nici prin minte nu-i trece că sînt la închisoare în ziua nunții ! Și draga domnișoară Habert

care mă aşteaptă... Ne vom mai revedea ?“ Toate aceste gînduri mă doborau de durere. Pînă la urmă totuşi îmi veniră în ajutor alte gînduri : „Nu trebuie să disper, Dumnezeu n-o să mă lase ! Dacă temnicerul duce scrisoarea domnişoarei Habert şi o încunoştinţează de nenorocire, o să ştie ea ce să facă spre a mă elibera.“ Aveam dreptate să sper. Cum se va vedea, temnicerul nu m-a înşelat. Scrisoarea doamnei de Ferval fu dusă după una sau două ore la logodnica mea. Însuşi temnicerul i-a dat-o şi tot el a informat-o unde mă aflu. La înapoiere veni şi-mi vorbi, aducîndu-mi şi ceva de-ale gurii, deşi nu-mi era foame.

— Curaj, m-a îmbărbătat el, am dat scrisoarea domnişoarei. I-am spus că sînteţi la închisoare şi, cînd a aflat, a leşinat. Adio !

Vorbea ca un temnicer, după cum vedeţi.

— Ei, stai niţel ! i-am strigat oprindu-l, cel puţin era cineva care s-o ajute ?

— A, da, mi-a răspuns, nu fi îngrijorat, două persoane erau cu ea.

— Şi nu ţi-a spus nimic ?

— Zău că nu. Doar îi pierise graiul. Mănîncă, să-ţi fie aşteptarea mai uşoară.

— Nu pot ! Mi-e numai sete. Aş avea nevoie de puţin vin. Nu există cumva vreun mijloc să capăt ?

— Ba da, dă nişte franci şi mă ocup şi de-asta. [1]

După toţi banii pe care-i primise de la mine, în orice loc în afară de cel unde mă găseam, cuvîntul *dă* ar fi fost necinstit. Dar în închisoare, numai eu eram în greşeală, numai eu nu ştiam cum trebuie să mă port.

— Of, i-am spus, iartă-mă, uitam de bani ! şi am mai scos un ludovic de aur. Nu mai aveam altă monedă.

— Vrei, zise dînd să plece, ca în loc să-ţi aduc restul să-ţi fac rost de vin de toţi banii ! Să ai ce bea tot timpul.

— Cum vrei, zisei cu umilinţă, şi cu inima strînsă, căci

[1] Cei care nu sînt închişi în temniţă pot să-şi procure din afară hrana... şi alte lucruri necesare, dar să nu le ia de la temniceri. *Tratatul justiţiei criminale din Franţa*, edit. citată r. II p. 225. (Nota ed. fr.)

iată-mă în relaţii cu această nouă teapă de oameni, cărora trebuie să le mulţumeşti pentru binele pe care li-l faci.

Vinul sosi la timp. Nu mă mai ţineam pe picioare de slăbiciune cînd mi-l aduse. M-am întremat şi nu m-a mai supărat decît o cumplită nerăbdare de a vedea ce-o să urmeze după noutatea ce-o comunicasem domnişoarei Habert, care mă ajutase totdeauna. Pe de-o parte, leşinul ei mă cam neliniştea. Mă temeam că nu va putea să acţioneze singură şi în ea aveam mai multă încredere decît în toţi prietenii pe care i-ar fi folosit pentru mine.

Pe de altă parte, leşinul era o garanţie a iubirii ei şi a repeziciunii cu care îmi va veni în ajutor.

Trecuseră trei ceasuri de cînd primisem vinul, cînd veniră să-mi spună că jos mă căutau două persoane. Că nu vor urca ele şi că puteam coborî eu. Îmi bătea inima de bucurie. L-am urmat pe temnicer care mă duse într-o cameră ; la intrare am fost primit de domnişoara Habert care mă îmbrăţişă, izbucnind în lacrimi. Lîngă ea, un bărbat în negru, pe care nu-l cunoşteam.

— Domnule de la Vallée, dragul meu copil, ce-ai păţit ? Despre ce-i vorba ? strigă ea. Îl sărut, domnule, nu vă miraţi, azi ar fi trebuit să fim căsătoriţi, îi spuse celui care o întovărăşea. Şi-apoi, întorcîndu-se spre mine : Ce-ai păţit ? Despre ce-i vorba ?

N-am răspuns imediat. Înduioşat de primirea domnişoarei Habert îmi trebui timp ca, la rîndul meu, să plîng şi eu.

— Of, i-am spus într-un sfîrşit, cumplită istorie şi asta a mea ! Închipuiţi-vă că un gang e cauza pentru care sînt aici. În timp ce eram acolo, s-a închis uşa. Sus se săvîrşiseră două crime. Au crezut că am luat şi eu parte la ele şi iată-mă aici.

— Cum ! Părtaş la două crime, numai pentru a fi intrat pe-un gang ? exclamă ea. Ei, copilul meu ! Ce înseamnă asta ? Explică-te ! Cine i-a ucis ?

— Nu ştiu nimic, i-am răspuns, n-am văzut decît sabia, pe care din greşeală am ridicat-o.

— Văd aici un caz grav, spuse atunci omul îmbrăcat în negru. Ceea ce ne-aţi înfăţişat nu ne poate lămuri. Să

luăm loc şi să ne povestiţi lucrurile de-a fir a păr. Ce-i cu acel gang ? Nu înţeleg nimic.

— Iată cum s-a petrecut totul ! Şi am început cu plecarea mea de la preşedinte. Apoi am ajuns la învălmăşeala care mă oprise în gangul de care vorbeam, la necunoscutul care fugind mă închisese acolo, la sabia pe care o scăpase şi pe care eu o luasem, în sfîrşit, la tot restul păţaniei. Nu-i ştiu, i-am spus, nici pe ucigaş, nici pe victime, care nu muriseră încă atunci cînd le-am fost prezentat, şi care au declarat că nu mă cunoşteau. Asta-i tot ce ştiu despre fapta pentru care m-au întemniţat.

— Tremur toată ! spuse domnişoara Habert. Şi cum ? N-au vrut să facă dreptate ? De vreme ce răniţii nu vă cunosc, ce vor cu dumneata ?

— Pot fi complicele acelui răufăcător care i-a dat morţii şi căruia nu i-am văzut decît spatele, i-am răspuns.

— Sabia însîngerată cu care v-au prins, spuse cel îmbrăcat în negru, e un indiciu supărător. Asta îngreunează apărarea [1]. Dar povestirea dumneavoastră îmi aduce aminte de ceva. Am auzit că de trei-patru ceasuri a fost adus un deţinut care se spune că a înjunghiat două persoane de pe strada de care ne vorbiţi. Ar putea fi omul care a trecut prin gangul unde eraţi. Aşteptaţi-mă aici. Voi încerca să aflu mai exact despre ce-i vorba. Poate voi afla !

---

[1] Secretarul nu vorbeşte din uşurinţă, şi Marivaux care a făcut studii de drept, o ştie bine. *Tratatul justiţiei criminale din Franţa*, citat în legătură cu *proba cu obiecte, necesară pentru a condamna definitiv un acuzat*, enumeră, printre *exemplele de acte suficiente pentru condamnarea definitivă, următorul, pe care îl consideră ca unul din cele mai tipice : „Dacă cineva e găsit cu sabia în mînă, plin de sînge, ieşind în grabă dintr-o casă care nu are decît o uşă şi în care se află un alt om care a fost ucis, acest obiect constituie o probă din cele mai sigure împotriva celui care a fost văzut ieşind astfel cu sabia în mînă, încît e suficientă pentru a-l condamna". Într-un caz de acest gen, acuzatul „nu are altă apărare decît dovada că nu e autorul acestei crime"*. În afară de aceasta, este clar că obiectul e, în mod normal, socotit ca prea de-ajuns pentru a-l implica în chestiune pe învinuit. *Tratatul* citat mai sus menţionează expres printre *„indiciile atît de necesare, încît unul singur ajunge pentru a-l implica în chestiune pe acuzat" cazul cînd „un om a fost găsit cu sabia în mînă, plin de sînge, într-un loc unde un om a fost ucis"*. (Nota ed. fr.).

Cu asta ne-a părăsit.

— Bietul meu băiat, mi-a spus domnișoara Habert, după ce plecă acel om, în ce hal te găsesc ! Am intrat într-o spaimă care mă domină încă și care mă sufocă. Credeam că astăzi va fi ultima zi din viața mea. O, copilul meu, cînd ai văzut îngrămădeala, de ce n-ai luat-o pe altă stradă ?

— Ei, drăguță verișoară, i-am spus, voiam să merg pe drumul cel mai drept pentru a mă bucura să te văd mai repede. Cine se gîndea că o stradă poate fi atît de fatală ? Mergi, ești nerăbdător, iubești pe cineva la care te duci să-l întîlnești, și-o iei pe drumul cel mai scurt. E firesc.

Îi scăldam mîinile în lacrimi, în timp ce-i vorbeam astfel, și ea plîngea cît putea.

— Cine e omul pe care l-ai adus cu dumneata ? De unde vii, verișoară ?

— Of, mi-a răspuns, n-am făcut decît să alerg, de cînd cu scrisoarea pe care mi-ai trimis-o. Doamna de Ferval îmi aducea atîtea laude, atîtea propuneri spre a-mi fi de folos, încît m-am gîndit de la început să mă adresez ei ca să ne ajute. E o doamnă bună, să fi fost vorba de fiul ei n-ar fi pus mai mult suflet. Am văzut-o aproape la fel de necăjită ca mine. „Nu vă întristați, mi-a zis, nu-i nimic ! Avem prieteni. Îl voi scoate de-acolo. Rămîneți la mine, merg să-i vorbesc domnului președinte !“ Și, fără a pierde timpul, m-a lăsat și, după un minut, a revenit cu un bilet de la președinte pentru domnul de... (era unul din principalii magistrați pentru afaceri de felul celei pe care o aveam eu). Am luat biletul, l-am dus imediat acestui magistrat care, după ce l-a citit, l-a chemat pe unul din secretarii săi, i-a vorbit între patru ochi, apoi i-a spus să mă urmeze la închisoare, să-mi obțină îngăduința de a te vedea, și-am venit împreună pentru a afla ce s-a întîmplat cu dumneata. Doamna de Ferval mi-a promis de asemenea să mi se alăture, dacă vreau, pentru a mă întovărăși pretutindeni unde va trebui să mergem.

Secretarul care ne părăsise reveni în clipa cînd domnișoara Habert termina de spus acest amănunt.

— Bine m-am gîndit, ne spuse. Omul care a fost adus aici e, cu siguranță, asasinul celor două persoane în dis-

cuție. Am vorbit cu unul din gardienii care l-au arestat pe cînd fugea fără pălărie și fără sabie, urmat de mulțimea care-l văzuse ieșind răvășit tot dintr-o casă care se află pe aceeași stradă unde v-a prins învălmășeala. A trecut o bună bucată de timp pînă l-au putut prinde, pentru că fugise foarte departe, și a fost readus în casa din care ieșise și de unde, adăugă el, pleca tocmai un alt om pe care-l prinseseră acolo și pe care îl și porniseră spre închisoare, bănuit a-i fi complice. Or, luîndu-ne după ce ne-ați spus, celălalt om, crezut complice, sînteți după toate aparențele dumneavoastră.

— Chiar eu, am răspuns, sînt omul din gang. Iată de ce sînt aici, fără ca nimeni să știe că, urmîndu-mi drumul, am avut ghinionul să mă vîr în treaba asta.

— Acest prizonier va fi curînd interogat, îmi zise secretarul și, dacă nu vă cunoaște, dacă, așa cum nu mă îndoiesc, răspunde potrivit cu cele pe care le-ați spus dumneavoastră, veți fi imediat eliberat. Vă vom urgenta formele. Întoarceți-vă acasă, domnișoară, și fiți liniștită ! Să plecăm ! Dumneavoastră, îmi vorbi mie, veți rămîne în această cameră. Aici e mai bine decît unde erați. Voi avea grijă să vi se aducă prînzul.

— Ehei, spusei, mi-au adus deja în gaura mea de sus o biată rație care va mucezi acolo. N-am deloc poftă de mîncare.

Mă implorară să mănînc, apoi mă părăsiră. Domnișoara Habert și cu mine ne-am îmbrățișat plîngînd puțin.

— Să nu-i lipsească nimic, îi spuse buna fată celui care m-a încuiat în cameră.

Două. trei minute după ce-au plecat a mai răsunat zgomotul cheilor cu care mă încuiaseră. Nu e nimic mai teribil acolo decît zăvoarele, și cred că ele displac mai mult nevinovatului decît vinovatului. Ultimul are altceva de făcut decît să ia aminte la ele. După cîteva clipe sosi prînzul. Comparația pe care am făcut-o cu prînzul adus înainte mă întremă puțin. Era o schimbare vestitoare de bine. Nu ceri decît să trăiești, totul te împinge spre asta : aruncam priviri nepăsătoare unui pui care arăta destul de bine și căruia i-am ridicat cu indiferență cele două aripi, ce au fost mîncate pe nesimțite. Am mai ronțăit

alene încă o bucată. Am băut, fără să le dau atenție, două sau trei pahare pline cu un vin ce mi se păru mulțumitor, și mi-am terminat masa cu cîteva fructe din care am gustat pentru că erau acolo. După ce am mîncat, m-am simțit mai puțin abătut.

Hrana e un lucru admirabil cînd ești trist. E sigur că îți calmează cumpătul. Nu poți fi trist în timp se stomacul digeră. Nu că pierdusem din vedere starea în care mă aflam. O visam mereu, dar liniștit. La sfîrșit îmi reveni totuși tristețea.

Las aici povestirea celor ce s-au petrecut de la vizita domnișoarei Habert, pentru a ajunge la momentul cînd am compărut în fața unui magistrat, însoțit de un alt om al justiției care părea că scrie și căruia nu-i știam nici numele, nici funcțiile. Față în față cu ei se afla un om de o paloare lividă, arătînd a fi covîrșit, și alte persoane ale căror depoziții se consemnau.

M-au interogat. Nu vă așteptați la amănunte exacte asupra acestui interogatoriu. Nu-mi amintesc deloc cum a decurs. Nu vă voi prezenta decît partea esențială. Acest om atît de zdrobit, care era desigur omul din gang, spuse că nu mă cunoaște. Am spus la fel. Mi-am povestit pățania și am înfățișat cu atîta naivitate nenorocirea, încît o parte din asistenți au fost obligați să-și treacă mîna peste față, pentru a nu se vedea că surîdeau.

Cînd am terminat :

— Vă mai repet, spuse deținutul cu lacrimi în ochi, n-am avut nici un martor și nici un complice. Nu știu dacă m-aș putea lupta pentru viața mea, dar ea mi-a fost dăruită și merit s-o pierd. Mi-am ucis iubita. Am văzut-o dîndu-și sufletul (a murit cînd l-au adus la ea). A murit de groază cînd m-a revăzut, spunîndu-mi că-s ucigașul ei. Mi-am ucis prietenul, al cărui rival devenisem (e adevărat că și el trăgea să moară). I-am omorît pe amîndoi de furie ! Sînt deznădăjduit, mă socotesc un monstru, mi-e scîrbă de mine însumi ! Dacă n-aș fi fost prins m-aș fi înjunghiat. Nu sînt demn de-a avea timp să mă dumiresc și să mă căiesc de cruzimea mea. Condamnați-mă ! Răzbunați-i ! Cer moartea ca o favoare. Scutiți-mă de lungiri

care mă fac să mor de-o mie de ori. Eliberaţi-l pe tînărul pe care-l reţineţi degeaba şi pe care nu l-am văzut niciodată, decît în gangul acela, unde l-aş fi ucis de teamă să nu mă recunoască, dacă în tulburarea în care mă aflam, pe cînd fugeam, nu mi-ar fi scăpat sabia din mîini. Eliberaţi-l, domnule, să plece de-aici ! Mă învinuiesc pentru necazul pe care i l-am pricinuit şi-l rog să mă ierte pentru spaima de care-l văd cuprins şi a cărei cauză sînt eu. N-are nimic comun cu un mîrşav ca mine !

M-am înfiorat cînd l-am auzit spunînd că intenţionase să mă ucidă. Ar fi fost mai rău decît închisoarea. În ciuda acestei mărturii, îl deplîngeam pe acest nenorocit vinovat. Discursul lui mă înduioşase şi pentru a răspunde la rugămintea pe care mi-o făcuse, să-l iert, i-am spus la rîndul meu :

— Mă rog la Dumnezeu să aibă milă de dumneata şi de sufletul dumitale !

Iată tot ce am de spus despre această întîmplare. După toate caznele pe care le îndurasem, domnişoara Habert reveni să mă vadă. Secretarul era iarăşi cu ea. Ne-a lăsat un timp singuri. Gîndiţi-vă cu cîtă duioşie ne-am deşertat sufletele. Ţi-e atît de bine, simţi ceva atît de dulce în inimă cînd ieşi dintr-un pericol mare, şi noi scăpam de unul, fiecare în felul lui. Pentru că, ce mai, viaţa mea fusese în pericol, iar domnişoara Habert înfruntase riscul de-a mă pierde, ceea ce era pentru ea una din cele mai mari nenorociri, mai ales dacă m-ar fi pierdut în această întîmplare.

Mi-a povestit tot ce făcuse, noile acţiuni pe care doamna de Ferval le întreprinse atît pe lîngă preşedinte, cît şi pe lîngă magistratul care mă interogase. Am binecuvîntat-o de mii şi mii de ori pe această doamnă, pentru serviciile pe care ni le făcuse. Logodnica mea se extazia de caritatea şi mila ei : „Ce bună creştină !“ striga, „Ce bună creştină !“

Şi eu spuneam : „bun suflet are femeia asta“, pentru că nu îndrăzneam să repet cuvintele domnişoarei Habert, nici să folosesc aceleaşi laude ca ea. Îmi dădeam seama că trebuie să-i găsesc altele şi, în realitate, nu mi-ar fi fost ruşine să laud în prezenţa logodnicii mele evlavia unei

femei care pusese ochii pe soțul ei și care, desigur, nu mă slujise atît de bine decît, cu siguranță, fiindcă nu era atît de creștină.

Eram încă în închisoare și asta mă făcea să fiu scrupulos. Mi-era teamă că mă va pedepsi Dumnezeu, dacă luam drept pioasă grija îndreptată, pe cît se pare mai mult spre cinstirea diavolului și omului ca atare.

Am roșit de mai multe ori cînd domnișoara Habert o lăuda astfel pe doamna de Ferval, în legătura cu care nu eram nici eu așa de neprihănit, și-mi era rușine s-o văd pe această bună fată atît de trasă pe sfoară, ea, care nu merita acest lucru.

De la elogiile aduse doamnei de Ferval trecurăm la ceea ce se întîmplase în închisoare. Bucuria e vorbăreață, nu mai isprăveam. Îi povesteam tot ceea ce spusese adevăratul vinovat, cu cîtă candoare mă apărase și că era mare păcat că se lăsase pradă săvîrșirii unor fapte atît de îngrozitoare, cînd, în fond, trebuie că era un om cinstit. Am revenit apoi la noi, la dragostea noastră, la căsătoria noastră.

Mă veți întreba poate ce se întîmplase cu asasinul. Iată în două cuvinte ceea ce făptuise : Era aproape un an de cînd prietenul său cel mai bun iubea o domnișoară de care era iubit. Cum însă el nu era la fel de bogat ca ea, tatăl fetei îi refuzase mîna și chiar îi interzisese fiicei să-l mai vadă. În încurcătura în care intrară, s-au slujit de cel care i-a ucis, pentru a-și scrie și a primi scrisorile. Acesta, care era unul dintre prietenii casei, dar care înainte nu venise aici prea des, văzînd-o și auzind-o suspinînd pentru altul, se îndrăgosti nebunește de domnișoară. El era mai bogat decît prietenul lui, îi vorbi de dragoste, domnișoara se amuză un timp, ca de-o glumă, se supără cînd văzu că lucrul era serios și-l vesti pe iubitul ei, care își dojeni prietenul neloial. Prietenul la început se rușină, păru că se căiește, promise să-i lase în pace, apoi continuă, și sfîrși prin a se certa cu rivalul său amic, care o rupse cu el. În sfîrșit, se dovedi atît de infidel, încît se oferi tatălui fetei să-i fie ginere. Tatăl acceptă, dar zadarnic încercă s-o silească pe fiica-sa să se căsătorească cu el. Îndrăgostiții noștri, deznădăjduiți, au recurs la alte mijloace, atît

pentru a-şi scrie cît şi pentru a-şi vorbi. O văduvă în vîrstă, fostă fată în casă la mama domnişoarei, îi primi la ea, unde se întîlneau uneori pentru a se sfătui împreună ce să facă. Celălalt află, deveni furios de gelozie. Era un om violent, se vede treaba fără caracter, unul din acele suflete pe care pasiunea le face rele, în stare de orice. Într-o zi, cînd s-au dus la văduvă, îi urmări, îi surprinse în clipa cînd prietenul său săruta mîna domnişoarei şi, în nebunia lui, îl răni mai întîi cu o lovitură de sabie, la care voia să adauge alta, pe care o primi domnişoara pe cînd încerca să se arunce asupra lui. Făptaşul fugi. Restul istorisirii îl ştiţi.

Să ne întoarcem la mine.

Secretarul nostru reveni şi ne spuse că voi ieşi poimîine. Să trecem la acest poimîine. Orice amănunt din închisoare e trist.

Domnişoara Habert veni să mă ia la unsprezece dimineaţa. Nu urcă, trimise să mă anunţe, coborîi, la poartă mă aştepta o trăsură, şi ce trăsură ! Cea a doamnei de Ferval în care se afla însăşi doamna de Ferval. Asta pentru a da mai multă strălucire eliberării şi mai mare răsunet nevinovăţiei mele. Zelul acestei doamne nu se opri aici.

— Înainte de a-l duce la dumneavoastră, îi spuse domnişoarei Habert, sînt de părere să-l conducem în cartierul unde a fost arestat. E bine ca cei care l-au văzut prins şi care l-ar putea recunoaşte aiurea, să ştie că e nevinovat [1]. E o atenţie care mi se pare necesară şi poate, adăugă ea adresîndu-mi-se, veţi recunoaşte pe unii din cei care vă înconjurau cînd aţi fost arestat.

— Cred că da, i-am spus, dacă n-ar fi decît felcerul care stă peste drum şi care a fost chemat să dea primele îngrijiri victimelor. Mi-ar părea bine să-l văd, pentru a-i arăta că sînt mai cinstit decît îşi închipuie.

— Dumnezeule, doamna e fără pereche ! strigă atunci domnişoara Habert, pentru că trebuie să ştii că ea a făcut totul, domnule de la Vallée, ea care nu se gîndeşte decît

[1] Această precauţie, care ne pare curioasă, reaminteşte o formă practicată destul de curent, după cît se pare, sub Vechiul Regim, şi care consta în aceea că, atunci cînd un arestat pentru omor era absolvit de acuzaţie, era readus la locul crimei de un aprod *(Tratat de justiţie criminală)*. (Nota ed. fr.)

la Dumnezeu. La cuvîntul Dumnezeu, doamna de Ferval, care știa că în gîndurile ei nu era numai el, o întrerupse :

— Să lăsăm asta. Cînd aveți de gînd să vă căsătoriți ?

— În noaptea asta, dacă nimic nu ni se împotrivește, zise domnișoara Habert.

Cu această frază, ajunserăm în strada ce-mi fusese fatală și către care îi spusesem vizitiului să ne ducă. Ne-am oprit în fața casei felcerului. Era în ușă. Am observat că mă privea lung.

— Domnule, i-am zis, vă amintiți de mine ? Mă recunoașteți ?

— Cred că da, îmi răspunse scoțîndu-și politicos pălăria, ca în fața unui om pe care îl vede într-o trăsură frumoasă, cu două doamne, dintre care una părea demnă de mare considerație. Da, domnule, vă recunosc, cred că sînteți cel care era alaltăieri în casa aceea (și-o arătă pe cea unde mă arestaseră) și căruia i s-a întîmplat... Șovăia să spună restul.

— Continuați, domnule, eu sînt cel pe care l-au ridicat și l-au dus la închisoare.

— Nu îndrăzneam să spun, răspunse, dar v-am observat atunci cu toată atenția, astfel că v-am recunoscut imediat. Ei bine, domnule, nu aveți nimic a face cu problema aceea ?

— Nu mai mult decît dumneavoastră, i-am răspuns, și i-am explicat cum ajunsesem acolo.

— Zău, domnule, mă bucur, noi toți de aici spuneam, vecinii, nevastă-mea, copiii mei : „În cine dracu să te mai încrezi, dacă și băiatul ăsta, care avea cea mai frumoasă înfățișare de pe lume"... O, la naiba, vor să vă vadă. Hei, Babet, o strigă pe una din fiicele lui, nevastă, veniți ! Haideți și voi (le vorbea băieților), priviți-l bine pe domnul ! Știți cine e ?

— Ei, tată, strigă Babet, seamănă la față cu arestatul de alaltăieri.

— Da, într-adevăr, zise femeia, îi seamănă atît de mult, încît e chiar el, în carne și oase !

— Aha ! grăi iar Babet, ce caraghios, deci n-ați ajutat pe nimeni la omor, domnule ?

— Ei, nu, desigur, am răspuns, nu mi-ar fi făcut deloc plăcere să ajut la uciderea cuiva. Ca să trăiască cineva da, mai treacă-meargă !

— Pe legea mea, vorbi femeia, nu înțelegeam nimic.

— O, gînguri Babet, dacă e cineva cu o figură nevinovată, dumneavoastră sînteți acela, cu siguranță !

Începeau să se adune oameni, mulți mă recunoșteau. Doamna de Ferval a avut bunăvoința de-a lăsa să dureze această scenă atît cît mi-a trebuit pentru a-mi dobîndi reputația în întreg cartierul. M-am despărțit de felcer și de toată familia lui cu mîngîierea că am fost salutat prietenește de acești oameni, dezvinovățit pe toată strada de crimele pentru care mă bănuiseră, fără a mai socoti plăcerea ce am avut-o de-a auzi cum din toate părțile i se aduceau laude chipului meu, ceea ce o bucură foarte pe domnișoara Habert și o făcu să mă privească cu o nesățioasă poftă pe care nu o avusese pînă acum.

Vedeam cum, privindu-mă, plăcerea creștea în ea și se felicita pentru că avusese dreptate să mă găsească drăguț.

Am cîștigat chiar și în fața doamnei de Ferval, care, din colțul ei, mă fixa cu niște priviri mai atente decît de obicei, și sînt convins că-și spunea : „Așadar nu sînt lipsită de gust, dacă toată lumea îl vede la fel".

În rest, tot ce vă spun, s-a petrecut în timp ce vorbeam. Eram foarte mulțumit și asta încă n-a fost tot.

Ne apropiam de casa domnișoarei Habert, unde doamna de Ferval voia să ne conducă cînd, în ușa unei biserici, am întîlnit-o pe sora cea mare a logodnicei mele și pe domnul Doucin. O birjă, care tăia drumul trăsurii noastre, le dădu timp suficient să ne zărească.

Cînd îmi amintesc mai rîd încă de teribila uluire în care rămăseseră amîndoi la vederea noastră. Încremeniseră. Erau atît de descumpăniți, atît de zăpăciți, că nu le mai rămăsese nici atîta prezență de spirit încît să ne facă mutre, cum ar fi procedat dacă ar fi fost mai puțin năuciți. Dar există lucruri care zdrobesc și, culmea necazului, nici că se putea să găsim moment mai potrivit pentru

ca apariţia noastră să fie mai umilitoare şi mai dureroasă. Hazardul adăuga accidente înadins făcute pentru a-i doborî. Triumfam într-un chip măreţ asupra lor. Dacă am fi ticluit toate astea ar fi fost ceva neruşinat. Şi, ierte-ni-se, în momentul cînd ne-au zărit tocmai izbucnisem cu toţii în rîs, doamna de Ferval, domnişoara Habert şi eu, la nu ştiu ce glumă pe care o spusesem.

Acest lucru, adăugat pompei şi fastului cu care doamna de Ferval ne conducea, trebuie că le-a străpuns inima. I-am salutat foarte reverenţios. Ne-au întors salutul ca nişte oameni buimăciţi, care nu mai ştiu ce fac ; se plecau sub puterea loviturii care îi doborîse.

E locul să adaug că veneau amîndoi de la domnişoara Habert mezina (am aflat-o cînd am ajuns), şi că acolo li se spusese că eram la închisoare, pentru că doamna d'Alain, care fusese de faţă la raportul temnicerului pe care îl trimisesem de la închisoare, nu putuse să tacă şi, tot boscorodindu-i, luîndu-ne apărarea, îi desfătase cu această veste „bună" !

Imaginaţi-vă speranţele pe care şi le făcuseră împotriva mea. „Închis, ce-a făcut ? Noi nu am luat parte la asta, preşedintele nici atît. A refuzat să ne servească. Aşadar e din cauza unei fapte străine de chestiunea noastră." Cine ştie dacă nu mergeau pînă la a mă bănui de vreo crimă. Mă urau amîndoi destul pentru a avea această părere „caritabilă" despre mine.

Preacuvioşii iau ura lor faţă de tine drept o dovadă că nu faci doi bani. O, iată ce feşteleală a bucuriei a fost întîlnirea neaşteptată cu noi, în situaţia atît de strălucitoare şi prosperă în care ne aflam. Dar să-i lăsăm amăriţi şi să revenim la buna domnişoară Habert.

— Nu urc, îi spuse doamna de Ferval, pentru că am treabă ! La revedere, luaţi-vă măsuri pentru ca să vă căsătoriţi cît mai repede. Nu pierdeţi timpul, iar dumneavoastră, domnule de la Vallée, vă rog să veniţi să mă anunţaţi cînd veţi termina tot, pentru că pînă atunci sînt neliniştită.

— Vom veni amîndoi să vă vestim, răspunse domnişoara Habert. Cel puţin atît vă datorăm, doamnă !

— Nu, nu, se împotrivi ea aruncîndu-mi o privire inteligentă pe care văzuse că o înţelegeam. E destul el, domnişoară. Faceţi cum vă place.

Şi plecă.

— Eh, să mă ierte Dumnezeu, strigă doamna d'Alain revăzîndu-mă, cred că cel pe care-l aduceţi e domnul de la Vallée, buna mea prietenă.

— Întocmai, doamnă d'Alain ! i-am spus. Vă iartă Dumnezeu că aţi crezut-o, pentru că nu vă înşelaţi deloc. Bună-ziua domnişoară Agathe (fiica ei era acolo).

— Fiţi binevenit, îmi răspunse ea. Mama şi eu vă credeam pierdut.

— Cum pierdut ? strigă văduva Dacă n-aţi fi venit azi-dimineaţă, aş fi alergat după-amiază să-mi pun toţi prietenii să alerge. Sora dumneavoastră şi domnul Doucin, care au venit să vă vadă, tocmai au ieşit, adăugă către logodnica mea. Nu i-am primit prea bine. Întrebaţi cum le-am făcut vînt ! Bietul băiat e la închisoare, le-am spus, o ştiţi bine. E din pricina dumneavoastră. E foarte urît din partea dumneavoastră. „La închisoare. De cînd ?" Cum de cînd ? De cînd cu uneltirile voastre, de cînd alergaţi peste tot ca să-l băgaţi la pîrnaie. Au plecat, fără să le fi spus să şadă.

Din spusele doamnei d'Alain se vedea bine că nu cunoştea cauzele întemniţării mele. Ca urmare, domnişoara Habert şi-a dat seama că nu e nevoie să-i dezvăluie adevărul şi a lăsat-o să creadă că ajunsesem acolo prin intrigile surorii sale. Să fi aflat doamna d'Alain, ce noroc pe ea, să aibă de povestit astfel de lucruri ! Tot cartierul ar fi răsunat de aventura mea, ar fi umblat din poartă în poartă s-o istorisească, pentru a avea plăcerea de a-şi desfăşura regretele în legătură cu mine. Tăcerea noastră însemna tot atîtea guri de bîrfitori astupate.

Ei, dar spune-o pe-asta, spune-o pe-aia. Îmi cerea amănunte despre închisoare. Îi născocii cîteva, nu i-am spus nimic adevărat.

— V-am găsit un preot să vă cunune cînd veţi voi, îmi spuse. Chiar şi imediat, dar dacă aşa vă e vrerea, după miezul nopţii.

— Bucuros, doamnă, zise domnișoara Habert, vom fi foarte îndatorați dacă îl veți anunța.

— Chiar eu mă voi duce imediat la el. Acum trebuie să prînziți. Haideți, veniți la mine, diseară voi mînca la dumneavoastră. Iar martori pentru căsătorie vă voi procura, dar nu atît de mîndri ca ceilalți.

Toate aceste povestiri mărunte mă plictisesc și pe mine. Să sărim peste ele. Să zicem că s-a și făcut seară. Că am cinat cu martorii, că e două după miezul nopții și plecăm spre biserică. Sîntem acolo, slujba a avut loc și iată-ne căsătoriți în necazul surorii noastre mai mari și a confesorului, părtaș cu ea, care n-o să mai vadă de la doamna de la Vallée nici cafea, nici căpățîni de zahăr

Am văzut destule iubiri în viața mea, ca și destule feluri de-a mărturisi iubirea, dar nici una egală cu dragostea soției mele.

Cele mai vioaie femei de pe lume, cele mai duioase, bătrîne sau tinere nu iubesc astfel, le desfid s-o imite chiar Nu, pentru a semăna cu domnișoara Habert, pe care nu ar mai trebui să o numesc astfel, nu ajunge să ai inima cea mai simțitoare din lume, și, de veți adăuga pasiunea, încă nu e prea mult. Puneți deci în sufletul unei femei tot ce vă place, veți face din ea o ființă foarte vioaie, foarte pătimașă, dar nu o domnișoară Habert. Toată dragostea de care acea ființă ar fi în stare nu vă va da încă o idee exactă despre dragostea soției mele. Pentru a iubi ca ea trebuie să fi fost evlavioasă treizeci de ani și timp de treizeci de ani să fi avut curajul să fii evlavioasă ; trebuie ca treizeci de ani să reziști tentației de a visa la dragoste, treizeci de ani să te mustri cînd ai ascultat sau ai privit numai bărbații pe care totuși nu-i urai deloc. O, căsătoriți-vă după treizeci de ani de viață îndurată cu atîta tărie ! Să fiți de seara pînă dimineața soția unui bărbat, asta e deja mult. Ba, mai mult încă, a unui bărbat pe care l-ați iubit din suflet, ceea ce e încă *mai* mult și veți fi atunci a doua domnișoară Habert. Și, vă garantez că cine se va însura cu dumneavoastră va vedea că am dreptate cînd spun că dragostea ei era ca a nimănui.

Dar, „definiți această dragoste", îmi veți spune. „Încetișor, asta chiar n-aș putea." Tot ce pot să vă spun e că se uita la mine nici mai mult nici mai puțin decît ca la o icoană. Marea ei obișnuință de a se ruga și de a-și ridica ochii cu ardoare, cînd se ruga, făcea ca privirile ei către mine să aibă acest aer. Cînd o femeie te iubește, ți-o spune cu dragoste, dar soția mea mi-o mărturisea cu smerenie, cu o delicioasă evlavie. Ai fi crezut că inima ei drăgăstoasă trata cu mine o chestiune de conștiință. Asta însemna : „Domnul fie binecuvîntat că vrea să vă iubesc, facă-se sfînta lui voie". Toate avînturile acestui suflet aveau același motiv. În felul acesta dragostea pierdea prea puțin din aerul și stilul ei, dar nimic ca simțămînt. Închipuiți-vă atunci ce fermitate trebuia să aibă dragostea ei.

Cînd ne-am sculat, era zece. Ne culcasem la trei și avusesem nevoie de odihnă.

— Domnule de la Vallée, mi-a spus ea, cu un sfert de ceas înainte de a ne ridica, avem mai bine de patru sau cinci mii de livre rentă, adică avem cu ce trăi mulțumitor. Ești însă tînăr, trebuie să muncești. Ce drum îți alegi ?

— Cel pe care îl dorești, verișoară. Îmi place meseria de perceptor de impozite. Aduce un venit bun. E doica tuturor celor care nu au nimic. Dar fiind cu dumneata, verișoară, de ce să-mi caut doică, știu că nu mă vei lăsa fără hrană, dar nimeni nu s-a plîns vreodată de prea multă bogăție. Să ne facem financiari prin vreun mijloc care să nu ne coste și care să aducă mult, căci asta-i năravul meseriei. Boierul din satul nostru, care a murit bogat ca o casă de bani, parvenise prin acest mijloc. Să ne căpătuim și noi tot așa.

— Bucuros, zise ea, dar nu știi nimic. Aș fi de părere să te instruiești puțin înainte. Cunosc un avocat la Consiliu, la care ai putea lucra. Vrei să-i vorbesc ?

— Dacă vreau ? Zău, verișoară, există aici două voințe ? Se poate ca a dumitale să nu fie și-a mea ?

Oh, iubitule, răspunse ea, nu vreau niciodată nimic decît pentru binele tău. Dar, că veni vorba, dragă bărbate, încurcătura noastră m-a făcut să uit un lucru. Ai nevoie

de haine și albituri ; voi ieși după-amiază pentru a ți le cumpăra.

— În legătură cu ținuta unui bărbat, nevestica mea, mai e un fleac pe care l-am dorit totdeauna. Vrerea ta nu s-a gîndit cumva la el ? În viața asta, un pic de înfățișare plăcută nu strică.

— Ei, dar despre ce-i vorba, prietene ? m-a întrebat.

— Doar de-o sabie cu centiron, îi zisei, pentru a fi un domn de la Vallée pe de-a-ntregul. Nimic nu pune mai bine în valoare talia, și-apoi, avînd o sabie, toți oamenii de onoare îți sînt semeni.

— Ei bine, frumosul meu soț, ai dreptate ! Vom merge la tîrguieli în dimineața asta. Aproape de noi stă un lustruitor de arme. Nu rămîne decît să trimitem după el. Hai, gîndește-te ce-ai mai vrea ? adăugă ea, fiindcă în prima zi a cununiei sufletul ei, aprins de cucernicie, nu respira decît pentru tînărul soț.

Dacă i-aș fi spus că vreau să fiu rege, cred că mi-ar fi făgăduit să negocieze o coroană.

Cu aceste învoieli sună ora zece. Ceașca de cafea ne aștepta. Doamna d'Alain, care ne-o adusese, striga în fața ușii și cerea să intre, făcînd un tărăboi pe care îl credea lucrul cel mai galant din lume, noi fiind proaspăt căsătoriți.

Voiam să mă scol.

— Lasă, fiul meu, lasă ! îți va trebui prea mult timp să te îmbraci. Asta mă face să-mi amintesc din nou că-ți trebuie un halat de casă.

— Da, da, îmi trebuie, i-am răspuns rîzînd. Fugi de-aici, n-ai habar de nimic, soțioară ! N-am nevoie decît de verișoara mea, cu ea voi avea tot.

Atunci coborî din pat, își puse o rochie și deschise ușa gălăgioasei noastre gazde care, după ce intră, spuse :

— Veniți să vă sărut frumoșii ochi obosiți. Ei, cum e flăcăul ăsta ? O să vă împăcați ? Rideți ! Asta e semn bun ! Cu-atît mai bine. Nici nu mă îndoiam, strengarul, cred că-i bine să trăiești cu el, nu-i așa ? Sus, sus, tinereță, spuse venind spre mine, ieși din așternut ! Soția dumitale nu mai e acolo. Diseară se va face iar noapte.

— Nu pot, sînt prea politicos ca să mă scol în fața dumneavoastră. Mîine, oricînd veți dori, fiindcă voi avea un halat de casă.

— Ei, Doamne, mai face și nazuri. Dacă numai asta îi mai lipsește, mă duc să caut un halat, care e aproape nou. Bietul răposatu-meu nu l-a pus de zece ori. Cînd îl veți purta, mi se va părea că-l văd.

Și pe dată trecu la ea, aduse halatul și mi-l aruncă pe pat.

— Luați-l, e frumos și bun, zise ea, păstrați-l ! Vi-l las ieftin.

— Îl vrei ? mă întrebă soția.

— O, da, am răspuns. Cum îl dați ? Nu vreau să mă tîrguiesc.

Și atunci

— Vi-l las la atît. e pe nimica toată.

— Nu, e prea mult.

— Ba, nu-i destul ? Pe scurt, s-au învoit și halatul era al meu. L-am plătit cu banii care îmi rămăseseră din închisoare.

Am luat cafeaua. Doamna de la Vallée îi împărtăși gazdei noastre nevoile mele, atît în privința hainelor cît și a lenjeriei, rugînd-o s-o însoțească după-amiază la cumpărături.

În privința îmbrăcăminții, întîmplarea le-a potrivit altfel

Un croitor, căruia doamna d'Alain îi închiria cîteva camere în fundul casei, veni după un sfert de oră pentru a-i aduce un rest de chirie pe care i-l datora.

— Ei, pe Dumnezeul meu, domnule Simon, sosiți chiar la timp, îi spuse ea arătînd spre mine. Iată un client pentru dumneavoastră. Tocmai trebuie să comandăm un costum pentru acest domn.

Domnul Simon m-a salutat, m-a privit și a cuvîntat ·

— Pe legea mea, n-o să fie nevoie să croim stofa, am la mine un costum nou-nouț care a avut ultimul termen de ridicare ieri, și pe care stăpînul mi l-a lăsat în gaj, neputîndu-mi plăti avansul, și care, ieri dimineața, nu vă fie cu supărare, a spălat putina fără să-și ia la revedere

de la nimeni. Cred că o să-i vie tocmai bine domnului. E o bună ocazie să te îmbraci dintr-o dată, și încă nu așa scump ca la negustor ; are haină, vestă și pantaloni dintr-un postav foarte fin, frumos și bun, de-o singură culoare, căptușit cu mătase. Nimic nu-i lipsește.

Mătasea asta roșie m-a dat gata. O căptușeală de mătase, ce plăcere și ce mîndrețe pentru un țăran !

— Ce zici, micuța mea ? o întrebai pe doamna de la Vallée.

— Dacă îți vine bine, e ca și luat, spuse ea.

— Vă va veni ca turnat, vorbi croitorul, care și alergă după costum.

L-a adus, l-am încercat, îmi venea mai bine decît al meu și îmi bătea inima sub mătase. Am ajuns la preț. Tîrguiala a ținut mai mult decît pentru halatul de casă, dar nu din pricina nevestei mele, căreia doamna d'Alain i-a zis :

— Nu vă amestecați, asta e treaba mea. Haide, domnule Simon, n-ați fi vîndut vechitura asta nici într-un an, fiindcă îți trebuia o măsură și ți-am dat una. Parcă Dumnezeu ți l-a trimis. Cred că nu mai e alta în Paris. Desfă-ți pumnul ! Dacă vrei să ai prea mult, nu ai nimic. Și din ofertă în ofertă, sîrguincioasa cicălitoare ajunse la înțelegere.

Cînd îmbrăcămintea fu cumpărată, pe soția mea o cuprinse o dorință drăgăstoasă de a mă vedea îmbrăcat cu totul.

— Fiule, îmi spuse, să trimitem imediat după centiron, ciorapi, pălărie (vreau să fie cu ceaprazuri), o cămașă nouă, de gata, și toate dichisurile.

— Cum vrei, îi vorbii cu o bucurie care-mi mergea la inimă.

Zis și făcut, fură chemați toți negustorii. Doamna d'Alain, mereu de față, mereu tîrguindu-se, mereu cioroväindu-se. Înainte de prînz am avut bucuria de a-l vedea pe Jacob transformat în cavaler. Cu căptușeală de mătase, cu o elegantă bordură de argint la pălărie și cu o pieptănătură potrivită, după care băiețul nu mai știu ce să-mi mai facă. V-am spus deja că eram băiat frumos, dar pînă acum

trebuia să te uiți cu atenție ca să-ți dai seama. Ce e un băiat frumos în haine grosolane ? Sub ele frumusețea e ca și îngropată. Ochii ne înșală în această privință ! Și chiar de se observă că ești frumos, ce merit are că-i frumos ! Se va spune cu ușurință : Ce se bagă ăsta, știi că are haz !

Pe ici, pe colo sînt însă unele femei mai puțin frivole, mai puțin împrăștiate ca altele, care au un gust mai avertizat și care nu se înșală. Am și întîlnit cîteva, cum ați văzut. Dar, pe legea mea, sub noul meu veșmînt nu-ți trebuiau decît ochi ca să mă recunoști drăguț. Și nu eram eu de vină că unii aveau ochi atît de buni. Eram bărbat frumos, bine făcut, aveam daruri înnăscute și total sesizabile la prima vedere.

— Priviți cum arată acest copil drag ! exclamă doamna de la Vallée, cînd am ieșit din cabinetul unde mă retrăsesem pentru ca să mă îmbrac.

— Păi, cum, zise doamna d' Alain, să știți că e încîntător ! Și nu vorbea ca o flecară, ci ca o femeie care așa gîndea, mi s-a părut, și căreia, pentru cîteva clipe, îi luasem chiar piuitul. După felul buimac în care mă privea, cred că rîvnea la soțul nevestei mele. Îi plăcusem fără multă osteneală.

— Uite, ce cap frumos ! spunea ea. Dacă mă mărit vreodată, am să iau un bărbat care să-i semene.

— O, da, mamă, grăi fiică-sa care tocmai intra, dar nu contează numai asta, mai trebuie să aibă și expresie.

În timp ce prînzeam, doamna d'Alain risipi tot felul de măguliri. Agathe îmi vorbea doar din ochi și-mi spunea mai mult decît mama ei. Iar soția mă vedea numai pe mine, nu visa decît la mine și păream că și eu, la rîndul meu, nu-i dau atenție decît ei.

Martorii noștri, pe care doamna de la Vallée îi invitase să cineze și care ne părăsiseră la ora trei în dimineața aceleiași zile, s-au întors seara la ora cinci.

— Domnule de la Vallée, îmi spuse verișoara, aș fi de părere să te duci la doamna de Ferval. Nu vom cina decît la opt. Vei avea timp s-o vezi. Transmite-i din partea mea multe complimente și spune-i că mîine vom avea cinstea s-o vedem împreună.

— A, da, bine că ți-ai amintit, ne-a sfătuit s-o anunțăm ! Așa trebuie să facem. La revedere, doamnelor, la revedere, domnilor. Îngăduiți-mi. Pe curînd !

Soția mea credea că îmi amintește de acea doamnă de Ferval, dar, de-ar fi uitat, aș fi făcut-o eu să-și reamintească. Muream de nerăbdare să mă vadă așa sclivisit cum eram.

„O ! cum o să-i plac !“ îmi spuneam. „Va fi cu totul altceva decît în zilele trecute.“

Veți vedea mai departe ce-a fost.

Sfîrșitul părții a treia

Partea a patra

M-AM DUS AȘADAR LA DOAMNA DE FERVAL. Nu am întîlnit în curtea casei decît un lacheu care m-a condus pe o scăriță necunoscută mie. Una dintre femeile din serviciul doamnei de Ferval, care mi se înfățișă cea dintîi, mi-a spus că se duce s-o anunțe pe stăpînă. Reveni curînd și mă introduse în iatacul doamnei. Am găsit-o citind lungită pe-o sofa, cu capul sprijinit în mînă, într-o ținută de interior foarte elegantă, destul de neglijent aranjată.

Închipuiți-vă o fustă care nu-i ajungea chiar pînă la glezne, și care lăsa să se vadă cîte ceva din cea mai frumoasă gambă din lume (și-o gambă frumoasă e un lucru superb la o femeie) ; dintr-unul din picioruşe îi căzuse papucul, și acea părticică goală avea o grație nemaiîntîlnită. Nu mi-a scăpat nimic din această emoționantă poziție. Era pentru prima oară în viața mea cînd simțeam ce preț au piciorul și gamba unei femei. Pînă atunci nu dădusem două parale pe ele. Nu văzusem decît fața femeilor și le măsurasem mijlocul. Astfel m-am dumerit că erau femei în toate părțile lor. Totuși, încă nu eram decît un țăran. Căci ce înseamnă să stai patru sau cinci luni la Paris ? Dar, pentru a intra dintr-o dată în miezul unor lucruri, mai ales cînd sînt așa cum se arată, nu-ți trebuie nici subțirime nici obișnuință cu lumea. Nu-ți trebuie decît simț, și eu aveam așa ceva. Astfel îmi făcu multă plăcere să văd acea gambă frumoasă și acel picior frumos fără papuc.

De atunci am mai văzut multe asemenea lucruri, ce mi-au plăcut, dar niciodată ca atunci. Așa cum am mai spus, era prima oară cînd le simțeam.

S-o spunem drept : nu există plăcere care să nu piardă cînd o cunoşti.

Cînd am intrat, m-am înclinat de două sau trei ori în faţa doamnei de Ferval care, cred, nu luă în seamă dacă reverenţele erau făcute bine ori prost. Nu-mi cerea graţii dobîndite, nu-i păsa decît de darurile naturale pe care atunci le putea observa încă mai bine decît înainte, pentru că eram mai gătit. Din felul cum m-a privit, socoteam că nu se aştepta să mă vadă aşa bine făcut, nici cu o înfăţişare atît de frumoasă.

— Cum, strigă ea cu mirare, ridicîndu-se puţin de pe sofa, dumneata eşti, la Vallée ? Să nu te recunosc ! Iată, într-adevăr, o figură foarte frumoasă, dar foarte frumoasă ! Apropie-te, dragul meu copil, apropie-te ! Ia-ţi un scaun şi aşază-te colo. Dar talia, ce bine e prinsă ! Capul, părul. Într-adevăr, e prea frumos pentru un bărbat, gamba perfectă. Trebuie să înveţi să dansezi, la Vallée, ce mai stai ! Ia loc. Ai venit cum nu se poate mai bine, adăugă, prinzîndu-mă de mînă ca să mă facă să şed. Şi cum ezitam din respect : Aşază-te odată, îmi repetă iar cu tonul cuiva care ar spune : „Uită cine sînt şi să nu facem nazuri". Ei bine, băiete, mă gîndeam la dumneata pentru că te iubesc, cum bine o ştii — îmi vorbi astfel, privindu-mă cu nişte ochi care vădeau felul ei de a iubi. Da, te iubesc şi vreau să te ataşezi de mine şi să mă iubeşti şi dumneata. Mă auzi ?

— O, încîntătoare doamnă, i-am răspuns, împins de vanitate şi recunoştinţă. Am să vă iubesc poate prea mult, dacă nu luaţi seama.

Abia i-am vorbit astfel, că m-am şi aruncat asupra mîinii pe care mi-a lăsat-o şi pe care i-am sărutat-o din tot sufletul. Un moment sau două nu spuse nimic, se mulţumi să privească ce făceam. Am auzit-o doar respirînd într-un fel de parcă ar fi suspinat.

— Spune-mi, mă iubeşti atît ? mă întrebă în timp ce capul mi-era plecat asupra mîinii ei. De ce te temi să nu mă iubeşti prea mult, explică-te, la Vallée ! Ce vrei să spui ?

— Că sînteţi atît de drăgălaşă, atît de frumoasă, am răspuns. Iar eu, cel care simt toate astea, vedeţi, mi-e teamă să nu vă iubesc altfel decît se cuvine.

— Toate bune, s-ar zice că vorbești despre dragoste, la Vallée ?

— Se zice ceea ce este, am răspuns. Pentru că n-aș fi în stare să mă împiedic.

— Vorbește încet ! Slujnica e probabil acolo, înăuntru (arătă spre anticameră). A, dragul meu copil, ce mi-ai spus ? Așadar mă iubești ?

— Eh, să spun da, așa mic cum sînt ?

— Cum vrei. mi-a răspuns suspinînd. Ești foarte tînăr și, la rîndu-mi, mi-e frică să mă încred în tine. Apropie-te, să ne vorbim mai de-aproape, adăugă.

Am uitat să vă spun că, pe cînd vorbeam, își reluase poziția în care o găsisem la început. Mereu cu acel papuc căzut pe podea, mereu cu gambele puțin descoperite, ba mai mult, ba mai puțin, după pozițiile pe care le lua pe sofa. Privirile ce i le aruncam din acel ungher nu-i scăpau.

— Ce picioruș delicat aveți, doamnă, i-am spus împingîndu-mi scaunul. Pe nesimțite intram în tonul familiar.

— Lasă piciorul, vorbi ea, și pune-mi papucul. Trebuie să vorbim despre ce mi-ai spus și să vedem puțin ce vom face cu dragostea ce-o ai pentru mine.

— Oare, din nenorocire, vă supără ? întrebai.

— O, nu, la Vallée. Dimpotrivă, mă mișcă. Mi-ai plăcut prea mult, ești frumos ca însuși Amor.

— Ei, ce e frumusețea mea pe lîngă a dumneavoastră ! Un degețel de-al dumneavoastră prețuiește mai mult decît tot ce am în mine. La dumneavoastră totul e admirabil. Priviți acest braț, această formă frumoasă a trupului. Ochii, cum n-am văzut la nimeni ! Și în timpul ăsta o sorbeam toată, bucățică cu bucățică. N-ați băgat de seamă cum vă priveam cînd v-am văzut pentru prima oară ? i-am amintit. Ghiceam că persoana dumneavoastră e încîntătoare, mai albă decît lebăda. A, de-ați ști cu cîtă plăcere am venit aici, doamnă, și cum credeam că țin mereu draga dumneavoastră mînă pe care am sărutat-o data trecută, cînd mi-ați dat scrisoarea.

— Ah, taci, îmi spuse, punîndu-mi mîna pe gură pentru ca să mi-o închidă. Taci, la Vallée, nu te pot asculta cu sînge rece. După care se aruncă pe sofa avînd întipărită pe față emoția care mă impresiona mult și pe

mine. O priveam, mă privea, se roșise. Îmi bătea inima și cred că și ei. Începea să ni se învîrte la amîndoi capul, cînd ea adăugă : Ascultă-mă, la Vallée, vezi bine că aici poate intra în orice moment cineva și, dacă mă iubești, nu trebuie să ne mai vedem aici, fiindcă nu ești destul de cuminte. Un suspin îi tăie vorbele. Te-ai însurat ? reluă apoi.

— Da, astă-noapte !

— Noaptea asta ? m-a întrebat. Ei bine, povestește-mi de dragostea ta. E mare ? Cum ți se pare soția ta ? Mă vei iubi cît pe ea ? Ah, cum te-aș iubi în locul ei !

— Ah, cum v-aș răsplăti !

— E adevărat ? mă întrebă. Să nu mai vorbim despre asta, la Vallée. Sîntem prea aproape unul de altul, trage-te puțin înapoi, mă tem de vreo surpriză. Voiam să-ți spun ceva și căsătoria ta m-a făcut să uit. Am fi fost mai liniștiți în odaia mea de lucru, acolo stau de obicei, dar nu prevedeam că vei veni în seara asta. Dar, fiindcă veni vorba, aș avea totuși dorința să mergem acolo, pentru a-ți da hîrtiile de care ți-am vorbit altădată, vrei să vii ?

Și se ridică numaidecît.

— Dacă vreau ?

Se gîndi o clipă, și-apoi :

— Nu, să nu mergem, dacă slujnica vine și nu ne găsește aici, cine știe ce-o să creadă. Să rămînem.

— Aș fi voit totuși acele hîrtii, zisei.

— Nu se poate, spuse ea, nu le vei avea astăzi. Apoi se întinse pe sofa, dar nu făcu decît să se așeze.

— Dar acel picior mititel, dacă stați așa, nu-l voi mai vedea ?

Ea surîse la vorbele acestea și trecîndu-mi drăgăstos mîna pe obraz :

— Să vorbim de altceva. Spui că mă iubești și te iert. Dar prevăd ce s-ar putea întîmpla și cum nu-i mijloc să te aperi de un tînăr atît de drăguț ca tine, spune-mi, mi-ai păstra taina, la Vallée ?

— O, frumoasa mea doamnă, i-am spus, cui vreți să mă duc să-i mărturisesc treburile noastre ? Aș fi un ticălos. Nu știu că asta nu se face ? Mai cu seamă cînd e vorba de o mare doamnă ca dumneavoastră, care e văduvă, și care

îmi face de-o sută de ori mai multă cinste decît merit împărtăşindu-mi simţămintele. Şi-apoi, ştiu bine că vă păstraţi încă într-o cuviinţă cucernică ce nu îngăduie ca astfel de lucruri să fie ştiute de lume.

— Nu, îmi răspunse, roşindu-se puţin. Greşeşti, nu sînt atît cucernică, cît retrasă !

— Ei, pe Dumnezeul meu, cucernică sau nu, vă iubesc la fel, de-o fi una, de-o fi alta. Asta nu mă împiedică să vă dau inima mea, şi ca dumneavoastră s-o luaţi cînd vi se dă. Ēşti cum eşti şi lumea n-are ce vedea. Şi-apoi, ce pot face în viaţa asta ? Puţin bine, puţin rău, acum unul, acum celălalt : faci cum poţi, nu sîntem sfinţi, nici sfinte. La spovedanie nu te duci degeaba şi apoi te întorci. Doar răposaţii nu se duc, dar cei vii... Căutaţi-mă printre ei.

— Ceea ce spui e prea adevărat. Fiecare îşi are slăbiciunile lui.

— Bineînţeles, i-am spus. Aşa că, scumpa mea doamnă, dacă din întîmplare voiţi binele servitorului dumneavoastră, nu trebuie să fiţi atît de mirată. E adevărat că sînt însurat. Dacă n-aş fi, nimic nu s-ar schimba, fără a mai socoti că eram neînsurat cînd m-aţi văzut prima oară. Şi dacă de-atunci mi-am luat nevastă, nu e vina voastră, nu dumneavoastră m-aţi făcut s-o iau. Ar fi fost şi mai rău dacă am fi fost amîndoi căsătoriţi. Iată un neajuns deja îndepărtat. Iei cum găseşti, sau mai bine laşi. De cînd am ţinut frumoasele dumneavoastră mîini într-ale mele nu mai am curaj. De cînd mi-aţi spus acele mici lucruri atît de plăcute...

— Ţi-aş mai spune de nu m-aş abţine, îmi răspunse, pentru că mă farmeci, la Vallée. Eşti cel mai periculos omuleţ pe care l-am cunoscut. Dar să revenim. Îţi spuneam că trebuie să fii discret şi văd că simţi urmările. Felul meu de viaţă, părerea pe care o au despre purtarea mea, recunoştinţa ta faţă de serviciile pe care ţi le-am făcut, ca şi cele pe care am intenţia să ţi le fac, totul o cere, dragul meu copil. Dacă îţi va scăpa vreodată vreun cuvinţel, mă vei pierde, aminteşte-ţi de asta şi nu uita, te rog ! Acum să mă gîndesc cum să faci ca să mă vezi uneori. Dacă tu continui să vii aici, s-ar putea vorbi. Căci sub ce pretext ai veni ? Eu am un rang în lume şi nu eşti

în situația de a-mi face vizite. Nu va trece mult și vor bănui că-mi plac. Tinerețea și înfățișarea ta frumoasă îi vor convinge cu ușurință, și asta trebuie evitat. Iată, așadar, ce îmi trece prin minte. În mahalaua cutare (nu mai știu care era) e o bătrînă al cărei soț, mort de șase sau șapte luni, îmi era obligat. Locuiește în cutare loc și se numește doamna Remy. Vezi, scrie imediat numele și adresa ei. Se află pe masă tot ce-ți trebuie pentru asta.

I-am scris numele și, cînd am terminat, doamna de Ferval a continuat :

— E o femeie pe care o pot folosi, adăugă ea. Voi trimite să i se spună să vină mîine de dimineață. La ea ne vom vedea. E un cartier îndepărtat, unde voi fi cu totul necunoscută. Căsuța ei e comodă, locuiește singură. Mai are și o grădiniță prin care se poate ieși ; poarta din spate dă într-o stradă foarte puțin umblată. Pe strada aceea o să-mi opresc trăsura. Voi intra totdeauna pe poarta aceea, tu numai pe cealaltă. Cu privire la ce vor gîndi oamenii mei, nu-mi fac griji, ei sînt obișnuiți să mă ducă prin toate soiurile de cartiere, pentru diferite opere de caritate pe care le fac adesea, împreună cu două sau trei doamne prietene cu mine. Mi s-a întîmplat uneori să merg singură sau întovărășită, fie pentru bolnavi, fie pentru familii sărace. Oamenii mei știu și vor crede astfel, cînd voi merge la doamna Remy. Ai să poți fi acolo mîine seară la cinci, la Vallée ? Pînă atunci o văd pe doamna Remy și toate măsurile vor fi luate.

— Ei, pe Dumnezeul meu, nu voi lipsi. Sînt necăjit numai că nu e chiar acum. Dar, spuneți-mi, prea bună și scumpă doamnă, acolo deci nu va fi ca aici vreo slujnică care să ne asculte și să mă împiedice să-mi capăt hîrtiile ?

— Bineînțeles că nu, rîse ea, și vom vorbi cît de tare ne va place. Dar mă gîndesc că e departe de la tine pînă la mahalaua aceea. Vei avea nevoie de trăsuri pentru a veni acolo ; va fi o cheltuială care te va stingheri.

— Bine, bine, cheltuiala asta o vor face doar picioarele mele. Nu vă sinchisiți.

— Nu, fiul meu, zise ea ridicîndu-se, e prea departe, te vei obosi. Și, vorbind astfel, deschise un cufăraș de unde scoase o pungă destul de simplă, dar destul de plină.

— Ține, copilul meu, adăugă, să ai cu ce plăti trăsurile. Cînd asta se va sfîrși, îți voi da altele.

— O, dar opriți-vă, frumoasa mea stăpînă, cuvîntai plin de amor propriu și năucit de calitățile mele, punga asta mă face să mă rușinez !

Amuzant e că spuneam adevărul. Da, în ciuda vanității, în prețuirea îngîmfată ce-o căpătam față de mine se amesteca și un pic de rușine. Eram încîntat că mi se ofereau bani, dar mă sfiam să-i iau. Primul lucru mi se părea măgulitor, al doilea josnic. Totuși, pînă la sfîrșit, în buimăceala mea, am cedat insistențelor ei și după ce i-am spus de două, trei ori : „Dar, doamnă, dar, stăpînă, vă cost prea scump, nu merită osteneala de a-mi cumpăra inima, e de pe acum a dumneavoastră ; din moment ce v-o dăruiesc, la ce bun acești bani ?" Pînă la sfîrșit însă tot i-am luat.

— Dealtfel, adăugă închizînd cufărașul, nu vom merge în locul pe care ți-l arăt decît pentru a împiedica clevetirile. Dragul meu copil, mă vei vedea cu mai multă libertate, dar cu tot atîta cumințenie ca și-aici, cel puțin. M-auzi, la Vallée. Te rog, nu abuza de ceea ce fac pentru tine, mă aștept la fineţe.

— Ehei, i-am spus, nu sînt mai fin decît sînteți dumneavoastră. Vin cu inima deschisă pentru plăcerea de a fi cu dumneavoastră, de a vă iubi în largul meu, asta e tot. Pe deasupra nu doresc să vă întristez cu nimic, vă asigur, ţelul meu e de a vă plăcea. Vă iubesc aici, vă voi iubi și-acolo și pretutîndeni.

— Nu văd nimic rău în asta și nu te pot ține să nu mă iubești, la Vallée, dar aș vrea să nu fie nimic de care să mă căiesc. Iată ce vreau să zic. A, da, mai rămîne să-ți vorbesc de un lucru, de o scrisoare pe care am scris-o pentru tine și pe care o adresez doamnei de Fécour, căreia i-o vei duce. Domnul de Fécour, cumnatul ei, e un om de mare vază în finanțe, nu refuză nimic din ce-i recomandă cumnata lui, și o rog sau să i te prezinte lui sau să-i scrie să-ți dea un loc la Paris, și să te pună pe drumul avansării. Nu e drum mai sigur decît acesta, ca să te deschizi norocului.

Luă scrisoarea care se afla pe-o masă și mi-o dădu. Abia am atins-o, că un lacheu anunță o vizită. Era chiar

doamna de Fécour. Am zărit intrînd o femeie destul de grasă, potrivit de înaltă, care avea cel mai grozav piept din cîte am văzut. Mi s-a părut o femeie fără mofturi şi reţineri, în general amatoare de plăceri, şi veselă. Pentru că sîntem aici, am să vă fac portretul ei.

Doamna de Fécour putea să aibă trei sau patru ani mai puţin decît doamna de Ferval. Cred că în tinereţea ei fusese frumoasă. Ceea ce însă se observa mai bine acum, pe faţa ei, era un aer de sinceritate şi cordialitate care o făcea destul de plăcută la vedere. Nu se mişca greoi ca femeile prea grase. Corpolenţa şi pieptul generos nu o stinghereau deloc. Vedeai cum această masă se deplasa cu o forţă care ţinea loc de uşurinţă. Adăugaţi la asta un aer de sănătate robustă şi o anumită prospeţime care-ţi plăcea, acea prospeţime care vine dintr-un temperament fericit şi care înlătură oboseala. Aproape că nu există femeie care să nu se fandosească şi care totuşi să nu vrea să te încredinţeze că n-o face. E şi asta un fel de cochetărie. Din acest punct de vedere, doamna de Fécour nu avea nimic de femeie. Una din graţiile ei era aceea că nu concepea să aibă vreuna. Avea mîini frumoase şi nu ştia că le are astfel. Dacă le-ar fi avut urîte, le-ar fi ignorat la fel. Nu se gîndea niciodată să trezească dragostea cuiva. Ea era cea care se aprindea. Nu se silea niciodată să placă, era totdeauna preocupată de ce-i plăcea ei. Celelalte femei cînd vă privesc spun pe neştiute : „Iubiţi-mă spre gloria mea". Ea vorbea natural : „Te iubesc, îţi face plăcere ?" şi uita să te întrebe : „Mă iubeşti ?", cerîndu-vă astfel să vă faceţi că o iubiţi. Din tot ce spun, reiese că putea să fie uneori fără ruşine, dar niciodată cochetă. Dacă îi plăceai, de exemplu, părea că îţi arată pieptul de care v-am vorbit, mai puţin pentru ca să-ţi ispitească inima, cît pentru a-ţi spune că e emoţionată. Era o formă de a-şi mărturisi iubirea.

Doamna de Fécour era o comeseană bună. Mai mult veselă decît spirituală la masă, mai mult sinceră decît îndrăzneaţă, totuşi mai mult libertină decît drăgăstoasă. Iubea pe toată lumea, dar nu era prietenă cu nimeni. Se purta cu toţi la fel, cu bogatul ca şi cu săracul, cu seniorul ca şi cu burghezul. Nu respecta rangul unora, nici nu

dispreţuia originea mediocră a altora. Oamenii din casa ei nu-i erau valeţi : erau bărbaţi şi femei pe care-i avea în casă. O serveau. Era servită de ei. Aşa vedea ea lucrurile.

„Domnule, ce să fac ?" vă spunea şi, dacă venea Bourguignon, „Bourguignon, ce trebuie să fac ?" Dacă era acolo Jasmin, el îi era sfătuitor. Dacă vă găseaţi prin preajmă, eraţi dumneavoastră. El se numea Jasmin, iar dumneavoastră, domnule, asta era toată deosebirea pe care o făcea între oameni, pentru că nu avea nici orgoliu, nici modestie. Iată o trăsătură de caracter cu care sfîrşesc şi care e foarte rară. Dacă i-aţi fi spus : „Sînt trist sau vesel, am cutare sau cutare speranţe sau cutare încurcături", nu se ocupa de situaţia dumneavoastră decît din pricina cuvîntului şi nu a faptului. Nu te compătimea decît din cauză că plîngeai şi nu pentru că aveai motiv să plîngi. Rîdea la fel. Se îngrijea de tine fără a se interesa de treburile tale, fără a şti că nu o interesează, numai pentru că îi spuseseşi : „Ai grijă de mine !" Într-un cuvînt, ceea ce o mişca erau termenii şi tonul cu care te exprimai. Dacă i-aţi fi spus : „Prietenul vostru sau ruda voastră a murit" şi dacă i-aţi fi anunţat-o cu indiferenţă, ar fi răspuns cu acelaşi aer : „Se poate !" Dacă aţi fi subliniat cu tristeţe că e prea adevărat, ar fi răspuns cu un aer mîhnit : „Îmi pare foarte rău !"

În sfîrşit, era o femeie care nu avea decît simţuri, nu şi sentimente, şi care trecea totuşi drept cea mai bună femeie din lume, pentru că simţurile ţineau locul sentimentelor într-o mie de împrejurări şi-i făceau cinste.

Acest caracter, oricît de deosebit ar părea, nu e totuşi atît de rar pe cît aţi crede. El aparţine unei infinităţi de persoane care sînt numite de obicei în lume oameni buni. Adăugaţi numai, oameni buni care nu trăiesc decît pentru plăcere şi pentru bucurie. Care nu urăsc decît ceea ce le trezeşte ura. Nu sînt decît ceea ce ceilalţi aşteaptă ca ei să fie. Nu au niciodată altă părere decît cea pe care o aud.

De fapt, nu atunci am cunoscut-o pe doamna de Fécour aşa cum o descriu aici, pentru că atunci nu am avut prea mare legătură cu ea. Am regăsit-o însă după cîţiva ani şi am văzut-o destul de bine pentru a o cunoaşte.

Să revenim.

— O, Dumnezeule, doamnă, îi spuse ea doamnei de Ferval, ce încîntată sînt că vă găsesc acasă ! Mă temeam că n-am să vă găsesc, că sînteţi plecată. Nu ne-am mai văzut de mult. Cum vă mai simţiţi ?

Apoi mă salută pe mine, care făceam acolo figură de om cinstit. Salutîndu-mă, mă privi atent şi îndelung. După ce fură rostite primele complimente, doamna de Ferval i-a mai făcut unul asupra sănătăţii ei de fier.

— Da, zise ea, mă simt foarte bine, sînt straşnic de solidă. Aş fi voit să fie la fel şi cumnata mea, mă voi duce s-o văd cînd voi pleca de-aici. Biata femeie a trimis să mă anunţe alaltăieri că e bolnavă.

— Nu ştiam, spuse doamna de Ferval. Dar poate că e ca de obicei, mai mult o indispoziţie decît boală. E extrem de delicată.

— A, fără îndoială, grăi grasa bucurîndu-se, ca şi dumneavoastră cred că nu e ceva serios.

În timpul discuţiei lor eram destul de descumpănit, mai mult decît ar fi fost altul în locul meu, pentru că începeam să mă formez un pic. N-aş fi fost atît de încurcat dacă nu mi-ar fi fost teamă să nu fiu. Luasem din greşeală tabachera doamnei de la Vallée, o simţeam în buzunar şi, pentru a-mi da de lucru mîinilor, mă apucai să o deschid şi să iau tutun. Abia o deschisesem că doamna de Fécour, care-mi arunca mereu priviri, priviri din cele pe care le arunci asupra celui pe care îţi place să-l vezi, doamna de Fécour, zic, strigă :

— Ah, domnule, aveţi tutun, daţi-mi şi mie, vă rog, mi-am uitat tabachera. De jumătate de oră simt că mă prăpădesc.

M-am ridicat şi am servit-o. Şi cum mă plecam pentru ca să ia şi cum în această poziţie îmi apropiam capul de-al ei, ea profită de vecinătate pentru a mă examina mai în larg şi, luînd tutun, ridică fără fasoane ochii spre mine, şi mă fixă atît de adînc, încît m-am roşit puţin.

— Sînteţi prea tînăr ca să fumaţi, îmi spuse. O să vă pară rău odată, domnule, nu e nimic mai neplăcut. O spun la toată lumea şi mai ales domnilor tineri, de vîrsta dumneavoastră, pe care îi văd că se apucă de tutun, fiindcă domnul nu are încă douăzeci de ani, cu siguranţă.

— Îi voi avea curînd, doamnă, i-am spus, trăgîndu-mă înapoi la scaunul meu.

— A, ce vîrstă frumoasă ! strigă ea.

— Da, zise doamna de Ferval, dar nu trebuie să-şi piardă timpul deoarece nu are avere. A sosit din provincie abia de cinci sau şase luni şi am vrea să-l folosim la ceva.

— O, da, răspunse ea, ar fi foarte bine, domnul va plăcea tuturor celor care-l vor vedea. Îi prezic o căsătorie fericită.

— Ehei, doamnă, s-a însurat cu o anumită domnişoară Habert, care e din regiunea lui şi care are rentă mai bine de patru sau cinci mii de livre, spuse doamna de Ferval.

— Aha, domnişoara Habert, murmură cealaltă, am auzit vorbindu-se de ea în casa de unde vin.

La aceste vorbe am roşit amîndoi : doamna de Ferval şi eu. N-aş putea să vă spun de ce roşea ea, dacă nu din pricină că doamna de Fécour, care aflase, fără îndoială, că eram un domn foarte mărunţel, o surprinsese totuşi în conversaţie apropiată cu mine. Dar ea îl iubea pe acest mic domn, ea era cucernică sau cel puţin trecea drept asta şi toate la un loc îi puteau stingheri puţin conştiinţa.

În ce mă priveşte, era natural să fiu ruşinat. Povestea mea, pe care doamna de Fécour spunea că o aflase, era cea a unui ţărănuş, a unui valet ca să-i spunem pe nume, a unei mici haimanale întîlnită pe Pont-Neuf, şi ea luase politicos tabac din tabachera acestei mici puşlamale. Lui îi spusese : „Domnul nu are decît douăzeci de ani". O, vedeţi şi dumneavoastră dacă merită osteneala de a vorbi pe tonul ăsta cu un astfel de personaj, şi dacă doamna de Fécour nu trebuia să rîdă că fusese prostită de mascarada mea.

Dar nu aveam de ce mă teme, aveam de-a face cu o femeie peste care lunecau toate şi care nu vedea decît prezentul, şi nu trecutul. Eram elegant, mă găsea împreună cu doamna de Ferval, nu-mi mai trebuia altă proptea, fără a mai vorbi de înfăţişarea mea frumoasă, pentru care avea, mi se pare, o preţuire deosebită. Aşa încît, continuîndu-şi vorba la fel de deschis precum o începuse, adăugă :

— Ah, acesta e domnul care s-a însurat cu domnişoara Habert, o fată de mare evlavie, după cît mi s-a spus.

Amuzant ! Dar, domnule, nu e mai mult de două zile de cînd v-aţi căsătorit ? A avut loc foarte recent.

— Da, doamnă, i-am spus, revenindu-mi puţin din buimăceală, pentru că vedeam că ei îi era totuna. M-am însurat ieri.

— Cu atît mai bine, sînt încîntată, îmi răspunse. E o fată puţin cam în vîrstă, se spune, dar nu a pierdut nimic aşteptînd. Într-adevăr, adăugă întorcîndu-se spre doamna de Ferval, bine ziceau că e băiat frumos. Aveau dreptate. Dacă aş cunoaşte-o pe domnişoara, aş felicita-o, a făcut o căsătorie foarte bună. Ei, pot să vă întreb cum se numeşte la ora asta ?

— Doamna de la Vallée, răspunse în locul meu doamna de Ferval. Tatăl soţului ei e un om foarte cinstit, un mare fermier, cu mulţi copii şi care l-a trimis pe acesta la Paris, ca să încerce a face ceva. Într-un cuvînt, sînt oameni foarte onorabili.

— Da, cu siguranţă, continuă doamna de Fécour, cum să fie altfel, oameni care locuiesc la ţară, fermieri. O, ştiu eu cum sînt, da, sînt oameni foarte cumsecade, foarte respectabili, cu siguranţă, nu mai e nimic de adăugat.

— Eu le-am desăvîrşit căsătoria, zise doamna de Ferval.

— Da, dumneavoastră ? întrebă cealaltă. Dar această preacuvioasă doamnă vă e îndatorată. Chiar şi numai vederea domnului mă bucură mult. Încă puţin tutun, frumosul meu copil. Oricum, tot aţi fi nimerit bine într-o zi, cu înfăţişarea pe care-o aveţi. La Paris vă simţiţi mai la largul dumneavoastră şi mai puţin în grija familiei. Doamnă, adăugă ea adresîndu-se doamnei de Ferval, aveţi prieteni, el e drăguţ, trebuie să-l faceţi cunoscut.

— Noi o dorim cu ardoare, grăi cealaltă, şi vă voi spune chiar că, atunci cînd aţi intrat, tocmai îi dădeam pentru dumneavoastră o scrisoare, prin care vi-l recomandam. Domnul de Fécour, cumnatul dumneavoastră, poate să-i facă acest serviciu, şi vă rugam să-l convingeţi să vrea acest lucru.

— Ei, Dumnezeule, din tot sufletul, spuse doamna de Fécour. Da, domnule, trebuie ca domnul de Fécour să vă găsească un loc, nu m-am gîndit. E însă la Versailles pentru cîteva zile. Vreţi să-i scriu, pînă ce-i voi vorbi ? Ştiţi, de-aici pînă la mine nu e departe. Nu avem decît

să trecem pentru o clipă, îi voi scrie, şi domnul de la Vallée îi va duce mîine scrisoarea. De fapt, domnule, zise ea ridicîndu-se, sînt încîntată că doamna s-a gîndit la mine în această împrejurare. Să mergem, mai am cîteva vizite de făcut. Să nu pierdem timpul. Adio, doamnă, vizita mea e scurtă, dar vedeţi de ce vă părăsesc.

O îmbrăţişă pe doamna de Ferval care îi mulţumi. Ea îi mulţumi la rîndu-i, se sprijini fără jenă de braţul meu, mă luă şi mă obligă să urc în trăsura ei. Îmi spunea cînd *domnule,* cînd *frumosul meu copil.* Îmi vorbea ca şi cum ne-am fi cunoscut de zece ani, mereu cu acel piept revărsat. Ajunserăm la ea.

Am intrat, mă conduse în cabinet.

— Luaţi loc, îmi spuse, nu am de scris decît două cuvinte pentru domnul de Fécour. Dar nişte cuvinte foarte stăruitoare.

Într-adevăr scrisoarea fu gata într-o clipă.

— Poftim, îmi spuse înmînîndu-mi-o, veţi fi primit bine datorită cuvîntului meu. I-am spus să vă găsească o funcţie la Paris. fiindcă trebuie să rămîneţi aici pentru a vă cultiva prietenii. Ar fi păcat să vă trimită la ţară, acolo vă veţi îngropa, iar noi dorim să vă mai vedem. Nu vreau să se oprească aici cunoştinţa noastră, domnule de la Vallée, ce spuneţi, v-a făcut cît de puţină plăcere ?

— Şi multă cinste, i-am răspuns.

— În privinţa cinstei, îmi spuse ea, sigur, eu sînt o femeie puţin ceremonioasă, mai cu seamă cu cei pe care îi iubesc şi sînt drăguţi, domnule de la Vallée. Şi dumneavoastră sînteţi *foarte..* O, *foarte !* Primul om pentru care am avut slăbiciune vă semăna leit. Mi se pare că-l am dinaintea ochilor şi-l mai iubesc încă. Îl tutuiam, aşa sînt eu, m-am şi gîndit să mă port la fel cu dumneavoastră. Va veni şi asta, vă supără ? Nu vreţi să vă tratez ca pe el ? adăugă umflîndu-şi pieptul asupra căruia aveam, din întîmplare, ochii aţintiţi. Asta mă tulbura şi mă împiedica să-i răspund. Ea îşi dădu seama şi cîtva timp mă observă.

— Ei bine, îmi zise rîzînd, la ce vă gîndiţi ?

— La dumneavoastră, doamnă, i-am răspuns pe un ton destul de scăzut, cu privirea agăţată de ceea ce v-am spus.

— La mine, îmi spuneți adevărul, domnule de la Vallée ? Observați că vă vreau binele ? Nu-i greu de observat și, dacă vă îndoiți, nu-i vina mea. Vedeți cît sînt de sinceră ? Îmi place să fiți la fel cu mine, înțelegeți, frumoasă tinerețe ? Ce ochi are, și-i e frică să vorbească ! O, domnule de la Vallée, vă dau un sfat. Veniți din provincie, ați adus de-acolo un aer de timiditate care nu i se potrivește vîrstei dumneavoastră. Cînd arăți ca dumneata trebuie să ai puțină încredere în tine însuți și mai ales în asemenea locuri. Ce vă lipsește de nu aveți încredere ? Cine s-o mai aibă dacă nici dumneavoastră, copilul meu ? Sînteți atît de drăguț ! Îmi spunea toate astea cu o voce atît de sinceră, atît de mîngîietoare, încît începusem să prind gust pentru blîndețea ei, cînd auzirăm o trăsură intrînd în curte.

— Iată că sosește cineva, spuse ea, lipiți-vă scrisoarea, frumosul meu băiat, veți reveni curînd să mă vedeți ?

— De cum voi duce scrisoarea, doamnă !

— Adio deci, îmi spuse întinzîndu-mi mîna, pe care o sărutam cu toată plăcerea. O, asta, altă dată, fiți deci convins că vă iubesc. Îmi pare rău că nu am dat ordin să se spună că nu sînt acasă. Astfel poate n-aș fi ieșit, și am fi petrecut restul zilei împreună, dar ne vom revedea. Vă aștept. Să nu lipsiți !

— La ce oră e mai nimerit, doamnă, dacă voiți a-mi spune ?

— Cînd vrei ! Dimineața, seara, orice oră e bună, dar mai sigur mă găsești dimineața. Adio, marele meu brunet (mi-o spuse trecîndu-mi mîna pe sub bărbie).Îți recomand ca pe viitor să ai încredere în mine.

Abia terminase de vorbit, cînd au venit să o anunțe că trei persoane se aflau în camera ei.

M-am retras în timp ce ea trecea dincolo.

Treburile mele, după cum vedeți, mergeau pe un făgaș destul de bun. Ce repede se petreceau toate ! Eram amețit. Închipuiți-vă un tînăr bădăran, ca mine, care, în două zile, devenise soțul unei fete bogate și iubitul a două doamne de condiție. Totul se petrecuse după schimbarea hainelor mele. Acest titlu de *domn*, cu care m-am trezit onorat, eu, care mă numeam Jacob acum zece-douăsprezece zile, tachinările drăgăstoase ale celor două doamne

şi mai ales acea artă fermecătoare, deşi necurată, pe care o folosise doamna de Ferval spre a mă seduce : acea gambă atît de bine strunjită, atît de superbă, pe care o privisem atît, mîinile acelea frumoase, aşa de albe, pe care le lăsa în voia mea cu atîta drăgălăşenie, privirile pline de dulceaţă şi aerul pe care îl respiri în mijlocul tuturor acestora : iată cîte lucruri în stare să-mi moaie gîndul şi sufletul. Iată ce şcoală a moliciunii, a voluptăţii, a corupţiei şi prin urmare a simţămintelor, pentru că sufletul se realizează pe măsură ce se strică. Mai eram şi într-un vîrtej de deşertăciuni atît de măgulitoare, descopeream ceva atît de rar, nu gustasem încă atît de gingaş plăcerea de a trăi ; din ziua aceea am devenit de nerecunoscut, atîta educaţie şi experienţă căpătasem.

Aşadar mă întorceam acasă, pierdut în deşertăciuni, am mai spus, dar vanitatea mă făcea să fiu vesel şi nu îngîmfat şi ridicol. Amorul meu propriu a fost totdeauna sociabil. Nu sînt niciodată mai blînd, nici mai îngăduitor ca atunci cînd mă preţuiesc şi nici o îndoială nu mă tulbură. Fiecare îşi are caracterul său. Eu cu al meu. Doamna de la Vallée nu mă văzuse niciodată atît de drăgăstos şi de amabil, cum am fost la înapoiere.

Era tîrziu. Mă aşteptau la masă. Vă reamintesc că reţinusem la cină pe gazda noastră, pe fiica ei şi persoanele pe care le folosisem ca martori la căsătorie. Nu vă pot spune cîtă prietenie le-am arătat comesenilor, cu cîtă graţie îi îndemnam să fie veseli. Cei doi martori erau cam greoi şi mă găsiră atît de zglobiu în comparaţie cu ei, aş spune atît de galant în purtări, că le impuneam şi, în ciuda veseliei la care îi invitam, nu s-au obişnuit cu mine decît cu discreţie. O uimeam chiar şi pe doamna d'Alain, care, aşa cumătră cum era, era mai atentă ca de obicei la ceea ce spunea. Lauda mea era mereu refrenul conversaţiei. Laudă pe care încercau să mi-o întoarcă cu cît mai multă politeţe, încît am simţit că manierele mele le măriseră consideraţia pentru mine. Probabil că le căpătasem în urma discuţiei cu cele două doamne, aducînd de acolo un nu ştiu ce aer distins pe care nu-l aveam de obicei.

Ce-i drept, eu însumi mă simţeam cu totul altul şi, privindu-mi comesenii, îmi spuneam cam aşa : „Sînt oameni buni, dar nu pe măsura mea. Oricum, trebuie să mă împac cu ei acum."

Trec peste ce s-a spus cît ne-am întreţinut. Fata îmi arunca ades priviri. I-am distrat pe toţi, dar observam că sînt şi respectat puţin. I-am părut atît de fermecător doamnei de la Vallée că, de nerăbdare să mă vadă între patru ochi, se uită la ceas de cîteva ori, îmi spuse cît era ora, pentru a-i pofti politicos pe comeseni să se retragă. În sfîrşit s-au ridicat, ne-am îmbrăţişat, toată lumea a plecat, s-a strîns masa şi am rămas singuri : doamna de la Vallée şi cu mine. Atunci, fără alt compliment, sub pretextul unei mici oboseli, pioasa mea soţie se întinse în pat şi-mi spuse :

— Să ne culcăm, fiul meu, e tîrziu, ceea ce vroia să însemne : „Culcă-te pentru că te iubesc". Am înţeles-o întocmai şi m-am culcat bucuros, pentru că şi eu o iubeam. Era încă drăguţă şi avea o înfăţişare atrăgătoare, am spus-o chiar de la începutul acestei povestiri. În afară de asta, aveam sufletul plin de atîtea imagini duioase, îmi dăduseră ghes inimii în atîtea feluri, mi se făcuse atîta curte în ziua aceea, că mă aduseseră în stare de a fi îndrăgostit şi eu, la rîndu-mi. La asta se adăuga comoditatea de a avea cu mine o persoană care nu cerea decît să mă asculte, şi aceea era doamna de la Vallée, ceea ce e încă un motiv care angajează.

Voiam, dezbrăcîndu-mă, să-i dau socoteală de ziua ce trecuse. I-am vorbit de planurile pe care doamna de Ferval le urzise pentru mine, de sosirea doamnei de Fécour la ea, de scrisoarea pe care mi-o dăduse, de călătoria pe care o voi face mîine la Versailles, ca să duc scrisoarea. Iroseam timpul : oricît interes avea doamna de la Vallée pentru tot ce mă privea, nimic din ce i-am spus nu i-a trezit atenţia Nu i-am putut smulge decît monosilabe :

— Da, da, foarte bine, cu atît mai bine, şi apoi : Vino, vino, vom vorbi de-asta aici.

Am venit şi adio povestire, am uitat să o mai zic, şi draga mea soţie nu mi-a adus aminte. Ce de drăgălăşenii

curate și fierbinți nu mi-a spus ! S-a văzut deja felul simțămintelor ei. Tot ce voi adăuga e că nici o femeie evlavioasă n-a folosit cu atîta pasiune privilegiul de a-și arăta iubirea castă. Am trăit clipa cînd a spus : „Ce plăcere să-l lipsești pe diavol de drepturi și să te poți simți la fel de bine ca păcătoșii, fără a păcătui !"

În sfîrșit, am adormit amîndoi și abia dimineața, la ora opt, mi-am continuat povestirea din ajun. Ea lăudă foarte bunele intenții ale doamnei de Ferval și-l rugă pe Dumnezeu să o răsplătească ca și pe doamna de Fécour.

Apoi ne-am sculat și am ieșit împreună. Și, în timp ce eu mă îndreptam spre Versailles, ea se duse să asculte liturghia pentru reușita călătoriei mele.

M-am dus deci la locul de unde se iau trăsuri. Am găsit una de patru locuri, din care trei erau deja ocupate. L-am ocupat pe-al patrulea. Aveam ca tovarăși de călătorie : un ofițer bătrîn, om de bun-simț, cu o figură respectabilă, foarte simplu și foarte liniștit ca fel de-a fi ; unul înalt, uscățiv și descărnat, care părea neliniștit, avea ochi mici, negri și arzători, despre care am aflat curînd că era pricinaș într-un proces, și ocupația i se potrivea cum nu se poate mai bine cu figura. Cu acești domni mai era un tînăr cu un chip destul de frumos. Ofițerul și cu el se priveau ca niște oameni care s-au mai cunoscut cîndva, dar nu mai țineau minte unde. S-au recunoscut în cele din urmă și și-au amintit că mîncaseră împreună. Cum nu aveam de-a face cu de-alde doamna d'Alain, nici cu femei care să mă iubească, îmi supravegheam limbajul și încercam să nu spun nimic care să sune a fiu de fermier. Astfel că vorbeam cumpătat și mă mulțumeam să-mi îndrept atenția spre ceea ce se spunea. Aproape nu se observă că un om nu scoate o vorbă cînd ascultă atent, fiindcă toți își închipuie, cel puțin, că va vorbi. A ști să asculți înseamnă aproape să răspunzi.

Din vreme în vreme spuneam un : „da", „fără îndoială", „sigur că nu", „aveți dreptate", potrivit părerii pe care o deslușeam ca generală.

Ofițerul, cavaler de Saint-Louis, era cel care vorbea cel mai mult. Aerul de războinic cinstit ce-l avea, vîrsta, purtarea deschisă și plăcută, l-au domesticit pe nesim-

ţite pe cel plecat la un proces, dealtfel destul de tăcut şi care mai mult visa decît vorbea. Nu ştiu prin ce întîmplare, ofiţerul vorbea tînărului despre o femeie care depunea mărturie împotriva soţului şi care voia să se despartă de el. Acest subiect l-a interesat pe pricinaşul nostru care, după ce l-a scrutat de două-trei ori pe ofiţer, şi, după ce a prins, pare-se, prietenie pentru el, se amestecă în vorbă şi o făcu cu atîta însufleţire încît, din vorbă în vorbă, din ocară în ocară, contra femeilor, a mărturisit pe nesimţite că el era în situaţia omului despre care se întreţinuseră, şi că şi el va pleda împotriva soţiei. După această mărturisire nu se mai vorbi de cazul acesta, ca să se vorbească de cel prezent. Şi pe bună dreptate. Cea de-a doua situaţie era mai interesantă ca prima şi, ca să zic aşa, se prefera originalul unei simple copii.

— Ah, domnule, sînteţi în proces cu soţia dumneavoastră, îi vorbi tînărul. Asta e rău. E o situaţie tristă pentru un om galant. Ei, şi de ce v-aţi certat ?

— Cum de ce ? răspunse celălalt. E oare atît de greu să te cerţi cu soţia ? Să-i fii soţ, înseamnă să te afli deja în proces statornic cu ea. Orice soţ e pricinaş, domnule, sau se apără sau atacă. Uneori procesul nu trece pragul casei, alteori izbucneşte. Al meu a izbucnit.

— N-am vrut niciodată să mă însor, spuse atunci ofiţerul. Nu ştiu dacă am făcut bine sau rău, dar pînă acum nu m-am căit.

— Ce fericit sînteţi ! îi vorbi celălalt. Aş vrea să fiu în locul dumneavoastră. Şi eu îmi făgăduisem să rămîn flăcău. Rezistasem chiar la multe ispite care meritau mai mult să mă îmbrobodească decît cea în care am căzut. Nu înţeleg ! Nu ştiu cum de s-a-ntîmplat. Eram îndrăgostit doar niţel. Mai puţin decît pe jumătate decît fusesem altădată. Totuşi m-am însurat...

— Desigur că persoana era bogată... grăi tînărul.

— Nu, nu mai bogată decît alta, şi nici măcar prea tînără. Era o fată mare de treizeci şi doi, treizeci şi trei de ani. Eu aveam patruzeci. Pledam împotriva unui oarecare nepot de-al meu, mare scandalagiu, cu care nu am isprăvit şi pe care îl voi distruge ca pe un pungaş ce e, chiar de-o trebui să-mi prăpădesc ultimul sfanţ.

Dar asta e altă poveste, pe care am să v-o zic de ne va mai rămîne timp. Dracul (vorbesc de nevastă-mea) era rubedenie cu unul din judecătorii mei. O cunoşteam, m-am dus s-o rog să stăruie pe lîngă judecător pentru mine. Şi cum o vizită aduce alta, i-am tot făcut, şi-atît de des, că la sfîrşit o vedeam zilnic, fără să ştiu de ce, poate din obişnuinţă. Familiile noastre s-au înţeles ; ea poseda averea de care aveam nevoie. S-a dus vestea că o s-o iau de nevastă. Am rîs amîndoi de zvonul ăsta.

„Ar trebui, oricum, să ne vedem mai puţin, pentru a face să înceteze zvonurile. Pînă la urmă se vor spune şi lucruri mai urîte", mi-a spus rîzînd.

„Şi de ce ?" am întrebat. „Am chef să te iubesc, ce zici de-asta ? Îţi place ?" Nu mi-a răspuns nici da, nici ba.

M-am întors a doua zi, făcînd mereu haz de acest amor despre care ziceam, într-o doară, că vreau să cad în mrejele lui şi în care, cred eu, mă şi prinsesem ori el pusese stăpînire pe mine, fără să-mi dau seama, pe nesimţite. Nu-i spusesem niciodată : „Te iubesc". N-am mai văzut aşa dragoste nenorocită iscată pe nevestite, din obişnuinţă, şi care mă scoate din sărite ori de cîte ori mă gîndesc la ea. Aventura asta a mea îmi stă în gît. Închipuiţi-vă că cincisprezece zile după aceea, un văduv foarte la largul lui, mai în vîrstă ca mine, se trezi să o curteze pe frumoasa mea, pe care o numesc frumoasă în glumă, pentru că există o sută de mii de figuri ca a ei, pe care nu le iei în seamă. În afara ochilor mari, de mironosiţă, pe care îi are, şi care totuşi nu-s atît de frumoşi pe cît par, posedă o înfăţişare destul de comună, fără altă calitate decît o carnaţie albă. Omul de care vă vorbesc nu mi-a plăcut. Îl găseam mereu la ea şi asta mă indispunea. Nu eram niciodată de părerea lui şi i-o tăiam de fiecare dată cu încîntare. Există oameni pe care nu-i poţi înghiţi şi el era unul dintr-ăştia, îmi repugna. Atîta pricepeam. Dar mă înşelam. De fapt eram gelos. S-ar fi zis că omul ăsta se plictisise de văduvie, vorbea de dragoste şi-apoi de căsătorie. Am ştiut toate astea şi l-am urît mai mult, cu din ce în ce mai mare temei. „Vrei să te măriţi cu ăsta ?" am întrebat-o pe fată.

„Părinții și prietenii mă îndeamnă", mi-a răspuns. „El mă îmboldește, iar eu nu știu ce să fac, nu m-am hotărît încă la nimic. Ce mă sfătuiești ?" „Eu, nimic, i-am spus întristîndu-mă, ești stăpînă pe faptele tale. Mărită-te, domnișoară, mărită-te dacă ai chef !"

„Ei, Doamne-Dumnezeule, domnule, îmi zise părăsindu-mă, cum îmi vorbești ! Dacă nu-ți pasă de oameni, cel puțin abține-te să le-o spui." „Zău, domnișoară, dumneata ești cea care nu te sinchisești de oameni !"

După cum vedeți o declarație de dragoste plină de haz. Totuși, cea mai puternică pe care i-am făcut-o. Mi-a scăpat fără să mă gîndesc. După care m-am întors acasă, dus pe gînduri. Unul din prietenii mei veni spre seară să mă vadă.

„Știi, mîine se mărită domnișoara cutare cu domnul de... Vin de la ea. Toate rudele sînt strînse acum acolo. Ea nu pare prea grăbită. Am găsit-o chiar tristă. Nu cumva ești tu de vină ?"

„Cum, am strigat fără să-i răspund la întrebare, e vorba de cununie ? Ei, bine, prietene, cred c-o iubesc ! M-aș însura cu ea la fel de bine ca oricare. Din tot sufletul țin să împiedic căsătoria ei cu altul." „Ei, bine, îmi zise el, nu mai e timp de pierdut. Aleargă la ea. Vezi ce-ți spune." „Poate că lucrurile au înaintat prea mult", am zis vădit mișcat. „Ai bunătatea, du-te și vorbește-i pentru mine, mi-ai face o mare bucurie", am adăugat rușinat ca un năvod.

„Cu plăcere", mi-a spus, „așteaptă-mă aici, mă duc chiar acum și mă întorc numaidecît cu răspunsul". S-a dus deci, i-a spus că o iubesc și că ceream întîietate asupra celuilalt.

„El ?" a răspuns ea, „ce comic. A ținut secret și față de mine ! Spuneți-i să vină și vom vedea."

La acest răspuns, adus de prietenul meu, am alergat. Ea trecu într-o cameră separată, unde i-am vorbit.

„Ce tot îmi îndrugă prietenul tău ?" îmi spuse cu ochii ei mari, destul de drăgăstoși. „Te-ai gîndit la mine ?"

„Da, așa e !" i-am răspuns descumpănit.

„De ce nu mi-ai spus ?" m-a întrebat ea.

„Cum să fac acum ? M-ai pus într-o încurcătură..."

I-am luat mîna într-a mea. „Eşti un om ciudat !", adăugă.

„Nu zău", i-am spus, „nu preţuiesc eu mai mult decît celălalt ?"

„Din fericire, tocmai pleacă", zise ea. „Dealtfel s-a ivit o mică chichiţă la contract şi trebuie să vedem dacă nu am putea profita de ea. Dincolo nu mai sînt decît părinţii mei. Hai la ei !"

Am urmat-o. Am vorbit cu părinţii pe care i-am convins.

Domnişoara încuviinţă.

Cineva dintre cei de faţă propuse să trimitem după notar, pentru a încheia imediat căsătoria cu mine.

Nu puteam spune nu. Repede, repede, au plecat. Notarul a fost adus. Mi se învîrtea capul de iureşul în care se petreceau toate. M-au sucit cum au vrut. Căzusem în laţ. Am semnat, a iscălit şi apoi dispensele de strigări.

Printre toate astea nici un cuvinţel de dragoste.

M-am însurat cu ea. O zi după nuntă am rămas încremenit : eram însurat. Cu cine ? Cel puţin cu o femeie cu scaun la cap, îmi spuneam. Pe legea mea, înţeleaptă ? Bine o mai cunoşteam ! Dacă aţi şti ce a ajuns după trei luni fata asta pe care o credeam cu atîta bun-simţ ! O bigotă posomorîtă. Serioasă, deşi flecară, fiindcă defăima tot ce spuneam şi făceam. Ce mai, o nebună serioasă, care nu-mi mai arată decît o faţă prelungă şi severă. Care se împăuna cu trista deşertăciune de a trăi claustrată, deloc spre folosul casei pe care o lăsa în paragină. I se părea că grija pentru gospodărie o înjoseşte. Alunecă într-o credincioşie vulgară şi goală. Stătea acasă doar ca să-şi petreacă viaţa într-o trîndăvie melancolică. Ca să-şi vadă doar de cetania ei într-o chilioară din care nu ieşea decît cu o tristeţe smerită şi afectată pe chip, ca şi cum ar fi fost un merit dinaintea lui Dumnezeu să aibă o astfel de mutră. Şi-apoi doamna se apuca să discute probleme religioase. Îşi avea sentimentele ei, vorbea de dogme, era o teoloagă. Aş fi lăsat-o în voia ei dacă n-ar fi fost decît asta, dar teoloaga era supărăcioasă şi incomodă. Dacă îmi reţineam un prieten la masă, doamna nu voia să mănînce cu un profan. Era rău dispusă şi mînca singură în chilia în care cerea iertare

Domnului, pentru purtarea mea destrăbălată. Trebuia să fii călugăr, sau cel puțin preot sau cucernic ca ea, ca să-i stai alături la masă. Aveam mai totdeauna invitați la masă vreun potcap ori vreo sutană. Nu spun că nu erau oameni cumsecade, dar ăștia nu sînt făcuți a fi prieteni cu oameni la locul lor ca de-alde noi. Casa mea nu era nici mînăstire nici biserică, iar masa n-o aveam în arhondărie. Ceea ce mă scotea din sărite era că pentru acești slujitori ai Domnului, nimic nu părea destul de gustos, în timp ce eu serveam o mîncare proastă cu prietenii mei lumești și păcătoși. Ei, Doamne, la din ăștia nu găsești nici bun simț, nici morală.[1] Ei bine, domnilor, v-am spus o grămadă de lucruri, dar mi-o făcusem cu mîna mea. îmi place liniștea, și să nu fi fost un băiat de prăvălie...

— Un băiat de prăvălie, exclamă tînărul întrerupîndu-l. Ce mai e și asta !

— Da, spuse cel ce povestise tărășenia. Am ajuns gelos pe el, și Dumnezeu a voit să greșesc. Prietenii soției mi-au luat gelozia drept răutate și calomnie, și m-au privit ca pe un ticălos care a putut bănui de înșelăciune o femeie atît de virtuoasă, o femeie care nu intră decît în biserică, căreia nu-i place decît rugăciunile, liturghia și mîntuirea sufletului. Toate lucruri minunate, orice s-ar zice !

Tot ce știu e că acest băiat de prăvălie de care aveam nevoie pentru treburile mele era fiul unei slujnice din casa răposatei mamei sale, un nătăfleț, pe care-l țineam din milă, pe deasupra băiat frumos și care avea înfățișarea unui predestinat, după cîte se zicea. Acest băiat, zic, făcea de obicei comisioanele nevesti-mi, se ducea să afle cum se simțea cutare popă, cutare maică, domnul acela, domnul acesta, unul preot, altul protopop, altul vlădică sau simplu enoriaș. Apoi venea să-i aducă răspunsul și intra în iatacul ei. Vorbea cu ea acolo. Îi plasa un tablou, o iconiță, o răcliță cu moaște, îi aducea cărți, uneori i le citea. Asta mă neliniștea, înjuram din cînd

[1] Această schiță a unei cucernice și a prietenilor ei va fi reluată și dezvoltată pe larg de continuatorul anonim al lui Marivaux în partea a șasea. (Nota ed. fr.).

în cînd. „Ce ți-e cu pioșenia asta ciudată !“ îmi ziceam. „Ce-i cu sfînta asta care are de-a face cu băiatul meu de prăvălie ?“ Altfel, legătura dintre ea și mine era înălțătoare ! Doamna zicea că-s crucea, suferința ei. Eu îi spuneam cum îmi venea la gură, nu alegeam. Băiatul de prăvălie mă necăjea, nu mă puteam deprinde cu el. Îl trimiteam ceva mai departe ? Îl oboseam. „În realitate“, spunea ea cu o milă care cred că nu-i va servi la mîntuirea sufletului, „în realitate o să-l ucidă pe bietul băiat“. Animalul acesta căzu bolnav. A doua zi febra mă cuprinse și pe mine. Nu mi-a fost deloc bine. Pe mine mă îngrijeau slugile. Doamna se-ngrijea de mojic.

„Domnul e stăpînul“, spunea ea, „n-are decît să poruncească și are tot ce-i trebuie. Pe băiatul ăsta cine să-l îngrijească dacă-l părăsesc ?“ Așadar de milă mă lăsa în plata Domnului. Neobrăzarea ei mi-a salvat poate viața. Am fost atît de indignat, încît m-am vindecat de furie. Și de cum m-am pus pe picioare, primul semn de convalescență a fost să zvîrl pe ușă, afară, obiectul milei nevesti-mi. L-am trimis să se întremeze la mama dracului. Cucernica mea dîrdîia de turbare și veni furioasă să-mi ceară socoteală. „Îți înțeleg motivul“, mi-a spus. „Mă insulți, domnule, nevrednicia bănuielilor tale e vizibilă. Dumnezeu mă va răzbuna, domnule, Dumnezeu mă va răzbuna !“ Am primit prost prezicerile ei. Mi le făcuse ca o apucată, i-am răspuns aproape cu brutalitate. „Mii de draci“, i-am răspuns, „n-o să mă certe Dumnezeu pentru plecarea acestei pușlamale. Hai, te cară cu evlavia asta în doi peri. Nu mă scoate din pepeni. Lasă-mă-n pace !“ Ce-a făcut ! Aveam o slujnică destul de drăguță, copil foarte bun, care nu-i plăcea doamnei pentru că era, cred, mai tînără și mai frumoasă ca ea și de care eram destul de mulțumit. Fără ea, poate aș fi murit cît timp am fost bolnav. Biata fată mă mîngîia uneori de ciudățeniile neveste-mi și mă domolea cînd eram înfuriat, ceea ce mă făcea să o sprijin și să am multă bunăvoință față de ea. O păstrasem chiar pentru că era înțelegătoare și mi-era foarte folositoare.

Ori, nevastă-mea, după ce am prînzit, a chemat-o la ea, a folosit nu știu ce pretext pentru ca s-o dojenească și a pălmuit-o pentru nu știu ce răspuns. I-a imputat

bunătatea ce i-o arătam și a izgonit-o. Nanette (așa o chema pe fată) veni să-și ia rămas-bun de la mine. Plîngînd în hohote, îmi vorbi despre ce i se întîmplase și despre palma primită. Mi-am dat seama că totul nu era decît răutate răzbunătoare și i-am spus : „Las-o în pace, tu rămîi aici, Nanette ! De restul mă îngrijesc eu.“ Nevastă-mea izbucni, nu mai voi s-o vadă. Eu mă țineam tare. Trebuie să fii stăpîn în casa ta, mai ales cînd ai motive. Rezistența mea nu a îndulcit asprimea relațiilor noastre. Ne mai vorbeam uneori, doar ca să ne certăm. Veți afla, dacă vreți, că-mi luasem alt băiat de prăvălie, care-i făcea silă neveste-mi. Nu-l putea suferi. Îl hărțuia din nimic, ca să mă supere. Dar el nu se sinchisea. Îi spusesem să n-o bage în seamă. Îmi urma întocmai sfaturile și n-o asculta. După cîteva zile am înțeles că soția voia să mă scoată din sărite.

„Dumnezeu s-o milui de mine, poate, și bruta aceea m-o lovi“, zicea despre mine. Fusesem încunoștințat : „O, ba nu, i-am zis. Nu vă așteptați la asta ! Fiți sigură că nu vă voi face plăcerea. De jigniri veți avea parte, n-au să vă lipsească, mă prind, dar numai atît.“ Prinsoarea mi-a purtat ghinion. Nu trebuie să bagi mîna în foc niciodată. În ciuda hotărîrilor mele lăudabile, într-o zi m-a exasperat într-atît și mi-a dat, smerită, atîtea bobîrnace, că pînă la urmă diavolul m-a ispitit așa de bine că, în amintirea obrăzniciilor și a palmei pe care i-o dăduse Nanettei din pricina mea, mi-am ieșit din fire și i-am scăpat una de față cu martori, prieteni de-ai ei. A-ntins-o ca un fulger. A plecat de îndată și m-a dat în judecată. De-atunci ne judecăm spre marele meu regret, fiindcă această persoană sfîntă, în ciuda băiatului de prăvălie pe care i l-am pus în cîrcă și pe care a trebuit să-l citez, ar putea cîștiga procesul, dacă nu-mi găsesc prieteni influenți. Tocmai mă duc să-i caut la Versailles.

— Scatoalca ce i-ați dat-o mă face să mă neliniștesc pentru dumneavoastră, i-a spus tînărul nostru, după ce s-a sfîrșit povestirea. Mi-e teamă că va dăuna cauzei dumitale. E adevărat că despre acel băiat de prăvălie nu am o părere mai bună decît dumneavoastră. Într-adevăr,

vă înțeleg frămîntarea, dar e o problemă de conștiință pe care nu o veți putea scoate în evidență. Nenorocita asta de palmă a avut însă martori.

— Încetișor, domnule, răspunse celălalt, cu aer necăjit, să lăsăm, dacă vreți, reflecțiile asupra băiatului de prăvălie, le voi face singur, fără să le mai facă altcineva. Acum palma i-am dat-o, dată rămîne, îmi pare însă rău că i-am tras doar una, că de rest, s-o lăsăm baltă acu ! Poate că nu-i atît de rău cît bine în chestia asta cu băiatul de prăvălie ! Am motivele mele să-mi cer dreptate. Băiatul era un prostănac. Nevastă-mea l-a putut iubi fără să-și dea nici ea seama, și să-l supere pe Dumnezeu, în fond fără ca eu să fi pierdut ceva. Într-un cuvînt, bine sau rău, dacă eu spun că e bine, e bine s-o spun.

— Fără îndoială, zise ofițerul pentru a-l liniști. Îl poți crede pe-un soț amărît ? Atît de ușor se poate înșela. Eu însumi, din povestirea pe care mi-ați făcut-o, nu văd decît o femeie nesociabilă și mizantropă, și-atîta tot.

— Hai, să schimbăm vorba și să vedem puțin ce-au de gînd să facă la Versailles cei doi tineri, adăugă el, adresîndu-se tînărului și mie. Dumneavoastră, domnule, care abia ați ieșit din colegiu, îmi spuse, mergeți acolo, cred, numai ca să vă distrați sau din curiozitate...

— Nici pentru una, nici pentru alta, i-am răspuns, mă duc să cer un serviciu unuia care se ocupă cu afaceri.

— Dacă bărbații vă refuză, adresați-vă femeilor, glumi el.

— Dar dumneavoastră, domnule (îi vorbi tînărului), mergeți cu treabă acolo ?

— Mă duc la unul mare, căruia i-am dat ultima dată o carte apărută de curînd, și-al cărui autor sînt. [1]

— A, da ! exclamă ofițerul. E cartea de care vorbeam deunăzi, cînd am prînzit împreună ?

— Chiar aceea, răspunse tînărul. Ați citit-o, domnule ? adăugă.

— Da, i-am înapoiat-o ieri prietenului care mi-o împrumutase, spuse ofițerul.

---

[1] Acest personaj e Crébillon-fiul, născut în 1707, care avea atunci 27 ani. Opera e *Tanzai și Néadarné*, care l-a făcut să ajungă la Bastilia. (Nota ed. fr.).

— Ei bine, domnule, vă rog să-mi spuneți cum vi se pare, continuă tînărul.

— La ce vă folosește opinia mea ? întrebă ofițerul. N-ar schimba nimic !

— Totuși, vorbi celălalt stăruind. cum o găsiți ?

— În realitate, domnule, grăi ofițerul, nu știu ce să vă spun. Nu sînt în stare s-o judec. nu e o carte pentru mine, eu sînt prea bătrîn.

— Cum prea bătrîn ! strigă tînărul.

— Da. cred că e plăcut s-o citești în plină tinerețe. La vîrsta asta totul e bun. nu vrei decît să rîzi și ești lacom de bucurie. O iei cum o găsești. Dar noi, moșnegii ăștia, sîntem puțin mai pretențioși. Semănăm la asta cu acei pofticioși dezgustați pe care mîncărurile grosolane nu-i ispitesc și pe care nu-i faci să mănînce decît dindu-le lucruri fine, alese. Dealtfel, nu am putut desluși țelul cărții dumneavoastră. Nu știu ce țintește, care-i e scopul. S-ar zice că nu v-ați ostenit să căutați ideile, ci ați așternut toate imaginile care v-au venit, ceea ce e altceva. În primul caz, lucrezi, înlături, alegi. În al doilea, iei ceea ce îți iese în față, oricît de străin ar fi, fiindcă totdeauna ți se ivește ceva. Cugetul îți furnizează, cred, totdeauna ceva, bun sau rău. În rest, dacă lucrurile pur și simplu extraordinare sînt interesante, dacă sînt nostime din cauză că sînt libere, cartea dumneavoastră trebuie să placă nu minții, ci simțurilor. Cred însă că ați făcut și greșeli din lipsă de experiență, fără a mai socoti că nu e mare merit să trezești curiozitate în acest ultim mod. Îmi păreți a avea destulă inteligență pentru a reusi pe alte căi. În general, să speri a-i mișca pe cititori în felul acesta înseamnă a nu-i cunoaște. E adevărat, domnule, sîntem libertini de la natură, sau, mai bine-zis, corupți. Dar într-ale spiritului nu trebuie s-o luăm chiar așa. Nici să ne așezăm de la bun început pe această treaptă. Cititorul vrea să fie cruțat. Dumneavoastră, autorul, vreți să folosiți corupția lui în interesul vostru ? Luați-o domol cel puțin, faceți-o accesibilă, nu mergeți pînă la capăt. Cititorului îi plac libertățile, dar nu cele extreme, cele excesive ; acestea nu sînt acceptate decît în realitate. Asta fiindcă realitatea îndulcește nerușinarea.

Aici e locul lor și le suportăm pentru că aici sîntem mai oameni decît oriunde, dar nu într-o carte, unde apar banale, murdare și respingătoare, din cauza nepotrivirii lor cu starea de liniște a cititorului. E adevărat că și cititorul e om, dar atunci e un om în repaus, care are gust, e delicat, care așteaptă să-l faci să rîdă, care vrea să-l desfeți, dar cinstit, pe ocolite și cu decență. Tot ce spun nu înseamnă că în cartea dumneavoastră nu sînt lucruri frumoase. Am observat, într-adevăr, multe. În privința stilului, nu-l găsesc rău deloc, cu excepția unor fraze prea lungi, lăbărțate și neclare, încîlcite pe-alocuri. Asta s-ar zice că vine din aceea că nu v-ați limpezit destul ideile sau că nu le-ați așezat într-o oarecare ordine. Dar dumneavoastră abia începeți, domnule, și acesta e un mic defect de care vă veți dezbăra scriind, la fel ca și cel de a-i defăima pe alții. Mai ales de a-i critica pe tonul acela ușuratic și în bătaie de joc, pe care ați încercat să-l aveți, și cu acea încredere de care veți rîde singur, sau pe care v-o veți reproșa singur, cînd veți fi puțin mai filosof și cînd veți fi dobîndit o gîndire mai coaptă și mai vrednică de dumneavoastră. Veți avea mai multă minte decît aveți ; eu, cel puțin, am văzut la dumneavoastră lucruri care o prevestesc.[1] Nici dumneavoastră nu veți face mult caz de mintea pe care ați avut-o pînă acum. Abia de veți face caz de cea pe care o putem avea. Iată, cel puțin cum am auzit spunîndu-se că sînt cei care au scris mai mult. Nu vă vorbesc decît de critica legată de cea pe care am văzut-o în cartea dumneavoastră și care îl privește pe unul din comesenii (îl numi) care era la noi în ziua cînd am prînzit împreună. Vă mărturisesc că m-a mirat că ați folosit din plin cincizeci sau șaizeci de pagini din lucrarea dumneavoastră împotriva lui. De fapt, din dragoste pentru dumneavoastră, aș fi voit să nu existe aceste pagini. Dar iată că am terminat. Mi-ați cerut părerea, v-am spus-o ca un om care vă recunoaște talentul și care dorește să vă vadă într-o zi obiectul atîtor critici cîte i s-au făcut celui des-

[1] Scrisorile marchizei de M. către contele de R. apărute cu doi ani înainte de *Tanzai și Néadarné* nu sînt deloc proaste. (Nota ed. fr.)

pre care vorbim. Poate că atunci veţi părea, cel puţin, un om de oarecare valoare. [1]

Iată cum a încheiat ofiţerul, şi reproduc vorbirea lui aproape exact cum am înţeles-o atunci.

Trăsura noastră se opri. Am coborît şi ne-am despărţit. Nu era încă amiaza şi mă grăbeam să-i înmînez scrisoarea domnului de Fécour, a cărui locuinţă nu mi-a fost greu s-o aflu. Era un om de afaceri destul de mare şi foarte cunoscut de miniştri. A trebuit să trec prin mai multe curţi pentru a ajunge la el şi, în sfîrşit, am fost introdus într-un cabinet mare, unde l-am găsit într-o societate destul de numeroasă.

Domnul de Fécour putea să aibă cincizeci şi cinci, şaizeci de ani. Un om destul de solid, nu prea gras, foarte oacheş la faţă, serios nu chiar pînă la a te îngheţa, pentru că seriozitatea îi era naturală şi era o trăsătură caracteristică a sufletului său. Mai mult te umilea decît te îngheţa. Avea un aer trufaş şi superior care-i venea din ideea pe care şi-o făcuse despre importanţa sa şi pe care voia s-o impună respectului altora.

Oamenii care se apropie de noi simt mai mult sau mai puţin confuz aceste deosebiri. Ne pricepem atît de bine în materie de orgoliu, încît nimeni nu şi-l poate ascunde pe-al său. Uneori e primul lucru pe care îl vezi, chiar fără să te gîndeşti la asta, cînd te apropii de-un necunoscut.

Oricum ar fi, asta e impresia pe care mi-a făcut-o domnul de Fécour. Înaintam spre el cu un aer foarte umil. Scria o scrisoare, cred, în timp ce cei de faţă vorbeau. I-am adus salutul meu cu acea emoţie pe care o ai cînd eşti un personaj neînsemnat şi vii să ceri o favoare cuiva important, care nici nu te ajută, nici nu te încurajează, care nici măcar nu te priveşte, fiindcă

[1] E greu să dai o lecţie pe un ton mai ferm şi mai demn decît o face aici Marivaux. Toată critica sa la *Tanzai şi Néadarné* e excelentă. El reproşează pe bună dreptate romanului lui Crébillon bizareria gratuită, necuviinţele stîngace şi grosolane, stilul ades deslînat şi neclar. Nu ne putem împiedica a crede că Crébillon a fost sensibil la aceste critici, pentru că aceste defecte sînt corectate în operele următoare, exact în sensul pe care îl arată Marivaux. (Nota ed. fr.)

domnul de Fécour asculta tot ce-i spuneam, fără a arunca o privire spre mine.

Ţineam în mînă scrisoarea pe care i-am întins-o şi pe care n-o lua. Lipsa lui de atenţie mă punea într-o situaţie caraghioasă şi din care nu ştiam cum să ies. Mai erau şi ceilalţi, de care v-am spus, şi care mă priveau. Erau trei sau patru domni, şi printre ei nu era unul cu o înfăţişare care să mă reconforteze. Aveau nişte figuri nu măreţe, ci prospere, în faţa cărora a mea era nespus de măruntă, cu toată căptuşeala mea de mătase ! Toţi dealtfel erau oameni în vîrstă, în timp ce eu nu aveam decît optsprezece ani, ceea ce nu era un lucru chiar aşa de puţin important, cum s-ar crede. Să fi văzut cu ce aer mă cercetau, aţi fi zis că tinereţea mea era încă un motiv de buimăceală pentru mine. Ce mai vrea şi puşlamaua asta cu scrisoarea lui ? păreau să-mi spună privirile lor prea deschise şi îndrăzneţe, pline de o curiozitate neobrăzată.

Astfel stăteam acolo ca un actor mărunt, care le prilejuia un moment de distracţie şi se amuzau dispreţuindu-mă în treacăt. Unul mă examina cu trufie din colţul lui. Altul se plimba prin cabinetul nou, cu mîinile la spate, se oprea uneori lîngă domnul de Fécour, care continua să scrie, şi apoi se apuca să mă măsoare pe-ndelete şi în toată voia.

Închipuiţi-vă ţinuta pe care o aveam !

Altul, cu un aer gînditor şi preocupat, îşi aţintea ochii asupra mea, ca pe-o mobilă sau pe-un perete, cu aerul unuia care nu sesizează ce vede. Acesta, pentru care nu existam, mă tulbura tot atît cît cel pentru care abia însemnam ceva. Simţeam foarte bine că nici într-un caz, nici în altul nu reprezentam nimic.

În sfîrşit, eram pătruns de tulburare. N-am să uit niciodată scena asta. Am devenit şi eu bogat, cel puţin tot pe atît pe cît era oricare dintre acei domni de care vorbesc. Şi nu pot încă înţelege cum există oameni al căror suflet să devină atît de semeţ faţă de sufletul altui om, oricine ar fi el.

În cele din urmă, domnul de Fécour îşi isprăvi totuşi scrisoarea, şi, întinzînd mîna pentru a o prinde pe cea pe care i-o arătam, îmi spuse :

— Să vedem, zise el, și imediat : Cît e ceasul, domnilor ?

— Aproape prînzul ! răspunse neglijent cel care se plimba, în timp ce domnul de Fécour desfăcea scrisoarea pe care o citi destul de repede.

— Foarte bine, vorbi, după ce o citi. Într-un an și jumătate ești al cincilea om pentru care îmi scrie sau îmi vorbește cumnata mea, și pe care eu îl chivernisesc. Nu știu unde-i găsește pe toți cei pe care mi-i trimite, de nu mai termină ! Iată unul recomandat mai insistent decît ceilalți. Originală femeie ! Ia vedeți, o recunoașteți după cele ce-mi scrie, adăugă dîndu-i scrisoarea unui domn. Apoi îmi spuse : Vă voi găsi un loc. Mă întorc mîine la Paris. Veniți să mă căutați poimîine.

Am vrut să-mi iau rămas-bun, cînd mă opri :

— Sînteți foarte tînăr. Ce știți să faceți ? Pariez că nimic.

— N-am avut încă un serviciu, domnule ! i-am răspuns.

— A, nici nu mă mir ! Altceva nu-mi vine din parte-i. Ar fi mare fericire să știți a scrie.

— Da, domnule, zisei roșind, știu chiar și puțină aritmetică.

— Cum așa ! strigă făcînd haz, ne faceți prea multă favoare. Duceți-vă. Pe poimîine !

La care m-am retras cu încîntarea de a-i lăsa pe domni să rîdă din toată inima de aritmetica și de scriitura mea, cînd veni un lacheu care-i spuse domnului de Fécour că numita doamnă cutare (așa se exprima el) cerea să-i vorbească.

— Ah, ah, răspunse el, știu cine e ! Vine tocmai la timp. Să intre ! Dumneavoastră rămîneți, îmi spuse.

Am rămas și imediat au intrat două doamne modest îmbrăcate, dintre care una era tînără, de douăzeci de ani, însoțită de-o femeie de aproximativ cincizeci de ani. Amîndouă triste și, mai mult decît atît, rugătoare. În viața mea nu am văzut ceva atît de distins și de mișcător ca figura tinerei. Și totuși, nu puteai spune că era frumoasă. Pentru o frumusețe trebuiesc alte trăsături. Închipuiți-vă un chip care nu are nimic destul de stră-

lucitor sau de regulat pentru a atrage, dar căruia nu-i lipseşte nimic din ce-ţi poate mişca inima, din ce poate inspira respect, duioşie şi chiar dragoste, fiindcă faţă de această tînără le nutreai pe toate acestea. Era, ca să zic aşa, un suflet pe care îl citeai pe figură. Un suflet nobil, virtuos şi tandru şi, ca urmare, încîntător privirii.

N-am ce spune despre femeia în vîrstă care o însoţea şi care nu interesa decît prin modestie şi tristeţe.

Domnul de Fécour, concediindu-mă, se ridicase de la locul lui şi vorbea cu domnii, stînd în picioare, în mijlocul cabinetului. O salută destul de nepăsător pe tînăra doamnă care se apropie de el.

— Ştiu ce vă aduce, doamnă, îi zise. L-am dat afară din funcţie pe soţul dumneavoastră, dar nu-i vina mea că e mereu bolnav şi nu-şi poate îndeplini serviciul. Ce vreţi să fac cu el ? Lipseşte mereu.

— Cum, domnule, rosti ea pe un ton făcut să obţină totul, nu mai e nimic de sperat ? E adevărat că soţul meu e foarte bolnăvicios, pînă acum aţi avut bunătatea de a ţine seama de starea lui. Mai îngăduiţi-ne, domnule, nu ne trataţi cu atîta asprime (şi cuvîntul asprime în gura ei îţi străpungea inima), ne-aţi pune într-o încurcătură care v-ar mişca dacă aţi cunoaşte-o pe de-a-ntregul. Nu mă lăsaţi în nenorocirea în care mă aflu şi în care mă voi înturna, dacă sînteţi nemişcător ! (nemişcător, nu numai atît putea fi el !) Soţul meu se va însănătoşi. Ştiţi cine sîntem şi nevoia extremă pe care o avem de protecţia dumneavoastră, domnule.

Să nu credeţi că plîngea în timp ce vorbea astfel. Cred că, dacă ar fi plîns, durerea ei ar fi fost mai lipsită de demnitate şi ar fi părut mai puţin serioasă şi adevărată. Dar persoana care o însoţea şi care se ţinea mai puţin demn decît ea avea ochii muiaţi în lacrimi. O clipă nu m-am îndoit că domnul de Fécour va capitula. Mi se părea imposibil să-i reziste.

Vai, ce naiv eram ! N-a fost nici măcar emoţionat.

Domnul de Fécour trăia în belşug, de treizeci de ani mînca bine, i se vorbea de încurcături, de nevoi, chiar de sărăcie, aproape pe nume, şi nu ştia ce însemnau toate acestea.

Trebuie că avea totuși o inimă de piatră din fire, deoarece eu cred că bunăstarea nu izbutește să împietrească decît aceste inimi.

— Nu se mai poate, doamnă, îi spuse. Eu nu mă pot dezice. Am dat cuiva postul. Iată-l pe tînărul căruia i l-am oferit, să vă spună el.

La această invocație care mă făcu să roșesc, ea îmi aruncă o privire care cuprindea un reproș atît de dulce : „Cum, și dumneavoastră ?" părea să-mi spună, „și dumneavoastră contribuiți la răul care mi se face ?"

„O, nu, doamnă !" i-am răspuns în același fel, și ea m-a înțeles. Și-apoi :

— Așadar, ați voi, domnule, să iau serviciul soțului doamnei ? m-am adresat domnului de Fécour.

— Da ! spuse el. E același serviciu. Servitorul dumneavoastră, doamnă.

— Nu merită osteneala, domnule, i-am răspuns oprindu-l. Prefer să aștept să-mi dați un altul, cînd veți putea. Nu mă grăbesc prea mult, permiteți-mi să-l las acelui om cinstit. Dacă aș fi fost în locul lui și bolnav ca el m-aș fi bucurat ca cineva să se poarte cu mine cum mă port eu cu dînsul.

Tînăra doamnă nu căută deloc sprijin în spusele mele, ceea ce era o purtare foarte potrivită. Cu ochii plecați, aștepta în tăcere ca domnul de Fécour să-și spună părerea, fără a abuza în vreun fel de generozitatea pe care o mărturiseam și care-i putea servi drept exemplu patronului nostru.

Pe acesta am observat că ieșirea mea l-a uluit, fără să-i placă, și că i se părea urît ca eu să-mi dau aere că sînt mai simțitor decît el.

— Preferați, așadar, să așteptați ? m-a întrebat. Iată o noutate. Bine, doamnă, întoarceți-vă acasă. Vom vedea la Paris ce se va putea face. Voi fi acolo poimîine. Duceți-vă, îmi spuse și mie. Îi voi vorbi doamnei de Fécour.

Doamna cea tînără se înclină adînc, fără să răspundă. Cealaltă o urmă, eu la fel, și am ieșit toți trei. După glasul cu care omul ne concediase, nu-mi venea să cred că fapta mea i-ar putea servi cumva soțului tinerei doamne. Și am văzut bine, după înfățișarea ei, că nici ea nu sconta pe un rezultat mai bun.

Dar iată acum ceva care vă va uimi. Unul din domnii care era cu domnul de Fécour ieși o clipă după noi. Ne oprisem, tînăra doamnă și cu mine, pe scară, unde îmi mulțumea pentru ceea ce făcusem pentru dînsa și-mi arăta o recunoștință de care o vedeam într-adevăr pătrunsă. Cealaltă doamnă, pe care o numea mamă, își unea mulțumirile cu ale ei. I-am întins mîna fiicei, pentru ca s-o ajut să coboare (învățasem deja această mică politețe și trebuie să folosești ceea ce știi), cînd l-am văzut venind spre noi pe unul din domnii de care v-am vorbit și care, apropiindu-se de tînăra doamnă, bîlbîi pe un ton repezit :

— Nu prînziți la Versailles, doamnă, înainte de a vă întoarce ?

— Ba da, domnule, răspunse ea.

— Bine, cuvîntă el, după prînz veniți să mă găsiți la cutare han, unde mă duc. Aș vrea să vă vorbesc. Să nu lipsiți. Veniți și dumneavoastră, îmi spuse, la aceeași oră, n-o să vă pară rău, înțelegeți ? La revedere, bună-ziua ! Și-apoi își văzu de drum.

Or, acest om mărunțel și gras, căci era și una și alta, pe lîngă că se bîlbîia, era cel de care, la domnul de Fécour, fusesem cel mai puțin nemulțumit, cel a cărui figură mi se păruse cea mai puțin supărătoare. E bine să observăm asta în treacăt.

— Bănuiți oare ce vrea ? îmi spusè doamna cea tînără.

— Nu, doamnă, i-am răspuns. Nici nu știu cine este. E prima dată în viața mea cînd îl văd.

Ajunsesem pe ultima treaptă, întreținîndu-ne astfel, și cu regret urma să mă despart de ea. Dar la primul semn pe care l-am dat :

— Pentru că dumneavoastră și fiica mea trebuie să mergeți imediat în același loc, nu ne părăsiți, domnule, îmi spuse mama, și faceți-ne cinstea de a veni să prînziți cu noi. Și-apoi, după serviciul pe care ați încercat să ni-l faceți, am fi nemîngîiate să nu cunoaștem decît în treacăt un om cinstit ca dumneavoastră.

A-mi face această invitație însemna să-mi ghicească dorințele. Tînăra doamnă avea un farmec ascuns care mă reținea lîngă ea, dar nu credeam decît că o stimez,

o plîngeam și mă interesam de tot ce o privea. Dealtfel, mă purtasem bine cu ea. Și îți plac oamenii care îți sînt într-un fel recunoscători. Iată, simplu, tot ce înțelegeam prin plăcerea pe care mi-o producea vederea ei. Nu era vorba de dragoste, nici de vreun alt simțămînt apropiat. Nici nu mă gîndeam la așa ceva. Mă felicitam chiar pentru afecțiunea ce o nutream pentru ea, ca de o drăgălășenie lăudabilă, ca de o virtute, și este o plăcere să te simți virtuos, astfel încît am urmat pe doamnele acestea cu o nevinovăție lăudabilă în intenții, spunîndu-mi în sinea mea : „Ești un om cumsecade".

Am observat că mama i-a spus în ascuns cîteva cuvinte gazdei pentru a comanda, fără îndoială, vreo mîncare. Nu îndrăzneam să-i arăt că-i bănuiesc intenția, nici că mă împotrivesc, mă temeam să nu fiu mocofan. Un sfert de oră după aceea ne-am așezat la masă și ne-au servit.

— Cu cît îl privesc mai mult pe domnul, grăi mama, cu atît îi găsesc o expresie demnă de ceea ce a făcut la domnul de Fécour.

— Zău, doamnă, i-am răspuns, cine n-ar fi făcut ca mine văzînd-o pe doamna atît de îndurerată ? Cine n-ar fi voit s-o scape de necaz ? E trist să nu poți nimic, cînd vezi oameni în nenorocire și mai ales pe unii atît de onorabili ca dînsa. Niciodată în viață nu m-am simțit atît de mișcat ca în dimineața asta, aș fi plîns bucuros, de nu m-aș fi reținut.

Așa cum vedeți, cuvîntarea asta, deși foarte simplă, nu mai era a unui țăran, nu-l mai simțeai pe tînărul de la sat, ci doar pe tînărul naiv și bun.

— Ceea ce spuneți adaugă o nouă obligație la cea pe care o avem față de dumneavoastră, spuse tînăra doamnă înroșindu-se, fără ca ea însăși să fi știut de ce roșea, numai să nu fi fost din cauză că mă emoționasem vorbind și ea se temea să nu fie prea mișcată de vorbele mele. E adevărat că privirile îi erau mai dulci decît cuvintele. Nu-mi spunea decît ce voia, cînd îi plăcea se oprea.

Sînt observații pe care le poate face oricine, mai ales cînd este în dispoziția în care mă aflam eu.

În ceea ce mă privește, nu eram nici vesel și nu aveam nici vioiciunea mea obișnuită, dar totuși eram încîntat că mă aflu acolo. Dar mă gîndeam că trebuie să fiu cinstit și respectuos, atît cît îmi îngăduia acest chip amabil. În fața anumitor persoane nu poți fi ce ai vrea, ci ele ți se impun.

N-aș mai termina dacă aș repeta toate amabilitățile pe care mi le spuseră doamnele, toată stima pe care mi-o mărturiseau.

Le-am întrebat unde locuiau la Paris și ele îmi dezvăluiră și numele lor, cu o prietenie care dovedea dorința sinceră de a mă vedea.

Mama era, întotdeauna, cea care răspundea prima. Apoi fiica întărea cu modestie spusele mamei. Și, mereu, la sfîrșitul cuvintelor ei, sesizam o privire în care vedeam mai mult decît spunea.

În sfîrșit, prînzul nostru se termină. Am vorbit de întîlnirea pe care o aveam și care ne părea destul de ciudată.

A bătut ora două și am plecat într-acolo. Ni s-a spus că omul nostru își terminase prînzul și, cum își anunțase oamenii că vom veni, am fost conduși într-o sală mică în care am așteptat și unde a intrat după cîteva clipe, cu o scobitoare în mînă. Vorbesc de scobitoare, pentru că ea slujește la caracterizarea primirii pe care ne-a făcut-o.

Trebuie să-l descriu. Cum am spus, un om gras, de o înălțime mai mult decît mijlocie, cu o înfățișare destul de greoaie, o figură de certăreț și care vorbea atît de repede, încît din patru cuvinte pe care le spunea înghițea jumătate.

L-am primit cu reverențe adînci, pe care ne-a lăsat să le facem cît am voit, fără să fi fost ispitit să răspundă măcar cu o mișcare a capului. Dar nu cred că din cauza mîndriei, ci pur și simplu fiindcă uitase obiceiul oricărei politeți. Îi era mai comod așa și, încetul cu încetul, deprinsese năravul ăsta, văzîndu-și zilnic subalternii de aceeași profesie.

Înaintă spre tînăra doamnă continuînd să păstreze scobitoarea care, așa cum vedeți, se încadra foarte bine în simplitatea primirii sale.

— A, bine că vă văd, îi spuse, și pe dumneavoastră, adăugă privindu-mă. Ei, ce este ? Sînteți tristă, biată tînără doamnă. (Se înțelege cui se adresa.) Cine e doamna cu care sînteți ? E mama-sau vreo rudă ?

— Sînt fiica ei, domnule, răspunse tînăra.

— A, sînteți fiica ei, asta e bine, pare o femeie cinstită și dumneavoastră la fel. Iubesc oamenii cinstiți. Și soțul ce fel de om este ? De ce-i atît de des bolnav ? E bătrîn ? Nu e cumva un desfrînat ?

Întrebări destul de aspre, deși puse cu cea mai bună intenție, așa cum veți vedea în continuare, dar fără nici o blîndețe : tot atîtea mici afronturi pe care le înfrunta amorul ei propriu.

Se spune de unii oameni că au mîna grea, acest om de treabă n-o avea ușoară.

Să revenim. Se informa de soț.

— Nu e nici bătrîn, nici desfrînat, răspunse doamna. E un om cu obiceiuri foarte frumoase, care nu are decît treizeci și cinci de ani, dar nenorocirile de care a avut parte l-au copleșit. Amărăciunile i-au ruinat sănătatea !

— Da, da, zise el, cred, bietul om ! Asta e supărător. M-ați mișcat adineaori ! Și dumneavoastră și mama dumneavoastră, am băgat de seamă că dînsa plîngea. Ei, spuneți-mi, trăiți deci din greu. Ce vîrstă aveți ?

— Douăzeci de ani, domnule, răspunse ea, roșindu-se.

— Douăzeci de ani ! De ce v-ați măritat atît de tînără ? Iată ce pățiți : vin copii, necazuri, nu aveți decît o mică mulțumire, apoi suferință și adio menajul. Ei, da, nu-i nimic, fiica voastră e drăguță, e foarte drăguță, adăugă vorbindu-i mamei, îmi place chipul ei, dar nu din cauza asta am voit să vă văd. Dimpotrivă, pentru că e cuminte, vreau s-o ajut, să-i fac un bine. Mi se pare mare lucru ca o femeie tînără să se poarte cuviincios, cînd e frumoasă și la ananghie. N-am mai văzut alta să-i semene. Nu fug de celelalte, dar nu le stimez. Continuați, doamnă, continuați să fiți aceeași ! Să știți că sînt foarte mulțumit de acest tînăr, da, sînt foarte lămurit în ce-l privește. Trebuie că e un băiat cinstit după felul cum a vorbit acolo. Haideți, aveți un suflet bun, mi-ați plăcut, am pentru dumneavoastră prietenie ! Ceea ce a făcut la domnul de Fécour e foarte frumos, m-a uimit. Dealtfel,

dacă nu vă dă alt serviciu (mie îmi vorbea despre domnul de Fécour) voi avea eu grijă de dumneata, vă făgăduiesc. Veniţi să mă vedeţi la Paris şi dumneavoastră la fel (cuvintele acestea o priveau pe doamna tînără). Trebuie să vedem ce va decide domnul de Fécour în legătură cu soţul dumneavoastră. Dacă îl repune în funcţie, să fie într-un ceas bun. Dar independent de ce va fi, vă voi ajuta. Am nişte planuri care vă vor conveni şi vor fi avantajoase pentru dumneavoastră. Dar să şedem, vă grăbiţi ? Nu-i decît două şi jumătate, povestiţi-mi puţin cum vă merg treburile, mi-ar place să fiu la curent cu ele. De unde i se trag nenorocirile acestea soţului dumneavoastră ? Era bogat ? Din ce ţinut sînteţi ?

— Din Orléans, domnule, îi spuse ea.

— A, din Orléans, e un oraş foarte frumos, răspunse el. Aveţi rude acolo ? Care e povestea vieţii dumneavoastră ? Mai am un sfert de oră la dispoziţia dumneavoastră şi cum mă interesez de dumneavoastră e natural să ştiu cine sînteţi, mi-ar face plăcere. Ia să vedem...

— Domnule, îi spuse ea, povestea mea nu va fi lungă. Familia mea e din Orléans, dar nu am crescut acolo. Sînt fiica unui gentilom nu prea bogat care locuia împreună cu mama la două leghe de acest oraş, pe pămîntul care-i mai rămăsese din avuţiile familiei sale şi unde a şi murit.

— Ah, da ! zise domnul Bono (aşa îl chema pe patronul nostru) fiica unui gentilom, minunat, dar la ce-ţi slujeşte, cînd eşti sărac ? Continuaţi.

— Sînt trei ani de cînd soţul meu m-a îndrăgit, spuse ea. Era un nobil vecin cu noi.

— Bun ! strigă el. Iată-l ce-a ajuns cu nobleţea lui. Apoi ?

— Cum unii mă găseau pe atunci cu oarecare farmec...

— Da, da, aveau dreptate, nu asta vă lipseşte. O, eraţi mititică şi una din cele mai frumoase fete din ţinut, sînt sigur. Ei, bine ?

— Eram în acelaşi timp îndrăgită, zise ea, de un burghez bogat din Orléans.

— A, se amestecă el iar, aşa mai merge, iată ceva temeinic, pe acest burghez trebuia să-l luaţi !

— Veți vedea, domnule, de ce nu l-am luat. Era bine făcut, nu-l uram, nu-l iubeam, îl suportam însă cu mai multă ușurință decît pe gentilom, care merita totuși tot atîta atenție cît el. Și cum mama, singura de care depindeam atunci, fiindcă tatăl meu murise, cum mama, zic, m-a lăsat să aleg între cei doi, nu tăgăduiesc că acest ușor sentiment de preferință pe care îl aveam pentru burghez m-ar fi hotărît pînă la urmă în favoarea lui, dacă nu s-ar fi întîmplat un accident care dintr-o dată m-a făcut să înclin de partea rivalului său. Era la începutul iernii și într-o zi ne plimbam, mama și cu mine, împreună cu cei doi domni, de-a lungul unei păduri. Eu mă depărtasem puțin, nu știu pentru ce fleac cu care mă distram în acea plimbare, cînd un lup furios ieși din pădure, veni spre mine și mă urmări ! Gîndiți-vă la groaza mea. Alergam spre cei care mă însoțeau, țipînd cît puteam. Mama, înspăimîntată, voi să fugă și din goană căzu. Burghezul fugi, deși avea la coapsă o sabie. Numai gentilomul, trăgîndu-și sabia, rămase și alergă în întîmpinarea mea. Dădu piept cu fiara și o atacă tocmai în momentul cînd se năpustea asupra mea. O ucise, nu fără a-și risca viața. Fiindcă rănit deja în cîteva locuri și chiar doborît de lup, luptă multă vreme fără să lase sabia și, pînă la urmă, ucise bestia furioasă.

Țăranii de prin vecinătate, care auziseră strigătele noastre, nu se putură apropia decît după ce lupul fu ucis. Îl luară pe gentilomul căzut la pămînt, care pierdea mult sînge și avea grabnic nevoie de ajutor.

Cît despre mine, eram la șase pași, căzusem leșinată, ca și mama care, puțin mai încolo, se afla în aceeași stare. A trebuit să fim purtați toți trei pînă la casa noastră de care, plimbîndu-ne, ne depărtasem destul.

Rănile pe care lupul i le făcuse gentilomului erau lesne vindecabile. Judecînd însă după furia fiarei, ne temeam să nu aibă urmările cele mai îngrozitoare. După două zile, nobilul, rănit cum era, plecă de la noi la mare.

Vă mărturisesc, domnule, eram copleșite de felul cum își desconsiderase viața pentru mine (nu depindea decît de el ca să fugă, așa cum făcuse și rivalul său). Eram mai ales impresionate că nu se fălea cu fapta lui, că nu voia

să-și valorifice gestul și că dragostea lui nu devenise mai îndrăzneață.

— Nu sînt iubit, domnișoară, atît mi-a spus la plecare. Nu am fericirea să vă plac, dar nu sînt atît de nenorocit de vreme ce v-am putut arăta că nimic nu-mi e mai scump ca dumneavoastră.

— Acum nici mie nu-mi e nimeni mai scump decît dumneavoastră, i-am răspuns fără nici un ascunziș, în fața mamei care încuviință răspunsul meu.

— Da, da, zise atunci domnul Bono, ce minunat! Nimic mai frumos decît aceste sentimente, dacă ar fi într-un roman. Văd că v-ați măritat cu el din pricina rănilor. Dar, să știți, mi-ar fi plăcut mai mult ca acest lup să nu se fi ivit. Vă puteați ușor lipsi de el, pentru că mult rău va făcut. Dar, ia spuneți-mi, burghezul a fugit și fuge încă? Nu s-a mai întors?

— Îndrăzni să reapară chiar în aceeași seară, spuse tînăra doamnă. Reveni în casă și rămase încă o oră în fața rivalului său rănit, ceea ce mi-l făcu mai de disprețuit decît lipsa lui de curaj cînd în plin pericol mă părăsise.

— O, pe legea mea, vorbi domnul Bono, nu știu ce să vă spun, sînt sluga dragostei în astfel de cazuri. Pentru vizită treacă de la mine, îl dezaprob, dar fuga e altceva. Nu cred că a făcut așa rău. Era doar un foarte primejdios animal, iar ceea ce a făcut soțul dumneavoastră nu era în fond decît o nebunie. Așadar, gentilomul a revenit și l-ați luat de soț, nu-i așa?

— Da, domnule, grăi tînăra doamnă, m-am socotit obligată s-o fac.

— A, cum credeți, o întrerupse el, dar eu îl regret pe fugar. Era mai bun pentru dumneavoastră, pentru că era bogat. Soțul dumneavoastră era excelent pentru a omorî lupi, dar nu întîlnești lupi la tot pasul. Să ai cu ce trăi e însă totdeauna necesar.

— Cînd m-am măritat, soțul meu avea avere. Avea o situație mulțumitoare.

— Bine, mulțumitoare! Ce faci cu atîta? Tot ce e numai mulțumitor nu te satisface suficient niciodată. Să vedem, cum și-a pierdut averea?

— Într-un proces, pe care l-am avut cu un vecin, pentru niște drepturi. La început procesul n-a fost mare

lucru, dar a devenit o chestiune mai mare decît crezusem. L-a cîștigat împotriva noastră prin puterea banului. Pierderea procesului ne-a ruinat complet. A trebuit ca soțul meu să vină la Paris, pentru a încerca să obțină un serviciu. A fost recomandat domnului de Fécour care i-a dat un post, cel care i s-a luat zilele trecute, și pe care ați auzit că-l ceream înapoi. Nu știu dacă i-l va da. Nu mi-a spus nimic din care să reiasă că mi-a făgăduit. Dar plec împăcată, domnule, pentru că am avut fericirea să cunosc o persoană atît de generoasă ca dumneavoastră și pentru că aveți bunătatea de a vă interesa de situația noastră.

— Da, da, spuse el, nu fiți mîhnită, bizuiți-vă pe mine ! Trebuie să-i ajuți pe oameni la nevoie. Aș vrea ca nimeni să nu sufere. Iată cum gîndesc, dar asta nu se poate. Și dumneata, băiatule, de unde ești ? mă întrebă.

— Din Champagne, domnule !

— A, din țara vinului bun ! Îmi pare bine. Acolo e tatăl dumitale ?

— Da, domnule.

— Cu atît mai bine. Poate să fiu chemat acolo, căci adesea în Champagne ești înșelat la vinuri. Cine sînteți ?

— Fiul unui om cumsecade, care locuiește la țară ! Îi spuneam adevărul. Totuși ocoleam cuvîntul *țăran*, care mi se părea grosolan. Sinonimele nu sînt interzise și, fiindcă i-am găsit unul, l-am folosit. Dar vanitatea mea n-a depășit niciodată aceste limite. Aș fi spus clar : „Sînt fiul unui țăran", dacă nu mi-ar fi venit în minte expresia *fiul unui om de la țară*.

Se făcu ora trei. Domnul Bono scoase ceasul și, ridicîndu-se, spuse :

— A, da, acum vă părăsesc. Ne revedem la Paris. Vă aștept acolo și mă voi ține de cuvînt. Bună-ziua, supusul dumneavoastră ! Un moment, vă întoarceți chiar acum ? Peste o clipă îmi trimit trăsura la Paris. Urcați-vă în ea. Trăsurile sînt scumpe. Faceți o economie ! Și chemă un lacheu : Picard se pregătește de plecare ?

— Da, domnule, pune caii la trăsură.

— Bine ! Spune-i să le ia pe aceste doamne și pe acest tînăr. La revedere !

Am voit să-i mulțumim, dar era deja departe. Am coborît. Trăsura a fost îndată gata. Am plecat foarte mulțumiți de omul nostru și de neașteptata lui dispoziție.

Nu vă spun nimic despre convorbirea noastră pe drum.

Sosim la Paris.

Ajunserăm destul de devreme pentru întîlnirea mea, pentru că știți : aveam întîlnire cu doamna de Ferval la doamna Remy, într-o mahala.

Vizitiul domnului Bono le duse pe cele două doamne acasă, unde ne-am despărțit după multe complimente și noi insistențe din partea lor de a veni să le văd.

După aceea l-am lăsat pe vizitiul domnului Bono, am luat o birjă și-am plecat spre mahalaua cu pricina.

Sfîrșitul părții a patra

Partea a cincea

AM SPUS ÎN ULTIMA PARTE că mă grăbeam să ajung la doamna Remy, unde mă aștepta doamna de Ferval. Era aproape cinci și jumătate seara, cînd am sosit. Am găsit imediat adresa. Am zărit trăsura doamnei de Ferval pe străduța de care îmi vorbise și unde era acea poartă din dos prin care îmi spusese că va intra. Urmînd instrucțiunile ei, am intrat pe cealaltă, după ce mai întîi mă asigurasem că acolo locuia doamna Remy. Întîi am văzut o alee destul de îngustă care ducea într-o curticică, la capătul căreia se intra într-o sală. Din sala aceasta se trecea în grădina de care pomenise doamna de Ferval.

Nu străbătusem încă curtea că ușa sălii se și deschise (se vede că mă așteptau). De-acolo ieși o femeie în vîrstă, slabă, palidă, îmbrăcată simplu, dar curat, care părea chibzuită și șmecheră. Era însăși doamna Remy.

— Pe cine căutați, domnule ? mă întrebă, cînd mă apropiai.

— Am venit să vorbesc cu o doamnă care trebuie să fie aici de cîteva minute sau care va veni curînd !

— Numele ei, domnule ? mă întrebă.

— Doamna de Ferval, am răspuns.

Și imediat :

— Intrați, domnule.

— Nu a venit încă ? am întrebat.

— O veți vedea, îmi spuse trăgînd din buzunar o cheie. Deschise o ușă mascată care dădea într-o cameră, unde am găsit-o pe doamna de Ferval citind lîngă un pătuț.

— Ați întîrziat, domnule de la Vallée, îmi spuse ridicîndu-se, de cel puțin un sfert de oră sînt aici.

— Oh, doamnă, nu mă certați ! Nu e vina mea. În această clipă am sosit de la Versailles unde am fost obligat să merg, deși eram foarte nerăbdător să vin aici.

În timp ce vorbeam, gazda noastră binevoitoare, fără a părea că ne ascultă, aranja cu un aer distrat pe ici pe colo prin cameră. Apoi se retrase fără să scoată o vorbă.

— Plecați, doamnă Remy ? îi strigă doamna de Ferval apropiindu-se de o ușă deschisă, ce dădea în grădină.

— Da, doamnă, răspunse ea, am treabă sus pentru cîteva clipe, și-apoi, poate aveți să-i spuneți ceva domnului. E nevoie de mine ?

— Nu, puteți rămîne dacă vreți. Nu ne stingheriți deloc.

Atunci doamna Remy ne salută și plecă. Închise ușa, luă cheia, auzirăm cum o scoate binișor din broască.

— Femeia asta trebuie să fie nebună. Cred că ne închide aici, îmi spuse atunci doamna de Ferval cu un surîs cu care intra în esența problemei. Începu drăgăstos conversația : Iată-ne deci singuri.

— Ei, și ? îi spusei. N-avem nevoie de doamna Remy, cît timp vorbim amîndoi. Ar fi fost mai rău decît cu slujnica de-acolo. Nu ne-am înțeles să fim liberi ?

Și în timp ce-i vorbeam astfel, îi luam mîna, a cărei grație și albeață o constatam, și pe care o sărutam din cînd în cînd.

— E adevărat ce-mi spui ? mă întrebă.

— Vă voi răspunde altădată. Povestea asta poate adăsta, eu sînt grăbit.

— Grăbit ? spuse ea aruncîndu-și cealaltă mînă pe umărul meu. Și de ce ești atît de grăbit ?

— Ca să vă spun că aveți un farmec care m-a făcut să visez toată ziua la dumneavoastră !

— Și eu te-am visat. Atît te-am visat, încît m-am gîndit să nu mai vin aici.

— Și de ce, stăpîna sufletului meu ?

— A, de ce ? Pentru că ești atît de tînăr, de neastîmpărat. Îmi amintesc de vioiciunea ta de ieri, așa jenat cum erai. Și-acum, cînd nu mai ești, te vei căi ? Nu-mi vine să cred.

— Nici mic, pentru că sînt mai îndrăgostit decît ieri. Pentru că mi se pare că eşti şi mai frumoasă.

— Foarte bine, foarte bine ! cuvîntă ea surîzînd. Iată nişte sentimente foarte bune, care mă liniştesc. Să fii singură cu un nebun ca tine, fără a putea ieşi. Unde s-a dus proasta aia de femeie şi ne-a lăsat ? Pariez că numai noi mai sîntem pe-aici. A, să vină numai, ceartă-i gata ! Poftim şi vezi la ce mă expune !

— Zău aşa, i-am spus, vă e uşor să vorbiţi. Nu ştiţi ce înseamnă să fie cineva îndrăgostit de dumneavoastră. Uşor îţi vine să spui oamenilor : „Staţi liniştiţi !" Aş vrea să vă văd în locul meu ! Ce-aţi face ?

— Hai, hai, taci ! spuse pe un ton glumeţ. Sînt săfulă de-ale mele.

— Şi totuşi ? am insistat pe acelaşi ton.

— În locul tău, aş încerca să par cuminte.

— Şi dacă nu vă va sluji la nimic să încerc, ce va fi ? am întrebat-o.

— Oh, ce va fi ? Nu ştiu. Mă întrebi de prea multe ca să-mi dau seama, glăsui ea. Dar dacă mă iubeşti, nu poţi face ca mine ? Eu sînt cumpătată, deşi te iubesc. N-ar trebui să-ţi spun, pentru că vei face şi mai multe nebunii. Şi va fi vina mea, îndărătnic mic ce eşti ! Uită-te la el cum mă priveşte, de unde a luat mutrişoara asta, ştrengarul ? E greu să reziştî la aşa ceva. Ce-ai făcut la Versailles ?

— O, nu, să vorbim despre dragoste. Spuneţi că mă iubiţi ? Acest cuvînt e atît de plăcut, e o încîntare să-l auzi, mă farmecă, mă transportă, ce plăcere ! Ah ! Ce încîntătoare e scumpa voastră fiinţă !

Şi, spunîndu-i aceste vorbe, ridicam lacom ochii spre ea. Era un pic mai puţin acoperită decît de obicei.

— Nimic mai delicios decît acest frumos corset, am strigat.

— Hai, hai, băieţaş, nu te gîndi la asta. Nu vreau, îmi spuse. Şi se acoperea cu destulă neglijenţă.

— O, graţioasa mea doamnă, e atît de bine pus. Nu-l mai atingeţi !

Atunci i-am prins mîinile. Avea ochii plini de iubire. Suspină şi-mi şopti :

— Ce vrei la Vallée, rău am făcut că n-am reținut-o pe doamna Remy. Altădată îi voi spune să stea cu noi, ți-ai ieșit din fire. Dă-te puțin mai înapoi. Am putea fi văzuți de la fereastră.

De fapt, din altă parte ne fixau niște priviri.

— N-avem decît să intrăm în odaie ! i-am zis.

— Chiar trebuie ! Dar potolește-te, frumosul meu copil, liniștește-te. Am venit aici cu atîta voie bună și tu mă înspăimînți cu dragostea ta.

— Nu am totuși decît ce mi-ați dat, am răspuns. Dar de ce stați în picioare, asta vă obosește. Să ne așezăm. Uite, veniți să stăm unde erați cînd am sosit eu.

— Cum, acolo ? O, nu mă încumet, prea mă strînge corsetul. Mai bine o chemi pe doamna Remy. Cheam-o, te rog ! O spunea pe un ton ce nu avea pic de îndărătnicie și, pe nesimțite, ne apropiam de locul unde o găsisem la început.

— Unde mă duci ? spuse cu o voce nepăsătoare și drăgăstoasă și, în timp ce se așeză, mă aruncai la picioarele ei. Deodată auzirăm voci pe sală.

Zgomotul creștea a sfadă.

— A, la Vallée, ce e ? Ridică-te, strigă doamna de Ferval. Gălăgia creștea întruna.

Deslușeam vocea unui om înfuriat, față de care, doamna Remy pe care o auzeam de asemenea, părea că se apără.

În sfîrșit, cheia se răsucește în broască. Ușa se deschide.

În prag, un om de treizeci, treizeci și cinci de ani, foarte bine făcut și cu înfățișarea prosperă, care părea extrem de emoționat.

Tineam garda sabiei și înaintasem pînă la mijlocul camerei, foarte îngrijorat de această aventură, dar hotărît să pedepsesc insulta, presupunînd că cineva ar fi voit să ne-o aducă.

— Ce doriți, domnule ? l-am întîmpinat.

Fără să-mi răspundă, el își aruncă ochii asupra doamnei de Ferval și se liniști pe dată.

Își scoase cu respect pălăria, nu fără a arăta o mare uimire, și se adresă doamnei de Ferval :

— A, doamnă, vă cer mii de scuze. Sînt disperat de ce-am făcut. Mă așteptam să văd o altă doamnă, care mă

interesează, și nu mă îndoiam că pe ea o voi găsi aici.

— A, asta așa-i ! i-a zis doamna Remy, e timpul să vă cereți scuze. Frumoasă boroboață ați mai făcut ! Doamna, care vine aici pentru afaceri de familie, ca să-i vorbească nepotului pe care nu-l poate vedea decît pe ascuns, au mare nevoie de scuzele dumneavoastră. Și eu la fel.

— Ați greșit mai mult decît mine, îi zise omul în chestiune. Nu m-ați anunțat niciodată că primiți aici și alte persoane decît pe doamna pe care o căutam și pe mine. Revin de la un prînz la țară. Trec, văd trăsura în străduță. Cred că e, ca de obicei, cea a doamnei pe care o cunosc. Dar eu nu i-am dat întîlnire. Asta mă surprinde, văd chiar de departe un lacheu a cărui livrea mă înșală. Îmi opresc trăsura, pentru a afla ce face aici doamna. Îmi spuneți că nu e aici. Vă văd încurcată. Oricine ar fi fost în locul meu și-ar fi închipuit că e un lucru necurat. Pe deasupra, lăsînd la o parte neliniștea pe care i-am provocat-o doamnei, e ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. O implor încă o dată să mă ierte ! adăugă apropiindu-se mai mult de doamna de Ferval, cu o mișcare foarte galantă și care avea chiar ceva plin de căldură.

Doamna de Ferval se roși și voi să-și retragă mîna pe care i-o luase și i-o sărută cu aprindere.

Atunci am înaintat și am crezut că nu trebuie să mai rămîn mut.

— Doamna nu-mi pare supărată, i-am spus cavalerului. Vinovatul exagerează totdeauna. Ați confundat-o. Nu e nimic, vă iartă. Nu rămîne decît să plecați ! Scurt ! Ați văzut despre ce-i vorba, gata, domnule.

El se răsuci pe călcîie, mă privi cu oarecare atenție.

— Mi se pare că nu-mi sînteți necunoscut, spuse. Nu v-am văzut la doamna cutare ?

Pasă-mi-te, nu-mi vorbea decît de nevasta răposatului boier din satul nostru.

— S-ar putea, i-am spus înroșindu-mă, fiindcă am fost pe-acolo.

Asta l-a făcut să-și revină.

— Ah, ăsta-i Jacob ! strigă el. Îl recunosc. E chiar el ! Ei, drăcie ! Măi copile, sînt încîntat să te văd aici într-o situație atît de fericită. Trebuie că viața ți-a surîs, de

te-a pus în legătură cu doamna. Așa om cu situație cum sînt aș vrea să am cinstea de care te bucuri ! De patru luni doresc să-i fiu cît de puțin prieten. A putut să-și dea seama de asta, deși nu am întîlnit-o decît de trei sau patru ori. Privirile mele i-au spus cît de drăguță era. Am simțit cea mai dulce slăbiciune pentru ea. Sînt sigur, dragul meu Jacob, că dragostea mea pentru dînsa e mai veche decît a ta.

Doamna Remy nu era de față la aceste vorbe. Trecuse în sală și ne lăsase să ne descurcăm singuri.

Îmi pierdusem cumpătul și, ca un adevărat nătăfleț, la fiecare cuvînt pe care mi-l adresa, bîțîiam din cap. Ba îmi trăgeam un picior, ba îmi plecam capul. Nu mai știam ce fac. Eram buimăcit. Acel nesuferit timp al cunoștinței noastre, tutuiala lui, trecerea asta bruscă de la situația omului cu avere, drept ce mă luase el, în primul moment, situația în care redevenisem Jacob, toate mă dădeau peste cap.

Cît despre doamna de Ferval, greu să vă spun ce mutră făcea !

Amintiți-vă că doamna Remy vorbise de mine ca despre un nepot al acestei doamne. Gîndiți-vă că ea era o credincioasă, eu un june, că găteala ei era în ziua aceea mai mondenă ca de obicei, corsetul ei mai elegant, mai puțin strîns : și, prin urmare, pieptul ei mai în voie. Ne găsise încuiați la doamna Remy, cu faimă discutabilă, în stare să-și închirieze casa, așa cum am aflat. Nu uitați că acest cavaler care ne surprinsese o cunoștea pe doamna de Ferval. Era prieten cu prietenii ei.

Pe deasupra celor pe care le-am spus, iată ce descoperire ciudată făcuse asupra deprinderilor doamnei de Ferval. Iată ce frumoase dedesubturi sufletești se dădeau în vileag. Cîte mizerii aduse la lumină ! Și încă ce mizerii ! Dintre cele care dezonorează mai tare pe o evlavioasă, pe care o revelă ca o ipocrită, o adevărată strengăriță. Pentru că, dacă-i rea, răzbunătoare, orgolioasă, hulitoare, treacă meargă, căci n-are mai puțin dreptul de a-și ține morga. Toate astea nu distonează în nici un fel cu imperioasa austeritate a cucerniciei ei. Dar să apari în postura unei îndrăgostite, să fii surprinsă într-o

întîlnire voioasă, o. totul e pierdut. Iată cucernica huiduită. Nu mai e nici o întorsătură de dat faptei.

Doamna de Ferval încercă totuși să-i dea o întorsătură și spuse ceva pentru a se apăra, dar cu un aer de descumpănire atît de evident, că se vedea bine că își considera cauza pierdută. De aceea nici n-avu curajul să se justifice prea mult.

— Vă înșelați, domnule ! Vă asigur că vă înșelați. Sînt aici pentru o cauză nevinovată. Am venit să-i vorbesc despre un serviciu pe care voiam să i-l fac ! După aceste cîteva cuvinte, glasul i se stinse, ochii i se muiară de lacrimi și un suspin îi tăie vorba.

Cît mă privește, nu știam ce să spun. Numele de Jacob, pe care mi-l amintise, mă ținea la respect. Mi-era mereu teamă să nu se refere la numele meu. Nu mă gîndeam decît să spăl putina într-un fel cît mai onorabil posibil. Ce poți să faci cu un rival care te numește Jacob ? Și asta în prezența unei femei pe care excesul de familiaritate nu o umilea mai puțin decît pe mine ? Să ai un amant era deja o rușine pentru ea. Să ai unul cu un astfel de nume era dublă rușine. Între ea și Jacob nu putea fi vorba de o afacere de inimă prea delicată. Astfel că, în încurcătura personală în care mă aflam, roșeam mai mult văzînd că îi eram de ocară. Așa că mă simțeam foarte prost. Căutam deci un pretext convenabil ca să mă retrag, cînd doamna de Ferval se apucă să spună că se afla acolo numai pentru a-mi face un serviciu.

Și imediat, fără a-i da timp cavalerului să răspundă :

— Rămîne pentru altă dată, doamnă, i-am spus. Vă rog să-mi păstrați nemicșorată bunăvoința. Voi aștepta să-mi comunicați intențiile dumneavoastră. Pentru că îl cunoașteți pe domnul și dînsul vă cunoaște, dați-mi voie să-mi iau rămas-bun de la dumneavoastră. În ce privește dragostea de care îmi vorbește, nu înțeleg nimic despre ce dragoste e vorba.

Doamna de Ferval nu scoase o vorbă. Rămase cu ochii plecați, cu fața umilă și mohorîtă, pe care se prelingeau o lacrimă, două.

Acest cavaler care ne stricase petrecerea îi luă mîna, pe care ea i-o lăsă, pentru că, fără tăgadă, nu îndrăznea să și-o retragă. Pungașul era arbitrul sorții ei. Îi putea

aduce pedeapsa sau iertarea. Într-un cuvînt, avea dreptul de a fi un pic îndrăzneț, iar ea nu avea dreptul să-l găsească deplasat.

— La revedere deci, domnule Jacob, la revedere, îmi strigă cînd plecam.

Ei, asta m-a dezgustat atît, că mi-am pierdut răbdarea și am devenit mai curajos, deoarece tot plecam. Am strigat la rîndu-mi dînd din cap :

— Adio domnule Jacob ? ! Ei bine, adio domnule Pierre, slugă la domnu Nicolas. Cită zarvă pentr-un nume de botez.

La răspunsul meu, el izbucni hohotind de rîs iar eu am ieșit trîntind ușa cu toată puterea.

Am găsit-o pe doamna Remy la ușa din stradă.

— Plecați ? îmi spuse.

— Ce voiți să fac acum, cînd celălalt se află acolo ? De ce l-ați deprins să vină aici ? E foarte neplăcut, madam Remy. Vin de la Versailles pentru ca să ne vorbim ca niște persoane bine crescute, la dumneavoastră. Vă luăm camera, credeam că sîntem liniștiți, dar nici gînd. E ca pe stradă. Aveam și de ce să mă grăbesc atît ! Nu-i vorba de mine, ci de doamna de Ferval. Ce-o să gîndească despre ea grangurele ăsta, nu știu. Ușa încuiată, nici o cheie în broască. O doamnă bine cu un tinerel. Bună impresie, n-am ce zice !

— Zău, copile, îmi spuse, sînt dezolată. Eram cu cheia camerei voastre cînd a sosit, știți că mi-a smuls-o din mînă ? Dar nu aveți de ce vă teme, e unul din prietenii mei, un om foarte cinstit, care vede uneori aici pe-o doamnă ce-o cunosc. Între noi fie vorba, cred că n-o urăște, și, zăpăcit de gelozie cum era, a dat buzna. Și ce dacă ? Rămîneți, sînt sigură c-o să plece.

— Bun, i-am zis, după ăsta o să vină altul. Aveți multe cunoștințe, doamnă Remy.

— O, Maică Precistă, răspunse, ce vreți ? Am o casă mare, sînt văduvă, sînt singură. Oamenii cumsecade îmi spun : „Avem afaceri împreună, nu trebuie să se știe. Împrumutați-ne camera." Să spun nu, mai ales unor oameni care îmi plac, care au prietenie pentru mine ? E prea frumoasă cocioaba mea ca să fiu zgîrcită, nu-i așa ? Și-apoi, dacă a văzut-o pe doamna de Ferval cu dumnea-

voastră la mine, ce e în asta rău ? Mă căiesc că nu i-am deschis de la început, căci ce putea spune despre asta ? Să vedem. Întîi îmi vine o doamnă, apoi sosește un băiat. Eu îi primesc pe amîndoi. Iată-i deci împreună, cu condiția să nu-i despart. Băiatul e tînăr, dar ce, e obligat să fie bătrîn ? E adevărat că ușa era încuiată. Ei bine, altă dată va fi deschisă. Uneori e așa, alteori altfel ! Ce taină e în asta ? O deschizi cînd intri, o închizi după ce ești înăuntru. Cît despre mine, dacă nu eram cu dumneavoastră, eram în altă parte, nu poți fi pretutindeni. Mă duc, vin. Fac curat, îmi țin gospodăria, invitații discută. Și-apoi nu m-am întors ? De ce s-ar simți încurcată doamna de Ferval ? Nu am spus chiar eu că e mătușa dumitale ?

— Ba da, și cu atît mai rău, i-am răspuns, pentru că el știe cu totul altceva.

— Zău, știe tot, nu vă temeți c-o să vă facă vreun pocinog !

În timp ce doamna Remy îmi vorbea, mă gîndeam la cei doi, pe care îi lăsasem în odaie. Și, deși de-abia așteptam să ies, din pricina numelui de Jacob, eram totuși foarte supărat pentru că-mi fusese zădărnicită discuția cu doamna de Ferval. Regretam urmarea. Nu c-o iubeam. N-o iubisem niciodată, deși la început mi se păruse. V-am explicat asta mai înainte. Chiar în ziua aceea, nu mă simțisem prea zorit, venind spre mahalaua asta. Întîlnirea cu acea femeie tînără, la Versailles, îmi micșorase avîntul pentru întîlnire.

Dar doamna de Ferval era o femeie cu vază. Era încă foarte arătoasă, cu o carnație foarte albă și cu mîini frumoase. O văzusem întinsă neglijent pe sofa. Îmi aruncase priviri languroase. Și la vîrsta mea, în cap cu toate aceste mărunte gînduri, nu ai nevoie de dragoste pentru a iubi oamenii și pentru a-ți vedea cu tristețe tulburată o întîlnire, ca cea care îmi fusese hărăzită mie.

Există multe iubiri la care inima nu ia parte, sînt chiar mai multe acestea decît celelalte. De fapt, pe ele se bizuie natura și nu pe delicatele noastre sentimente care nu-i servesc la nimic. Cel mai adesea *facem* pe drăgăstoșii, ca să ne împodobim pasiunile, dar natura e cea care ne face îndrăgostiți. De la ea avem unealta care ne

înfrumusețează viața într-un chip onorabil. Totuși această înfrumusețare a încetat. În epoca în care scriu acestea, moda asta e aproape dispărută. [1]

Oricum ar fi, dragostea mea era pur naturală și cum această dragoste își are frămîntările ei, îmi displăcea să fiu întrerupt.

Cavalerul îi luase mîna, i-o săruta fără înconjur. Caraghiosul ăsta va deveni îndrăzneț, deoarece ne surprinsese împreună, îmi spuneam. Pentru că înțelegeam de minune cum putea abuza de asta.

Doamna de Ferval, pînă acum o preacuvioasă, era descoperită acum drept foarte profană, o femeie de moravuri ușoare. Nu-și mai putea da aere.

Păcătosul mi se păruse drăguț, era înalt și cu o înfățișare plăcută. De patru luni, zicea el, o iubește pe doamna. Îi aflase deprinderile secrete. Poate se va răzbuna, de va fi respins. Poate va tăcea, dacă va fi tratat cu blîndețe.

Doamna de Ferval era de felul ei blîndă, acum avea motive să fie. Va fi, nu va fi ? Iată-mă cuprins de emoție, cum nu vă pot spune. Iată-mă frămîntat de nu știu ce curiozitate neliniștitoare, geloasă, puțin desfrînată, dacă vreți, în sfîrșit, foarte greu de explicat. Nu inima unei femei te neliniștește, ci persoana ei. Nu te gîndești la sentimente, ci la faptele ei. Nu spui : Va fi necredincioasă ? ci : Va fi cuminte ?

În această stare mi-am amintit că am bani mulți la mine, că doamnei Remy îi place banul, și că o femeie care nu se împotrivea să-și închirieze camera pentru două sau trei ore, va voi să-mi dea pentru cîteva momente o încăpere sau orice alt loc apropiat dacă avea vreunul.

---

[1] Aceasta e tema din *Reunirea Iubirilor* (1731), unde Amorul care reprezintă modul romantic de a iubi, și Cupidon, care reprezintă iubirea modernă, susțin un proces unul contra celuilalt. Pînă la urmă se asociază printr-o decizie a lui Jupiter, pe care Minerva o anunță în următorii termeni, adresîndu-i-se lui Cupidon : „Cu al dumneavoastră confrate, sufletul e prea drăgăstos, e adevărat, dar cu dumneavoastră e prea desfrînat. El face adeseori inimile caraghioase, dumneavoastră nu le faceți decît de disprețuit. El rătăcește cugetul, dar dumneavoastră ruinați sufletele. El are doar defecte, dumneavoastră numai vicii. Uniți-vă. Faceți-l mai viu și mai pasionat, el să vă facă mai tandru și mai cumpătat, și veți fi fără cusur" (Ultima scenă). (Nota aut.)

— Aș zice să nu plec, i-am spus, și să aștept ca omul ăsta să o părăsească pe doamna de Ferval. Nu aveți vreun ungher apropiat de acela unde sînt ei și unde aș putea rămîne ? Nu vă cer plăcerea aceasta degeaba, vă plătesc. Și în timp ce vorbeam astfel, am scos din buzunar bani.

— Da, da, spuse ea privind o jumătate de ludovic de aur pe care îl țineam în mînă. Există chiar o mică nișă care nu e despărțită de cameră decît printr-un perete subțire, unde țin eu boarfele vechi. Dar urcați mai degrabă în pod, e mai bine acolo.

— Nu, nu, i-am spus, îmi ajunge nișa. Voi fi mai aproape de doamna de Ferval și, cînd celălalt o va părăsi, voi afla de îndată. Ține, iată ce-ți dau, vrei ? am adăugat, întinzîndu-i jumătate de ludovic, nu fără să mă dojenesc puțin că o cheltuiam astfel. Cît de nepotrivit foloseam banii doamnei de la Vallée ! Mi-era rușine. Încercam însă să nu iau aminte, ca să-mi fie mai ușor.

— Ehei, nu-mi trebuie nimic pentru asta, îmi spuse doamna Remy, primind ceea ce îi dădeam. Sînteți foarte bun. Vă rămîn îndatorată. Haideți, să vă duc în locșorul acela. Dar nu faceți nici cel mai mic zgomot. Pășiți ușurel. Oamenii noștri nu trebuie să audă nimic ; se părea că era vorba de o taină.

— O, nu vă temeți, i-am spus. Nici nu mă voi mișca.

Și, vorbind, ne-am întors în sală. Împinse apoi ușa care era acoperită numai cu o tapiserie proastă și prin care pătrundeai în acel intrînd, unde mă lăsă. Era ca și cum aș fi fost în cameră. Scîndurile care mă despărțeau de ea, erau așa de subțiri, încît pînă și respirația celor de alături se auzea.

Totuși două minute nu am putut deslușî ce-i spunea doamnei de Ferval domnul în chestiune, pentru că el vorbea. Atît eram de agitat în primul moment. Inima îmi bătea așa de tare, că nu puteam lua aminte la nimic. Nu prea aveam încredere în doamna de Ferval și nostim e că mă îndoiam, din cauză că-i plăcusem. Această dragoste ce-o avea pentru mine, departe de a mă liniști, mă făcea să mă îndoiesc.

Mi-am ascuțit urechile și am ascultat o conversație care nu e posibilă decît cu o femeie pe care nu o respecți,

dar pe care, prin puterea galanteriilor, o obișnuiești cu obrăzniciile pe care i le debitezi și pe care le merită. Mi s-a părut la început că doamna de Ferval a suspinat.

— Vă rog, doamnă, așezați-vă o clipă, îi spuse el. Nu vă las în starea în care sînteți. Spuneți-mi, de ce plîngeți ? Despre ce e vorba ? De ce vă temeți în privința mea ? Și de ce mă urîți, doamnă ?

— Nu vă urăsc, domnule, spuse ea, suspinînd din cînd în cînd. Nu plîng pentru că am ceva să-mi reproșez. Dar mi s-a întîmplat o nenorocire. Cu atît mai mult cu cît nu sînt părtașă la împrejurările în care s-a petrecut. Femeia asta ne-a închis. Nu știam. V-a spus că tînărul e nepotul meu. A vorbit după capul ei și, în buimăceala care mă cuprinsese, n-am avut timp s-o contrazic. Nu înțeleg de ce a recurs la tertipul ăsta. Și toate cad asupra mea ! Vă puteți închipui și puteți spune orice. Iată de ce plîng !

— Da, doamnă, răspunse el, încuviințez că ați avea motiv să plîngeți dacă ați avea de-a face cu un om fără caracter și probitate. Că această aventură v-ar putea dăuna mult, mai ales dumneavoastră, care trăiți mai retrasă decît altele. Dar, doamnă, începeți prin a crede că o faptă, al cărei singur martor sînteți dumneavoastră, nu ar putea fi mai ignorată decît va fi acest eveniment, avîndu-mă martor pe mine. Fiți deci cu cugetul împăcat în privința asta. Fiți liniștită, așa cum erați înainte de-a fi venit eu. Numai eu v-am văzut. E ca și cum nu v-ar fi văzut nimeni. Numai un om rău ar putea vorbi și eu nu sînt deloc așa. Sînt incapabil de răutate chiar și cu cel mai mare dușman al meu. Aveți de-a face cu un om cinstit, cu un om incapabil de lașitate, și a vă trăda în această împrejurare ar fi o lașitate nedemnă, înfiorătoare.

— Mi-a trecut, domnule, mi-ați redat încrederea, răspunse doamna de Ferval. Spuneți că sînteți cinstit și-e adevărat, așa arătați a fi. Deși vă cunosc foarte puțin, așa am crezut totdeauna, oamenii la care ne-am văzut v-ar spune-o. N-am putea conta pe înfățișarea nimănui, dacă m-ați înșela. Pe deasupra, domnule, păstrînd taina, nu numai că vă veți afirma probitatea care o cere, dar ați face dreptate nevinovăției mele. Numai aparențele sînt împotriva mea. Vă rog să fiți convins !

— Vai, doamnă, încă nu aveți încredere în mine, de vreme ce vă justificați. Vă implor, un pic de încredere. Vreau să v-o inspir. Ar însemna să captez sufletul dumneavoastră, iar dumneavoastră ați fi mai puțin depărtată, spre a-mi oferi ceva.

— Să vă ofer ceva ! grăi ea cu un ton de mîhnire. Teribil discurs îmi țineți. Cu cîtă asprime îmi vorbiți ! Altădată m-ați fi scutit de așa ceva. Dar credeți că vă este permis să spuneți orice în situația în care mă aflu ? Abuzați de motivele care mă obligă să vă menajez, văd bine !

În paranteză fie spus, nu uitați că eram acolo și că, auzind-o pe doamna de Ferval vorbind astfel, simțeam, schimbîndu-mă pe nesimțite, că iubirea mea pentru ea se înnobila, ca să spun așa, și devenea demnă de cumințenia pe care ea o arăta.

— Nu, doamnă, nu mă menajați, strigă el. Nimic nu vă obligă. Discreția mea în această chestiune e un lucru aparte. Ea mă privește pe mine mai mult decît pe dumneavoastră. M-aș dezonora vorbind. Cum, credeți că trebuie să-mi cumpărați tăcerea ? ! În realitate, mă jigniți. Nu, doamnă, vă repet, oricum m-ați trata, secretul aventurii voastre nu are de suferit ! Și, dacă în această clipă voiți să plec, dacă vă displac, ies.

— Nu, domnule, nu asta vreau să spun, rosti ea. Dojana pe care v-o fac nu înseamnă că-mi displaceți. Nu dragostea dumneavoastră mă supără. Sînteți liber s-o aveți pentru cine voiți. O femeie nu ar putea împiedica ceea ce alții simt pentru ea. Iar ceea ce vine de la un om ca dumneavoastră e mai suportabil decît de la altul. Aș fi dorit numai ca dragostea dumneavoastră să apară în altă împrejurare, pentru că nu ar fi fost locul de-a mă gîndi că trageți într-un fel foloase din ceea ce mi s-a întîmplat, oricît de nedrept ar fi să aveți un avantaj din asta. Fiindcă, într-adevăr, nimic nu ar fi fost mai nedrept. Nu vreți să credeți ! Vă spun adevărul !

— Ah ! de ce să fiu supărat că spuneți adevărul, doamnă, răspunse el cu vioiciune. Despre ce-i vorba ? Că l-ați îndrăgit puțin pe acest tînăr ? Ah, așa drăguță cum sînteți, așa cum sînteți făcută, aveți în plus și calitatea de a fi puțin sensibilă !

— Nu, domnule, să nu vă închipuiți nimic ! Nu e vorba de asta, vă jur !

Mi se păru că atunci s-a aruncat la picioarele ei, și, întrerupînd-o :

— Încetați de a voi să-mi schimbați părerea. Cui vă justificați ? Am eu vîrsta și caracterul să fac o crimă din întîlnirea dumneavoastră ? Credeți că vă stimez mai puțin, pentru că vă știu în stare de ceea ce se cheamă slăbiciune ? Tot ce am înțeles e, dimpotrivă, că aveți o inimă mai bună decît altele. Cu cît ești mai sensibil, cu atît ai sufletul mai generos și prin urmare mai respectabil. Nu sînteți decît încă și mai fermecătoare, în toate felurile. A fi capabilă de astfel de slăbiciuni e pentru sexul dumneavoastră o grație în plus.

(Mica morală bună de debitat în casa doamnei Remy. Dar trebuia bine aurită pilula.)

— M-ați mișcat de prima dată cînd v-am văzut, continuă el. O știți. Vă priveam cu o plăcere fără margini. Ați băgat de seamă, am citit nu numai o dată în ochii dumneavoastră că mă înțelegeți. Mărturisiți, doamnă.

— E adevărat, spuse ea pe un ton liniștit, că bănuiam ceva.

(Iar eu, după cele două cuvintele, bănuiam că voi redeveni pentru ea ceea ce fusesem.)

— Da, vă iubeam, adăugă el. Tristă, singuratică, dușmană a relațiilor cu oamenii, cum vă credeam, dar nu era așa. Mă înșelam. Doamna de Ferval s-a născut drăgăstoasă, s-a născut sensibilă, ea îl poate plăcea pe cel ce o va iubi. L-a și plăcut pe acest tînăr. Nu ar fi imposibil să mă placă și pe mine, care o caut și îi vin în întîmpinare. Mă plăcea poate înainte de această întîmplare ? În acest caz, de ce mi-ați ascunde-o sau de ce nu ați mai face-o ? Ce-am făcut ca să mă pedepsiți ? Ce-ați făcut de sînteți nevoită să vă ascundeți ? De ce roșiți ? Unde e păcatul ? Depindeți de cineva ? Aveți soț ? Nu sînteți văduvă și stăpînă pe dumneavoastră ? N-ați luat în această împrejurare măsurile cele mai înțelepte ? De ce să disperați, să vă închipuiți că totul e pierdut, tocmai cînd întîmplarea m-a trimis aici, pe mine, pe care mă puteți trata cum vreți, care sînt om de onoare și cu minte. Eu, care vă ador, și pe care poate nici dumneavoastră nu l-ați

uri, dacă nu v-ați alarma de un lucru care nu există, nu există în mod sigur, și de care, de fapt, dacă m-ați stima puțin, ar trebui doar să rideți !

— Ah ! spuse atunci doamna de Ferval, cu un suspin care te făcea să speri într-o împăcare. Mă tulburați, domnule cavaler. Nu știu ce să vă răspund. Nu există mijloc de a vă scoate din cap ideile. Sînteți un om ciudat, dacă vă poate trece prin cap că mi-am aruncat ochii asupra acestui băiat. (Notați că, auzind acestea, inima mea se retrage și nu se mai interesează de această doamnă.)

— Ei bine, fie, nu-i nimic, răspunse el. Cum se face că vă vorbesc de asta ? Numai pentru a ușura discuția, a scurta lămuririle. Tot ce găsesc bun pentru mine în acest eveniment e că, dacă vreți, el ne dă posibilitatea de a ne vorbi sincer. Fără această aventură ar fi trebuit să suspin îndelung, pînă să ajung să mă ascultați sau să-mi spuneți cel mai mic cuvînt favorabil. Acum, în schimb, iată-ne porniți. Nu mai rămîne decît ca voia dumneavoastră să hotărască. Și pentru că, poate, vă plac, iar eu vă iubesc, la ce mă pot aștepta ? Ce veți face cu mine ? Rostiți-vă, doamnă !

— De ce nu mi-ați spus asta aiurea ? întrebă ea. Această împrejurare mă descurajează. Îmi închipui mereu că profitați de ea. Aș vrea să fiți aici numai din dorința mea.

— Dorința dumneavoastră, strigă el, în timp ce eu, în nișă, eram furios. Ah, doamnă, urmați-vă dorința, nu o contraziceți. Mă veți umple de bucurie. Urmați-o și dacă, în ciuda a tot ce v-am spus, vă mai temeți de mine, dacă cuvîntul meu nu vă v-a fi dat încredere, ei, bine, ce contează ? Da, temeți-vă, îndoiți-vă de discreția mea ! Consimt, trec peste această jignire, pentru ca ea să incite grăbirea acelei dorințe de care îmi vorbiți și care mă încîntă. Da, doamnă, trebuie să mă menajați, faceți bine. Vreau să v-o spun eu însumi. Simt că în puterea amorului poți să-ți pierzi delicatețea. Vă iubesc atît, încît nu am forța să-mi refuz acest sprijin împotriva dumneavoastră. N-aș avea nevoie de el, dacă m-ați cunoaște, și aș datora atunci totul amorului. Uitați deci că sîntem aici, gîndiți-vă că mai devreme sau mai tîrziu m-ați fi

iubit, pentru că sînteți înclinată spre asta, și că eu nu aș neglija nimic pentru asta.

— Nu mă apăr, glăsui ea, vă deosebeam, m-am interesat despre dumneavoastră nu numai o dată.

— Ei bine, se înflăcără el, să lăudăm deci această întîmplare. Nu mai avem de ce șovăi, doamnă !

— Cînd mă gîndesc că e vorba de a ne lua un angajament, cavalere, cuvîntă ea, un angajament ! Asta sperie. Gîndiți ce vreți despre mine, oricare v-ar fi ideile, eu nu vi le mai combat, dar nu e mai puțin adevărat că viața pe care o duc e foarte departe de ceea ce îmi cereți. Și pentru că trebuie, în fine, să vă spun : știți că fugeam de dumneavoastră. Că nu o dată m-am oprit de la a merge la cei la care v-aș fi întîlnit. Și totuși am fost prea de multe ori.

— Cum, spuse el, fugeați de mine în timp ce eu vă căutam ? Mi-o mărturisiți ? Și să nu profit de întîmplarea care mă răzbună și să vă dau libertatea de a mai fugi încă ! Nu, doamnă, nu vă părăsesc pînă ce nu sînt sigur de inima voastră. Pînă ce nu mă pun la adăpost de-o astfel de cruzime. Nu, nu-mi veți mai scăpa. Vă ador ! Trebuie să mă iubiți ! Trebuie să mi-o spuneți, ca s-o știu, și să nu mă mai pot îndoi.

— Ce avînt ! strigă ea, cum mă prigonește ! Ah, cavalere, ce rău sînteți ! Iar eu ce neprevăzătoare să vă spun atîtea !

— Ei, urmă el cu blîndețe, ce vă oprește ? Ce e atît de îngrozitor pentru dumneavoastră în acest angajament, de vă temeți de el ? Eu ar trebui să mă înfricoșez, nu dumneavoastră ! Riscați oare de a vedea sfîrșită iubirea mea ? Sînteți prea drăguță pentru așa ceva. Eu sînt de mii de ori mai puțin decît dumneavoastră, și prin asta supus durerii de a vedea sfîrșindu-se a voastră. Fără a fi vina dumneavoastră și fără a mă putea plînge. Dar nu-i nimic. Să mă iubiți numai o zi, acești frumoși ochi negri care mă farmecă să-și arunce asupră-mi o singură privire atît de puțin duioasă și mă voi crede fericit.

Și eu, care ascultam, nu vă puteți închipui cît de frumoși mi se păreau mie, înfuriat cum eram, acei ochi negri cărora le aducea laude !

— Dumneavoastră vorbiți de credință ! i-a spus ea. M-ați iubi acum, dacă n-ați fi un nestatornic ? Nu era o alta pe care o căutai aici ? Nu vă voi întreba cine e. Sînteți prea cinstit pentru a mi-o spune și eu nu trebuie s-o știu. Dar sînt convinsă că e drăguță și totuși o părăsiți, asta e de bun augur pentru mine ?

— De ce vă nedreptățiți ? Ce sens are această comparație ! răspunse el. Sînt șase luni de cînd v-am văzut, înainte de a vă iubi. Ce diferență între o persoană pe care o iubești, pentru că nu poți altfel, pentru că te-ai născut cu o înclinație naturală și de neînvins spre ea (de dumneavoastră vorbesc), și o femeie la care te oprești fiindcă trebuie să faci ceva, fiindcă e una din cochetele care se hotărăsc să vi se adreseze, și care nu s-ar putea lipsi de amanți. Căreia îi vorbești de dragoste, fără s-o iubești, care își închipuie ea însăși că te iubește numai pentru că ți-o spune și care intră în joc cu tine numai din lipsă de ocupație, din capriciu, din vanitate, din zăpăceală, dintr-un gust trecător, pe care n-aș îndrăzni să vi-l explic și despre care nu merită să vă întreținem. În fine, tot ce vreți. Încă o dată, ce deosebire între o legătură anostă, lîncedă, puțin demnă, și adevărul sentimentelor pe care le-am căpătat pentru dumneavoastră de cînd v-am văzut, de care m-aș fi putut ușor scăpa și pe care le-am păstrat, deși nu aveam nici o șansă de succes ! Să deosebim lucrurile, vă rog, să nu confundăm o simplă distracție cu o înclinație serioasă, să lăsăm sicîiala.

Nu v-am mai spus că doamna de Ferval, din cînd în cînd, suspina. Acum îi mai scăpă un suspin. E adevărat că la femei situațiile astea sînt pline de atitudini false sau adevărate.

— Ce grăbit sînteți, cavalere ! spuse ea. Convin că sînteți drăguț și că nu sînteți decît chiar prea drăguț. Nu ajunge ? Mai trebuie să vă spun că vă voi putea iubi ? Cu ce-ar semăna asta ? Nu veți bănui oare că tot ce vă spun plăcut se datorește numai aventurii mele ? Mai merge dacă aș fi știut măcar de acest amor. V-aș fi răspuns astăzi cu mai multă grație și aș fi mai în largul meu. Dar să auzi spunîndu-ți-se că ești iubită, să ți se ceară totul în cursul unei jumătăți de oră... În realitate, nu

există așa ceva : cred că mi-ar trebui un mic răgaz și n-ați pierde nimic, cavalere.

— Doamnă, nu vă gîndiți la asta, răspunse el. Amintiți-vă că sînt patru luni de cînd vă iubesc, de cînd ochii mei vă vorbesc, de cînd ați băgat de seamă și m-ați remarcat, spuneți. Patru luni ! Nu sînt împlinite convenienţele ? Vă implor, lăsați de-o parte scrupulele. Plecați ochii ? Roșiți ? (Și poate că nu bănuia ultimul lucru decît spre a-i aduce un omagiu onoarei ei.) Mă iubiți puțin ? Voiți s-o cred ? Vreți ? Da ? Așa-i ? Încă un cuvînt, pentru mai multă siguranță !

— Ce încîntător sînteți, răspunse ea. Ce uluitor ! Mi-e rușine. Nu, după cele ce mi s-au întîmplat, nimic nu mai e imposibil. Cred că vă voi iubi.

— De ce să mai amîni, rosti el, și să nu mă iubești de-acum ?

— Dar, cavalere, adăugă ea, dumneavoastră, care vorbiți, nu mă înșelați ? Mă iubiți chiar cît spuneți ? Nu sînteți un șfrengar ? Sînteți atît de drăguț că mi-e frică, șovăi !

— Iată unde-am ajuns ! ? am strigat fără să vreau, fără să-mi dau seama că vorbeam tare, întărîtat de vocea cu care ea rostise ultimele cuvinte. Tonul ei oferea deja ceea ce în cuvinte mai tîrguia niţel.

Zgomotul pe care l-am făcut m-a suprins și pe mine. M-am grăbit să ies din nișă ca să mă salvez. Ieșind, am auzit-o pe doamna de Ferval care striga :

— Ah, domnule cavaler, ne-a auzit !

Cavalerul ieși din cameră. Îi trebui mult timp să deschidă ușa și apoi strigă :

— Cine-i acolo ?

Mergeam însă atît de repede, încît și ajunsesem pe alee, cînd m-a zărit. Doamna Remy o ștersese, cred, spre poarta de la stradă, și văzînd că mă retrăgeam în grabă :

— Ce-i asta, îmi spuse, ce-ați făcut ?

— Vă vor spune cei doi locatari, i-am răspuns aspru și fără s-o privesc. Am ieșit apoi pe stradă cu pas obișnuit.

Fugeam, nu din cauză că mă temeam de cavaler ; evitam însă o scenă de care ar fi avut parte, fără îndoială, Jacob. Fiindcă, dacă nu m-ar fi cunoscut, dacă aș fi putut

apare ca domnul de la Vallée, e sigur că aș fi rămas și că nici n-ar fi fost vorba de nișa în care mă vîrîsem.

Nu erau însă decît patru sau cinci luni de cînd mă văzuse ca Jacob. Cum să-i pot ține piept unui om care avea acest avantaj asupra mea ? ! Transformarea mea era de dată prea recentă. Există unele îndrăzneli pe care un om născut cu suflet nu le poate avea. Și deși nu ar fi, poate, obrăznicii, trebuie totuși, cred, să se fi născut obraznic pentru a fi în stare de ele. Oricum ar fi, nu lipsa de orgoliu mă dădu bătut în această împrejurare, dar orgoliul meu nu era lipsit de pudoare, iată de ce n-a rezistat.

Ieșeam deci de la domna Remy cu mult dispreț pentru doamna de Ferval, dar cu multă stimă pentru chipul ei, și nici nu e de mirare. Nu rareori o curtezană vinovată devine mai ispititoare.

Credeți că acum mi-am urmat drumul și că m-am întors acasă ? Deloc, mă apucă o nouă neliniște. Să vedem ce vor face, mi-am spus, acum, că i-am întrerupt. I-am părăsit tocmai cînd discuția se încinsese ? Ce hotărîre va lua femeia asta ? Va avea curajul să rămînă ?

Și atunci intrai pe alcea unei case situată la cincizeci de pași de cea a doamnei Remy, pe partea cealaltă a străduței unde își lăsase doamna de Ferval trăsura.

M-am tupilat acolo și îmi aruncam ochii, cînd spre străduță, cînd spre poarta pe care ieșisem, cu inima mereu bătînd cu putere. Dar eram emoționat într-un fel mai penibil decît în casa doamnei Remy, unde auzeam atît de bine ce se vorbea, ca și cum aș fi fost în aceeași încăpere. Ceea ce mă făcea să știu la ce să mă aștept. Dar nu m-am chinuit prea îndelung. Nu așteptasem nici patru minute, cînd am văzut-o pe doamna de Ferval ieșind pe poarta grădinii și urcîndu-se în trăsură. După care, de partea cealaltă apăru omul meu, care urcă în trăsura sa. Asta m-a calmat de îndată.

Tot ce-mi mai rămăsese pentru doamna de Ferval era ceea ce se numește de obicei poftă, dar o poftă liniștită, care nu mă mai frămînta.

Dacă în acea clipă aș fi putut să-mi aleg o femeie, pe ea aș fi preferat-o.

Socotiți bine că cele întîmplate au rupt relațiile noastre. Ea însăși nu putea dori să mă revadă, știutor, cum eram, al caracterului ei, de aceea nici eu nu mă mai gîndeam să merg la ea. Era prea devreme pentru așa ceva. Doamna de Fécour mă sfătuise să-i dau cît mai repede vești despre călătoria mea la Versailles. Am luat drumul spre casa ei, înainte de a mă întoarce la mine.

Sosesc. În curte nici unul din oamenii săi. Se pare că erau împrăștiați. Nu l-am văzut nici măcar pe portar, sus nici o femeie. Am străbătut tot apartamentul ei fără a întîlni pe nimeni și am ajuns în apropierea unei camere în care auzeam vorbindu-se sau citindu-se, pentru că glasul avea continuitate, ceea ce semăna mai mult a lectură decît a conversație. Ușa era întredeschisă. M-am gîndit că n-are rost să bat la o ușă pe jumătate deschisă. Am intrat imediat, în liniște. Bănuisem adevărul, se citea la căpătîiul patului doamnei de Fécour, care era culcată. La piciorul patului ședea o femeie bătrînă din casă, un lacheu, în picioare, lîngă fereastră, și o doamnă înaltă, urîtă, slabă, cu o figură uscată, severă și afurisită, care citea.

— Ah, Doamne-Dumnezeule, spuse scorpia întrerupîndu-se cînd am intrat, voi, ăștialalți, n-ați închis ușa ? Jos nu e nimeni care să-i împiedice să urce ? E soră-mea în stare să vadă lume ?

Complimentul nu era dulce, dar se potrivea de minune cu aerul persoanei care-l rostise.

Înfățișarea și primirea ei erau făcute să meargă împreună. Nu avea totuși figura unei cucernice și, cum am cunoscut-o apoi, doresc să vă spun în treacăt cu ce semăna.

Aduceți-vă în minte femeile urite care au simțit că vor fi neglijate de lume. Că se vor chinui văzînd cum altele plac și pentru a ocoli această ocară, pentru a nu se vedea adevărata cauză a părăsirii în care vor mucezi, își spun, fără a se gîndi la Dumnezeu sau la sfinți : „Să ne deosebim prin deprinderi severe. Să luăm o înfățișare distantă. Să ne facem că avem o purtare mereu semeață, pentru ca să lăsăm să se creadă că nu figura ci cumințenia noastră face să nu ni se spună o vorbă." De fapt, asta le reușește uneori. Doamna în chestiune trecea drept o femeie înrăită de acest soi de cumințenie.

Cum îmi displăcuse de la prima vedere, nu m-am sinchisit de vorbele ei. Mi s-au părut potrivite și, fără a-i da atenție, am salutat-o pe doamna de Fécour care mi-a spus :

— A, dumneavoastră sînteți, domnule de la Vallée. Apropiați-vă, apropiați-vă ! Nu-l certați, soră, nu e nici un rău în asta ! Sînt foarte mulțumită să-l văd.

— Vai, doamnă, i-am răspuns, ce aveți ? Ieri v-am lăsat teafără !

— E adevărat, copilul meu, răspunse ea destul de încet, mă simțeam cum nu se poate mai bine. Mă duceam chiar să cinez într-o societate unde am mîncat mult și cu multă poftă. Și totuși, în noaptea asta era să mor de-o durere de stomac atît de violentă, încît am crezut că voi muri. Am rămas cu o febră care — zice-se — poate da accidente foarte periculoase. Mă sufoc din cînd în cînd și ai mei sînt de părere să mă spovedesc diseară. Trebuie că-i serios ! Iat-o pe sora mea care o sosit, din fericire pentru mine, de la țară, și are bunătatea să-mi citească un capitol din *Imitația lui Cristos*. E foarte frumos. Ei, dar, domnule de la Vallée, povestiți-mi călătoria dumneavoastră. sînteți mulțumit de domnul de Fécour ? Întîmplarea asta cade rău pentru dumneavoastră, fiindcă eu l-aș fi îmbolditi. Ce v-a spus ? Mi-e atît de greu să respir, încît nu prea pot să mai vorbesc. Veți avea un serviciu ? Vi l-am cerut pentru Paris ?

— Soră, îi vorbi cealaltă, stai liniștită ! Iar dumneavoastră, domnule, adăugă adresîndu-mi-se, plecați, vă rog ! Vedeți bine că aici e vorba de altceva decît de treburile dumneavoastră. Nu trebuia să intrați fără a ști dacă e voie.

— Încetișor, spuse bolnava, respirînd de mai multe ori, în timp ce eu îmi făceam reverența pentru a ieși. Ușurel, nu știa cum sînt, bietul băiat ! La revedere, domnule de la Vallée. Ehei, ce bine se simte el ! Ce proaspăt pare ! Dar nu are decît douăzeci de ani. La revedere, la revedere, ne vom revedea. Nu voi păți nimic, sper.

— Și eu, doamnă ! V-o doresc din tot sufletul, i-am spus, retrăgîndu-mă și salutînd-o numai pe ea. Cealaltă probabil că mi-ar fi primit reverența cu neplăcere, și-am ieșit spre a mă duce acasă.

Vă atrag în treacăt atenția asupra nestatorniciei lucrurilor în lumea asta. În ajun aveam două amante sau, dacă vreți, două iubite ! Cuvîntul amantă înseamnă prea mult aici, de obicei înseamnă o femeie care ți-a dăruit sufletul și care îl vrea pe-al tău. Cele două persoane, de care vorbesc, cred că nu mi-l dăduseră pe-al lor și nu se îngrijeau să-l aibă pe-al meu, care n-avea habar de ele. Spun cele două persoane, fiindcă bănuiesc că o pot număra pe doamna de Fécour, și s-o pun pe ea alături de doamna de Ferval. În douăzeci și patru de ore, iată că una mi-a fost suflată, o pierd avînd-o în mînă, iar cealaltă moare. Doamna de Fécour mi s-a părut a fi pe moarte. Să presupunem că ar scăpa, tot ar trebui să treacă un timp fără să ne vedem. Iubirea ei era numai o fantezie, și fanteziile sînt trecătoare. Și-apoi eram eu oare singurul băiat înalt, frumos și care n-avea decît douăzeci de ani, în tot Parisul ?

Aici socoteala era încheiată, după toate aparențele, și puțin îmi păsa de asta. Doamna de Fécour, cu pieptul ei enorm, mi-era foarte indiferentă, doar acea ipocrită de Ferval mă mișcase nițel. Avea un farmec natural. Pe deasupra era o falsă cucernică și femeile astea au în dragoste ceva mai tulburător decît celelalte. În manierele lor se amestecă nu știu ce mister nedefinit, o viclenie, o tainică lăcomie desfrînată și, în același timp, o reținere care te ispitește în chip deosebit. Simți cum ar vrea să se bucure pe furiș de plăcerea de-a te iubi și a fi iubită, fără să bagi de seamă, sau că ar vrea cel puțin să te convingă că, în tot ce se petrece, ele îți sînt victime și nu complice.

Să revenim. Mă întorc în cele din urmă acasă.

Mă duc s-o regăsesc pe doamna de la Vallée care mă iubea atît de mult, și pe care toate nebuniile mele nu mă împiedicau s-o iubesc, și din cauza nurilor ei și din pricina duioșiei pioase ce-o are pentru mine.

Cred totuși că aș fi iubit-o mai mult dacă nu i-aș fi fost decît amant (aș fi iubit-o cu dragoste, vreau să spun). Cînd însă îi ești atît de îndatorat unei femei cum îi eram eu, o inimă bună nu-și plătește datoriile, în realitate, cu dragoste, ci se pătrunde de sentimente mai serioase, simte prietenie și recunoștință, de care eram plin, și cred că dragostea suferea puțin din cauza aceasta.

Chiar de m-aș fi întors din cea mai lungă călătorie, doamna de la Vallée nu m-ar fi primit cu mai multă bucurie decît mi-a arătat. Am găsit-o rugîndu-se lui Dumnezeu pentru ca să mă întorc cu bine. Nu era mai mult de-o oră, după cîte mi-a spus, de cînd se întorsese de la biserică, unde își petrecuse o parte din după-amiază, tot în folosul meu, căci nu-i mai vorbea Domnului decît despre mine. Ce-i drept, asta însemna că-i vorbește tot pentru ea, dar într-altfel.

Mă gîndesc că miezul rugăciunilor trebuie să fi fost foarte plăcut. Sînt sigur că nu era una în care să nu fi spus : „Păstrați-mi-l pe soțul meu !“ sau „vă mulțumesc pentru că mi l-ați dat“, ceea ce, ca să vorbim deschis, nu înseamnă altceva decît : „Doamne, păstrează-mi dulceața pe care mi-ai dat-o prin sfînta cununie !“ sau : „Mulțumescu-ți ție, Doamne, pentru dulceața ce-o gust, în tot binele și cinstea, prin voia ta cea sfîntă, în starea în care tu m-ai pus“.

Închipuiți-vă cît de fierbinți erau asemenea rugăciuni ! Cucernicele nu-l iubesc niciodată pe Dumnezeu atît de mult ca atunci cînd și-au dobîndit micile lor bucurii vremelnice. Niciodată nu te rogi mai bine ca atunci cînd duhul și carnea sînt mulțumite și se roagă împreună. Numai cînd carnea tînjește, suferă și nu se îndestulează, și cînd spiritul izolat cată să fie cucernic, numai atunci pătimești. Dar doamna de la Vallée nu era în această situație. Nu dorea nimic. Satisfacțiile îi erau legitime ; ea se putea bucura de ele avînd conștiința împăcată. De aceea evlavia îi crescu îndoit, fără a fi pesemne mai vrednică de laudă, fiindcă i-o sporise plăcerea de a-l avea pe dragul ei soț, acest „brunet drag“, cum îmi spunea uneori, și nu dragostea pentru Domnul, care era sufletul evlaviei ei.

Am cinat la proprietăreasa noastră care, după felul cum se purta, mi s-a părut îndrăgostită prietenește de mine, poate fără ca ea însăși să-și fi dat seama. Buna femeie mă găsea pe gustul ei și mărturisea în consecință tot ce simțea.

— Oh, cît despre asta, doamnă de la Vallée, ce să vă spun ! Ați luat un soț cu înfățișare plăcută, un durduliu pe care toată lumea îl va iubi. Mie nu mi-e nici un fel de

rubedenie, dar îl iubesc din tot sufletul, spuse ea. Și după o clipă : Nu trebuie să regretați că v-ați măritat atît de tîrziu. Acum douăzeci de ani n-ați fi ales mai bine !

Și încă o mie de alte naivități de-același fel, care nu prea o distrau pe doamna de la Vallée, mai cu seamă cînd vizau căsătoria tîrzie și cînd o hărțuiau din pricina vîrstei.

— Dar, zău, doamnă, îi răspundea pe un ton dulce și repezit. Recunosc că am ales bine, sînt foarte mulțumită de alegerea mea și foarte încîntată că vă place. Pe deasupra, nu m-am măritat așa de tîrziu, încît să fi făcut o faptă nepotrivită. Mi se pare că e foarte bine să te căsătorești la vîrsta mea. Nu-i așa, prietene ? adăuga punîndu-și mîna într-a mea și privindu-mă cu niște ochi care spuneau în taină : „Mi s-a părut că ești mulțumit".

— Cum, draga mea, mă întrebi dacă e o bună soție ! răspundeam. Și, mă rog, la ce vîrstă e o femeie mai bună și mai plăcută ?

La aceste ea surîdea. Îmi strîngea mîna și sfîrșea prin a întreba aproape suspinînd :

— Cît e ceasul ? ca să știe dacă nu era timpul să ne ridicăm de la masă. Era refrenul ei.

Cît despre cealaltă micuță persoană, fiica doamnei d'Alain, o vedeam cum urmărea amorul nostru cast cu coada ochiului, amor pe care nu-l socotea, cred, atît de nevinovat precum era. Fata avea brațe și mîini destul de drăgălașe și observam că pungășoaica se silea cu dibăcie să și le arate cît mai mult, ca și cum ar fi voit să-mi spună : „Ia uită-te, are nevastă-ta ceva de felul ăstora ?"

E pentru ultima oară cînd mai aduc astfel de amănunte. În privința fetei aș mai putea spune multe. Dar despre felul meu de a conviețui cu doamna de la Vallée nu voi mai sufla o vorbă. Cunoașteți destule despre caracterul și drăgălășeniile ei față de mine. Iată-ne căsătoriți. Știu tot ce-i datorez. Îi voi ieși totdeauna în întîmpinarea a ceea ce i-ar putea face plăcere. Sînt în floarea vîrstei. Ea e încă proaspătă, în ciuda anilor. Și cînd nu va mai fi, recunoștința, la un om care are sentimente, poate înlocui multe. Ea are mari resurse. Dealtfel, doamna de la Vallée mă iubește cu o pasiune a cărei intensitate ar ține loc de frumusețe, dacă i-ar lipsi. Inima ei mi se dăruiește într-un

fel cucernic care mă înviorează atîta. Doamna de la Vallée, așa drăgăstoasă cum e, nu e geloasă. Nu trebuie să-i dau prea mult socoteală de faptele mele care pînă acum, după cum vedeți, nu au fost decît necredincioase și care nu te fac să speri că lucrurile se vor orîndui. Dacă lipsesc, doamna de la Vallée dorește fierbinte să mă întorc, dar așteptată în pace. Mă revede ? Nici o întrebare. Iat-o încîntată cu condiția s-o iubesc, și o voi iubi. Vă puteți închipui că am pentru ea toate atențiile posibile. Presupuneți că avem căsnicia cea mai blajină și mai liniștită. Așa și este. Nu voi mai aminti despre căsătoria mea, decît atunci cînd, din întîmplare, va fi amestecată și soția în vreo chestiune.

Ehei, curînd nu va mai avea parte de nimic în ceea ce mă privește. Clipa care trebuie să mi-o răpească nu e departe și nu mai e mult pînă ce voi reveni la ea, ca să povestesc despre moartea ei și despre durerea pe care mi-a pricinuit-o.

N-ați uitat că domnul Bono ne spusese în ziua aceea, tinerei doamne de la Versailles și mie, să mergem să-l vedem, și că noi avusesem grijă să cerem adresa lui de la vizitiul care ne adusese de la Versailles.

Ziua următoare am stat toată dimineața acasă. Nu mă plictiseam. Mă desfătam de plăcerea de a fi deodată stăpînul unei case.

Îmi savuram în apartamentul meu norocul. Mergeam, mă așezam, surîdeam mobilelor, visam la bucătăreasa mea pe care puteam s-o chem oricînd voiam, și pe care cred că am și chemat-o, ca s-o văd. În sfîrșit, îmi contemplam halatul de casă și papucii, și vă asigur că aceste două lucruri n-au fost dintre acelea care m-au mișcat cel mai puțin. De cîte fericiri mici e înconjurat omul de lume și el nici nu bagă de seamă, pentru că s-a născut cu ele ! Cum așa, papuci și halat de casă pentru Jacob ! Fiindcă, privindu-mă ca Jacob, eram atît de delicios uimit, văzîndu-mă astfel îmbrăcat. De la Jacob își împrumuta domnul de la Vallée toată bucuria. Această stare nu era atît de dulce decît datorită țărănușului. Pe deasupra, vă voi spune că, oricît de entuziasmat eram de această plăcută transformare, ea mi-a adus numai plăcere și deloc vani-

tate. Mă socoteam mai fericit și atît. Nu mergeam mai departe. Mai așteptați totuși ceva.

Trebuie să povestesc lucrurile întocmai. E adevărat că nu mă simțeam deloc mai fălos, că nu aveam acea vanitate care-l face pe om să-și dea aere, dar aveam altceva. Iată ce era. Mă gîndeam în mintea mea că nu trebuie să par altora nici prea bucuros, nici prea mirat de fericirea mea. Era bine să nu se observe cît eram de simțitor la toate astea. De nu mă abțineam, s-ar fi zis : „O, bietul băiat, ce bine se simte ! Are ce n-a visat !" Mi-ar fi fost rușine dacă s-ar fi făcut reflecția asta. Nu mi-ar fi plăcut nici de-ar fi venit de la soția mea ! Voiam să știe că eram încîntat și i-o repetam de-o sută de ori pe zi, dar voiam să i-o spun eu însumi și nu să bage ea singură de seamă. Mi se părea că era o deosebire mare între acestea, deși abia deslușeam de ce. Adevărul e că, pătrunzînd prin ea însăși toată bucuria mea, ar fi văzut că acel mic valet, acel mărunt țăran, acel biet nenorocit este atît de fericit fiindcă și-a schimbat situația și mi-era neplăcut să-i apar sub asemenea chip. Ajungea că mă credea fericit, fără să se gîndească la sărăcia mea din trecut. Ideea aceea nu era bună decît pentru mine. Îmi era izvor lăuntric de bucurie, dar nu trebuia ca alții să intre atît de adînc în secretul plăcerilor mele, nici să știe din ce se compuneau ele.

Către ora trei după-amiază sună de vecernie. Soția mea plecă, în timp ce eu citeam nu știu ce carte serioasă, pe care nu o prea înțelegeam. Nici nu mă îngrijeam s-o înțeleg. Ședeam cu nasul în carte numai pentru a imita atitudinea unui om onorabil, acasă la el.

După ce tovarășa mea de viață plecă, mi-am părăsit halatul (lăsați-mă să vorbesc de el, pentru că îmi face plăcere ; nu va ține mult, curînd o să mă obișnuiesc), m-am îmbrăcat și am ieșit s-o văd pe tînăra doamnă de la Versailles, pentru care aveam o stimă drăgăstoasă, așa cum ați putut vedea din ceea ce v-am spus pînă acum.

Domn de la Vallée, cum eram, eu care nu posedasem alt vehicul decît propriile-mi picioare sau o căruță cu care aduceam la Paris vinul boierului din satul nostru, nu aș fi avut, desigur, nevoie de trăsură pentru a merge la

această doamnă, și nici nu mă gîndeam să iau, dar una îmi tăie drumul și mă ispiti :

— Aveți nevoie de mine, nobile domn ? îmi spuse birjarul.

Zău așa, acest *nobile domn* m-a dat gata și i-am răspuns :

— Apropie-te !

„De pe-acum îți dai aere", veți spune. Deloc, nu am luat trăsura decît din ștrengărie. Ca să fiu fericit și în felul ăsta. Pentru a atinge, în drum, o altă mică desfătare, pe care nu o gustasem decît o dată, mergînd la doamna Remy.

Pe strada tinerei doamnei în chestiune, al cărei nume vi-l voi da pentru ușurința povestirii : doamna de Dorville, era învălmășeală. Trăsura a trebuit să mă lase la cîțiva pași de casă. Abia am coborît, că am auzit la douăzeci de pași înapoia mea gălăgie mare. M-am întors și-am văzut un tînăr cu un chip foarte frumos și foarte bine îmbrăcat, aproape de vîrsta mea, adică de douăzeci și unu, douăzeci și doi de ani, care se apăra cum putea, cu sabia în mînă, de trei oameni care aveau lașitatea să-l atace deodată. In astfel de cazuri, lumea strigă, face tămbălău, dar nimeni nu sare în ajutor. În jurul bătăușilor se formase un cerc de vagabonzi care creștea mereu și care îi urma, acum înaintînd, acum retrăgîndu-se, pe măsură ce viteazul tînăr era împins mai mult sau mai puțin.

Pericolul în care l-am văzut și josnicia faptei celor trei mi-au mișcat într-atît sufletul, încît, fără să șovăi și fără să cuget, simțindu-mi sabia pe coapsă am tras-o, am înconjurat trăsura, pentru a ajunge în mijlocul drumului și m-am năpustit ca un leu în ajutorul tînărului, strigîndu-i :

— Curaj, domnule, curaj !

Era timpul să intervin, pentru că, unul din cei trei, în timp ce tînărul se bătea cu ceilalți, era să-i împlînte dintr-o parte sabia în trup.

— Stai ! La mine ! i-am strigat acestuia îndreptîndu-mă spre el. Ceea ce l-a obligat imediat să-mi răspundă. Mișcarea pe care a făcut-o l-a readus alături de-ai lui și mi-a dat libertatea să mă alătur tînărului care prinse forțe noi și, văzînd cu ce elan veneam, îi împinse, la rîndul său,

pe nenorociții aceia, asupra cărora fandam mereu și cu brațul îndoit loveam cu sabia, iar ei parau doar retrăgîndu-se. Spun cu brațul îndoit, pentru că aceasta e maniera de a se bate a unui om care are inimă și care nu a mai mînuit niciodată sabia. El nu mai face figuri! Și, poate că neștiind mai mult, nu e totuși un inamic mai puțin periculos.

Dar, oricum, cei trei agresori dădură îndărăt, în ciuda superiorității numerice, pe care o mai aveau încă. Erau departe de a fi niște viteji. Lupta lor a arătat-o. Adăugați că fapta mea i-a însuflețit pe gură-cască în favoarea noastră. Cei trei au spălat putina înainte ca unul cu o bîtă, altul cu o mătură, și-altul cam tot cu așa ceva veniră să-i ia în primire și sfîrșiră prin a-i pune pe fugă. I-am lăsat pe vagabonzi să-i fugărească, huiduindu-i, iar noi am rămas pe cîmpul de luptă, care, nu știu cum, se găsea aproape de ușa doamnei de Dorville, așa fel că necunoscutul, pe care tocmai îl apărasem, intră în casa ei pentru a se descotorosi de mulțimea nedorită care ne înconjura.

Hainele și mîna în care ținea sabia îi erau pline de sînge. Am rugat să fie chemat un felcer. De-alde ăștia se găsesc prin toate cartierele. Veni unul destul de repede.

O parte din mulțime ne urmase pînă în curtea doamnei de Dorville, ceea ce iscase o gălăgie în casă care-i făcu pe locatarii de la toate etajele să coboare. Doamna de Dorville locuia la primul cat din spate și veni, ca și ceilalți, să afle ce se întîmpla. Gîndiți-vă ce uluită a fost cînd m-a văzut acolo, ținînd încă sabia goală în mînă, pentru că în astfel de împrejurări ești distrat și, dealtfel, nu prea avusesem destul loc ca s-o vîr în teacă, atît de mare a fost îmbulzeala.

O, atunci m-am simțit nițel mîndru, chiar puțin trufaș, și mi-a crescut inima de curajul pe care îl arătasem și de nobila postură în care mă aflam. Oricît de zăpăcit trebuie că eram de ceea ce se petrecea încă, nu mi-au trebuit decît cîteva clipe ca să mă reculeg, cînd m-am văzut cu sabia în mînă și cu pălăria îndesată ca un golan. Ghiceam cum arătam și asta se observa. Te vezi în amorul tău propriu, ca să zic așa. Vă mărturisesc că în starea în care mă găseam mă socoteam vrednic de oarecare considerație. Mă priveam pe mine însumi cu mai puțină familiaritate și

cu mai multă distincție decît de obicei. Nu mai eram pușlamaua buimacă de fericire, care gasea prea mare disproporția între aventura lui și el. Pe legea mea, eram un om merituos, căruia norocul începea să-i facă dreptate.

Să ne întoarcem în curtea casei în care ne aflam, tînărul necunoscut, eu, felcerul și toată lumea. Doamna de Dorville mă zări numaidecît.

— O, dumneavoastră, domnule! strigă ea speriată, oprită în capul scării. Da ce vi s-a întîmplat! Sînteți rănit?

— Nu, i-am răspuns, salutînd-o cu aerul unui erou liniștit, doar o prea mică zgîrietură, doamnă. Nu cu mine au avut treabă. Ci cu domnul, care e rănit, am adăugat arătîndu-l pe tînărul necunoscut căruia tocmai îi vorbea felcerul, și care nici nu auzise cred ceea ce îmi spusese ea. Nici n-o observase.

Felcerul o cunoștea pe doamna de Dorville. În ajun luase sînge soțului ei, cum vom afla mai apoi. Văzînd că tînărul pălea, desigur din pricina sîngelui mult pe care îl pierduse și îl mai pierdea încă, îi spuse doamnei de Dorville:

— Doamnă, mă tem că domnul se simte rău. Nu-l pot vedea aici. Ați vrea să ne îngăduiți cîteva clipe într-o cameră, la dumneavoastră, unde să-i examinez rănile?

La aceste cuvinte, tînărul își aruncă ochii asupra persoanei căreia i se vorbea și-mi păru mirat să vadă o femeie atît de drăguță care, în ciuda simplității vestimentare, era ca o femeie care venise din bucătărie — avea totuși un aer nobil și vrednic de respect.

— Ce-mi cereți nu e o favoare. Cum v-aș putea refuza? răspunse doamna de Dorville felcerului, în timp ce celălalt își scotea pălăria și o saluta într-un fel care arăta multă considerație. Veniți, domnilor, adăugă ea, nu e timp de pierdut.

— Nu sînt necăjit de această întîmplare, grăi atunci tînărul, decît pentru că vă deranjez, doamnă. Urcă scara sprijinit de mine, în timp ce îmi spunea din cînd în cînd mii de lucruri îndatoritoare. Nu-mi zicea decît: „dragul meu prieten".

— Vă simțiți slăbit? l-am întrebat.

— Nu prea. Nu cred că sînt rănit decît la braţ şi puţin la mînă. Nu-i nimic. N-am pierdut decît puţin sînge şi am găsit un prieten care mi-a salvat viaţa.

— O, Doamne, i-am spus, nu trebuie să-mi mulţumiţi pentru ce-am făcut. A fost o plăcere pentru mine. V-am îndrăgit de îndată, numai văzîndu-vă !

— Nădăjduiesc că mă veţi iubi mereu, vorbi el.

Ne şi aflam în apartamentul doamnei de Dorville, care urcase înaintea noastră, ca să deschidă o odaie destul de elegantă, unde ne conduse împreună cu felcerul.

Abia ajunşi în încăpere, soţul său, domnul de Dorville, îmi trimise o servitoare mărunţică, cu o înfăţişare cuviincioasă, care îmi transmise complimente din partea lui şi-mi spuse că soţia îl încunoştinţase că eu eram cel faţă de care se simţeau atît de îndatoraţi. Că nu se putea ridica fiind bolnav, dar că ar voi să-i fac cinstea de a-l vedea înainte de plecare. În timp ce-mi vorbea servitoarea, doamna de Dorville scotea dintr-un dulap lenjeria de care putea să fie nevoie pentru rănit.

— Spuneţi domnului de Dorville, am răspuns, că mă simt onorat să-l salut şi că într-o clipă voi trece în camera domniei sale. Mai aştept doar să fie examinate rănile domnului, am adăugat arătîndu-l pe tînărul căruia i se şi scoseseră hainele şi care şedea într-un fotoliu mare.

Doamna de Dorville ieşi atunci afară. Felcerul îşi făcu meseria, îl consultă pe tînăr şi nu-i găsi decît o rană la braţ care nu era periculoasă, dar din care curgea mult sînge. Opri sîngerarea şi cum doamna de Dorville prevăzuse totul, rănitului i se schimbă lenjeria. Pe cînd felcerul îl ajuta să se îmbrace, m-am dus s-o văd pe doamna şi pe soţul ei, care, bolnav şi culcat cum era, mi s-a părut un om de treabă, vreau să zic de familie bună. Se vedea după purtări, după vorbele lui că ar fi trebuit să locuiască în condiţii mai bune şi că întunecimea în care îşi ducea viaţa se datora unei soarte vitrege. „Trebuie că i s-a întîmplat ceva omului ăstuia !" îţi spuneai văzîndu-l. „Nu-i pe locul lui."

În adevăr, asta se vede. Pe unul, ca cel de care vorbesc ca despre un om de oarecare condiţie, dacă-i veţi da o haină de ţăran, îl veţi face astfel ţăran ? Nu, se va

vedea că are numai haine de țăran ! Persoana lui ar fi doar acoperită de asemenea haine, nu și îmbrăcată, ca să zic așa : atitudinile, mișcările, gesturile, îl fac să fie străin veșmîntului ce-l acoperă. Cam așa era deci cu domnul de Dorville. Deși avea locuință și mobilă, nu-l găseai nici bine așezat, nici chivernisit. Asta-i tot ce voi spune despre el. Ajunge pentru cineva pe care nu l-am mai văzut și a cărui soție va fi curînd văduvă.

N-a existat mulțumire pe care să nu mi-o aducă pentru cele întîmplate la Versailles, cu doamna de Dorville. Nici o laudă pe care să n-o facă însușirilor mele. Dar s-o scurtez.

Pe mamă n-am văzut-o. Pesemne ieșise. Am vorbit de domnul Bono, cel care ne sfătuise să mergem să-l vedem, și ne-am hotărît în acest scop să ne întîlnim a doua zi. Și pentru ca să nu ajungem nici mai devreme nici prea tîrziu unul față de celălalt, urma să vin s-o iau pe doamna de Dorville către ora două și jumătate.

Ajunsesem aici, cînd rănitul intră în cameră cu felcerul. Alte mulțumiri din partea lui, pentru tot ajutorul pe care-l primise în casă, multe priviri aruncate doamnei de Dorville, dar sfioase, respectuoase, în fine, îndreptate cu multă discreție, totul bazat pe nu știu ce fel de politețe duioasă a vorbelor, dar de o duioșie aproape imperceptibilă și în afara unghiului de observație a unui soț care, deși își iubește soția, o iubește ca un om liniștit, care a viețuit lîngă ea, ceea ce tocește, de obicei, o anume finețe a sentimentelor și-i îngreunează mult înțelegerea. Cît despre mine, am băgat pe dată de seamă această mică urmă de drăgălășenie de care vorbesc pentru că, fără să știu încă, eram foarte înclinat s-o iubesc pe doamna de Dorville, și sînt sigur că și doamna observase acest lucru. Am avut chezaș cel puțin felul ei de a-l asculta pe tînăr, un anume fel de a-și pleca ochii, întrebările ei neînsemnate, rare...

Și-apoi, doamna de Dorville era atît de drăguță ! Îi mai trebuia oare ceva în plus femeii pentru a pricepe totul ? Oricît de cumpătată ar fi ? Nu-i ajunge pentru a înțelege sensul celor ce i se spun ? Există ceva de acest gen care

să-i poată scăpa ? Nu se aşteaptă ea totdeauna la astfel de lucruri ?

— Dar, domnule, de ce v-au atacat aceşti trei oameni ? îl întrebă soţul, care răspundea ades pentru soţia lui şi care, de cea mai bună credinţă din lume, schimba complimente cu rănitul, pentru că nu vedea în comportamentul acestuia decît expresia unei recunoştinţe simple şi curate.

— Îi cunoaşteţi pe cei trei ? adăugă.

— Nu, domnule, vorbi tînărul care, aşa cum veţi vedea, ne-a ascuns atunci adevăratul temei al agresiunii suferite. I-am întîlnit, şi-atît. Veneau spre mine pe strada asta. Nu eram atent. I-am privit lung, în trecere, fără să-mi dau seama... Asta le-a displăcut. Unul dintre ei mi-a spus ceva obraznic. I-am răspuns. Au sărit cu gura toţi trei. Atunci nu m-am putut opri să le dau cîteva semne de dispreţ. Unul m-a insultat. I-am răspuns atacîndu-l. Ceilalţi i s-au alăturat. I-am avut pe toţi trei pe cap. Aş fi murit, desigur, dacă domnul (vorbea de mine) n-ar fi intervenit cu mărinimie să mă apere.

I-am spus că nu era cine ştie ce generozitate din partea mea. Că orice om onest ar fi făcut la fel în locul meu.

Apoi :

— Nu aţi voi să vă odihniţi mai îndelung, i-a spus domnul de Dorville, nu plecaţi prea repede ? Nu sînteţi slăbit ?

— Deloc, domnule, nu e nici un pericol, spuse la rîndul lui felcerul. Domnul se poate întoarce acasă. Nu-i trebuie decît o trăsură. O va găsi în piaţa din apropiere.

Mica servitoare plecă imediat s-o aducă.

Trăsura soseşte. Rănitul mă roagă să nu-l părăsesc. Aş fi voit să rămîn, pentru plăcerea de-a fi cu doamna de Dorville, dar nu aveam cum să mă împotrivesc după serviciul ce i-l făcusem.

L-am urmat, aşadar. O mică tuse care-l apucă pe soţ scurtă politeţurile ce ni le-am mai fi servit unii altora.

Iată-ne jos. Felcerul care ne petrecu pînă în curte mi se păru foarte respectuos, pesemne că fusese bine plătit. Îl părăsim, ne urcăm în trăsură.

Nu așteptam nimic de la această aventură, nu mă gîndeam ca ea să-mi aducă altceva decît cinstea de a fi făcut o faptă frumoasă. Și totuși, aici stă originea norocului meu. Nu mi-aș fi putut începe ascensiunea cu mai multă fericire. Știți cine era omul căruia îi salvasem probabil viața ? Nimeni altul decît unul dintre nepoții celui care pe atunci guverna Franța. Într-un cuvînt, al primului ministru. Simțiți desigur că treaba devine serioasă, mai ales cînd ai de-a face cu unul dintre cei mai cinstiți oameni din lume, cu un nepot care ar fi meritat să fie fiu de rege. N-am mai văzut suflet atît de nobil.

„Prin ce întîmplare", mă veți întreba, „a fost supus pericolului din care l-ați scos ?" Veți vedea.

— Unde mergem ? întrebă birjarul.

— În cutare loc, răspunse el. Nu dădu numele unei străzi ci numai al unei doamne, ceea ce mă făcea să bănuiesc, în același timp, că însoțitorul meu era un om de vază. Așa părea după figură și bănuiala mea s-a adeverit.

— A, așa, dragă prietene, îmi spuse pe drum, dumitale îți voi spune adevărul pățaniei mele. În cartierul din care ieșim locuiește o femeie pe care am întîlnit-o în urmă cu cîteva zile la operă. Am zărit-o dintr-o lojă în care eram împreună cu alții. Mi s-a părut deosebit de frumoasă, și-așa și este. Am întrebat cine era, nu era cunoscută. Către sfîrșitul spectacolului, am părăsit loja mea ca s-o văd ieșind și ca s-o privesc în voie. Mă aflam deci în calea ei. Nu pierdea nimic din farmec, văzută de-aproape. Era cu o altă doamnă, destul de bine făcută. A băgat de seamă atenția cu care mă uitam la ea. Și din felul în care m-a privit mi s-a părut că-mi spune : „Vă veți opri aici ?" În sfîrșit, am văzut în ochii ei nu știu ce care m-a încurajat, care m-a asigurat că nu va fi greu de cucerit.

Femeia are unele expresii care vă anunță ce veți putea ajunge pentru ea. Deslușiți cînd vă privește, dacă în portul ei e numai cochetărie sau ar voi să lege cunoștințe. Cînd e doar prima variantă, nu vrea decît să vă pară drăguță și atît ; expresia ei nu trece de asta. Cînd e a doua, expresia ei spune mai mult, vă cheamă. Atunci

am crezut că e vorba de-a doua. Dar mă temeam să nu mă înșel și am urmat-o pînă la scară, fără să îndrăznesc altceva decît să-mi ațintesc asupra ei ochii și să o ating în treacăt cu cotul. Ea mă scoase din încurcătură și corectă reținerea mea discretă printr-o șiretenie, pe care o imagină și care fu aceea de a lăsa să-i cadă evantaiul. I-am înțeles intenția și m-am folosit de prilejul pe care mi-l dădea, pentru a-i face o reverență și a-i spune o vorbă sau două, înapoindu-i evantaiul pe care l-am culeș repede de jos. Și totuși ea a fost cea care a vorbit prima, de teamă să nu irosească prilejul : „Domnule, vă sînt îndatorată !" îmi vorbi grațios primindu-l.

„Sînt prea fericit, doamnă, de a vă fi putut face un serviciu !" i-am răspuns cît mai galant am putut. Și cum în acea clipă ea părea a căuta să pună piciorul cu hotărîre pe prima treaptă a scării, am profitat de împrejurare și i-am zis : „E atîta lume care ne împinge. Am onoarea să vă dau mîna pentru mai multă siguranță, doamnă."

„Bucuros", răspunse, „fiindcă merg greu". Am condus-o astfel, vorbindu-i mereu despre plăcerea pe care mi-o trezise vederea ei și despre ce făcusem ca s-o văd de-aproape.

„Nu sînteți dumneavoastră, domnule, cel pe care l-am văzut în loja cutare ?" rosti ea, ca pentru a strecura la rîndu-i că mă descoperise.

Din vorbă în vorbă, am ajuns jos, unde un lacheu de rang mare (care nu prea părea să fie al ei, după felul îndrăzneț în care i s-a prezentat, îngăduință pe care domnii ăștia nu o au cu stăpîna lor) veni spre ea și-i spuse că-i va fi greu să apropie trăsura, dar că ea se află la zece pași.

„Ei bine, să mergem pînă acolo, să scăpăm de mulțime", îi spune însoțitoarei ei, „nu-i așa ?"

„Cum doriți", răspunse cealaltă. Le-am dus pe lîngă zid. Trăsura mea era la jumătatea drumului. Scurta noastră discuție îmi dădu îndrăzneală. Le-am propus de-a dreptul să urce și să le duc de îndată acasă, pentru a ajunge mai repede. Dar ele au refuzat. Am băgat de seamă numai că cea pe care o țineam de braț a aruncat o privire spre trăsură, și-a scrutat-o. Am ajuns la trăsura

lor (în paranteză fie spus, nu aparținea nici uneia dintre ele, era o trăsură ce le fusese împrumutată).

Am uitat să vă spun că, ducînd-o la trăsură, o rugasem să binevoiască să-mi permită s-o revăd la ea. Ceea ce mi-a încuviințat fără ocolișuri, ca o femeie de lume care răspunde politeței prin politețe.

„Bucuroasă, domnule, îmi faceți cinste", îmi răspunse. La care adăugasc cele necesare ca s-o găsesc. Astfel, la despărțire am amenințat-o cu o vizită apropiată. Și, de fapt, m-am dus chiar în ziua următoare. Mi s-a părut înstărită. I-am văzut servitorii. Era lume la ea. Oameni bine, după cîte mi-am dat seama. S-a cîntat. M-au primit cu deferență. Am avut cîteva clipe de conversație în doi. I-am vorbit de dragoste, nu m-a respins. Și mi-a plăcut și mai mult. Ne mai întrețineam într-un ungher, cînd intră unul din cei care m-au atacat. Era un om între două vîrste, care are bani de cheltuit și pe care îl cred din provincie. Mi se păru că discuțiile noastre în doi îl neliniștesc. De asemenea, mi s-a părut că ea lua seama l-a tulburarea lui. S-a grăbit să se alăture celor din adunare. După cîteva clipe, m-am retras. A doua zi m-am întors la ea mai devreme decît în ajun. Era singură, i-am vorbit iarăși. La început rîdea de amorul meu, ceea ce însemna totuși : „Aș vrea să fie adevărat". Am insistat pentru a o convinge. „Serios ? Mă tulburați ! Și, dealtfel, v-aș putea asculta, asta nu e greu, dar situația mea n-o permite. Sînt văduvă, în proces, îmi va rămîne probabil puțină avere. Ați văzut aici un om de vază, care arată mult mai prost decît dumneavoastră și care nu e decît un simplu burghez, dar care e bogat și din care pot face cînd vreau un soț ; el mă zorește. Mi-e atît de greu să hotărăsc, încît nu m-am decis pînă acum, și de o zi sau două", adăugă „m-aș hotărî și mai greu, credeți-mă ! Sînt oameni pe care i-ai iubi, mai degrabă, decît să te căsătorești cu alții. Dar am prea puțină avere pentru a-mi face gusturile. Nu voi putea rămîne mult timp la Paris, așa cum mi-ar place. Dacă nu mă mărit, trebuie să mă întorc într-un loc pe care îl urăsc, și șederea acolo e atît de tristă, încît mă înfricoșez, ce-ați vrea, prin urmare, să

fac ? Şi-apoi nu ştiu de ce vă spun asta ! Trebuie că sînt nebună. Nu vreau să vă mai văd."

La aceste vorbe, am înţeles de minune că aveam de-a face cu una dintre acele frumuseţi strimtorate, al căror principal venit este chipul.

Am înţeles ce fel de legătură avea cu omul pe care îl numea viitor soţ. Deslușeam bine că-mi spunea : „Dacă îl alung, îl veţi înlocui sau îmi cereţi doar o necredinţă trecătoare ?"

Un fel de a concepe amorul, care mă scîrbi puţin. Nu mi-o închipuisem decît ca pe o femeie galantă, nu ca pe una interesată. Aşa că, în timp ce vorbea, nu mă hotărăm asupra a ceea ce trebuia să-i răspund. N-am avut însă timp să mă lămuresc. Burjuiul în chestiune sosi şi ne surprinse. Încruntă sprîncenele cu impertinenţă, ca un om care poate pune la punct ceea ce vede. E adevărat, cînd a intrat el, ţineam mîna acestei femei într-a mea.

Zadarnic încercă ea s-o ia în glumă şi-i spuse chiar : „Vă aşteptam !" Era departe de a se însenina. Rămase întunecat şi grosolan. „Din fericire nu vă plictisiţi." Atît a putut rosti.

Eu nu catadicseam să arunc ochii asupra lui şi nu încetam de-a o reţine pe femeie cu mii de linguşiri, ca să-l pedepsesc pentru purtarea lui nerușinată.

După aceea am plecat.

Tînărul ajunsese aici cu povestirea, cînd birjarul opri la cîţiva paşi de casa unde ne adusese şi de care nu se putea apropia din cauza a două sau trei trăsuri, care îl împiedicau. Am coborît. L-am văzut pe tînăr vorbindu-i unui lacheu care deschise apoi portiera uneia din trăsuri.

— Urcaţi, dragă prietene, îmi spuse.

— Unde ? am întrebat.

— În trăsura aceasta, îmi răspunse. E a mea, n-am putut-o lua cînd m-am dus la acea femeie.

Luaţi aminte, n-am văzut niciodată ceva mai elegant decît această trăsură.

„Of, of ! îmi spuneam, mergi mai departe decît credeam. Iată ce înseamnă să fii mare. Să fie oare un senior, prietenul meu ? Trebuie să fii cu mare luare-aminte, dom-

nule de la Vallée, și să încerci să vorbești corect franțuzește. Ești îmbrăcat ca un copil de familie bună, dă onoarea cuvenită veșmîntului, iar conversația să fie pe măsura înfățișării care merge, e acceptabilă."

Vă redau aproape întocmai ce gîndeam atunci, la repezeală.

Apoi m-am urcat în trăsură, nesigur dacă trebuia să urc primul, și în același timp neîndrăznind s-o laud. „Bunele maniere cer să merg înainte sau să rămîn mai la urmă ?" îmi spuneam pe cînd urcam în trăsură. Pentru că totul era nou pentru mine și puțina mea experiență nu-mi spunea nimic asupra acestui articol, decît că dacă sînt doi în fața unei uși se tot poftesc. Înclinam a crede că așa trebuie făcut și aici. In orice caz, urcam totuși. Iată-mă deja așezat, în timp ce mă mai gîndeam încă ce trebuia să fac. Iată-mă deci cot la cot cu prietenul meu de rang, și pe picior de egalitate cu un om căruia, în urmă cu cinci luni, s-ar fi putut foarte bine să-i fi ținut ușa trăsurii, pe care o ocupam acum stînd alături de el. Totuși atunci nu mă gîndeam astfel. Abia acum o fac, cînd scriu. Îmi venea în minte, dar mă împotriveam să-i dau atenție. Trebuia să am încredere în mine și atari gînduri mi-ar fi zdruncinat-o.

— Aveți ceva de făcut ? mă întrebă contele d'Orsan (așa se numea stăpînul elegantei trăsuri). Eu mă simt foarte bine, și nu m-aș întoarce de-acum acasă. E încă devreme, să mergem la Comedia franceză, mă voi simți mai bine acolo, decît în camera mea.

Pînă atunci mă stăpînisem, nu-mi pierdusem capul chiar de tot. Dar asta a fost prea mult pentru mine, propunerea de a fi dus cu atîta pompă la Comedia franceză îmi suci complet mințile. Înălțimea situației mele mă ameți. M-am simțit năucit de aburul de bucurie, de glorie, de noroc, de mondenitate, dacă îmi îngăduiți să vorbesc astfel (deoarece știu că printre cititori sînt unii ursuzi, deși respectabili, față de care e mai bine să ascunzi ce simți, decît să te dezvălui, cînd nu poți cuvînta decît într-un fel ce pare ciudat, ceea ce se întîmplă totuși uneori, mai ales cînd vrei să zugrăvești ce se petrece în suflet. Acest suflet care se zvîrcolește în mult mai multe

feluri decît avem mijloace să o spunem şi căruia trebuie să-i laşi, cel puţin la nevoie, libertatea de a folosi vorbele cum poate mai bine, cu condiţia să se înţeleagă limpede ce ar vrea să spună, pentru că alţi termeni ar păgubi sau strica gîndul.).

Asupra celor de mai sus unii se sfădesc adeseori. Aceasta e pricina parantezei mele. Nu m-aş fi apucat s-o fac dacă aş fi crezut că va fi atît de lungă. [1]

Dar să revenim.

— Cum doriţi ! i-am răspuns, şi trăsura porni.

— Nu am terminat de povestit aventura mea, îmi spuse, iată restul. Azi am prînzit la doamna marchiză de... Sub pretextul unor afaceri, am ieşit către ora trei pentru a merge la această femeie. Trăsura mea nu revenise încă. Nu mi-am văzut jos nici unul dintre oameni. În apropiere, se găseau trăsuri. Am spus să mi se caute una, în care m-am suit şi care m-a condus pînă la uşa ei. Abia am ajuns la scară, că l-am văzut apărînd pe omul acela, coborînd cu alţi doi, într-o dispoziţie foarte proastă. Deşi l-am salutat ca de obicei, cînd a trecut pe lîngă mine m-a îmbrîncit.

— Sînteţi grosolan ! i-am spus ridicînd cu dispreţ umerii.

— Cu mine vorbiţi ? m-a întrebat unul dintre cei doi care, nici el, nu răspunsese la salut.

— Cu voi toţi, i-am răspuns.

La aceste cuvinte, a dus mîna la garda sabiei. M-am gîndit că trebuie s-o scot şi eu pe-a mea, sărind înapoi. Cei doi oameni erau deasupra mea. Mai aveau de coborît două trepte. Numai primul trecuse de mine.

Am văzut îndată trei săbii îndreptate împotriva mea. Laşii m-au urmărit pînă în stradă. Încă ne mai duelam cînd mi-aţi venit în ajutor şi aţi apărut în momentul în

[1] Din 1719 Marivaux a elaborat o stilistică nouă, cu o mare pătrundere, care trecea pe plan secundar cerinţa tradiţională a clarităţii şi o înlocuia cu noua valoare a exprimării gîndului „la nivelul exact al forţei şi sensului la care l-am conceput". Între cerinţele contradictorii de claritate, pe de o parte, „de forţă şi delicateţe" pe de alta, scriitorul trebuie să găsească un termen mijlocitor (care nu e mijlociu) ! (..) (Nota ed. fr.)

care unul dintre asasini tocmai se pregătea să-mi dea lovitura de grație.

— Da, i-am spus, tare mi-a fost teamă, de aceea am strigat atît după el, pentru a-i zădărnici planul, dar să nu mai vorbim despre asta. Sînt niște canalii, și femeia la fel.

— Și gîndiți-vă cît caz făceam eu de ea! Dar să vorbim de dumneavoastră. După cele ce le-ați făcut pentru mine, orice chestiune care vă privește este pentru mine interesantă. Trebuie să știu față de cine sînt atît de îndatorat. Și dumneavoastră să mă cunoașteți, de asemenea. Mă numesc contele d'Orsan. Nu mai am decît mamă. Sînt foarte bogat. Cei de care depind au un oarecare credit. Îndrăznesc să vă spun că nu e chestiune în care să nu vă pot servi. Aș fi fericit să-mi dați prilejul. Gîndiți-vă la asta și spuneți-mi numele și averea dumneavoastră.

Întîi i-am mulțumit, bineînțeles, dar pe scurt, fiindcă așa a voit el. Dealtfel, mă temeam să nu mă vîr în cine știe ce compliment întortocheat, care să fie de gust îndoielnic. Cînd îți lipsește educația, ți se pare mare lucru să-ncerci s-arăți c-o ai.

I-am mulțumit deci în termenii cei mai simpli. Apoi i-am vorbit :

— Numele meu e la Vallée. Sînteți un om de rang. Eu, nu. Tatăl meu locuiește la țară, unde e toată averea lui și de unde abia am sosit, cu dorința de a mă ridica și a deveni ceva, cum fac toți tinerii din provincie, de vîrsta mea (în tot ce spuneam, se vede că nu eram decît discret și deloc mincinos). Dar, am adăugat pe un ton plin de sinceritate, dacă nu voi putea face la Paris nimic cu viața mea, și dacă venirea aici nu-mi va aduce decît plăcerea de a fi fost de folos unui om atît de onorabil ca dumneavoastră, pe legea mea, domnule, nu mă voi plînge și mă voi întoarce liniștit în satul natal.

La aceste vorbe, întinse mîna și îmi spuse :

— Dragul meu la Vallée, soarta dumneavoastră nu vă mai privește, e treaba mea, treaba prietenului dumneavoastră, fiindcă sînt prietenul dumneavoastră și aș vrea să fiți prietenul meu.

Atunci trăsura se opri. Ajunsesem la Comedia franceză și nu am avut timp să-i răspund decît printr-un surîs la aceste cuvinte prietenoase.

— Urmați-mă, îmi spuse, după ce dăduse unui lacheu să ia bilete.

Am intrat. Iată-mă deci la Comedia franceză, mai întîi în *chauffoir* [1], fie-ne cu iertăciune, unde contele d'Orsan își găsi cîțiva prieteni pe care îi salută. Aici se împrăștie toată îngîmfarea sufletului meu, despre care v-am vorbit, toate fumurile de vanitate care mi se urcaseră la cap. Deprinderile și obiceiurile acelui loc mă absorbiră și mă emoționară. Ehei, ținuta mea anunța un ins mititel. Mă vedeam atît de stîngaci, de rătăcit în mijlocul acestei lumi care avea ceva atît de plăcut și de elegant! „Ce-ai să te faci?" îmi ziceam.

Chiar și ținuta mea... Dar nu mai spun nimic de ea, nu o mai aveam. Deși cînd spui că nu ai, posezi totuși una. Și nu depindea decît de mine să am o alta. Cred însă că nu aș fi reușit să am o figură care să nu-mi pară nici nelalocul ei, nici rușinoasă. Că arătam mirat, mă împăcasem să par doar astfel, ar fi fost semn că nu mai călcasem niciodată la Comedia franceză, ceea ce nu era un rău prea mare. Dar prezența mea acolo declanșa o tainică dezordine, un anume sentiment al nevredniciei mele, mă simțeam împiedicat să fiu îndrăzneț și asta n-aș fi voit să se vadă pe fața mea, dar se vedea cu atît mai bine, cu cît mă străduiam să ascund.

Ochii mă încurcau, nu știam încotro să-i îndrept. Nu îndrăzneam să-mi iau libertatea de a-i privi pe alții, de frică să nu deslușească în lipsa mea de siguranță că nu era pentru mine cinstea să fiu cu astfel de oameni de seamă, și că eram un intrus. Nu găsesc nimic care să descrie mai bine ceea ce vreau să spun, decît această expresie care nu e prea nobilă. E deopotrivă adevărat că nu trecusem prin destule grade de instrucție și nici de creștere a averii, pentru a mă putea afla în mijlocul acestei lumi cu bravura necesară. Mă înălțasem prea repede. Ajungeam

[1] Locul unde se încălzeau actorii. Actualul foaier. Se știe că pe-atunci sala de spectacol nu era încălzită. (Nota tr.)

și eu domn, fără să am încă educație cît de cît (a domnilor de soiul meu) și tremuram să nu se cunoască, după înfățișarea mea, că acest domn era Jacob. Poate că unii, în locul meu, ar fi avut tupeul de a face față situației, adică s-ar fi întrecut în obrăznicie. Dar ce-ar fi cîștigat ? Nimic. Oare nu se știe că un om nu e obraznic decît pentru că ar trebui să fie sfios ?

— Sînteți puțin schimbat, îi spuse unul din domni contelui d'Orsan.

— Cred, spuse el. Aș fi putut fi mai mult ! Atunci își povesti pățania și, prin urmare, și pe a mea, în felul cel mai onorabil pentru mine. Așa încît, conchise el, domnului îi datorez cinstea de a vă mai vedea.

Altă osteneală pentru la Vallée, spre care, cele spuse de conte, au atras atenția domnilor. Contemplau deci figura mea bizară, și mă gîndesc că nu exista nimic mai tîmpit și nici mai amuzant de văzut ca mine. Cu cît mă lăuda mai mult contele d'Orsan, cu atîta mă simțeam mai descumpănit. Totuși trebuia să răspund, cu hăinuța mea de mătase și scliviseala mea modestă de burghez cu care nu mă mai făleam de cînd vedeam în jurul meu atîta mîndrețe de haine. Dar ce să răspund ?

— O, deloc, domnule, rîdeți de mine. Și-apoi, o nimica toată, n-aveți pentru ce ! Era de la sine înțeles. Sînt sluga dumneavoastră. Iată răspunsurile mele, însoțite politicos de încovoieri scurte și dese ale trupului, care pesemne erau pe placul domnilor, de vreme ce unul nu rămase să nu mă complimenteze pentru a-mi primi plecăciunea.

L-am văzut pe unul dintre ei întorcîndu-se să rîdă. El îmi deschise ochii asupra faptului că devenisem de batjocură, ceea ce mă anulă complet.

Nu m-am mai înclinat în fața nimănui.

Mă prezentam cum puteam și dădeam răspunsuri într-o doară. Contele d'Orsan, om galant, cuget franc și drept, continua să vorbească fără să observe ceea ce se petrecea.

— Să mergem să ne ocupăm locurile, îmi spuse.

L-am urmat. M-a dus pe scenă[1], unde mulțimea oamenilor m-a pus la adăpost de astfel de afronturi și unde m-am așezat lîngă conte, ca un om salvat.

Se juca o tragedie, *Mitridate*, dacă mi-aduc bine aminte.

Ah, ce mare actriță era cea care o juca pe Monime![2] Îi voi face portretul în partea a șasea a cărții acesteia, la fel celorlalți actori și actrițe care au strălucit pe vremea mea.

Sfîrșitul părții a cincea

[1] Chiar pe scenă, unde pînă la reforma din 1759 se închiriau cincizeci de locuri, pe scaune sau în picioare. (Nota ed. fr.)

[2] După continuatorul anonim, această actriță ar fi la Gaussin, născută în 1711 ; a intrat la Comedia Franceză în 1731 și triumfa în 1732 în *Zaïre* de Voltaire și în *Reuniunea amorului* de Marivaux. Era, după contemporani, „cea mai bună actriță pentru rolurile tandre în tragedie și pentru rolurile naive în comedie" *(Corespondența lui Grimm).* (Nota ed .fr.)

Continuarea unui anonim la ȚĂRANUL AJUNS

Prefață

Să faci o prefață înseamnă să te pui în pas cu moda, se va spune! Sînt de acord. Aș fi dorit să mă pot lipsi de ea. Pledoariile nefolositoare nu sînt deloc pe gustul meu. Dealtfel, nu rîvnesc la acel ton suplu și implorator, pe care îl folosește un autor care cere iertare publicului. Nu am decît să-i mulțumesc pentru primirea frumoasă pe care a făcut-o primelor cinci părți din cartea mea. Ați recunoscut în scrierile mele simplitatea naturală, caracteristică oamenilor de la țară și care, îndrăznesc să spun, a fost totdeauna podoaba mea și așa doresc să fie mereu.

Viața mea păru a lua, de la sosirea la Paris, o anume întorsătură interesantă. Atunci m-am hotărît să adun evenimentele care mi se întîmplau. Am făcut-o. Am crezut de-atunci că întrezăresc cum această colecție ar putea fi folositoare și amuzantă. Am profitat de răgazul ce l-am avut pentru a orîndui începutul. Am avut norocul să văd publicul aplaudînd proiectul meu, primind cu plăcere lucrarea mea.

Pentru ca să-i interesezi pe oameni, memoriile trebuie să aibă un dublu scop. Să placă minții și să instruiască inima. Luîndu-mă după căldura cu care au fost primite primele părți, trebuie să mă laud că am atins cele două țeluri, fiindcă pot spune, fără să mă măgulesc, că librarul nu putea face față dorinței grabnice a publicului, cînd m-am decis să le dau tiparului.

Îmi datorez succesul poate numai noutății. Dar nu e chiar așa. Ar însemna să fiu nerecunoscător față de cei care m-au cinstit cu alegerea lor, gîndind astfel.

În noua ediție pe care o ofer publicului mă străduiesc să păstrez această prețioasă stimă.

El va găsi, pe lîngă cele cinci părți care au avut norocul să placă, încă trei ce completează o povestire care, așa imperfectă cum e, se întinde pe o perioadă de douăzeci de ani.

Știu că planul de a-mi completa memoriile nu va avea fericirea să placă tuturor. Sînt însă și din cei a căror încuviințare nu-ți aduce prea multă încîntare, după cum, nici critica lor, prea multă suferință. Prejudecățile lor asupra proiectului meu nu mă neliniștesc deloc. Sînt făcut să fiu aplaudat de persoane cu un gust sigur și recunoscut ; încuviințarea acestora mă măgulește și numai pentru ei lucrez astăzi.

Trebuie să mărturisesc că îndelunga vreme cît i-am făcut să suspine după ultimele părți, pe care le dau acum, dezvăluie trîndăvia mea de neiertat. Dacă o mărturisire formală nu merită iertarea generoasă, dobîndește totuși îngăduință. Sînt de felul meu ca încîntătoarea Marianne : adesea capriciul îmi conduce mîna și, dacă criticile timpurii nu mi-ar fi înțepat amorul propriu, poate n-aș fi ieșit încă din letargia mea lenevoasă. Îmi vor îngădui să arăt de ce s-au supărat și să le răspund precis : Publicul ne va judeca atunci.

„Se teme", spunea de curînd unul dintre acești semidocți al căror talent e mai totdeauna să fie primul la cafenea. „Se teme", spunea el, „că un om care și-a epuizat toate rezervele imaginației ca să dea un roman bine închegat pînă în partea a cincea, dar care, ajuns aici, deși în floarea vîrstei, a crezut că nu-l va putea duce mai departe, să nu fi devenit mai fericit în neputința sa". Și adăuga același : „el a istovit natura, cu începutul memoriilor. Nu i-au mai rămas resurse să le continue."

Ce grosolană e această dublă greșeală ! Cine poate dezvolta, în fapt, toate forțele naturii ? Acest fond e nesecat. Și îndrăznesc să spun că puțini oameni cunosc natura în toate amănuntele ei. Iar dacă există aleși care să aibă această cunoaștere, se pot oare făli că i-au descoperit toate formele ?

Ceu mai ușoară împrejurare deosebește total simțămintele și-i oferă autorului un fel de a le exprima care, potrivit cu senzația pe care o naște forma, face ca sentimentul să nu semene cu cel pe care l-ar fi zugrăvit o clipă

mai înainte. Așadar, aș putea, fără semeție, să mă amăgesc că am sleit nenumăratele forme ale naturii, într-o lucrare de aproape cinci sute de pagini? Nu, nu mi-e frică s-o spun, cititorul cinstit nu crede nici el că voi realiza aceasta în cele trei părți pe care le adaug azi.

Pentru a-mi continua memoriile, nu am nevoie de acea vîrstă înflăcărată. Lucrările de geniu o cer, dar cei pe care nu-i călăuzește decît adevărul nu au nevoie, pentru a deveni perfecți, decît de bun-simț și rațiune. Am fost simplu cînd am purces, și așa voi rămîne în continuare. Am apărut mai întîi ca țăranul Jacob, mă veți vedea mai departe ca naivul la Vallée.

În opera mea născocirile nu-și au loc. Mă pot chiar lipsi de logica ce se cere unui roman, deoarece întîmplările vieții mele, așa cum le-a rînduit Providența, alcătuiesc subiectul acestor memorii. Interesul pe care l-au stîrnit sau pe care îl cer s-a născut sau se va naște din sinceritatea cu care le-am scris. Nu mai e nevoie de artă acolo unde adevărul strălucește. Trăsăturile, pe care le pun în lumină, sînt plăsmuite chiar de natură; le-am pus culori simple, dar pe potriva modelului. În asta constă toată munca mea; e la îndemîna oricărei vîrste. Dacă socotesc că trebuie să adaug scurte reflecții, cînd amuzante, cînd folositoare, experiența pe care mi-o dau anii nu poate decît să-mi slujească. Nu cunosc alt mijloc pentru a merita încuviințarea oamenilor cuminți. În acest fel, fără îndoială, v-am plăcut odinioară și pe această cale îmi închipui că voi mai place. [1]

[1] Platitudinea fondului și formei acestei *Prefețe* ni se pare că arată limpede că nu poate fi vorba de a o atribui lui Marivaux. Această observație s-ar putea repeta la fiece pagină din tot ce urmează. (Nota ed. fr.)

Partea a şasea

SÎNT DECI LA TEATRUL COMEDIEI FRANCEZE. Dacă această situaţie îl miră pe cititor, cu atît mai mult mă surprinde pe mine.

Imaginaţi-l pe noul domn de la Vallée cu umila lui căptuşeală de mătase, care, cu puţin înainte, nu era potrivită întrucît se afla printre patru sau cinci seniori. Închipuiţi-vă, zic, în cercul celor mai nobili sau al celor mai bogaţi din celebrul Paris, lîngă contele d'Orsan, fiul unuia dintre cei mai mari din regat, care îl priveşte ca pe un prieten şi-l tratează ca pe-un egal.

Sigur că nu ne putem împiedica de a fi uimiţi.

O iau prea repede, vor spune unii cititori. Am spus-o şi o repet, nu eu o iau înainte, ci sînt împins de evenimentele pe care natura se amuză să le înseileze pentru mine.

Îmi place, dealtfel, să amintesc această situaţie, ca urmare a uşurinţei cu care mă îndesam să-mi arăt mărunta făptură de cînd, urcat în trăsură, auzisem cum i se poruncea vizitiului să ne ducă la teatru.

Trebuie să vă amintiţi că numai la cuvintele *Comedia franceză* mi-am simţit inima crescînd de bucurie. E adevărat că situaţia mea m-a făcut să-mi schimb simţămintele şi că momentul petrecut în foaier, înjosindu-mă, mă făcuse să mă cred o fiinţă însingurată în lumea asta nouă. Domnul conte d'Orsan era prea ocupat să răspundă la întrebările celor care îl asaltau, pentru a mă mai putea ajuta să susţin rolul ce mă pusese să-l joc pentru prima dată într-o asemenea împrejurare. Dar totul dispăru cînd, mergînd alături de acest senior, m-am văzut pe scenă. Dacă vanitatea oboseşte vreodată, are surse nesecate de a se despăgubi.

Cine se gîndea, nici eu nu puteam crede că sabia pe care o cerusem soției mele numai ca podoabă de paradă îmi va sluji să scap viața unui om puternic în Stat și mă va pune, în aceeași zi, în situația de a apare alături de semenii lui ?

Sînt convins (orice-ar spune cei care mă dojenesc pentru timpul pe care l-am lăsat să se scurgă între această a șasea parte și cele dinainte) că veți admite trebuința scurgerii a nu mai puțin de douăzeci de ani pentru a reveni din mirarea ce a izvorît, din curajul și victoria mea. Dar nu știu de nu mi-ar fi trebuit mult mai puțin pentru a-mi aminti de aiurirea tîmpă care m-a cuprins de la prima aruncătură de ochi asupra acestui teatru.

În mai puțin de patru luni să urci din sat direct pe scena Parisului, și pe ce trepte ? Saltul e prea îndrăzneț, pentru ca efectul să fie mic. În sfîrșit, iată-mă aici.

Abia așezat, îmi plimb privirile pretutindeni. Dar, recunosc că, avînd prea multe sub ochi, nu vedeam nimic ca lumea. Și poate aș spune adevărul mărturisind simplu că nu vedeam nimic. Fiecare ins, fiecare înfățișare, fiecare veșmînt, totul mă reținea, dar nu mă opream pe nici un lucru în mod deosebit. Nu-mi dădeam seama că eram nelalocul meu, pentru că nu aveam timp să mă gîndesc la mine. Mii de obiecte străine mă întîmpinau, le prindeam și nu apuca unul să se schițeze, că în locul lui altul îmi sorbea toată atenția pe care îmi propusesem s-o dau primului. Ce haos în mintea bietului la Vallée, pe care îl trezeau mii de scorneli, a căror noutate îl făcea să-și ciulească urechile, dar micimea cărora îl obosea curînd.

— Bună-ziua, cavalere ! îi spunea unul, din mers, altuia care era așezat. Ai văzut-o pe marchiză ?

— Ah ! strengărașule, nu mai vii pe la ducesă ! Rău ! Rău de tot !

— Oamenii noștri sînt lingușiți, sărbătoriți, mergeți de o sută de ori la ușa lor, sînteți mereu pe drumuri.

— Știi ce piesă e ? Ce se spune despre ea ?

— Am cinat ieri într-o companie excelentă. Contesa de... era acolo. Ah ! Au avut un vin ales și s-a băut... Bătrînul conte s-a cherchelit repede. Să știi că nevastă-sa nu s-a supărat. Ce femeie bună ! Unde iei masa diseară ? A, faci pe misteriosul ? Ei, fugi de-aici ! La vîrsta ta !

Toate astea se spuneau cu repeziciunea unei vorbiri învățate pe dinafară și cel căruia i se adresa cuvîntul abia avea răgaz să strecoare din cînd în cînd un *da* sau *nu*, cînd volubilitatea celui care i se adresa nu-l obliga să-l înlocuiască printr-un semn din cap. Aceste discuții ușurele nu se deosebeau, în gura bătrînului, de a secăturii, decît printr-o mireasmă mai proaspătă, care mă făcu să gîndesc că aceste dialoguri erau mai puțin un schimb de complimente, cît un proiect stabilit pentru ruinarea plămînilor cu bună înțelegere și plăcere.

Un altul, pe jumătate aplecat peste prima lojă, debita o mie de drăgălășenii searbede femeilor de-acolo, care le primeau cu un surîs ușor ce părea a spune : „Politețea mă obligă să nu subscriu deloc la ceea ce spuneți ! Urmați totuși, deoarece suficiența mea îmi spune de mii de ori mai multe de-astea." Dacă limbajul inimii era acesta, cel pe care îl rostea gura era mult deosebit. Pentru a convinge că nu puneau nici un temei pe complimente, îmbulzeau exagerări peste exagerări, care tindeau să dovedească că nu erau de fel amăgiți de politețe. Dar dintr-o singură ochire pricepeai că, de vreme ce continuau, recunoașterea le făcea plăcere.

În timpul tuturor acestor mici discuții, preludiu la spectacol, visam năuc la toate. Nu vă veți mira dacă vă voi spune că nu știam nimic despre acest obicei al lumii care obligă gura să nu fie aproape niciodată de aceeași părere cu inima. Știam încă mai puțin că o femeie frumoasă nu trebuie să vorbească în limba maternă, că trebuie să considere expresiile prea slabe pentru a-i exprima ideile și că, pentru a o completa, moda cerea să folosească termeni exagerați care, ades, lipsiți de sens, nu pot sluji decît să aducă confuzie în gînduri, sau să-l acopere de ridicol pe cel care le folosește. [1]

Să nu mi se spună că e ceva nou ; se vor găsi poate o mulțime de oameni care au stat mai mult decît mine la Paris și care vor citi acestea cu oarecare neîncredere. Dar eu vedeam lumea, după căsătoria mea cu o persoană care nu știa alt limbaj decît pe cel al lui Le Tourneux sau al

[1] E vorba de voga hiperbolelor în limbajul modern. (Nota ed. fr.)

lui Saint-Cyran și care la primul cuvințel de la Comedia, ar fi strigat : „Doamne, dragă copile, mergi la pierzanie !“ Astfel că simplitatea mea e îndreptățită.

Toate lucrurile își au durata lor, asta e rînduiala.

Prima mea surpriză și-a avut-o pe a ei. O simplă mișcare a arcușului mă făcu să-mi revin sau, mai bine-zis, îmi prinse simțurile și-mi pătrunse sufletul. Atunci mi-am dat seama pentru prima oară că inima mea era simțitoare. Da, muzica m-a făcut să simt acele dulci înfiorări pe care le naște adevărata sensibilitate.

Dar, veți spune, vă cunoaștem sufletul. Domnișoara Habert, doamna de Ferval și doamna de Fécour v-au dat ocazia să vă dezvăluiți înclinația spre duioșie. Trebuie să vi-l știți, așadar, încă de-atunci.

Am ajuns să cred că aceste experiențe superficiale nu-mi slujiseră la nimic deși, fără a dovedi prin asta imprudență și poate chiar fără a mă teme de dezmințire, pot face paradă de înclinația mea față de aceste femei.

Se știe că, în acest oraș, numărul cuceririlor nu înjosește simțămintele. Tot astfel, mulți în locul meu ar fi onorați numindu-se îndrăgostiți. Aceasta era chiar schema romanului, cel puțin pentru domnișoara Habert, fiindcă în aceste ficțiuni amantul trebuie să fie credincios sau, dacă are cîteva slăbiciuni, trebuie să-și revină, să le regrete, să capete iertare și să sfîrșească prin a fi statornic. Dar adevărul, am spus-o, nu se supune deloc regulilor. El mă obligă să repet că, dacă mi-am îndeplinit cu bine diferitele roluri pe care am fost silit să le joc pe lîngă aceste doamne, cred că s-a văzut că în toate aceste aventuri inima nu prea amestec. Ochii mei frumoși erau singurii care hotărau totul. Dar, brunetul înalt, obișnuit să fie ispitit, nu avusese încă timp să-și întrebe inima, ca să vadă dacă e în stare să simtă prin ea însăși vreo impresie.

Mai mult, recunoștința și speranța unei sorți pe care nu o puteam aștepta de la întîlnirea întîmplătoare de pe Pont-Neuf mă împinseseră spre căsătoria mea, decît o înclinație distinctă pentru domnișoara Habert. Am făcut-o să presimtă ; făcuse prea mult pentru mine ca să-mi pretindă s-o iubesc.

V-ați dat seama cu ușurință de asta cînd, chiar înainte ca ea să-mi fi acordat mîna și în ajun de a o primi, sufletul

meu, pe care buna cucernică îl credea în întregime cucerit, i-a fost nestatornic de la prima hîrjoană cu doamna de Ferval. Vă puteți aminti că am roșit atunci, mărturisind că o iubeam pe pretendenta mea, și că mi-aș fi consumat trădarea la doamna Remy, dacă n-ar fi apărut pe neașteptate cavalerul discret care, mîndru de a-l fi pus pe fugă pe domnul Jacob, s-a crezut prea fericit să-l înlocuiască. Legătura mea abia schițată cu doamna de Ferval ar fi putut avea poate un motiv mai nobil, dacă vanitatea și interesul nu l-ar fi împiedicat.

Glasul rotund și limpede al doamnei de Fécour, felul de a-mi cere ea întîi prietenia, abundența pieptului ei... O, ce lucru delicat ! Da, toate aceste întîlniri îmi măguliseră sufletul fără a-l lumina. Era un pămînt pe care se istoviseră prea mult să-l îngrașe, pentru ca să-i poată cunoaște valoarea reală.

Nimeni nu descoperise încă, așadar, la mine, acea ușurință de a te lăsa în voia impresiilor ce ți le produce în mod natural adevăratul frumos, așa cum muzica acum, lovindu-mi auzul, mi se strecură în suflet. Se trezise. Era prima oară cînd puteam asculta în voie, cînd îi puteam simți și gusta armonia.

Dacă cei ce mă înconjurau și care nu păreau să asiste la spectacol decît pentru ca să nu le pese de el și-ar fi îndreptat ochii spre mine, m-ar fi luat cel puțin drept vreun provincial și chiar din cea din urmă categorie, iar bătaia de joc, care în foaier îmi răsplătise numeroasele plecăciuni, m-ar fi descumpănit iarăși. Evitam această derută sau, dacă o simțeam din partea unora dintre spectatori, eram destul de încîntat ca să n-o iau în seamă, și, de aceea, fericirea pe care o gustam nu mi-a fost tulburată.

Se știe că, oricît te-ar zdrobi evenimentele dinafară, dacă ești destul de norocos ca să nu le iei în seamă sau dacă privindu-le ai destul curaj pentru a le sfida, nu-ți ieși din liniștea ta. Or, în extazul care mă făcuse să uit de mine însumi, nu eram în stare să văd decît ce ținea de spectacol. Tot restul mi-era străin și îmi părea că nu există. Nimic nu mă deranja. Eram fericit.

Dar dacă aș vrea să-mi descriu încîntarea, mi-ar fi greu să reușesc. Fiindcă, ce s-a întîmplat cu mine la ridicarea

cortinei ? Nu mi-am putut reprezenta niciodată bine această situaţie şi chiar acum, obligat să retrăiesc situaţia de-atunci şi să iau din nou parte la spectacol, nu-mi pot descurca emoţiile pe care le aveam. E o succesiune atît de repede desfăşurată încît, dacă poţi simţi totul, cred că e imposibil să descrii în întregime.

Pentru a vă ajuta să înţelegeţi această împrejurare care nu e cea mai puţin importantă din viaţa mea, fiindcă a fost izvorul fericirii de care mă bucur acum, să vi-l închipuiţi pe Jacob, care, din cel ce ducea la oraş vinurile lui taicăsău, a devenit valet ; şi care din această situaţie a trecut în braţele unei domnişoare care i-a pus în palmă patru mii de livre rentă şi care acum se află la teatrul de Comedie.

Dacă judecaţi după toate acestea, iată-mă stînd drept ca un par, neîndrăznind să mă las pe banchetă ca vecinii mei, întorcîndu-mă numai cu grijă, privindu-i cu o atenţie extremă pe toţi cei care fac vreo mişcare. Nu vă veţi întreba : „de ce această ultimă precauţie ?" Spre a mă scuti de ruşinea de a mă vedea înspăimîntat de vreo dojană, asemeni celei pe care am înghiţit-o la doamna Remy, care m-ar fi copleşit şi m-ar fi obligat chiar să ies ruşinat, dacă salvatorul domnului conte d'Orsan ar fi fost salutat cu *dragul meu Jacob*.

Aceste reflecţii, pe care le făceam din cînd în cînd, se stingeau fără să le prea iau în seamă. O nouă ocheadă nu-mi dădu timp să mă opresc şi îmi atrase, pentru moment, toată atenţia pe care îmi făgăduisem să i-o dau piesei ce se reprezenta.

Cinci sau şase domnişori, fără să asculte sau să privească ce se petrecea sau se spunea pe scenă, după ce discutaseră despre cai, ciini, vînătoare şi fete, se hotărîră să plece. Plecarea lor mă măgulea lăuntric, cel puţin tot atît cît mă indignase felul lor de a asista la spectacol. Înainte de a ieşi, voiră să-şi facă o idee despre reprezentaţie. Văzui deodată cum din toate părţile o mulţime de lorniete se aţintesc asupra fiecărei loji, pentru a descoperi ce frumuseţi erau acolo. Înfăţişările, chipurile, croielile, totul era subiect de amuzament. Treceau cu repeziciune peste fiecare lucru. Asta producea, de-o parte şi de-alta, ici un salut, colo o mişcare de recunoaştere, de prietenie sau de familiaritate. Apoi, după ce-şi satisfăceau curiozitatea, toţi aceşti pri-

vitori își împărtășeau descoperirile și sfîrșeau prin a debita cîteva anecdote despre persoanele cunoscute, sau prin a da celor pe care nu-i cunoșteau o vîrstă potrivită cu imaginea pe care le-o furniza lornieta, credincioasă ori nu. Deși această metodă bizară de a privi și aprecierile care o urmau mă supărau, fiindcă mă tulburau, nu mă putui totuși stăpîni să nu rîd.

Mărturisesc că nu puteam concepe rațiunea care dădea atît de mare credit acestei uzanțe. Mă întrebam dacă ceea ce făceau era o dojană sau o galanterie față de natură. Pentru a mă lumina îi observam cu de-amănuntul pe acest soi de privitori.

Cei mai tineri păreau cei mai grăbiți în a se sluji de aceste lorniete. „Or fi avînd vederea slabă", îmi spuneam, „sau poate bărbații nu trebuie să vină la spectacol cu ochelari, după cum femeile nu-l urmăresc decît croșetînd ?" O oarecare sfială mă împiedica să aflu totul deodată, întrebîndu-l pe domnul d'Orsan. M-ar fi costat prea mult să par neștiutor, așa că preferam să încerc a descoperi singur.

Vedeam pretutindeni ochi frumoși și sănătoși, pupila tare și cristalinul strălucitor. În același timp am observat că și eu trezeam o mirare asemănătoare celei pe care o simteam.

Cum nu știam ce fac cînd mă supăram pe lornieta care avea să-mi fie cîndva atît de favorabilă ! Da, n-am regretat mult timp că n-am uzajul lumii, ca să mă înarmez cu o lornietă cînd merg la teatru. Înainte de-a ajunge la acest punct interesant, nu mă pot împiedica să nu spun ceva despre toanele celor care ocupă locurile pe care atunci ședeam atît de stînjenit. Îi ascultam ades pe actori, fără a le putea desluși cuvintele. Un domnișor se ridica, se întorcea pentru a spune pe furiș, la dreapta sau la stînga, nimicuri, și s-ar fi supărat dacă ele n-ar fi trecut apoi de la ureche la ureche.

Vocea tare cu care le rostea, părea a zice vecinilor : „De vreau să-i dau prietenului meu o dovadă de afecțiune, împărtășindu-i o taină, nu vă cred nevrednici s-o împărțiți cu noi. Da, urmez pe acest ton, puteți asculta. Aparența de mister pe care însă o păstrez, ajunge spre a nu fi învinovățit de indiscreție."

Eu însumi, la început, voiam să mă retrag, din respect (îţi rămîne totdeauna o urmă din primul tău fel de a fi ; oricum, numai timpul o poate şterge), dar, după felul în care glasul se îngroşa, am înţeles că nu eram de prisos.

Atunci am luat eroica hotărîre de a-l consulta pe domnul conte, fiindcă primul act, care se terminase, îl făcea să se îndrepte spre foaier, iar eu trebuia să-l urmez.

— Domnule, i-am vorbit, vă va mira că cineva, care a fost atît de fericit de a merita atenţia domniei-voastre, este atît de novice în ale teatrului, încît toate uzanţele lui îl surprind...

Acest început să nu vă uluiască. Fusese bine studiat, şi v-am şi anunţat că limbajul meu se şlefuise.

— Am crescut la ţară, continuai, şi-acolo te foloseşti din plin de ceea ce îţi dă natura. Uneori bătrînii noştri recurgeau la ochi falşi pentru a citi la biserică sau acasă, dar pentru a-i privi pe Pierre sau Jean, pentru a străbate o cameră, nu i-am văzut niciodată punîndu-şi ochelari. Ochii sînt, aşadar, mai slabi în oraş decît la ţară, la Paris decît în provincie ?

Dacă domnul d'Orsan care, deşi tînăr, îşi păstrase destulă minte ca să nu împingă ridicolul la maximum, fu mirat de întrebarea mea şi de felul cum o întorceam, avu totuşi destulă omenie pentru a nu mă face să resimt toată surpriza sa. Vă puteţi da seama că am ghicit-o în parte, dar ce mi-a arătat el fu, ca să zic aşa, insesizabil.

— Ceea ce îmi spui, dragul meu, îmi răspunse, e cuminte şi bine gîndit, dacă moda n-ar fi împotrivă. E un obicei frumos să priveşti cu ajutorul unei sticle. Şi chiar dacă ai ochi buni şi, chiar mai mult, dacă e mai plăcut pentru văz ca obiectul să se deseneze direct pe retină, bunele maniere, da, bunele maniere nu permit să te mărgineşti la ei, şi ar fi ridicol să faci altfel. Condamn această metodă, poate mai mult decît dumneata, şi totuşi sînt nevoit să fac la fel. Alţi o mie simt ca noi şi nu îndrăznesc să se scuture de această deprindere. Dar ce trebuie să vă pară şi mai extraordinar e că, cu cît eşti mai bine înzestrat cu acest simţ, cu atît mai puţin trebuie să te mîndreşti cu avantajele lui.

— Zău ! Ce ţi-e şi cu moda asta, zisei. E contra înclinaţiilor şi face de prisos binefacerile Providenţei ! ?

— E un fel de convenție tacită care prescrie să te oprești la un lucru, pentru că cei mai mulți se fixează la el și-l folosesc !

— Cred, l-am întrerupt, că asta înseamnă să faci natura de rușine.

— Natura ? grăi el. Cine-i dă atenție ? Ea ne-a format și, cu aceasta, rolul ei e îndeplinit. În rest, de ce trebuie să se mai frămînte ? Ne-a dat organe, rămîne ca noi să ne reglăm mișcările și să hotărîm înlesnirile ce vrem să obținem.

— Dar modul ăsta de a te așeza sau mai bine de a te tolăni, tot moda îl prescrie ? Aceeași modă te face să vii la spectacol și să nu te sinchisești de el ? Mai bine rămîi acasă !

— Da, prietene, îmi răspunse, numai un provincial sau un burghez pare atent la comedie. Face frumos să n-o urmărești decît c-o atenție distrată. Te rog să observi, adăugă el, nu includ în clasa celor care trebuie să urmărească spectacolul decît pe *provinciali și* pe *burghezi*. Omul legii și funcționarul au dreptul și sînt chiar obligați ca, la parter, să imite apucăturile pe care cei mari le manifestă în teatru. Asta e moda ! Stăpînul e cel care-o impune.

Aici se risipea rolul domnului de la Vallée și Jacob reapărea pe de-a-ntregul. Cu ochii deschiși și gura căscată îl ascultam pe domnul d'Orsan cu un aer de prostălău, care se simte tare pe prerogativele patriei din care a purces. Ținutul meu Champagne, în ciuda geniilor pe care le-a dat, (cum se știe), trece de obicei drept slab cu duhul.

Domnul conte, pe care obiceiurile de la curte îl făceau destul de pătrunzător pentru a descoperi ceea ce oricine, mai puțin clarvăzător, ar fi observat cu ușurință, fu atît de bun să-mi ascundă că-mi citea gîndul. Mi-a propus să ne întoarcem în sală. L-am urmat. N-am ajuns bine, că am și devenit obiectul acelorași distracții. Asta mă făcu să iau hotărîrea de a nu da piesei prea multă atenție, și să-mi plimb privirile prin loji și la parter.

Iată-mă deci puțin la modă. Iau parte acum la comedie. Adică fac parte din spectacol. Aud uneori bătăi din palme. Vecinii mei li se alătură, mă prind și eu automat. Zic automat, fiindcă ceea ce îmi spusese domnul d'Orsan

mă impresionase și credeam că totul e modă. Aplaudam des, fără să știu de ce. În fapt, îmi închipuiam că știu ce e frumos după un anume fior ce-mi trecea prin sînge și mă încînta.

Dar rareori se aplauda cînd îl simțeam. Ades aș fi păstrat tăcere, cînd lumea se înflăcăra și, dimpotrivă, deseori condamnam parterul pentru liniștea disprețuitoare, care mă împiedica să-mi arăt elanurile de bucurie ce se înălțau în sufletul meu.

Ar fi locul să fac portretul și să vă arăt caracterul actorilor și actrițelor care jucau. Dar știu bine că, luat de suvoi, nu i-am studiat îndeajuns pentru a-i mulțumi pe cititori în această privință. Mă voi mulțumi să spun doar că Monime mă smulgea, împotriva voinței, din neatenția mea voită. Nu eram încă deloc familiarizat cu frumusețile teatrului. Dar drăguța fată care juca acest rol purta în suflet un foc care îmi lua mințile. În acele clipe, nimic dinafară nu le mai putea atinge și, de cum deschidea gura, mă robea. Îi urmăream vorbele, îi împărtășeam sentimentele. Împărțeam cu ea temerile și intram în vederile ei.

Da, trebuie să-i fac dreptate. Grația cu care rostea era atît de firească încît, oricît de naiv și novice eram, îmi dădeam seama că mă interesam mai puțin de Monime, personaj interpretat de domnișoara Gaussin, cît de Gaussin, care era în rolul Monimei. Printre actori și actrițe sînt trepte diferite după calitățile pe care le cere fiecare gen de personaj. Aș voi să pot realiza în privința lor promisiunea pe care am făcut-o la sfîrșitul părții a cincea.

Tăcerea mea îi va nemulțumi poate și pe actori și pe cititori. De fapt, dacă toți oamenii mari, de tot felul, au dreptul la stima noastră, pe care nu le-o puteam refuza fără a le face o nedreptate, posteritatea cere plăcerea de a-i cunoaște. Ea le face dreptate ; și această echitate la care e forțată, ca să zic așa, face mai multă cinste naturii decît o prejudecată grosolană care încearcă să-i vestejească. Așadar, tac în privința lor nu pentru a le micșora gloria care le e datorată. Nu le puteam da atenție, nu-i puteam cunoaște. Iată de ce tac.

„Ah, Dumnezeule", va spune cineva, „o faci pentru ca să ne distrăm cît mai mult pe seama teatrului".

V-am prevenit. Situația asta, așa simplă cum pare prin ea însăși, e cea mai interesantă din viața mea. Nu e inutil să mă înfățișez aici, asta va sluji să dovedesc cum îi plăcea norocului să mă favorizeze, fiindcă o poziție care i-ar fi putut dăuna altuia va deveni izvorul fericirii de care mă voi bucura tîrziu. Nu, nu voi uita niciodată această clipă fericită. Nu vă supărați că insist asupră-i cu bună știință. Ajunge să vă spun că nu m-am plictisit de reușita mea și că voi mai vorbi de ea.

Tocmai începea actul al patrulea, cînd domnul d'Orsan salută două doamne care erau în prima lojă din spate. Priveam de-o vreme cu atenție această lojă, deoarece mi s-a părut că cele de-acolo voiau să afle, cu ajutorul unei lorniete, care dintre ele era îndatorată pentru atenția cu care se întorceau într-acolo privirile mele, chiar și fără vreun gînd. Salutul domnului d'Orsan mă făcu să iau aminte la această împrejurare. Mi-am zis atunci că acest senior era obiectul curiozității, dar apoi m-am dezmeticit.

Politețea noului meu prieten nu mi-a scăpat. Am văzut că făcu uneia dintre doamne o plecăciune de prietenie, care arăta că o cunoștea prea bine.

Cealaltă doamnă nu primi din partea lui decît un salut respectuos care, am învățat după aceea, era făcut mai mult pentru a măguli vanitatea, decît pentru a fi pe placul inimii. Și prima și a doua politețe primiră cîte un salut în aceleași proporții. L-am urmărit din ochi.

Le-am examinat pe cele două persoane. Am observat că un cuvînt, pe care mi-l spuse el atunci, păru să le neliniștească. Dar ochii mari, căprui și strălucitori, pe care a doua doamnă îi ațintì asupra mea, cînd privirea mea sfioasă păru a-i căuta și a-i ocoli în același timp, mă descumpăniră. Bănuiam, după vioiciunea cu care s-au întors, că era supărată că am prins-o. Dar înflăcărarea cu care îi vorbea însoțitoarei, care nu făcea decît să-și mărească atenția cu care mă privea, părea să-mi spună : „Vă rog să continuați, dar puneți răspunsurile mele numai pe seama distracției". Ochii acestei ființe păreau că se înviorează, fiindcă devenisem îndrăzneț și nimic nu mi-ar mai fi putut smulge privirea de la acea lojă. O roșeață

mi se urcă în obraji și domnul d'Orsan, care fără îndoială o zări, îmi spuse :

— Dragă, să mă înșel ? Sau aș face o plăcere uneia din doamnele pe care le-am salutat dacă te-aș duce astă-seară la ele ?

— Nu pot, am spus, soția mea...

— Ah, soția dumitale ! spuse el cu viorăiune. Ești deci căsătorit. Cu atît mai rău, dar n-are nici o importanță. Astăzi ești al meu. Îți datorez viața și nu-mi ajunge ziua pentru ca să te cunosc. Nu mă părăsi, am hotărît.

Ce putea răspunde domnul de la Vallée ? E un senior cel ce poruncește. Nu pot decît să ascult. Încercam totuși să găsesc niște temeiuri cu care să mă apăr, pentru că îmi revenea în minte soția și mă temeam să n-o neliniștesc. Nu e nevoie decît de recunoștință ca să cruți persoanele față de care ești îndatorat. Mă pregăteam să-i răspund deci domnului d'Orsan, cînd o ocheadă, aruncată de noul meu prieten către persoanele din lojă, îmi păru a aranja totul.

Cît de deosebit mi se păru răspunsul celor două persoane, așa cum credeam că l-am citit în privirile lor ! Cea căreia i se adresa contele îi spunea printr-un gest simplu : „Cum voiți !", dar cealaltă părea să-și arate cu sfiiciune recunoștința pentru că îi pătrunsese atît de bine dorințele. Această observație, pe care am făcut-o pe lîngă ce mi-a spus domnul d'Orsan, mă sili să le salut pe doamne și îndrăznesc să spun că dacă pentru prima salutul meu a fost o continuare a politeței, celeilalte i-a arătat cît îi eram de îndatorat. Și această obligație nu făcea decît să îmi înflăcărezе privirile.

Stăteam nemișcat, cu ochii mereu ațintiți spre acea lojă. Dacă cea care mă interesa își depărta uneori ochii, numaidecît, fără a lua în seamă roșeața care-i acoperea fruntea, o mișcare involuntară i-i aducea spre mine ! Mulțumirea lor îmi mărturisea că era încîntată de a nu-i îndrepta în zadar spre colțul în care mă aflam. Iar ai mei, prin stăruința lor, trebuiau s-o convingă că bunăvoința ei mă măgulea. E foarte dulce, ca atunci cînd simți născîndu-se primele semne ale dragostei, să poți gîndi că

ele sînt împărtășite sau că își pot cel puțin spune : „Sîntem așteptate și poate plăcute".

În sfîrșit, spectacolul se termină. Trebui să ieșim. Domnul d'Orsan îmi mai repetă să nici nu mă gîndesc să-l părăsesc. Nici nu mă mai gîndeam la așa ceva.

Trecînd printre culise, am fost spectatorul trîndav al acelei libertăți ușoare, rezervată titlurilor și avuțiilor, cu care spui o galanterie unei actrițe, care o mîhnește pe alta. Să rînjești cu una, să surîzi cu alta. Într-un cuvînt, care mîluiește pe fiecare cu cîte ceva și uneori lasă să-i scape un compliment nemeritat actorilor interesați întrucîtva de purtarea acestor persoane care sînt jumătățile lor prezente sau viitoare.

Contemplînd acest spectacol de-un tip nou, am ajuns la ușa lojei în care erau doamnele pe care le salutasem.

Scurte complimente și coborîm. I-am dat mîna celei care păruse a mă lua în seamă. Ea o primi cu o privire timidă, care părea a spune că inima, stînd în cumpănă, s-ar fi mîhnit neprimind-o.

Bucuria pe care o simțeam, o anume înfiorare în care mă pierdeam fără să vreau, mă făcură s-o prind cu înflăcărare. M-am temut imediat ca îndrăzneala mea să nu fie semn de grosolănie. Mă uitam la domnul d'Orsan și încercam să-l imit. Vorbeam puțin, de frică să nu greșesc. Simțeam că nu mai sînt în largul meu cum eram cu doamna de la Vallée. Îmi era frică să nu-i displac, fără încă a deslușì planul meu de a o cuceri. Inima nu-i decît un haos, cînd începe să simtă dragoste. Asta era situația în care mă aflam. Oricum ar fi, fără să ies din simplitatea mea, dar potrivindu-mi răspunsurile după o ușoară chibzuială, mi se păru că sînt ascultat fără dificultate, și astfel am cîștigat mult. E adevărat că trebuie să-i dau domnului d'Orsan ce i se cuvine ; presimțind încurcătura în care mă găseam, nu lăsa să-i scape nici o ocazie de-a face discuția generală, o întreținea atît de substanțial, că nu aveam de strecurat adeseori decît un *da, doamnă, nu, domnule*. În acest fel, omul de spirit îl pune în lumină pe cel cu care vorbește fără a-l umili. Numai trecînd prin fața domnișorilor din rangul doi, ajunserăm la trăsura doamnelor, pe care ne hotărîsem s-o luăm. Nu știam la început ce intenționau tinerii de stăteau

plantați astfel, în fața porții Comediei franceze. Cîteva laude sau cîteva critici pe care le-au făcut la adresa gambelor și picioarelor doamnelor care urcau în trăsură mă lămuriră asupra motivului acestei gărzi ciudate și am aflat asta chiar cu recunoștință, fiindcă persoana căreia îi dădusem mîna reuni toate sufragiile lor și, dacă ești totdeauna măgulit cînd îți este adeverit gustul, ești cu atît mai mulțumit cînd această încuviințare nu ai cerșit-o.

Dar trăsura se urnește. Plecăm.

— Unde vom cina, conte ? întrebă doamna de Damville, care era prietena domnului d'Orsan.

— Mergem la căsuță ?[1] Vreți să veniți la mine ? Domnule, sînteți al nostru.

Iată-l pe domnul de la Vallée destul de fălos, deoarece cupeul îmi arătase rangul persoanei care îmi vorbea astfel.

— Doamnă, continuă ea adresîndu-se celeilalte, nu vă veți supăra dacă domnul ni se va alătura.

— Conte, nu prevăzusem această mică escapadă. Vă așteptam astă-seară. Dar prietenul dumneavoastră ne va întregi cercul. Cred că doamna de Nocourt ar plesni de ciudă dacă v-ar ști cu mine, d'Orsan, iar domnul l-ar aduce la o disperare înfiorătoare pe cavalerul de..., dacă ar ști de această întîlnire.

Am prins numele rivalului meu : de m-ați fi văzut atunci, ați fi observat cu siguranță pe figura mea o strîmbătură, fiindcă acest cavaler era chiar cel care mă surprinsese la doamna Remy, și care părea făcut să-mi rupă pretutindeni lancea de viziera lui.

— Dar unul e la regimentul lui, continuă doamna de Damville, iar cealaltă pe moșia ei, așa că nu avem de ce ne teme. După tăcerea dumneavoastră, adăugă ea, văd că v-ați decis pentru acasă, cu riscul de a găsi acolo inși nepoftiți. Nu vor lipsi pînă și cei mai supărători.

— Și dacă ar fi aici cavalerul, răspunse tînăra doamnă, cred că n-are nici un drept să vegheze asupra faptelor mele. Un astfel de iubit nu-mi cîștigă niciodată sufletul.

[1] Aluzie la moda căsuțelor de țară unde aveau loc petrecerile distinse. (Nota ed. fr.)

I-ar trebui mai puțină purtare ușuratică pentru ca să-mi placă.

Sînt convins că această povestire începe să intereseze. Și că asta vă trezește dorința de a cunoaște caracterul celor două doamne. A doua abia deschidea gura, că prima nu ne dădu timp să-i răspundem. Trebuie să vă împlinesc această curiozitate cu atît mai mult cu cît nu voi mai avea ocazia să vorbesc despre doamna de Damville. Însoțitoarea ei îl va urma pe domnul d'Orsan pentru a-mi hotărî norocul de care mă bucur acum.

Mă voi întinde totuși cît voi putea mai puțin. Fiindcă a zugrăvi caractere înseamnă aproape totdeauna să repeți ceea ce s-a spus. Ajunge să le cunoști în mare. Amănuntul iese de obicei din adîncul firii și se dezvăluie prin fapte. Doamna marchiză de Damville era o doamnă de douăzeci și opt de ani, mică, dar bine făcută, de o albeață strălucitoare, avînd în privire o blîndețe care te atrăgea. O blondă foarte frumoasă, a cărei minte nu era pe măsura frumuseții. La drept vorbind, nu avea ce să pună în valoare în conversație decît ceea ce se numește vorbirea de lume. Dar, căsătorită de timpuriu cu un bătrîn, era atît de bine dispusă pentru sine, că se împăuna invitînd să i se admire tot ce-i ieșea din gură. Plictisită la început de răceala căsătoriei, nu fusese niciodată insensibilă la ardoarea dragostei. Necredincioasă, fără dezmăț, nu avusese decît un singur amant pe anotimp. Incapabilă să schimbe prima, un nestatornic o găsea pregătită să-l imite. Dar ceea ce e greu de conceput, nimic n-o putea face să reînnoade o legătură pe care crezuse ea că trebuie s-o rupă. Cu toate acestea, dacă te gîndești că-și făcuse o lege din a fi credincioasă amanților, înțelegi cu ușurință că cerea același lucru și că, înșelată într-o astfel de partidă, simțea asta mai mult ca altele. Domnul d'Orsan avea pe atunci avantajul de a-i plăcea, și această calitate era, fără îndoială, motivul pentru care el n-ar fi vorbit deloc de aventura care prilejuise cunoștința noastră, dacă doamna, lovindu-l ușor peste braț, nu i-ar fi reînnoit durerile rănii, deși această rană nu era prea mare.

— Sînteți foarte simțitor, conte, îi spuse ea. Ce aveți ? El se văzu silit să evoce în amănunt întîlnirea pe care o avusese, dar fără ca vanitatea mea să aibă ceva de suferit.

Avu abilitatea de a ascunde pricina serviciului pe care i-l făcusem.

Nu m-am putut împiedica s-o stimez pe doamna de Damville, cînd i-am văzut grija drăgăstoasă. Dar am uitat să spun că ajunsesem și, coborînd din trăsură, doamna ceru lămurirea care îl puse pe conte pe spini.

Era rîndul meu să-l scot din încurcătură.

— Dar de ce v-au atacat ? întrebă doamna. Unde vi s-a întîmplat asta ? Cum a apărut acolo domnul ? Rana dumneavoastră nu e periculoasă ? De ce ați venit la teatru ? Nu veți mai pleca de la mine. Numai ideea acestei lupte mă copleșește. Domnule, mi se adresă ea, spuneți-mi dumneavoastră amănuntele. Domnul d'Orsan îmi ascunde unele lucruri.

— Aș vrea să vă pot mulțumi, doamnă, i-am spus (fiindcă, așa neștiutor cum eram, o ocheadă a domnului d'Orsan mă înștiințase că se bizuie pe discreția mea), dar eu n-am văzut decît pericolul în care se afla domnul conte. Am fost fericit să-l scap de agresori. Mai mult nu știu. Mi s-a părut un om onorabil, cred că nu e nevoie de mai mult pentru a face un serviciu. Am făcut ce trebuia. Mai departe nu mă privește.

— Persoana la care a intrat, voia să știe doamna, e frumoasă ? Ce fel de oameni sînt ? A trecut mult timp pînă și-a venit în simțiri ? Le putem face vreun serviciu acestor persoane miloase ? Cu dumneavoastră, domnule, aș vrea să fiu prietenă. Fapta e frumoasă, foarte frumoasă, conte, trebuie s-o ținem minte. Doamnă, spuneți, zise ea prietenei sale, nu e domnul de la Vallée un om deosebit ?

Aceste cuvinte, prin care vorbește însuși sufletul, fără a mai chibzui, vă vor da o idee mai nimerită despre inima doamnei de Damville, decît portretul pe care l-aș fi putut schița eu.

Tînăra doamnă, ale cărei cuvinte trimiteau în inima mea săgeți de foc, pradă cărora mă lăsam fără a cugeta (și dacă aș fi gîndit, căsătoria mea m-ar fi abătut oare din drum ? Nu, nu, natura ne face să ne îndrăgostim, ea ne duce, în ciuda noastră, și o ascultăm ades fără a consimți, și cel mai des ne mirăm că am ajuns atît de departe), această doamnă se adresă doamnei de Damville :

— Domnul poartă pe față trăsăturile probității, a cărei dovadă strălucită e această faptă. Ea confirmă stima pe care o merită. Fiindcă dumneavoastră, doamnă, luați parte la tot ce i se întîmplă domnului conte, interesul pe care vi-l inspiră el însuși, ca și prietenia care ne leagă, îmi poruncește să vă împărtășesc recunoștința.

Vă închipuiți că cele spuse au fost încununate cu o privire aruncată mie ca ceva ce mi se cuvenea, dar ochii păreau să mă roage s-o privesc.

Inima mi-era prea interesată ca să nu consimtă.

— În adevăr, doamnă, am răspuns ultimelor ei cuvinte, înseamnă că prețuiți prea mult un serviciu pe care orice om este dator să-l facă numai din omenie. Dacă aș fi fost în pericol, ca domnul conte, aș fi dorit să mi se întîmple la fel, de aceea am și intervenit astfel. I-am fost de folos, sînt încîntat. Dar această fericire nu putea spori decît prin participarea dumneavoastră. Da, mă socotesc fericit că prin acest gest al meu merit stima dumneavoastră.

— Ah, conte, zise doamna de Damville, care nu observa că nu-i vorbisem decît doamnei de Vambures (acesta este numele celei de-a doua doamne), dar nu ne-ați spus că domnul de la Vallée are pe lîngă caracter și spirit !

— Mi se pare periculos, doamnă. Țineți-vă tare, dacă puteți !

— Da, conte, ochii lui i-au plăcut. Ce ravagii va face istețimea lui, gîndiți-vă !

— Încercarea e delicată, doamnă.

— Domnul de la Vallée, spuse domnul d'Orsan, e un prieten pe care mă felicit că l-am dobîndit. Nu-i cunosc încă decît caracterul. Nu e deci de mirare că nu v-am vorbit despre istețimea sa.

Cuvintele măgulitoare ale domnului d'Orsan m-au dat gata. Mă temeam că, declarînd că nu mă cunoștea decît de la întîlnirea cînd i-am fost de folos, doamnele să nu aibă curiozitatea să afle cine sînt, și-atunci nu știu ce m-ar fi costat mai scump : să le vorbesc despre satul meu sau să le spun că sînt însurat ? Pentru a ieși din încurcătură, mi-am cerut îngăduința să mă retrag.

Doamna de Damville nu s-a împotrivit, dar surpriza pe care hotărîrea mea păru să i-o producă doamnei de Vambures îl făcu pe domnul d'Orsan să insiste și mai

mult ca să mă reţină. Am fost obligat să cedez insistenţelor. I-am rămas chiar îndatorat, căci cred că aş fi fost rău pedepsit dacă s-ar fi luat după vorbele mele.

Mă temeam într-adevăr ca doamna de la Vallée să nu se neliniştească.

Ochii doamnei de Vambures mă rugau însă să rămîn. Am crezut chiar că citesc în ei o poruncă straşnică de a răspunde invitaţiei ce mi se făcea, cel puţin aşa îmi plăcea să cred, şi-asta a ajuns să mă hotărască. La adăpostul acestei mici ciorovăieli cu rugăminţi, refuzuri şi încuviinţări, am ocolit întrebările de care mi-era frică.

Situaţia mea nu era însă mai uşor de deslușit.

Nu vedeam la doamna de Vambures prietenia sîcîitoare a doamnei de Ferval, nici acea comportare fără nazuri a doamnei de Fécour, care declara simplu : „Iată-mă, sînt a ta, dacă vrei !" Era o sfială nobilă care spunea : „Sînt încîntată să vă văd", dar căreia buna creştere îi ordona reţinerea pentru a-şi atrage respectul tot atît cît şi atenţiile. Începeam să studiez noul rol pe care trebuia să-l joc. Mintea nu era în stare să mă înveţe, inima trebuia să se îngrijească de asta, dar o remuşcare nepotrivită pe care o năştea căsătoria mea o făcea mută sau cel puţin înăbuşea tot ce mi-ar fi putut ea spune.

Mă aflam în această stare de neliniște, cînd doamna de Damville propuse să trecem într-o sală, unde o aştepta o societate distinsă. Acolo, fiecare, după dorinţă, se împăuna cu graţii nefireşti, pe care nu le aveam, nici nu le puteam copia. Purtam cu mine însuşiri fireşti, de bun-simţ. Le arătam cum eram şi le lăsam în voia lor. Voi spune în treacăt că cel care nu-l are pe vino-ncoace nu place prea des sexului frumos. Nuanţele straniî măgulesc simţurile, dar numai frumosul natural merge la inimă.

Era vorba să jucăm cărţi. Domnul d'Orsan, care mă ghicise aproape pe de-a-ntregul, atît din povestirea naivă pe care i-o făcusem la ieşirea de la doamna de Damville, ca şi prin întrebările bizare despre spectacol, voi să mă scutească de ruşinea de-a declara că nu ştiu să joc. Prietenia are totdeauna rezerve pregătite pentru a-l îndatora pe cel iubit.

Acest domn pretextă nevoia de a se odihni puţin şi trecu într-un cabinet, rugîndu-mă să-l urmez acolo, unde

îmi putea vorbi în largul lui despre ceva legat de aventura noastră, așa îi spuse doamnei de Damville.

Ea subscrise printr-o mișcare din cap și pe chipurile noastre au apărut expresii semnificative, de-o parte și de alta, care păreau totuși a porni toate din același temei.

Mă depărtam de doamna de Vambures, care mă pierdea din ochi fără a pătrunde motivul. Doamna de Damville vedea cum îi scapă prilejul să rămînă singură cu domnul d'Orsan, a cărui situație impunea tăcere criticilor celor mai severe. Neîndoios, oricine s-ar fi resemnat. Eu, singurul care putea schimba situația, eram prea interesat ca să dau înapoi. Mărturisesc că oricît de greu mi-ar fi fost să părăsesc sala în care se afla noua mea cucerire (am spus destul pentru a risca acest nume), amorul propriu era în inima mea mai puternic decît dragostea. Ocoleam ocara. Dar ăsta e omul simplu, va spune un critic ? Da, chiar el. Vizitele dese în lumea bună și poate dragostea încep să-l strice puțin pe acest om simplu. Simplitatea țărănească stă bine la sat. Dar, orice s-ar spune, la un om de bun-simț, dacă nu dispare de tot, sînt împrejurări cînd trebuie silită să se mai ascundă.

Eram, așadar, mulțumit să mă retrag cu domnul d'Orsan. Am profitat de prima clipă să-i scriu doamnei de la Vallée, pentru a-i potoli neliniștea, pe care nu se putea să nu i-o provoace lipsa mea atît de îndelungată. Domnul conte trimise biletul meu printr-unul din oamenii lui, cu porunca de a spune că el mă reținea.

Îmi datora viața și îi cerea învoirea de a-i face curte. „Cum ! Domnul d'Orsan să-i facă curte nevesti-mii ? Așadar și eu sînt un cineva" ? îmi spuneam. Sabiei mele îi eram îndatorat. Acest izvor de glorie mi se părea deosebit.

— Hai, prietene, îmi spuse domnul conte, după ce biletul fu trimis grabnic. Ți-am mulțumit pentru ajutorul în lupta cu cei trei, de care m-au salvat calitățile dumitale. Ți-am vorbit cu sinceritate, acum e timpul să-mi vorbești despre situația matale, despre avere.

Îmi începeam tocmai istorisirea, cînd mă întrerupse :

— Originea n-are importanță ! N-o pot schimba. Ceea ce mi-ai dezvăluit îmi ajunge. Departe de a-mi scădea stima, sinceritatea pe care mi-ai arătat-o o mărește. Dar,

în situaţia dumitale de-acum, cum te-aş putea ajuta ? Asupra ei îţi cer să mă informezi.

— Situaţia mea, după cum vedeţi, domnule, e decentă, mai bună decît am sperat. Întîmplarea mi-a scos în cale o domnişoară de-o oarecare vîrstă. A voit să mă ia de soţ. N-am fost în stare să mă împotrivesc. Ne-am căsătorit. Are o avere foarte cinstită, a cărei posesiune mi-a asigurat-o. Dar sînt tînăr şi văd atîtea persoane care au ajuns mai sus. Îmi închipui că aş putea ajunge şi eu. Aş vrea să profit de vîrsta mea pentru a putea urca. Îmi trebuiesc prieteni. Se zice că prin ei te ridici.

— Adică, n-ai nici o ocupaţie ? interveni contele. Şi nu te-ar supăra dacă ai găsi ceva de făcut. Ei bine, eu voi fi acel prieten care te va ajuta. Lasă-te în seama mea. Dar, spune-mi, n-ai încercat nimic ?

— Ba da, domnule, am răspuns. Am fost la Versailles acum cîteva zile pentru a cere protecţia domnului de Fécour. Dar domnul acesta e ciudat. Cred că am avut nenorocirea să-i displac. Dar să vă povestesc cum a fost. M-a plasat, adică mi-a dat un post de care-l lipsea pe domnul de Dorville, la care v-a examinat azi felcerul rănile. Dînsul e suferind şi boala îl împiedică să-şi vadă de serviciu. Mă învoisem cu domnul de Fécour, dar cînd am văzut-o pe soţia celui bolnav venită să implore îndurare de la acelaşi domn de Fécour, care îmi dăduse mie postul celui în suferinţă, şi-asta era scuza lui faţă de doamna de Dorville, atunci am crezut că trebuie să refuz funcţia.

— Aşadar acolo aţi cunoscut-o pe doamna de Dorville ? întrebă contele d'Orsan. Această femeie merită o soartă mai bună şi, dacă de Fécour nu face nimic pentru ea, o voi servi eu.

A spus-o — aşa cum mi s-a părut — cu un aer însufleţit care mi-a întărit ideea ce-o întrezărisem, la prima lor întrevedere.

— În privinţa dumitale, continuă el, nu sînt deloc mirat că, aşa cum te-ai purtat, i-ai displăcut lui de Fécour. Generozităţile sînt în prea mare contrast cu caracterul celor de felul lui, ca să nu-i supere. Fiindcă sînt siliţi să le dea respectul cuvenit şi ar fi tentaţi să le imite, dacă situaţia lor n-ar fi făcut să le strice natura. Nu te întrista. Pot să-l înlocuiesc fără să-ţi pun la încercări atît de grele

cinstea, pe care vă felicit că ați urmat-o în acea împrejurare. Spuneți-mi, vă rog, cine v-a făcut cunoștință cu el ? Fiindcă acest Fécour e un om curios.

— Sora lui ! i-am răspuns.

— La naiba, erai pe mîini bune ! Te voia fără îndoială la Paris. Această mamă grasă are gust și rareori ocrotește pe cineva pe degeaba. N-ai făcut pe nătîngul și i-ai plăcut.

— Trebuie să vă previn, domnule, l-am întrerupt eu, că datorez doamnei de Ferval bunăvoința doamnei de Fécour.

Un hohot de rîs pe care contele nu și l-a putut reține mă făcu să înțeleg că începea să deslușească toată istoria. Nu-i vorbisem de doamna de Ferval decît pentru a-i alunga ideile pe care prinsese să și le facă despre doamna de Fécour și despre mine, fiindcă mă temeam ca vreo indiscreție din partea lui să nu mă păgubească pe lîngă doamna de Vambures. Am văzut însă că pentru a scăpa de-o bănuială, dădusem peste alta. Un cuvînt care îi scăpă din nebăgare de seamă, despre cavalerul care era acum în posesia acestei preacucernice, mă făcu să înțeleg că nu-i scăpase nimic și că era mai bine să tac decît să-l fac să revină asupra unei prejudecăți care i se părea bine stabilită.

— Ai ieșit frumos în lume. Țin însă să-ți fac un bine cu orice preț. Bizuie-te pe mine ! Prețuiesc mai mult decît aceste doamne și poate că nu te va costa atît de scump.

M-a silit apoi să-i fac o povestire amănunțită despre căsătoria mea, din care nu am ascuns nimic, temîndu-mă să nu cunoască dinainte tot adevărul.

Lacheul veni să-i prezinte domnului conte complimente din partea soției mele și să-l asigure că s-ar considera foarte onorată de vizita pe care bunăvoința lui făcuse s-o nădăjduiască. Mă ruga să mă duc devreme acasă.

— Ne vom vedea mîine, îmi spuse domnul d'Orsan ridicîndu-se. Știu acum ce-ți trebuie și vom apuca împreună pe căile necesare înaintării dumitale. Știu pe cineva care ne poate ajuta și care, cred, și-ar găsi în asta o adevărată plăcere. Să ne întoarcem.

Am trecut în sală, unde fiecare era ocupat cu cărțile lui de joc. Nu le-a fost greu ochilor mei să-i afle pe cei ai doamnei de Vambures, care la cel mai mic zgomot pri-

vise spre ușă. M-am apropiat de masa la care se afla. Doamna de Damville, partenera ei, era foarte gălăgioasă. Făcea cartea. Lua și dădea cărțile fără nimic altceva. Era furioasă pe un *gano* [1], dispera din cauza unei intrări în contratimp, într-un cuvînt, striga împotriva tuturor, făcea un zgomot înfiorător. Doamna de Vambures, dimpotrivă, cu o dulce liniște, rîdea de-o greșeală, glumea pe seama unei remize, era mirată, fără să se agite, de un codille și nu se mai gîndea nici la unul nici la celălalt, de îndată ce le onora.

Credeam că prima se ruinează și a doua se îmbogățește de pe urma pierderilor celei dintîi. Dar mare îmi fu mirarea cînd, la sfîrșitul partidei, o văzui pe doamna de Vambures achitînd toți banii pe care îi aduna doamna de Damville, repetînd de o sută de ori că, fără greșelile asociaților ei, a căror victimă era, ar fi trebuit să cîștige de trei-patru ori pe-atît ! Nu știu ce mi s-a părut mai uimitor : lăcomia uneia sau blîndețea celeilalte !

Ne-am așezat la masă. Cina nu mi-a adus nici o întîmplare nouă. Și, oricît a insistat domnul d'Orsan, o pornire respectuoasă făcîndu-mă să mă așez la capătul mesei, nu am putut sta lîngă doamna de Vambures. Ochii ei mă dojeniră pentru această lipsă de atenție pe care ar fi apreciat-o mai bine luînd-o drept timiditate prostească. Nu aveam destulă dibăcie spre a mă abține, și privirile mele căutau să-i ceară iertare într-un fel atît de limpede, încît contele d'Orsan fu silit să mă readucă la realitate printr-o mișcare neobservată de nimeni altcineva în afară de mine.

Nu vă voi relata toate fleacurile care s-au debitat. Vă voi spune numai că, dacă un motiv mai stăruitor decît mîncarea bună nu m-ar fi reținut la masă, aș fi găsit șederea foarte lungă.

Ne-am ridicat. Unul cîte unul au ieșit. Domnul d'Orsan mi-a spus că mă va conduce acasă.

— Ce faceți, conte ? spuse imediat doamna de Damville. Vreți să plecați ! Ce urît ! Veți rămîne ! Aici aveți

---

[1] Termeni la jocul *de l'hombre*. *Gano* e un termen prin care jucătorul care are regele cere o mînă. A face *codille* se zice de alt jucător decît *l'hombre* (conducătorul jocului) care face cel mai mare număr de levate. (Nota ed. fr.).

un pat. Domnule, luați trăsura mea ! mi se adresă. Sau nu, doamna de Vambures o are pe-a ei. Mergeți în același cartier. Dacă doamna nu vrea, vă vor conduce oamenii mei, domnule.

Din aceste diferite propuneri, la care nu răspundeam decît cu plecăciuni, aceea de a folosi trăsura doamnei de Vambures m-a ispitit grozav.

Aș fi oprit-o cu plăcere pe doamna de Damville. Dar domnul conte, care se temea probabil tot atît să rămînă pe cît mă bucuram eu s-o facă, declară hotărît că el ne va conduce și pe unul și pe celălalt.

Am plecat trecînd peste miile de obiecțiuni ale doamnei de Damville.

— D'Orsan, cruțați-vă ! Conte, aștept vești de la dumneavoastră mîine dimineață ! Domnule, i-ați salvat viața ! Vă însărcinez să răspundeți de ea. La revedere, doamnă ! Vă conduc doi viteji, nu vă fie frică de nimic. Domnule, veniți să mă vedeți !

Era să uit să vă spun că îi eram foarte îndatorat imensului malacof al doamnei de Vambures, care, ocupînd tot fundul trăsurii, mă obligă să mă așez în față, căci, dacă vedeam un loc gol în spate, ar fi trebuit să-l ocup.

Conversația pe care am avut-o pe drum a fost foarte searbădă, și fără domnul d'Orsan, care o conducea, s-ar fi întrerupt în orice moment. Iubeam, eram iubit, îndrăznesc să mă laud. Urmarea o va dovedi. Și în astfel de situații, mintea visează prostește, fără să aibă grijă de altceva. Amîndoi nu-i răspundeam domnului conte decît prin monosilabe. Cine cunoaște aceste situații, trebuie să știe cît farmec au. Fiecare se bucură în sine că emoția celuilalt are o cauză încîntătoare, care îi arată puterea.

Vă spun sincer că, orice impresie ar fi făcut mai înainte asupra mea sacrificiul domnișoarei Habert, avansurile doamnei de Ferval și francheța doamnei de Fécour, tulburarea doamnei de Vambures mă fermeca cum nu mi se mai întîmplase vreodată. Îmi părea un semn bun pentru proaspetele planuri, în seama cărora mă lăsam, fără a desluși prea bine care le va fi sfîrșitul. Respectul, pe care mi-l inspira dragostea, nu-mi permitea să sper o legătură trecătoare, și căsătoria mea era o piedică de netrecut,

dacă s-ar fi putut să ajung într-o zi să obţin obiectul noii mele iubiri.

În timp ce depănam aceste gînduri, am condus-o pe doamna de Vambures acasă şi domnul d'Orsan dobîndi permisiunea de a mă prezenta ziua următoare la ea. Nu mai aveam decît un pas pînă acasă la mine. L-am salutat pe domnul conte şi am luat-o pe jos, deşi el avusese dorinţa să mă întovărăşească.

Intrînd, am auzit-o, de pe scară, pe doamna d'Alain care încerca să potolească neliniştea soţiei mele.

— Ei, dar, doamnă, spunea ea, la ce bun să vă întristaţi ? E într-o casă bună, nu i se poate întîmpla nimic. Pe Dumnezeul meu, eu aş fi avut de ce să mă tulbur, cînd răposatul meu soţ îşi petrecea nopţile aiurea ! Nu era atît de bine ca al dumneavoastră ! El rămînea la cabaret, da, la cabaret, şi eu să fiu tristă ! Ce prostie ! A, nu. Întrebaţi-o pe fată ! Cînd ştiam că-i aşa, spuneam : „El se distrează, ei bine, cum îţi aşterni, aşa dormi". Îl chemam pe cumătrul şi îl aşteptam rîzînd. Nu venea pînă la miezul nopţii ? „Noapte-bună, cumetre, îi spuneam vecinului. Hai, fetiţo, să ne culcăm. Să vină cînd o pofti." Pe Sfînta Fecioară, aşa trebuie să faceţi ! Vreţi să stea tot după fusta dumneavoastră ? Asta nu se poate. Vecină, e tînăr, trebuie să se distreze. Trebuie să ai răbdare. Eu n-aveam încă douăzeci de ani cînd mi se întîmpla aşa ceva. Dumneata ai trecut de patruzeci. Un moft ! Să ne distrăm. Timpul trece şi-l aduce.

— Vîrsta mea, pe care mi-o amintiţi atît de des, răspunse nevastă-mea pe un ton acru, mă face să mă neliniştesc şi mai mult.

La aceste cuvinte am intrat şi, plin de simţămintele pe care le aprinsese în sufletul meu doamna de Vambures, am sărit de gîtul soţiei mele, cerîndu-i de mii de ori iertare pentru întîrziere şi aducîndu-i mii de mulţumiri pentru grija ei. I-am povestit pe scurt aventura mea şi urmările ei, dar nu i-am vorbit de doamna de Vambures al cărei nume nu am cutezat să-l rostesc. Cu cît inima îmi da mai mult ghes să vorbesc, cu atît credeam că e mai de trebuinţă să fiu discret în această privinţă.

— Ah, Dumnezeule, strigă domnișoara Habert, cum ! Cum de-ai ridicat sabia împotriva aproapelui ? N-ai rănit pe nimeni ?

— Nu, draga mea, i-am răspuns. Am salvat viața unuia din primii seniori ai curții.

— Ah, mare-i Dumnezeu ! strigă ea. El te-a trimis acolo, ca să-l scapi de la pieire pe-acest om. Fie binecuvîntat ! N-ai mînuit niciodată sabia ! Te-ai slujit bine de ea ? În asta văd mîna Providenței.

— Așa, spuse doamna d'Alain, iată-l teafăr și nevătămat ! Ce bine ! Cel pe care-l ocrotește Dumnezeu e păzit strașnic. La revedere, micuța mea, fii liniștită. Vă credea pierdut, biata copilă, continuă doamna d'Alain către mine. Timpul o va îndrepta. Și eu eram așa la începutul căsniciei. Dar mi-a trecut repede. Pe Sfînta Fecioară, fiecare la timpul ei ! Cînd îmi voi mărita fetița și ea va face la fel. Așa-i lumea ! Haideți, sînteți împreună ! Noapte-bună si nu vă mai neliniștiți ! E tînăr, o să mai facă el și altele pentru care nu va avea motive așa de bune. Coborî spunînd întruna : Să așteptăm. Timpul o s-o schimbe !

Am rămas cu soția mea. Atunci îmi împărtăși groaza ce i-o pricinuise povestirea mea. Și, tot vorbind, o grăbea pe bucătăreasă să strîngă masa și, în așteptare, își scotea acele din păr.

N-am apucat să-i liniștesc temerile că și era în pat.

— Vino, dragul meu ! mă chemă. Vei avea destul timp să-mi povestești restul, bun e Dumnezeu de te-a scăpat de primejdie !

În timpul acestor exclamații, terminasem cu dezbrăcatul. Și draga mea soție, uitînd primejdiile și favorurile pe care le primisem din partea Providenței, nu se gîndea decît să-și dovedească că soțul ei există. Nu i-am dat ocazia să se îndoiască. Cîte mulțumiri nu aducea în sufletul ei Domnului, că-i scăpase soțul din mîinile celor trei asasini ! Vă mărturisesc că dacă ar fi citit în sufletul meu, ar fi descoperit că doamna de Vambures merita și ea o parte din recunoștință.

Nu mă trezisem încă a doua zi, că mi se aduse un bilet de la doamna de Fécour care îmi poruncea să mă duc la ea către ora unsprezece, pentru treburi însemnate. Doamna de la Vallée voi să-l vadă, fără să se uite la ce-i

spuneam eu. Şi nu-mi dădu voie să mă scol pentru a mă duce la întîlnire, decît după ce-mi mărturisi agitaţia care o va stăpîni pînă mă voi întoarce.

I-am făgăduit să nu întîrzii. Cîte îmbrăţişări drăgăstoase nu mi-a dăruit înainte de a mă face să jur pentru a fi sigură de cuvîntul pe care i-l dădeam !

Spuneţi ce vreţi, dar dacă cineva a mai suportat-o pe pielea lui ca mine, va încuviinţa că evlavia are rezerve neştiute pentru a trezi tandreţea celor care nu duc astfel de viaţă. Da, da cum eram cu soţia mea o clipă, uitam tot restul. Aşa încîntătoare cum mi se păruse doamna de Vambures, aşa profundă cum era impresia care mi-a făcut-o, vă mărturisesc că farmecele pe care le gustam în braţele soţiei mele mă făceau necredincios dragostei pe care o simţeam pentru cea dintîi.

Cît de neînţeleasă e inima omului ! Nu părăsisem patul şi în mintea mea gîndul se dusese de la soţie la iubită, şi am şi redevenit altul. Aş fi dorit s-alerg la ea. „Dar, îmi spuneam, aş putea s-o fac ?“ Domnul d'Orsan i-a cerut îngăduinţa să mă prezinte. Nu mă pot duce fără el. Iată cum mă ajuta chibzuinţa, nu fără să înjur deprinderile de la oraş.

„Trăiască satul !“ continuam. „La ţară, Pierrot e îndrăgostit de Colette, nu au nevoie de nimeni să-i prezinte, dacă Pierrot se înţelege cu Colette. Dar eu sînt însurat.“

Vedeţi, începeam să judec. „Şi ce dacă ? îmi răspundea inima. Te duci foarte bine la doamna de Fécour, cu toată căsătoria ta. Dacă interesul te împinge într-acolo, e şi ceva amor din partea unuia sau a celuilalt. Aşa se face că pasiunea, cînd stăpîneşte un suflet, are totdeauna resurse spre a-şi realiza proiectele sau pentru a-şi explica manevrele.“

După ce am cugetat astfel, m-am hotărît să-mi iau sabia, ca să mă duc la doamna de Fécour. Vă mărturisesc că, atingînd-o, mă bucuram în amorul meu propriu, ştiind că nu mai e doar o podoabă la şoldul meu. Tocmai porneam, cînd doamna de la Vallée mă rugă să mă întorc cît mai devreme, cu atît mai mult cu cît se simţea puţin cam rău. N-aş fi crezut că acest rău, care nu era decît o uşoară durere de cap, ce-o atribuiam insomniei, îmi pre-

gătea destule încurcături, deschizîndu-mi o nouă cale spre noroc.

Nu vedeam nici o primejdie în starea soţiei mele. Aşa că m-am dus la doamna de Fécour. Acolo se afla fratele său, care fără a-mi da timp să-l salut (fiindcă momentele sînt scumpe pentru aceşti domni. Ei le socotesc pierdute pe toate cele pe care le petrec fără a socoti. Chiar plăcerea, cred, n-ar avea nici o atracţie pentru ei, de n-ar fi amestecată cu calcule. Şi aş fi ispitit să gîndesc că acesta e principalul motiv care-i face pe financiari să aibă metrese plătite. Ei intră în amănuntele caselor lor, ale hainelor lor ; toate astea îi fac să numere şi îi încîntă ; astfel, plăcerile, cărora această îndeletnicire le este preludiu, devin mai seducătoare pentru ei...) oricum ar fi în general gustul ăsta, fratele doamnei de Fécour, cu sprînceana încruntată şi, cum am spus, fără să aştepte să-l salut îi zise surorii sale :

— Da, ăsta e tînărul. Ce vreţi să-i fac ? Am prins pe loc o ocazie avantajoasă, s-a pus să facă pe generosul. Alegeţi-vă mai bine oamenii, soră ! Cel puţin instruiţi-i, înainte de a-i trimite la mine. Ei bine, prietene, continuă el, întorcîndu-se spre mine şi punîndu-mi mîna pe umăr, te-ai gîndit ? Ţi-ai revenit din prostie ?

Acest gest familiar care nu l-ar fi tulburat pe domnul de la Vallée cu două zile înainte, îi păru prea din cale-afară prietenului domnului d'Orsan. Şi, de nu m-aş fi temut c-o supăr pe doamna de Fécour, m-aş fi retras.

Dar, în sfîrşit, s-ar fi putut să am nevoie de ea şi chiar de fratele ei. M-am mulţumit să-i răspund ultimului, cu mai puţină îngăduinţă :

— Nu, domnule ! Cred că am slujit dreptatea prin ce-am făcut, ceea ce dumneavoastră numiţi prostie. Am atîta minte cît să deosebesc binele de rău. Cînd inima îmi spune : „fă cutare lucru", îl fac, şi pînă acum niciodată n-am regretat. Acum îl cunosc pe domnul de Dorville. Starea lui îmi trezeşte mila. Nu merită să-l lipsiţi de singurul lui mijloc de trai. Sînt tînăr, zdravăn, am cu ce trăi, pot aştepta. Cel pe care vreţi să-l înlocuiţi aşteaptă totul de la bunătatea voastră. E bolnav şi poate în primejdie. Ajutorul dumneavoastră e neapărat de trebuinţă. Mă gîndesc la doamna.

— Ah, ce vorbe frumoase, soră, răspunse el. Cred că-mi va repeta predica. Îl vedeți, nu-i vina mea. Nu pot să fac nimic pentru el, deocamdată.

— Dar, spuse doamna de Fécour, care în fond era bună și care nu deschisese încă gura, mi se pare că acest ocheșel în putere are dreptate. Nu-l cunosc pe Dorville. De ce să-l dai afară ? Cine e ?

— Un gentilom sărac, răspunse fratele, care s-a îndrăgostit de un chip frumos. Iată toată averea lor. Asta li se cuvine, pe legea mea, acestor mici boiernași. Au alergat la mine. I-am dat serviciu soțului. E mereu bolnav. Soția face pe mironosița. El nu e bun de nimic, îl înlătur. Am greșit cu ceva ? N-am decît să adun în birourile mele cinci sau șase tipi nefolositori ca ăsta și să vezi ce bine o să-mi mai meargă ! Da ! Da ! Mi-ar merge bine... !

— Nu-i vina lui, domnule, că-i bolnav, zisei. Înainte v-a fost de folos, fără îndoială.

— Aș fi vrut să-l văd că lasă de dorit, grăi pripit financiarul. Dar să nu mai vorbim. Dorville rămîne pe loc, soră, am hotărît ! N-am nici un alt post. Băiatul ăsta să aștepte. Continuă, continuă, mergi pe-un drum frumos. Ei, drace, scutește-mă cu mila asta bleagă ! N-avem decît s-o ascultăm și vom ameți de acest sunet obraznic, de dimineața pînă seara. Ai să fii un prost, cît vei gîndi astfel. Și de-o s-ajungi pe locul meu, cu frumoasele tale simțăminte, o să te scufunzi acolo unde alții se îmbogățesc.

— Poate, domnule, i-am spus, pentru a îndulci constrîngerea la care se supunea, păstrîndu-l pe domnul de Dorville în post. Poate că dacă îi dați azi pîine, nu va fi nevoie să i-o serviți pentru multă vreme, iar văduva lui...

— E deci așa de rău ? întrebă el. Asta-i altceva. Soția lui e frumoasă. O să facem ceva și pentru ea, cu timpul. Dacă îi moare soțul, e o copilă drăguță. Om vedea ce-o să-i convină. Spuneți-i ce-ați auzit și comunicați-mi starea soțului și răspunsul văduvei. Asta merită, îmi veți face o plăcere. La revedere. Îți găsesc eu un post care să ți se potrivească, dar nu mai fi atît de prost, dacă nu vrei să te pierzi. Vă voi trimite medicul meu, soră. La revedere, prietene ! Ai o înfățișare care promite. Slujește-mă cum trebuie. Am să te ajut !

Iată cum gîndesc cei mai mulți oameni. Ei cred că te pot întrebuința la orice de îndată ce ți-au făcut un serviciu. Ei socot că n-au decît să comande. Dacă nu te împotrivești, le ești prieten. Îngăduința voastră, mai cu seamă pentru anume lucruri, îi înclină cu totul în favoarea voastră. N-am luat în seamă politeturile lui Fécour, dar m-am simțit înțepat de ultima apostrofă la ieșire : „Slujește-mă cum trebuie pe lîngă doamna de Dorville, și am să te ajut și eu".

Înțelegeam din vorbele astea că îmi dă un rol ale cărui sarcini îmi erau străine, dar care totuși mă întristau.

Încercam să le aflu, cînd am văzut că cel care îmi pretindea să le îndeplinesc dispăruse. Am rămas uluit și nu m-am mișcat.

— Apropie-te, copil drag, îmi spuse doamna de Fécour. Știi că l-ai întărîtat rău pe domnul de Fécour ? Nu mai voia să facă nimic pentru tine sau cel mult era hotărît să te surghiunească în provincie.

— Ce era să fac ? i-am spus. Mi se dă codrul de pîine al unui nenorocit pe care o femeie frumoasă îl cere pentru el. Să mă fi bătut cu ea ? Cum aș putea, de pildă, să vă iau ceva care v-ar place ? Nu, cu siguranță nu mă simt în stare de-o astfel de cruzime. Și, de nu pot deveni bogat decît prin acest mijloc, nu voi ajunge niciodată.

— E, prin urmare, frumoasă această Dorville ? mă întrerupse bolnava. S-ar zice că te-a dat gata. Mărturisește de bunăvoie. Cîți ani are ?

— Douăzeci, i-am răspuns.

— Ah, pungașule, iată o dovadă zdrobitoare, zise ea, ridicîndu-se pe jumătate. Ah, nici nu mai sînt atît de mirată de generozitatea dumitale. S-o găsească cît o pofti celalocul ei fratele meu ! Eu îți văd scuza în ochi și vîrsta acestei ființe frumoase și motivul în inima dumitale. Și domnișoara Habert ce-o să zică ? Biata femeie ! Bine, bine. Știi că nu sînt încă în afară de pericol ?

— Îmi pare sincer rău, doamnă, aș dori din tot sufletul să vă pot reda sănătatea.

— Ai, așadar, un sentiment pentru mine ? îmi spuse. M-am împărtășit ieri. Nu se știe dacă boala mea nu se va înrăutăți. Trebuie să-ți duci crucea. Dumnezeu e bun și mila lui îmi dă încredere. Ești foarte drăguț. M-ai uitat

însă de două zile. Te destrăbălezi ? Se cuvine să-ți părăsești astfel prietenii ?

Am fost încîntat să prind ocazia de a-i povesti aventura mea. Credeam că voi crește în ochii ei, povestind în amănunt toate împrejurările luptei mele, cu o aparentă modestie, de care vanitatea nu era deloc străină. Dar n-o cunoșteam bine. De aveai mai mult sau mai puțin suflet îi era totuna. Astfel că nu reținu din ce i-am spus lucruri pe care le credeam foarte interesante, decît clipa cînd mă găseam, ca să zic așa din întîmplare, în casa domnului de Dorville.

— Soarta te-a ajutat, grăi ea. Nu te gîndești decît la femeia asta.

— Nimeni nu-mi va șterge din amintire îndatoririle ce le am față de dumneavoastră și recunoștința mea...

— Ah, începi să-mi faci complimente, grăi această bună femeie. Lasă obiceiul ăsta ! Îmi placi, brunetule zdravăn ! Îmi face plăcere să-ți fiu de folos. Și, dacă doresc să trăiesc, e pentru a-ți cîștiga bunăvoința fratelui meu. Apropie-te, îmi spuse, deoarece stăteam în picioare în fața patului ei. Ești atît de sfios ! M-am schimbat oare așa de mult ? spuse potrivindu-și puțin pieptănătura, și această mișcare mă făcu să-i văd sînii și brațul. Șezi acolo, continuă arătîndu-mi un fotoliu de lîngă patul ei. Să vorbim deschis împreună. Ți-am spus, îmi placi !

Spunînd asta, arunca din cînd în cînd o ocheadă pe sub gene, să-și vadă decolteul. Ridicînd apoi privirile spre mine părea mulțumită să-mi vadă ochii îndreptați spre pieptul ei, înviorați cum erau de spectacolul ce mi-l oferea.

— Știi că apropierea ta mi-e primejdioasă ? Dacă aș muri ! O, Dumnezeu e bun !

— Alungați ideea asta care mă umple de durere, doamnă, i-am spus cu fervoare.

— Bietul copil, s-a înduioșat ! Rostind aceste cuvinte își întinse brațele spre mine.

M-am aplecat și mi-am pus gura pe pieptul acela generos, de care nu mă puteam desprinde cînd, un zgomot neașteptat, mă sili să mă retrag.

Această mișcare nu poate fi, cu siguranță, atribuită dragostei. Eram mișcat de ideea morții de care îmi vor-

bise doamna, față de care eram îndatorat. Recunoștința pe care o mărturisea pentru duioșia mea a dezlănțuit tot ce s-a întîmplat. Sînt multe feluri de iubiri care ne scapă, cînd oamenii dau și primesc din recunoștință sau din orice alt temei, fără ca inima să ia parte.

M-am îndreptat, așadar, din acea poziție și bine am făcut. Era domnul de Fécour care se întorcea cu medicul său pe care făgăduise la plecare că-l va trimite cît mai curînd. Doamna de Fécour îi povesti în grabă acestui personaj grav despre starea ei.

Tonul cu care rostea vorbele părea să spună : „Ești un impostor, isprăvește și cară-te !" și îmi adresa, în același fel, aceste cuvinte : „A picat cum nu se poate mai rău ! Începeam să sper că voi trăi, cînd a apărut asasinul ăsta ca să-mi taie elanul !"

Cîteva ocheade, care îi scăpară doamnei spre mine, pe cînd îi vorbea doctorului în puține cuvinte, mai mult decît clocotul ce trebuie că-l avea în sînge, nu i-au îngăduit lui Esculap să bănuiască motivele neliniștei arătate de bolnavă.

Lucrurile ar fi mers mai departe, dacă domnul de Fécour, ca să folosească acel moment, nu mi-ar fi făcut semn cu degetul să mă apropii de pervazul ferestrei unde se retrăsese.

— Sînt încîntat că te mai găsesc aici, tinere, îmi zise. Te-ai gîndit bine la ce ți-am spus adineaori ?

— Despre ce-i vorba ? i-am răspuns, ca și cum aș fi fost nedumerit.

Trebuie să mărturisesc totuși că nu deschisese gura și eram edificat asupra a ceea ce spera de la mine. Dar făceam pe neștiutorul pentru a încerca să-i zădărnicesc hotărîrea, ceea ce nu putea decît să-i displacă, și, prin asta, să mă facă să-i pierd bunăvoința. Există situații în care belșugul face dorințele mai aprige ! Crezi atunci că ajunge să le simți sau să le arăți, ca să ai dreptul de a le vedea încoronate.

Atît îi momește aurul pe cei care îl posedă, încît îi face să creadă cu ușurință că nimeni nu poate scăpa din mrejile lui. E în firea noastră să le împrumutăm altora simțămintele pe care le apreciem. De aceea un financiar

se crede stăpîn pe succes, de cum adaugă propunerilor lui : „Am să vă dau !“ E adevărat că această formulă are în ochii lui o valoare cu atît mai mare cu cît este mai puțin obișnuit s-o folosească. Și nu poate fi convins că există moduri de a gîndi deosebite de-al lui.

Așadar, doldora de astfel de idei, domnul de Fécour glăsui :

— Doamna de Dorville mi s-a părut frumoasă. Soțul ei e tare bolnav. Ea e tînără, o să aibă nevoie de ajutor, n-ai decît să-i spui să mi se adreseze.

— Domnule, i-am răspuns, propunerea asta ar avea mai multă putere dacă i-ați face-o chiar dumneavoastră. N-o cunosc pe doamna de Dorville, dar dumneavoastră, care îi ocrotiți soțul, pe care îl păstrați în post, aveți mai multe temeiuri de a vă pune în valoare intențiile. Sînt prea puțin potrivit ca să i le arăt ei !

— Ce nătăfleață ! mă apostrofă financiarul. Dacă-ți spun, trebuie s-o vezi. Îndeletnicirile mele nu-mi permit să stărui. Îi vei spune c-o iubesc și nu numai că îi păstrez soțul în funcție (bagă bine de seamă că ei îi dau serviciul), dar că vreau să veghez și-asupra ei. Nu-i cer drept recunoștință decît să vină poimîine la mine și le vom aranja pe toate împreună. Nu uita nimic, pentru a reuși. Ești băiat isteț, serviciul ăsta o să-ți folosească mai mult decît recomandația doamnei de Fécour sau a oricui ar fi.

— Vă mărturisesc că nu pricèp ce voiți de la mine, i-am răspuns adînc jignit. Să merg să-i declar dragoste unei ființe pe care n-o cunosc și asta pentru dumneavoastră ? Inima nu-mi dă ghes pentru așa ceva. Eu cred că dacă iubești o spui tu însuți. Dacă dragostea e împărtășită, vi se răspunde la fel. Dar nu înțeleg deloc rostul învoielii prin care un al treilea tîrguiește un suflet pe care darurile trebuie să-l hotărască. Nu vă supărați, domnule, dar nu vă pot fi de folos în treaba asta !

— În acest caz, îmi zise, n-ai nevoie de mine. Să-ți aducă noroc simțămintele tale eroice. Urmează-le și-o să vezi ce izvor de îmbogățire îți va fi. Găsesc eu pe altul care o să știe să-mi atragă favorurile, servindu-mi dorințele. N-ai să faci niciodată nimic ! Ți-o prezic ! Doamna de Fécour spune că ai minte, eu văd că ești un tont !

Se retrase, aruncîndu-mi o privire dispreţuitoare, însoţită de-un surîs batjocoritor, la care nu am răspuns decît printr-o plecăciune a cărei valoare nu v-o pot spune.

Dar, oricît de supărătoare fu pentru mine concluzia acestei discuţii, simţeam că sufletul îmi spunea: „Bine ai făcut, la Vallée! Ochii tăi frumoşi, trăsăturile taie, tinereţea îţi vor sluji la femei. Nu eşti făcut să fii mesagerul domnului de Fécour."

Vă mărturisesc totuşi că, dacă domnul d'Orsan nu m-ar fi făcut să mă bizui pe-un sprijin puternic din partea lui, care să-mi hotărască soarta, poate că inima mea ar fi fost mai puţin falnică. Aveam însă făgăduiala lui şi asta-mi ajungea pentru a-mi susţine simţămintele.

În această dispoziţie, l-am urmat pe domnul de Fécour pînă la patul bolnavei. Discuţia înţepătoare pe care tocmai o avusesem îmi însufleţise chipul cu roşeaţa pe care o dă ruşinea, dar şi plăcerea.

— Ce frumos e! spuse bolnava.

— Da, răspunse serios medicul, are un chip drăguţ.

— Dar n-o să facă niciodată nimic! adăugă cu asprime financiarul, apoi numai către medic: Cum o găsiţi pe doamna?

— Ce i s-a dat pînă acum e bine. Să continue! Lăsaţi-o să se odihnească, fiindcă îi găsesc sîngele foarte aprins. O privire pe care mi-o aruncă, rostind ultimele cuvinte, mă făcu să simt că recomandaţia se sprijinea pe impresia pe care o făcuse băiatul puternic.

Oare s-ar putea ca un om care nu l-a văzut niciodată pe bolnavul pe care îl vizitează să-i prindă într-o clipă atît de bine caracterul şi starea, încît să hotărască fără greş de ce are trebuinţă? Nimic nu le scapă acestor pretinşi doctori. O aruncătură de ochi, o discuţie îi orientează uneori mai bine decît pulsul unei artere, la care par foarte atenţi.

Dacă bolnava ar fi cutezat, l-ar fi dezmînţit şi s-ar fi trădat pe ea însăşi, dar era o crimă de neiertat să te opui hotărîrilor unui medic.

Ea, care nu asculta de nici o rînduială, ar fi avut poate această îndrăzneală, dacă fratele, prevenind, n-ar fi decis,

cu un ton hotărît, că trebuie să se retragă toată lumea. Cuvîntul lui nu putea să-mi fie adresat decît mie, dar mă gîndesc că a voit să-l adreseze tuturor, mai puțin pentru a nu-mi vorbi direct, cît pentru a se făli că supune o lume întreagă poruncilor lui.

Am salutat-o pe bolnavă, care m-a recomandat din nou domnului de Fécour. Dar el nu-i răspunse decît astfel, și chiar fără a se întoarce :

— Știe ce i-am spus. N-are decît să mă asculte și voi avea grijă de viitorul lui. Dacă nu vrea, nu-l pot forța. La revedere. Și plecă, fără să mă privească, deși i-am făcut loc să treacă.

Am fost silit să-l urmez. Am trecut pe la doamna de Dorville, nu pentru a împlini comisionul domnului de Fécour, ci pentru a-i spune că soțul ei își păstra serviciul.

Ea ieșise. Servitorul mă înștiință că domnul de Dorville era foarte grav bolnav și că nu mă putea primi. M-am întors acasă.

Cînd am ajuns, am găsit-o pe fiica gazdei în prag.

— Sînteți foarte cuminte astăzi, îmi spuse, domnule de la Vallée. Veniți repede !

Am socotit că nu e politicos să nu răspund invitației ce mi-o făcea. O clipă am avut cu această micuță persoană o convorbire nu destul de interesantă ca să fie redată. Ajunge să spun că limbajul ei era mai puțin viol decît al mamei sale, deoarece avea un stil mai ales.

— Ah, dacă ați ști ce neliniștită a fost soția dumneavoastră ieri, cînd a văzut că nu vă întoarceți, ați fi înțeles ce putere aveți asupra inimii sale ! îmi spuse ea.

— Soția mea e cumsecade, domnișoară, și vă rămîn îndatorat că vreți să măriți recunoștința mea față de dînsa. Aveți un suflet bun !

— Așa sînt eu, răspunse ea. Dar trebuie să vă împărțiți recunoștința, fiindcă mama și cu mine suferim cu ea laolaltă. Da, eram neliniștite. Nu știam ce să mai credem. Ne-am alarmat toate. Eu, de exemplu, nu scoteam o vorbă. Dar nu eram mai puțin îngrijorată decît ele.

— Nu sînt deloc ingrat, i-am răspuns. Puteți fi convinsă, simt, așa cum se cuvine, că luați parte la ceea ce mi se poate întîmpla.

I-am sărutat apoi mîna, pe care mi-a lăsat-o, prefăcîndu-se că o retrage. Voiam să-i arăt prin gestul acesta sinceritatea cuvintelor mele. Vioiciunea ochilor ei spunea că mititica nu era supărată de impresia pe care credea că mi-a făcut-o.

Atunci intră soția mea sprijinită de doamna d'Alain.

— Am avut dreptate cînd am spus că te-am auzit, spuse nevastă-mea. Foarte frumos, domnișoară ! Într-adevăr, nu m-aș fi așteptat la această insultă din partea dumneavoastră, la Vallée. Vă trebuie tinerețe ! Frumos !

I-am dat drumul la repezeală și, fără să știu prea bine ce să spun, m-am întors spre soția mea, cu mai multă liniște pe față decît în suflet.

— Domnișoara îmi povestea cît de neliniștită ai fost ieri seară. Mișcat de bunătatea ta, îi arătam recunoștința pentru atenția de a mi-o face cunoscută. Nu văd aici nimic care să te supere.

— Ei bine, mititico, vorbi doamna d'Alain, ce-i rău în asta ? Fetița vă iubește, ia parte la suferințele voastre, le povestește într-un chip înduioșător. El îi spune că îi e îndatorat. Mare lucru ! Hai, hai, fără gelozie ! E tînără ; e vina ei că sînteți mai în vîrstă ? Ar trebui să fie de vîrsta noastră ? Zece ani mai mult, zece ani mai puțin. E cazul să privim atît de-aproape ? Veniți, domnule de la Vallée ! Vino ! Biata copilă nu are pic de răutate. Să urcăm, să urcăm, ne-așteaptă alt necaz sus. Fratele dumneavoastră, domnule de la Vallée, fratele dumneavoastră vă așteaptă !

I-am urmat pe cei care urcau spre apartamentul meu. I-am întins brațul soției mele, pe care cîteva cuvinte, spuse pe cînd urcam, o liniștiră pe de-a-ntregul.

Îmi spuse că se simțea foarte rău și că, să nu fi fost vizita fratelui meu, nu s-ar fi sculat din pat.

Doamna d'Alain mergea înainte repetînd mereu :

— Bietul băiat e simțitor și-i vor răul ! Dar, fratele vostru ! Ah, bietul om, vă va face milă. Mă îngrijorează pe mine, care nu-i sînt nimic, fiindcă nu-mi place să văd nenorociți. Mizeria mă face să sufăr atît, că nu-i pot privi pe cei ce-o suportă. Iată-l, hai, priviți-l, la Vallée !

Ne aştepta într-adevăr, în capul scării, fiindcă soţia mea, urmîndu-şi principiile de smerenie, fără îndoială, nu cutezase să-l lase în cameră. Ea nu-şi mai amintea că Jacob ar fi apărut în faţa ochilor ei, pe Pont-Neuf, într-un hal şi mai şi dacă n-ar fi avut o haină de serviciu, pe care i-o lăsaseră din milă cînd îşi părăsise învăţăcelul. Nu mai vedea în mine decît pe soţul ei şi acest soţ trecea drept un burghez cumsecade, îmbrăcat curat. Asta o făcea să creadă că nimeni, fără a fi un impostor, nu-şi putea zice rudă a mea, dacă hainele nu-l făceau să arate ca mine. De aceea bănuia că cel care spunea că e fratele meu putea fi un om care încerca s-o înşele sub un nume de împrumut. Îmbrăcămintea nu i se potrivea şi asta ajungea ca să o facă să n-aibă încredere.

Dealtfel, pot mărturisi, ca s-o iert, că nu-mi cunoştea fratele decît din spusele mele.

Îi zisesem că e stabilit la Paris şi felul în care se prezenta nu se potrivea cu povestirea mea.

Trebuie să mărturisesc, rareori numele şi chiar sîngele obţin avantajele pe care te crezi silit să le risipeşti pentru un echipaj strălucitor. Pronunţaţi un nume mare, faceţi chiar să apară situaţii mari sub un veşmînt care arată mizer, abia vă vor lua în seamă, în timp ce prostia şi jegul, sub galoane sau sub broderia ce le acoperă, vor fi sărbătorite. Lumea crede că se ridică, fiind politicoasă cu ultimii, în timp ce familiaritatea cu primii ne umileşte cu atît mai mult cu cît ne putem feri mai greu de ea.

Eu, care nu eram încă instruit în aceste deprinderi pe care le-am dispreţuit totdeauna prea mult pentru a le urma vreodată, i-am sărit de gît fratelui meu. Da, fără să mă gîndesc să-i arăt cît mă miram văzîndu-l într-o stare ce nu părea a se potrivi cu speranţele pe care şi le făcuse familia noastră în legătură cu căsătoria lui ; nu mă interesa decît întîmplarea fericită care îl mînase spre mine.

— Ei, cum de m-ai descoperit ? i-am spus începînd să-l îmbrăţişez. Intră, ce bine îmi pare că te văd !

— Întîmplarea m-a ajutat. Ştiam de căsătoria voastră, dar habar n-aveam de locuinţă. Cînd am auzit ieri vorbindu-se de o istorie întîmplată domnului conte d'Orsan şi am aflat că un anume la Vallée îl scăpase pe acest senior

din pericolul la care fusese expus (nouă bucurie pentru inima mea, se vorbea de mine prin Paris ca de un viteaz !). Numele tău, continuă fratele meu, m-a izbit. Am alergat în dimineaţa asta la locuinţa contelui, al cărui valet e unul dintre clienţii mei. Acest servitor se bucură de încrederea stăpînului. L-am rugat să afle de la el numele, locul şi casa acestui domn de la Vallée, căruia nu înceta să-i aducă laude. O clipă mai tîrziu, m-a lămurit. Am aflat de la el că salvatorul stăpînului său era din Champagne, că era însurat şi, în sfîrşit, că locuiţi aici. Am venit pentru a avea plăcerea să-l îmbrăţişez pe dragul meu Jacob şi s-o salut pe soţia lui.

Se aruncă din nou de gîtul meu şi, după ce am rămas un timp strînşi puternic, i-am arătat-o pe soţia mea, pe care mi s-a părut că a salutat-o cu un aer umil şi respectuos totodată. Am băgat de seamă că domnişoara Habert îi făcea o reverenţă foarte simplă şi că, aşezîndu-se, l-a împiedicat pe fratele meu să se ducă s-o sărute. I-am rugat să-şi dea unul altuia această dovadă de afecţiune. Dacă soţia mea nu mi-a putut refuza mulţumirea asta, dacă s-a achitat chiar cu destulă graţie, (pentru că slăbiciunea îi servea ca o scuză întemeiată) am observat după lacrimile care acoperiră atunci faţa fratelui că în sufletul lui se petrecea ceva extraordinar, care-mi părea a prevesti un rău.

Vă mărturisesc, credeam că plînge pentru că fusese umilit de felul acela indiferent în care soţia mea părea să-i primească căldura, dar mă înşelam amarnic. Sufeream că nu ştiam şi am voit să mă lămuresc.

— Ce ai, dragă frate ? l-am întrebat, cine îţi poate tulbura bucuria pe care se cuvine s-o gustăm, revăzîndu-ne ? Trebuie să ştii că mi-ai făcut o nespusă plăcere, şi asta te va lămuri că numai nişte temeiuri imediate m-au făcut să-ţi ascund căsătoria mea. Am o soţie pe care o ador şi care mă iubeşte. Unirea noastră e cinstită, am speranţe mari. Te cred tot pe-atît de mulţumit. Şi dacă vreau să ghicesc motivul lacrimilor tale, ajung să cred că sînt izvorîte din bucuria pe care ţi-o dă fericirea noastră. Nu cutez să-mi închipui că pot să-mi vestească vreo supărare.

În treacăt, remarcați că nu mai spun *fericirea mea*. Ridicat prin atîtea întîmplări fericite, îmi închipuiam că domnișoara Habert trebuia să se socotească tot atît de norocoasă de a mă fi dobîndit, pe cît de fericit eram eu de-a o avea.

O liniște grea, o privire tristă, alcătuiră singurul răspuns al fratelui meu. Nu bănuiam că omenirea suferă. Am înțeles că avea ceva personal să-mi vestească și că ceea ce avea să-mi spună nu cerea martori. I-am rugat pe ceilalți să mă lase cu fratele meu.

— Da, da, că bine zici, vorbi doamna d'Alain, ridicîndu-se. Sînteți rude atît de apropiate, aveți să vă spuneți mii de lucruri, cu care vecinii n-au a face. Să văd eu că-și vîră cineva nasul în treburile mele ! Totuși, cu mine nu riscați nimic, sînt discretă, cînd mi se cere să tac, nimic nu m-ar face să trăncănesc. Am spus eu cuiva vreodată că vecinul meu, băcanul, care e epitrop în parohia lui, are o soră servitoare ? Unul locuiește în Marais, altul în cartierul Saint-Germain. Cine se uită la așa ceva ? Ei, și de ce să dezvălui aceste noutăți ? Se știe că ele nu slujesc altora. Nu sîntem obligați să fim toți bogați, facă-se voia Domnului. Dar, la revedere, vecine. La revedere, doamnă. Hai, hai, reveniți-vă, domnule de la Vallée, îi spuse fratelui meu. Agathe, vino !

Și plecă deplîngînd, de-a lungul întregii scări, tristețea care îl cuprinsese pe fratele meu, dar făgăduind cu o voce destul de clară că nu va vorbi despre asta nimănui.

După ce plecă, l-am rugat pe fratele meu să nu-mi ascundă nimic.

— Da, dragă Alexandre, i-am spus, numai natura face ca inima mea să simtă că o tristețe puternică te sfîșie. Nu trebuie să-mi ascunzi nimic. Fii convins că ce e al meu e și-al tău.

Soția mea, venindu-și în fire după plecarea vecinilor... (fiindcă există oameni care, esențial buni, nu sînt sau nu par răutăcioși decît din cauza martorilor de bîrfa cărora se tem), doamna de la Vallée, deci mai în largul ei, luă un aer mai puțin sever și avu chiar bunătatea să-l asigure pe fratele meu că subscrie din tot sufletul la tot ce îi promiteam.

Încurajat de atenţiile soţiei mele, fratele meu spuse :

— Tu ştii, dragul meu Jacob, că sînt aproape patru sau cinci ani de cînd m-am însurat în oraşul ăsta. Găseam, căsătorindu-mă, o casă mobilată frumos şi pot spune că, deşi fiu al unui fermier cu stare, mă puteam făli cu o asemenea fericire. Soţia mea era drăguţă, cu minte, şi poate de-aici i se trage nenorocirea. Abia avea douăzeci şi patru de ani cînd i-a murit primul soţ. Îi lăsase o prăvălie bănoasă. Nu se împlinise un an de cînd era văduvă, cînd am luat-o de nevastă. Primele trei sau patru luni au fost foarte frumoase. Soţia mea era totdeauna la tejghea. Se scula devreme, ea conducea casa, ea se îngrijea de toate. Supraveghea toate şi prosperam. Însă în timpul unei călătorii pe care am făcut-o în Burgundia, pentru cumpărăturile noastre, lucrurile s-au schimbat. La întoarcere am aflat că Picard, servitorul meu, avea conducerea pivniţei, că o fată se îngrijea de tejgheă, că *doamna* care nu ne mai îngăduia, nici chiar mie, s-o numim altfel, nu părăsea patul decît către prînz sau la ora unu, că atunci apărea pentru ca să mănînce şi urca imediat în cameră, care primise titlul de apartament, pentru a se distra cu nimicuri pînă la ora cinci, cînd se aduna societatea ei. Se duceau la Comedia franceză sau jucau, cinau cînd aici, cînd dincolo. Asta m-a mirat, fără a mă supăra, tu ştii cît sînt de bun. Am crezut că întrezăresc în această purtare numai uşurinţă şi mă lăudam că, la primul semn de dragoste pe care i-l voi da, soţia mea îşi va schimba felul de viaţă. Am aşteptat răbdător, pentru a mă putea bucura de trezirea ei. A doua zi, către unsprezece, am auzit clopoţelul. Credeam că cineva avea nevoie de ceva şi, chemînd un băiat, i-am spus : „Champenois, du-te şi vezi ce vrea !"

Dar băiatul, mai cunoscător al situaţiei din casa mea, pe cît timp lipsisem, spuse : „Stăpîne, vă înşelaţi, e doamna care s-a trezit şi care o anunţă pe servitoare să-i aducă supa". Toată această manevră mi se păru ciudată, dar m-am hotărît să mă folosesc de ea. Am luat castronul din mîinile fetei şi am urcat în camera sau în *apartamentul* doamnei. Era în pat. I-am arătat supa.

„Dar cum ? Chiar tu ?" se miră ea. „De ce n-a venit servitoarea ?"

I-am spus că voisem să-mi fac plăcerea de-a o aduce eu.

„Dar trebuia să rămîi în prăvălie!" spuse ea cu o voce uscată.

„Nu pot, draga mea", i-am răspuns. „În călătorie am făcut afaceri, trebuie să mă duc să dau seama de ele. Nu aşteptam decît să te scoli, ca să plec. Presupun că te vei trezi şi vei coborî în prăvălie. După prînz vom face socotelile pentru a vedea ce-aţi vîndut şi ce-aţi primit cît timp am lipsit."

„Eu nu mă amestec în treburile astea! Picard are grijă de pivniţă. Întreabă-l pe el. Mica Babet o să te lămurească şi ea de cum merg treburile."

Să ştiţi că Babet e un copil de patrusprezece sau cincisprezece ani, nepoata soţiei mele. Mă apucai să-i arăt necazurile în care puteam intra, lăsîndu-ne interesele pe mîinile unui străin şi al unei fetiţe de vîrsta ei. Dar nu deschisesem bine gura că, presimţindu-mi planurile, soţia mă rugă s-o las în pace, spunîndu-mi că se simte rău.

Îmi ştia slăbiciunea. Afecţiunea pe care i-o purtam mă făcu să mă alarmez.

Voiam s-o ajut cît mai repede. Dar, cu cît mă străduiam mai mult, cu atît răul ei părea să crească. În sfîrşit, furioasă, îmi ordonă să plec, adăugînd simplu: „Spune-i servitoarei să urce".

„Dumnezeule, ce să mă fac? Ce schimbare!"

Mă convingeam că blîndeţea mea ar putea s-o înfrîngă şi, după ce i-am trimis servitoarea pe care o cerea, am coborît în pivniţă, să văd dacă e în starea pe care mi-o prezentase băiatul însărcinat cu această treabă, dar, ehei, ce diferenţă! L-am chemat pe Picard, pe care l-am ştiut totdeauna băiat credincios. Mi-a spus că ceea ce lipsea fusese livrat din ordinele doamnei. Poruncindu-i să tacă, am urcat la tejghea. Nu am găsit decît suluri de hîrtie care cuprindeau diferite sume date doamnei de către Babet, dar nu vedeam pe ce le folosise.

Dacă poţi să-ţi închipui, dragă Jacob, ce deznădejde m-a cuprins!

Mă credeam ruinat sau aproape ruinat, şi nu mă înşelam.

Am intrat în odaia mea, m-am așezat pe-un scaun și-am rămas mai bine de-o oră, fără să pot scoate un cuvînt. Eram în halul ăsta, cînd soția trimise să-mi spună să aduc medicul. Nu avusesem niciodată vreunul, nici pentru ea, nici pentru casă. Am alergat în camera soției mele și, negăsind-o bolnavă, am voit s-o cert pentru asta, dar, țipînd îngrozitor, îmi spuse că-și dă seama că aș vrea s-o văd moartă, deoarece refuz s-a îngrijesc. A trebuit să ascult. Mi-a spus ce doctor voia și am trimis să-l caute. Acest personaj veni și porunci nu știu ce, căci nu mi-am îngăduit să-mi arunc ochii peste hîrtiile pe care le lăsase. Am vrut să folosesc răgazurile pentru a-i vorbi soției mele de afacerile noastre și, mai ales, de-o poliță pe care o lăsase să fie protestată, deși îi numărasem la plecare suma necesară ca s-o onoreze ; nu am putut scoate de la ea un cuvînt. Apărea un străin ? Nu-și curma vorba. Dar cum mă apropiam ca să discut de interesele noastre sau să-i cer unele lămuriri, răul ei creștea. În sfîrșit, după cîteva vizite, medicul, învoit fără îndoială cu soția mea, îi prescrise cît mai neîntîrziat apă de Passy și îmi ceru să nu-i bat capul cu vreo treabă, dacă voiam s-o păstrez în viață. Mă rețineam anevoie, dar a trebuit să mă înclin la toate.

Ea mă amenința cu despărțirea și știți că averea era a ei. Trebuie, dealtfel, să cunoașteți obiceiul orașului care e atît de crud cu soții. Din ziua următoare nunții, soții sînt debitorii soțiilor lor. Așadar, ea plecă la Passy. Am fost forțat în lipsa ei să las lucrurile în starea în care erau.

Pentru a încerca să umplu golul pe care îl lăsase în prăvălie, m-am hotărît să mă fac comisionar pentru negustori care, siguri de cinstea mea, nu șovăiră să se încreadă în mine. Domnul Hutin fu unul dintre primii care își aduse la mine vinuri de preț.

Trebuia să-i dau socoteala la sfîrșitul fiecărei săptămîni. În acest timp, ce-mi veni, să petrec o zi la Passy cu soția mea, care luase acolo o cameră mobilată. Speram să fiu așteptat. Aduceam provizii pentru amîndoi. Dar precauția mea era inutilă. Am găsit-o la masă cu doi duhovnici care mîncau în mod cuvios tot ceea ce putea furniza mai delicat Parisul, iar vinul curgea din belșug.

Dacă prezența mea i-a descumpănit pe acești domni, nu am avut timp să observ. Soția mea, fără a se fistîci și fără a se deranja, îmi spuse să iau loc pe scaun. Dar n-am apucat să mă așez, că ea, fără îndoială temîndu-se de vreo scenă din partea mea, se retrase cu o ușoară scuză, pretextînd ciudat că se duce să-și ia apa la fîntînă, și nu am mai revăzut-o.

Am rămas cu cele două fețe bisericești care mă înștiințară cu nevinovăție că unul dintre ei era duhovnicul doamnei care, aflînd că mergea la Versailles cu egumenul aci de față, îi invitase să prînzească la ea, la întoarcere. Gîndiți-vă la surpriza mea! Trebuie să-i fac dreptate omului care mi-a dat acest amănunt, să încuviințez că vorbea cu sinceritate și că, cel puțin în aparență, nu era vina lui că-mi consumase cea mai mare parte din vin. Dar era un duhovnic de rang mare printre janseniști, și soția mea, poate mai puțin cucernică decît oricine, avea această înfumurare năroadă de a vrea să treacă drept una dintre favoritele lui. I-am condus la scaunul lor și m-am dus la fîntînă. Nici n-am apucat să vorbesc cu soția mea despre această întîlnire, și ea îmi spuse că acest părinte era îngerul ei. Că ea îl omenea și că pe mine asta nu mă costă nimic. Să o las dar în pace. Aceste vorbe m-au înghețat. Dar firea mea liniștită nu s-a dezmințit. Am plecat fără să prevăd alte nenorociri, socotind chiar că soția trebuie să-mi fie îndatorată pentru blîndețea mea. Cum mă înșelam!

V-am spus că domnul Hutin îmi dădea vinuri drept comision. Și în fiecare săptămînă îi duceam situația vînzării și a ceea ce îmi rămăsese în pivniță. Mă foloseam pentru acest amănunt de Picard, eu trebuind să plec mereu ca să obțin debitul. Întorcîndu-mă la Paris, m-am dus la negustor. I-am arătat situația din ultima săptămînă. Am fost foarte mirat să-l văd în ziua următoare, pe același domn Hutin, intrînd la mine și rugîndu-mă să-i îngădui să coboare în pivniță, pentru a verifica socoteala pe care i-o adusesem în ajun. Nu m-am împotrivit deloc. Mă credeam în regulă. Butoaiele au ieșit la numărul pe care îl declarasem. Dar nu mi-am putut reveni cînd, mai instruit decît minte asupra situației pivniței mele, domnul Hutin îmi atrase atenția că șase butoaie, pe care le credeam pline, nu erau decît poloboace goale pe podvale.

Omul mă tratã ca pe-un pungaș și mă amenință că mă va duce la pieire.

L-am chemat pe Picard, căruia îi interzisesem dinadins să livreze fără porunca mea.

În timp ce-i aduceam aceleași amenințări pe care tocmai le îndurasem, Hutin și el se priveau surîzînd. Această înțelegere mă înfurie. Era să-mi ies de tot din fire, cînd băiatul, bîiguind, mi se aruncă la picioare și-mi mărturisi că de la plecarea doamnei primise zilnic poruncă de la ea să-i trimită la Passy din acel vin sau să-i fie dus duhovnicului ei. Chiar atunci expediase șase sticle.

„Apă de ploaie", zise domnul Hutin. „Am să văd ce-am să fac", adăugă ieșind.

L-am alungat pe Picard și, înfuriat, m-am dus de îndată la duhovnic. Bunul părinte îmi repetă că nu primise niciodată nimic de la soția mea decît cu forța, și-mi declară că el credea că nevastă-mea e nebună.

„Uitați-vă, domnule, îmi spuse, uitați-vă ce bonetă de vară violet îmi trimite ! Crede ea că un bărbat de vîrsta mea poate să poarte garnituri cu rețele de argint și cu franjuri ? I-am înapoiat-o de două ori, dar în zadar. Cum sînt hotărît să n-o întrebuințez, vă dau boneta !" Îmi spuse chiar că o rugase pe soția mea să-și aleagă un alt duhovnic, sub pretext că treburile nu-i îngăduie să se îngrijească de ea. Nevinovăția pe care o arăta această cinstită față bisericească îmi lua puterea de a-i vorbi de cele șase sticle pe care le primise în aceeași zi, și nici el nu aduse vorba de ele. Poate că uitase. Am luat imediat o trăsură și mă dusei la Passy.

Am găsit-o pe soția mea, la care Hutin fusese deja.

Am presimțit de la început că el venise să-i dea socoteală de folosința mărturisirilor pe care i le făcuse ea, fiindcă, voind să-i vorbesc de dezastrul pe care purtarea ei îl aducea asupra căsniciei noastre, îmi spuse cu furie :

„De dumneata trebuie să te plîngi. După cîte am făcut pentru dumneata, mă hulești ? Fără considerația pe care domnul Hutin o are pentru mine, te-ar urmări și te-ar face să putrezești în închisoare. El binevoiește, la rugămintea mea, să-ți dea timp, să nu împrăștie zvonul pungășiilor tale. Ba chiar se mai încrede în tine și tu crezi că

mai sînt la cheremul tău ? ! Bietul Picard, l-ai alungat, trebuie să-l reprimești. Nu-i așa, domnule Hutin ? Ajunge ca mie să-mi fie drag băiatul ăsta că domnul îl și dă afară ! Șterge-o de-aici ! Ai o purtare groaznică ! Caută să meriți bunătatea domnului sau te las în seama răzbunării lui !"

Poate i-aș fi răspuns ! Mărturisesc că era să-mi ies din sărite, cînd domnul Hutin mă sili să fiu liniștit, încredințîndu-mă că, dacă făceam cel mai mic zgomot, mă discredita pentru totdeauna. Ce-ai fi făcut în locul meu ? Ceea ce-am făcut : am gemut în mine și-am înghițit. M-am întors acasă deznădăjduit cînd, în treacăt, am auzit vorbindu-se de afacerea domnului conte d'Orsan. Cînd am ajuns toți vorbeau la mine despre asta și îți spuneau pe nume. Mi-a mărit curiozitatea. Te-am descoperit și am fericirea să te văd !

Nu am putut asculta povestirea fără să mă înfior și fără a compara soarta fratelui meu cu a mea, mult mai avantajoasă. Domnișoarei Habert îi dădură lacrimile. Asta mă emoționă și mă îndatoră nespus. L-am reținut pe fratele meu la masă și, fără să mă apuc să-i plîng nenorocirile (milă searbădă care nu îndreaptă nimic și care e folosită mai ades pentru a mîngîia amorul propriu decît pentru a răspunde firii), i-am spus că voi veni să-l văd. Îl rugai să vină mai des pe la mine și să fie convins că voi fi mereu fratele lui.

— Bunurile mele, i-am spus, dragă frate, nu-mi vor fi scumpe decît pentru a mă pune în situația de a-ți folosi la ceva. Și imediat am sugerat soției să-i luăm la noi pe cei doi băieți pe care îi avea din căsătorie și cărora nu le putea da educația potrivită. Soția mea consimți cu dragă inimă. Și-ar fi luat asupra ei osteneala să meargă să-i aducă, dacă starea de slăbiciune i-ar fi îngăduit. Fu silită însă să stea în pat în ziua aceea. Abia se lungise și abia ieșise fratele meu, cînd intră domnul conte d'Orsan. Îi spuse soției mele un cuvînt amabil în legătură cu indispoziția ei. Nu se putea reține să nu-i repete îndatoririle pe care le are față de mine și sfîrși prin a mă ruga să-l conduc la domnul de Dorville, căruia îi datora, lui și so-

ţiei, mulţumiri şi scuze pentru deranjul pe care li-l făcuse în ajun.

— Tocmai mă pregăteam să mă duc acolo, domnule ! i-am spus.

— Sînt încîntat, îmi răspunse. Avem acelaşi drum şi nu vă stînjeneşte nici pe dumneavoastră de la treburi. Trăsura mea e jos ! Mergem împreună !

O salută pe doamna de la Vallée. Am îmbrăţişat-o. Ochii ei păreau să-mi privească cu regret plecarea. Dar vorbise domnul d'Orsan şi nu mai era chip să mă oprească. Am plecat.

Sfîrşitul părţii a şasea

Partea a şaptea

ABIA NE URCASEM ÎN TRĂSURĂ cînd m-am gîndit că trebuie să-i împărtăşesc domnului conte d'Orsan neliniştea ce mi-o pricinuia starea de-acum a sănătăţii domnului de Dorville.

— Mergem spre o casă unde mă tem să nu se fi întîmplat ceva !

— De ce vă temeţi ? întrebă cu vioiciune contele.

— Nu ştiu nimic, am continuat. Dar, despărţindu-mă de domnul de Fécour, am trecut în dimineaţa asta pe la domnul de Dorville. N-am găsit acolo decît o femeie care m-a încunoştinţat că starea bolnavului nu-i permitea să primească vizite.

— E adevărat că nici eu nu presimţeam că-i va fi bine cînd l-am părăsit, spuse contele. Totuşi, aş fi mîhnit dacă boala lui s-ar fi înrăutăţit. Îl cunosc puţin, dar îi sînt îndatorat soţiei lui. Dealtfel, adăugă chizbuind parcă, el însuşi ne-a primit cu consideraţie şi asta merită recunoştinţă.

Mărturisesc că acest fel de vorbire îmi dădu şi mie de gîndit. Această deosebire pe care o făcea domnul conte între datoriile faţă de soţie şi cele pe care le avea faţă de soţ, nu mi se părea destul de întemeiată pentru a le socoti pe fiecare în parte, cum voia el să facă. Începeam chiar să pun purtarea lui pe seama unei neregularităţi a iubirii, cînd domnul conte d'Orsan, pentru a mă scuti, fără îndoială, de osteneala de a-mi munci mintea, vorbi astfel :

— Să-ţi spun, dragul meu ? Oricît de mare ar fi recunoştinţa mea pentru semnele de consideraţie ce mi le-a arătat Dorville, simt că în inima mea ea va fi cu uşurinţă întrecută de simţămintele pe care le am pentru soţia lui.

La această destăinuire pe care crezu că mi-o face şi la care nu se îndoia că mă voi asocia, nu am răspuns decît printr-un :

— Iată-ne aici, mă aşteptam ! Păru uluit de exclamaţia mea, care fu desigur pricina tăcerii pe care o păstră.

Trebuie totuşi să convenim că tăcerea putea avea şi alt motiv. Urmarea ne va convinge. De obicei inima, care se dezvăluie pentru prima dată, e mulţumită să-i poată fi bănuite sentimentele. Şi, cînd obţine acest avantaj, nu mai are, în general, puterea de a merge mai departe. Am rămas aşadar o clipă fără să vorbim. Nu mă întrebaţi ce mă făcea să tac, fiindcă mi-ar fi greu să explic. Singura cauză, pe care o pot întrezări, e că domnul d'Orsan îmi păru cufundat într-o visare atît de plăcută, că aş fi făcut o crimă să-l tulbur.

Începui atunci pe nesimţite să visez şi eu. Mi-am amintit prima întrevedere a doamnei de Dorville cu domnul d'Orsan şi ideea ce mi-a venit despre simţămintele lor mi s-a părut întemeiată. Dar, amintindu-mi, în mod firesc, de suferinţele pe care le îndurasem spre a-mi desăvîrşi căsătoria, mă întristai cu adevărat şi pentru unul şi pentru celălalt.

Îmi spuneam : „Ei, de la Jacob la domnişoara Habert şi încă era mai mică distanţă, decît de la doamna Dorville la domnul conte d'Orsan".

Eram fiu de fermier, ca şi cea cu care mă însurasem. Deosebirea nu venea decît din aceea că părinţii soţiei mele o părăsiseră de cîţiva ani, pe cînd ai mei mai trăiau încă. Dar aici, dacă doamna de Dorville e fiica unui nobil, pentru ea e vorba de fiul unui ministru. Mi-am amintit atunci toate situaţiile pe care le-am îndurat şi mi-am închipuit-o pe doamna de Dorville în aceeaşi încurcătură. Asta m-a mîhnit, cînd, dintr-o dată, d'Orsan ieşi din reverie printr-o glumă care, trezindu-mă, sfîrşi prin a-mi deschide ochii :

— Da, pot spera să fiu fericit, strigă el. Ce norocos sînt !

— Doamna de Dorville, i-am spus, are toate calităţile care să vă poată face fericit. De acord, dar, fiind văduvă, e fără avere şi fără rang.

— Ei bine, eu am și una și alta, răspunse el entuziasmat.

— Cred că asta e nenorocirea dumneavoastră. Familia dumneavoastră, interesată de unirea pe care trebuie s-o faceți, nu vă va pune piedici dorințelor ?

— Ah, dragă la Vallée, rosti el îmbrățișîndu-mă ca pentru a mă implora să-mi opresc gîndurile, nu-mi otrăvi plăcerea ce o gust. Văd poate încă mai multe greutăți, pe care nu ți le poți închipui, dar ele nu mă pot face să-mi fie teamă. Dacă se ivesc, lupt cu ele. Mă aplaudam tocmai că le-am aplanat, cînd ai început să vorbești. Nu mă ataca, ci binevoiește mai repede să-mi încuviințezi greșeala, dacă așa este. Are prea mult farmec pentru ca să n-o îndrăgesc.

Cum de nu le-ai cunoscut cînd te-ai însurat cu domnișoara Habert ? Ai fi fost mai îngăduitor. Apropierea pe care o fac nu trebuie să te supere. Cauze deosebite ne duc la același scop. Mai mult interesul decît dragostea ți-au hotărît voia ; la mine dragostea e singurul stăpîn de care ascult. Dar, pentru a întrerupe această discuție, fă-mi plăcerea de a mă lămuri despre familia doamnei de Dorville și cea a soțului ei.

Nu m-am putut împiedica să observ felul bizar în care contele d'Orsan pretindea să întrerupă discuția, intrînd mai adînc în ea decît oricînd.

— Nu știu mai mult decît dumneavoastră în această privință, am răspuns. Tot ce știu e că domnul de Dorville e un gentilom din Orléans și că soția lui e descendenta unei familii nobile din același ținut.

— E o fată de condiție bună ? vorbi plin de bucurie seniorul. S-a căsătorit cu un nobil ? Mi-ajunge. Dar cum de-ai aflat aceste amănunte ?

— Din lămuririle pe care doamna de Dorville le-a dat ea însăși unei persoane pe care am găsit-o la Versailles, la domnul de Fécour, și care, supărată de asprimea cu care cel din urmă stăruia să-l înlăture pe domnul de Dorville, s-a oferit să-l ajute.

— Și cine e acest om atît de binevoitor ? mă întrebă contele d'Orsan, pe-al cărui chip se citea stăpînirea și totuși, dezvăluia și oarecare neliniște. Nu mă înșelam în

privința asta. Aș fi luat-o drept expresie a geloziei și m-am crezut dator să nu întîrzii a șterge din mintea acestui senior un simțămînt care făcea sau putea să-i facă rău doamnei de Dorville. Nu m-am putut împiedica însă să nu remarc ciudățenia acestui îndrăgostit. Abia începea să iubească și totul îl speria. Chiar umbra lui, văzută pe neașteptate, era în stare să-l tulbure. Este iubirea apanajul sufletului cînd ea îți taie pofta de mîncare și-ți ia liniștea ?

Iată un gînd ce-l fac cu pana în mînă, fiindcă, nevăzînd atunci decît mîndria doamnei de care vorbim, i-am răspuns de îndată :

— Această persoană, impresionată de refuzul domnului de Fécour, e un anume domn Bono ! La acest nume, contelui i se înseninâ fața. Ne-a făgăduit atunci, continuai, acestei doamne și mie, să ne despăgubească el, dacă domnul de Fécour continuă să ne refuze. Am avut cu domnul Bono o mică discuție, în timpul căreia virtutea doamnei de Dorville îmi păru să-l impresioneze mai mult decît farmecele ei.

— O, îl cunosc pe Bono, spuse contele, revenindu-și complet la ultimele cuvinte. Dacă poate ceva, mă însărcinez să-l înduplec mult de partea dumneavoastră. Dar acum trebuie să aștept. Îți mărturisesc, dragul meu la Vallée, că, deși m-am hotărît cu tărie să fac totul pentru înaintarea dumitale viitoare, situația lui Dorville, dacă mai trăiește, mi se pare că cere mai multă grabă din parte-mi. Convins de felul în care gîndești, după generozitatea pe care ai arătat-o la Versailles, nu îți ascund că trebuie să fac ceva mai întîi pentru bolnavul nostru, cred eu. La ce bun să-ți ascund motivele ? Îmi cunoști destul inima. O iubesc pe doamna de Dorville și vreau să-l ajut pe soțul ei, dacă mai e timp. Trebuie să am un răspuns chiar azi !

Nu m-am supărat deloc că domnul d'Orsan dăduse întîietate intereselor dragostei lui și mă lăsase la urmă. Voiam să-i arăt chiar cît de sensibil eram la ceea ce bunăvoința îi inspirase pentru o familie care-i merita atenția. Ei, să nu vă miraţi de această generozitate ! Îi vedeam în nevoie pe niște oameni cinstiți. Și, chiar dacă orgoliul și lăcomia îmi dădeau ghes, aceste păcate nu au

ajuns încă să mă domine. Ele sînt violente, recunosc, dar firea mea, care veghea, a reușit fără nici o greutate să le zdrobească. Dealtfel, dacă vă amintiți că am patru mii de livre rentă, veți înțelege că Jacob trebuie să se socotească foarte fericit. Cîți țărani, mulțumiți de o avere ca a mea, nu s-ar fi lăfăit într-o moale trîndăvie ? Totuși, de vă veți gîndi, veți mărturisi că experiența a arătat că sînt mai mulți cei care, umflați de primele mele succese, s-ar fi crezut îndreptățiți să forțeze situația și i-ar fi purtat, cu siguranță, pică domnului conte d'Orsan pentru că, în această împrejurare, prietenia lăsa locul dragostei. Eu eram mai puțin nedrept. Da, tocmai voiam să-mi exprim mulțumirea, cînd seniorul spuse să oprească. Eram chiar la poarta domnului de Dorville.

Prin liniștea ce domnea acolo, casa ne păru cufundată într-o tristețe adîncă. Acest gînd făcu să treacă pe fața domnului conte și prin inima mea o posomorîre ce se potrivea cu locul, și nu ne-a fost greu să deslușim pricina care putea isca durerea ce se citea pe chipul doamnei de Dorville și a mamei sale.

La vederea domnului d'Orsan, aceste drăguțe doamne au încercat să-și steargă lacrimile, dar toate eforturile lor de-a și le reține erau în zadar.

Starea asta, care strică ades frumusețea, scotea și mai mult la iveală farmecul doamnei de Dorville.

O anume roșeață care-i acoperi paloarea, urmare obișnuită a tristeții, mă făcu să cred că în inima încîntătoarei noastre văduve domnea o anume emoție, pe care o puneam pe seama prezenței domnului d'Orsan. Trebuie să vă amintesc că n-o putusem privi cu nepăsare pe această tînără și că acest sentiment, oricît de lipsit de adîncime ar fi fost, mă ajută de-ajuns să pătrund această sfială învăluită și ocheadele pe jumătate reținute, pe jumătate schimbate între cele două persoane, cînd întîmplarea îi făcuse să se întîlnească pentru prima oară. Cum în acest moment cunoșteam sentimentele domnului conte pentru această doamnă, felul în care ea îl întîmpina mi le-a adeverit, în acea clipă, pe cele ale doamnei pentru prietenul meu, hotărît, fără nici o îndoială.

— Vin, doamnă, îi vorbi d'Orsan timid și încurcat, sub ocrotirea domnului de la Vallée, să vă rog să-mi primiți

scuzele pentru tulburarea ce am pricinuit-o ieri casei dumneavoastră, și să vă aduc mulțumiri pentru bunătatea cu care m-ați onorat.

Doamna de Dorville care, în orice altă împrejurare, n-ar fi lăsat fără răspuns complimentul contelui, nu avu putere să scoată o vorbă. Durerea nu o lăsa decît să verse cîteva lacrimi. Poate că doamna, simțind efectul pe care prezența prietenului meu îl producea asupra sufletului ei, realiză cu o mai mare tristețe că săvîrșește un act de necredință față de memoria soțului.

Am fost invitați, în tăcere, să ședem. Toate semnele adevereau bănuielile noastre. După felul în care mă privi atunci domnul d'Orsan am simțit că situația lui nu-i îngăduia să vorbească primul despre domnul de Dorville, pe care îl considera decedat, și nu greșea. L-am înțeles foarte bine și-am crezut că prietenia cerea ca eu să compensez tăcerea lui.

— Doamnă, i-am spus atunci văduvei. M-am întors de curînd la dumneavoastră pentru a vă înștiința că domnul de Fécour ii înapoiază soțului dumneavoastră...

După aceste cîteva cuvinte, m-am gîndit că ceea ce o adusese într-o asemenea stare era marea durere. Ce m-a mirat a fost că lacrimile ei secară dintr-o dată și rămase timp de un sfert de oră cu capul răsturnat pe fotoliu, cu ochii nemișcați, cu mîinile atîrnînd, fără să vorbească sau să facă vreun gest.

Nu înțelegeam nimic din asta, am îndrăznit chiar, pentru o clipă, s-o pun pe seama insensibilității.

Ce puțin cunoșteam firea omului ! Nu știam atunci că întîmplările grave îți copleșesc simțurile și ele nu mai sînt în stare să acționeze. Da, experiența singură m-a învățat că toate durerile care izbucnesc în strigăte și tînguiri purced dintr-o inimă ce încearcă să-și ascundă împietrirea lăuntrică. Sufletul adînc lovit e ca absorbit și rămîne într-un sumbru repaos de care nici nu-și dă seama.

Domnul conte d'Orsan, mai știutor ca mine, desluși de la început starea văduvei și nu renunță la nimic din ceea ce mintea poate născoci mai convingător, pentru a încerca s-o liniștească. Dar mult timp strădania mi se păru zadarnică. Dacă din cînd în cînd o silabă întrerupea mulțimea îndemnurilor lui, și mai abătută rămînea apoi în-

durerata doamnă. Gîndiți-vă în ce situație se află două persoane care se iubesc, care se văd libere, dar în ce împrejurare ! Nimic nu vă va mai mira.

În ciuda participării sincere a domnului conte la durerea doamnei de Dorville, mi se părea a întrezări că gusta o mulțumire lăuntrică, atît din simțămintele pe care starea acestei văduve frumoase i le dezvăluia, cît și din libertățile nevinovate pe care oficiul de consolator i le îngăduia, fără ca ea să remarce.

Așadar, contele, pentru a o face să se pătrundă mai bine de temeiurile lui, îi luase mîna, i-o strîngea într-ale sale și uneori cuteza s-o ducă la buze. Îi încuviința lacrimile, arătînd temeinicia pricinei care le făcea să curgă, dar nu pierdea ocazia de-a o face să întrevadă că de mult trebuia să se aștepte la ceea ce i se întîmplase, că moartea venise la timp chiar și pentru soț, fiindcă boala continuă trebuie să-i fi făcut din viață o povară.

Mie, așa novice cum eram, dacă toate aceste procedee mi se păreau bune, unul mi s-a părut nepotrivit. Mă gîndeam chiar că d'Orsan mersese prea departe. Am crezut chiar că interesul lui părea prea evident cînd domnul conte adăugă că o femeie atît de frumoasă, cu chipul și tinerețea ei, putea cu ușurință îndrepta această pierdere, și că nu se putea ca ea să nu atragă dragostea și statornicia cuiva capabil s-o despăgubească. Unde ne duce amorul, odată lăsați în seama lui ! Dacă primii pași îi face pe nesimțite, abia așteaptă momentul izbucnirii !

Necunoscînd pînă atunci acest fel de iubire, vioiciunea domnului conte mă mira. Poate din cauza aceleiași nepriceperi, răspunsul frumoasei văduve mă uimi. Era doar o privire, dar care părea să caute în cea a domnului d'Orsan motivul ce inspira această solicitudine și care, deși pătrunsă de durere, lăsa să se vadă o mirare satisfăcută. Nu m-am putut opri mai îndelung asupra ei.

Contele, care ghicea încurcătura în care trebuie să se fi aflat doamna de Dorville, îi spuse :

— Aveți, fără îndoială, prieteni, doamnă. Situația dumneavoastră are nevoie de ei. Aș fi măgulit dacă, numărîndu-mă printre ei, deși am cinstea de a fi puțin cunoscut de dumneavoastră, ați vrea să mă onorați cu orice

fel de poruncă. Recunoştinţa pe care v-o datorez îmi va dicta corectitudinea în a vă dovedi zelul meu.

Nu-şi terminase încă ultimele cuvinte, cînd doamna de Dorville, care se pregătea, fără îndoială, să-i răspundă, fu împiedicată de vizita cîtorva cunoştinţe care din politeţe veneau să-i împărtăşească durerea.

Primirea fu tăcută, condoleanţele puţine, vizitele scurte. Fiecare se retrase după ce arătase o tristeţe ce nu părea a fi decît pe buze. Ne-am apropiat, domnul d'Orsan şi cu mine, pentru a o întreba pe mama doamnei de Dorville asupra situaţiei în care ginerele îşi lăsase văduva după moarte. Am băgat de seamă că domnul d'Orsan nu era deloc atent la discuţia noastră.

Un om înalt şi uscăţiv, care tocmai intra, îl aţinti cu privirile, şi el nu ne mai răspundea decît cu gîndul aiurea. Motivul noii lui nelinişti părea a fi un senior, după strălucirea veşmintelor.

Încrederea cu care doamna de Dorville îl rugă să rămînă o clipă de vorbă, îl făcea pe domnul d'Orsan să-l creadă prieten intim al casei. Şi cine spune amicul unei femei în faţa amantului ei, e sigur că-l face să se zbuciume.

Mă gîndeam că ea îi dezvăluia acestuia situaţia ei şi poate vreo încurcătură ce decurgea din ea. Voiam să-i împărtăşesc şi contelui gîndul meu, cînd personajul suspect, ridicîndu-se, ne făcu să auzim cele adresate văduvei :

— Am fost totdeauna cel mai umil servitor şi prieten adevărat al soţului dumneavoastră. Aş fi voit să vă pot îndatora, şi pentru dumneavoastră, şi din recunoştinţă pentru memoria lui, care mi-e dragă, dar mă găsiţi acum strîmtorat. Trebuie să ne ajutăm ! Vedeţi cum vă descurcaţi. Apelaţi la cunoştinţele dumneavoastră, vor fi poate mai fericite decît mine.

— Vă consider, spuse doamna de Dorville, omul cu care pot vorbi deschis şi în care pot avea mai multă încredere.

— Mă cinstiţi, spuse el, dînd să plece. Sînt necăjit că nu pot corespunde. Dar, ştiţi, fiecare trebuie să se gîndească la el. Şi ieşi imediat.

Domnul d'Orsan, perfect lămurit după aceste cuvinte, o rugă pe mamă să-i explice totuşi înţelesul ultimelor

vorbe, pe care începu el însuşi să le tălmăcească. Se interesă chiar de rangul şi situaţia acestui om. Ea ne spuse că nu cunoaşte subiectul conversaţiei pe care o avusese fiica ei cu acest domn. Era un gentilom din părţile lor, care, nefiind deloc bogat, se adresase domnului de Dorville, ca să-l ajute.

— Fiul meu a fost destul de fericit, adăugă ea, că i-a putut găsi un serviciu în care a înaintat repede. De-atunci a fost mereu prietenul intim al defunctului şi al casei.

Nu era nevoie de-atîtea vorbe spre a-l lămuri pe domnul d'Orsan şi a-l hotărî să facă ce trebuia în împrejurarea dată. Îndrăznesc să afirm că făcu asta cu acea dibăcie care dă binefacerilor un preţ ce nimic nu-l poate atinge.

După un compliment adus doamnelor şi care mi se păru puţin însufleţit, fără îndoială pentru că fapta comisă îl făcea mai puţin liber, le ceru doamnelor îngăduinţa de a mai veni să le consoleze, după care ne-am retras.

I-am amintit de făgăduiala făcută domnului Bono de a-l vizita. Îmi propuse să mă conducă imediat, dar l-am rugat să nu se obosească, cu atît mai mult cu cît eram hotărît să mă întorc acasă.

— Am lăsat-o pe soţia mea bolnavă, i-am spus, şi i-am făgăduit să mă întorc cît mai devreme. Dacă aş întîrzia, s-ar putea nelinişti şi aş comite o crimă făcînd ceva care i-ar agrava boala.

În ciuda stăruinţelor mele, domnul conte voi cu orice preţ să mă conducă acasă, să afle veşti despre sănătatea soţiei mele. Desigur, din politeţe şi prietenie. Cred însă că pricina cea mai imperioasă era să mai poată vorbi o vreme, în drum, despre dragostea lui.

Abia porniţi şi sărindu-mi de gît, îmi spuse :

— Ah, dragă la Vallée, ce minunată e văduva ! Nu cred să fi pus cineva vreodată mai multă stăpînire pe mine decît simt acum. Da, o ador, şi nimic nu mă poate schimba.

— Mi se părea că v-am ghicit simţămintele, i-am răspuns. Nu faceţi decît să-mi întăriţi bănuielile, dar vă mărturisesc, pe măsură ce vă cred mai puţin în stare de a vă învinge, cu atît mai puţin sper ca înflăcărarea dumneavoastră să poată birui piedicile.

— Cum, răspunse cu însufleţire, cineva m-a înlăturat din inima ei ? Ce nenorocit aş fi ! Dar nu-i nimic, cer prieteniei dumitale să nu-mi ascundă nimic.

— N-o cunosc destul pe frumoasa văduvă ca să ştiu dacă şi-a dăruit sufletul. Dacă mă iau însă doar după instinctele ce mi le-a dat natura, cred că vă vede cu ochi la fel de buni pe cît îi sînteţi dumneavoastră de robit.

— Cîtă bucurie îmi faci, prietene drag ! Speranţa aceasta mă încîntă. Pot să mă las în seama ei ? Mi-o spui. Te cred. Nădejdea pe care m-ai făcut s-o nutresc, urmă el, măreşte prietenia pe care ţi-am dăruit-o. Da, e în ochii mei chiar mai mult decît viaţa pe care ţi-o datorez. Ce e viaţa, în fapt, adăugă el înfocat, dacă e nefericită ? Departe de a vă fi îndatorat pentru ea, dimpotrivă, v-aş fi dojenit că mi-aţi păstrat-o, dacă trebuie să pierd singurul lucru care ar putea să mă facă s-o preţuiesc.

Zadarnic am încercat să-i domolesc simţămintele, să-l rog chiar să se înfrîneze puţin. Totul fu în zadar. Dacă uneori chibzuiala mea părea a-l potoli, curînd devenea şi mai năvalnic.

Mama îl iubea. Avea o avere destul de însemnată. Doamna de Dorville avea o origine care nu-l putea face să roşească. Într-un cuvînt, iubea, iată principalul. Şi această împrejurare îi ajungea pentru a găsi slabe obiecţiile mele şi solid întemeiate răspunsurile lui. Dealtfel, avînd de parte-i însăşi natura, ce motive i-aş fi putut găsi, pe care să nu mi le poată răsturna cu uşurinţă ? Tot ce îmi putea răspunde era sigur că-mi va atrage încuviinţarea. De aceea, cînd îl contraziceam, îmi luam argumentele mai mult din practică, decît din ce simţeam.

În toiul acestor discuţii, ajunserăm la mine. Domnul d'Orsan voi să-mi vadă soţia, pe care o găsi în aceeaşi stare de lîncezeală. Abia ne-am aşezat şi veniră să mă vestească că cineva mă caută din partea doamnei de Dorville.

Domnul d'Orsan, care pătrunse mai bine decît mine motivul mesajului, îmi spuse să las mesagerul grăbit să intre. L-am ascultat, şi-acesta ne-a înmînat un bilet de la doamna, pe care am socotit că nu trebuie să-l tăinuiesc

contelui, care părea chiar foarte dornic să-i cunoască conținutul. În bilet se aflau aceste cîteva cuvinte :

Am găsit o pungă pe toaletă. E a dumneavoastră, domnule ? Sau a uitat-o domnul conte ? Vă rog să mă înștiințați căruia dintre dumneavoastră trebuie să i-o înapoiez.

L-am privit surîzînd pe domnul conte d'Orsan, ai cărui ochi susținură privirile mele fără a se lăsa pătrunse. Cu o nevinovăție care l-ar fi convins pe unul mai puțin cunoscător, el căută prin buzunare și mă asigură că nu-și pierduse punga. Fără a renunța la ideea mea, m-am făcut că-mi caut și eu punga, de formă însă, asta pentru a-i face pe plac. Era exact la locul ei. Nu mă îndoiam din partea cui venea această generozitate și mă pregăteam să răspund după mintea mea, cînd contele, știind că scrisul nu mi-era cunoscut în acea casă, mă rugă să-i îngădui să scrie el răspunsul sub numele meu.

Ingenios mai e amorul ! Prinde totul. Poate că seniorul se temea de vreo indiscreție din parte-mi. Oricare i-ar fi fost motivul, iată răspunsul :

Doamnă, punga pe care ați găsit-o nu-mi aparține. Domnul conte, care e de față la deschiderea biletului dumneavoastră, m-a asigurat că nu și-a pierdut-o pe-a sa. A adăugat că, fără îndoială, punga care se află la dumneavoastră sau vă aparține, sau a fost lăsată de un cunoscător al nevoilor dumneavoastră.

Eu cred că nu trebuie să vă opriți de a vă folosi de ea. Sînt chiar convins că necunoscutul vă va rămîne îndatorat. Cine a făptuit acest gest tăinuit a voit să se ascundă. Cercetările dumneavoastră nu-l vor descoperi. El își mărginește gloria la a vă fi de ajutor : iată care e părerea mea.

Sînt, cu respect, doamnă, umilul și preaplecatul dumneavoastră serv,

La Vallée

Dacă scrisoarea vi se pare puțin lungă, amintiți-vă că vine de la un îndrăgostit. Un îndrăgostit la primele lui

elanuri, care găseşte o ocazie nesperată de a-i scrie stăpînei lui. Vă veţi mira cît de laconic e totuşi stilul lui! Pentru că un îndrăgostit care scrie se teme totdeauna că nu a spus destul.

În ciuda tuturor măsurilor pe care acest senior le-a luat în scrisoare, spre a ascunde că el era autorul acestei generozităţi, toate bănuielile mele se opreau asupra lui. De fapt, îmi spuneam: „liniştea lui mi-o dezvăluie". În timpul discuţiei dintre doamna de Dorville şi acel om înalt şi uscăţiv, mi s-a părut a descoperi că domnul conte era gelos din fire. Totuşi, această ultimă întîmplare, care ar fi trebuit să-l înspăimînte mai mult decît o conversaţie, nu-i pricinuia nici o tulburare. Nu vedea nici un motiv să se neliniştească. Aşadar, îl ştia pe autorul acestei dărnicii, pe care i-o dictase sufletul lui mare. Iată cît e de adevărat că omul are totdeauna o slăbiciune prin care se demască, fără să vrea, în ochii celor care sînt în măsură să-l cunoască sau care se apucă să-l cerceteze! Eu, care abia ieşeam în lume, îi urmăream pe toţi cei de care mă apropiam cu atîta luare-aminte, încît nimic nu-mi putea scăpa. Asta s-a putut observa pînă acum în *Memoriile* mele. Fără îndoială, am învăţat astfel să mă conduc singur!

După aceste gînduri n-am mai şovăit să-i atribui domnului d'Orsan această dărnicie. Seniorul mă întrebă dacă putem vorbi între noi. Cum soţia mea, care era în pat, nu ne tulbura, ne-am retras într-un ungher al odăii ca să vorbim fără grijă.

— Nu vă voi ascunde, dragă prietene, îmi spuse, că eu sînt autorul neliniştii doamnei de Dorville. Ce n-aş face pentru această persoană adorabilă? Dar scrisoarea mă pune într-o dublă încurcătură. Mă tem de delicateţea ei şi am voit să i-o menajez. Neştiind că gestul e al meu, şi cum nu vreau să i-l dezvălui, ar putea crede că trebuie să păstreze aceşti bani, şi nu va îndrăzni să se atingă de ei. Pe de altă parte, dacă ştie că vin de la mine şi că dragostea mea vrea ca ea să-i folosească, sentimentele ei o pot face să se împotrivească...

Văzînd că a rămas pe gînduri, l-am întrebat ce crede că trebuie făcut în această împrejurare, spre a înlătura

refuzul de care se temea și pentru a-i da văduvei libertatea să întrebuințeze banii pe care îi găsise în casă.

— Nu înțeleg nimic, spuse el, împrejurarea e îngrijorătoare. Dar... stai o clipă... Da, văd o ieșire. Trebuie să te duci la ea. Vezi ce gîndește, îi înfrîngi scrupulele, i le îndepărtezi și, în fine, o hotărăști să folosească această ocazie fără s-o mai aprofundeze. Lasă-i libertatea să creadă ce vrea, dar nu o face să presupună că-l cunoști pe cel care a avut fericirea să-i vină în ajutor.

— Acest comision e greu de împlinit, am grăit.

— Ah, dragă la Vallée, adăugă contele, aștept de la dumneata această favoare. Și, fără a-mi da timp să răspund, mă învăță toate manevrele ce trebuia să le folosesc pentru a înfrînge delicatețea iubitei sale.

Recunoștința nu-mi îngăduia să nu ascult un senior ale cărui porunci mă cinsteau. I-am făgăduit să-i împlinesc voia chiar a doua zi și să-i duc imediat răspunsul pe care îl voi primi. Domnul d'Orsan plecă, încredințîndu-mă din nou că-și va folosi creditul pentru a grăbi înaintarea mea.

— Fă-mi ce te-am rugat, îmi zise, îl voi vedea pe Bono, te voi scuza. E un om cumsecade și indispoziția soției dumitale va fi un motiv pe deplin satisfăcător.

Contele ar fi putut adăuga că scuzele mele, ieșite din gura lui, nu puteau găsi împotrivire la Bono. Se temuse însă să nu mă umilească prin această liniștire și nu mai spuse nimic.

De îndată ce am rămas singur cu soția mea, m-am interesat în amănunțime de starea sănătății ei.

Se simțea puțin mai bine.

I-am spus că nădăjduiam să mă duc mîine să-i aduc pe nepoții mei și, crezînd că va putea să mă însoțească, chiar ea mi-a propus acest lucru.

Am încuviințat cu dragă inimă, dar această hotărîre nu se va împlini.

Petrecu o noapte foarte grea, avînd dureri în tot corpul, pe cît de ascuțite, pe atît de fulgerătoare.

Am chemat un medic. Dar, ca să spun drept, n-a înțeles nimic din boala ei ciudată. A hotărît totuși să i se ia sînge, i-a prescris unele poțiuni. Mai mult pentru a nu

fi venit degeaba, decît în speranţa că leacurile vor avea vreun efect.

I s-a luat sînge, dar nu s-a descoperit nici un simptom care putea arăta natura unei boli grave. Cum soţia mea nu părea a se plînge decît de-o mare slăbiciune, i-am spus că mă duc la fratele meu. Departe de a se împotrivi, mi-a spus cu o afecţiune care m-a emoţionat că îi părea rău că nu mă poate însoţi. Mă ruga să-l asigur pe fratele meu că-i va face o nemăsurată plăcere să-şi îmbrăţişeze nepoţii.

Am plecat deci şi m-am dus la doamna de Dorville. Îşi reînnoi motivele neliniştii. Am întrebat-o în ce loc găsise punga care o făcea să se ostenească atît pentru a descoperi a cui e. Spuse că, după plecarea noastră, mama ei o văzuse pe toaletă.

— În acest caz, i-am spus, nu trebuie să vă îndoiţi că cel care a luat aceste precauţii a dorit să vă fie de folos, fără a se face cunoscut. În zadar vă veţi sili să-l descoperiţi ! În locul dumneavoastră şi în situaţia în care vă aflaţi nu aş şovăi să profit de ajutorul oferit cu atîta delicateţe. Gestul nu poate veni decît de la un prieten, şi cel care l-a făcut s-a temut, fără îndoială, de refuzul dumneavoastră !

Deşi gîndul meu a avut mai multă putere decît credeam în ajun, ea se împotrivi un timp vorbelor mele.

N-am putut s-o hotărăsc să folosească banii decît făgăduindu-i că, dacă cineva o va hărţui cu asta, o voi scoate din încurcătură cînd îmi va porunci.

Mulţumit că mijlocirea mea izbutise, m-am dus triumfător la domnul d'Orsan, pe care l-a cuprins o bucurie nemăsurată.

Recunoştinţa lui nu mai găsea cuvinte să-mi mulţumească. Eram pentru a doua oară eliberatorul lui. Treburile de dragoste biruiau în sufletul lui pe cele de viaţă.

— Nu mi-aţi putea explica mai în amănunt situaţia afacerilor doamnei de Dorville ? mă întrebă. Acum ştiu numele ei şi-al soţului ei, dar nu înţeleg cum oameni de acest rang au ajuns într-o asemenea mizerie.

— Ştiu că un mare proces a năruit această familie. Era vorba de nişte drepturi asupra pămîntului pe care le

cerea răposatul domn de Dorville. Creditul adversarului său a biruit asupra dreptății cauzei sale, și pierderea procesului l-a silit să părăsească provincia, pentru a veni la Paris să ceară un serviciu care să-i dea posibilitatea să trăiască și să-și întrețină soția.

— Altceva nu știți, întrebă el, ceva care să-mi poată arăta căile pe care le-aș putea urma ca să repun familia aceasta în drepturile ei ?

— Nu, domnule, nu știu nici locul unde au avut pămînturile.

— Îl voi descoperi, adăugă el. Și dacă există vreun mijloc, îi voi face dreptate acestei văduve adorabile.

După această scurtă convorbire, l-am părăsti pe domnul conte ca să mă duc la fratele meu. L-am găsit. M-a primit cu ochii în lacrimi. Bucuria de a mă vedea sau tristețea de a mă primi într-o încăpere cu pereții goi îl făcea să plîngă. Cred că puteau participa la asta și primul și al doilea motiv. Mă așezasem, cînd mi-a spus că soția lui s-a întors. L-am rugat să mi-o prezinte. Trimise s-o anunțe.

Curînd veni un băiat să-mi spună din parte-i să urc în apartament.

Fratele meu mă însoți. Spun că mă însoți, fiindcă fără mine, cred, nu i s-ar fi îngăduit să pătrundă acolo. Vă mărturisesc că, dacă mizeria de jos m-a izbit, bunăstarea, belșugul chiar, care părea să domnească în apartamentul doamnei, m-au uluit și mai mult. Nu puteam înțelege de ce, cînd totul era golit, găseam într-un singur loc atîta risipă de mobilă.

Într-un colț covoarele erau îngrămădite unele peste altele.

Am găsit-o pe cumnata mea în pat, cu toate aerele ce și le dădea, spre a părea cineva. Mă așteptam să văd o frumusețe. Nu era decît o stîrpitură, cu o figură foarte obișnuită, al cărei limbaj părea să arate mai mult mărginire decît isteține.

— Sînt încîntat să te văd și să te îmbrățișez, cumnată, i-am spus. Această plăcere îmi mărește bucuria ce mi-a iscat-o regăsirea fratelui meu.

Dacă răspunsul ei a fost foarte scurt, nu cuprindea nici o acreală. Termenul de *domnule,* cînd îmi adresa cuvîntul,

sau de *doamnă*, cînd vorbea de soţia mea, erau tot ce am observat mai deosebit în vorbele ei.

Urmă pe acelaşi ton cît fu de faţă fratele meu, căruia din cînd în cînd îi arunca cîte o privire care parcă spunea : „Ce cauţi aici ?"

Nu m-am lăsat înşelat de toate aceste maniere, şi-am înţeles că datoram politeţea pe care mi-o arăta mai mult aerului meu cuviincios care impunea, decît situaţiei mele de cumnat.

Cum cumnata mea nu îndrăznea să dea frîu liber proastei ei dispoziţii, cîtă vreme fratele meu era de faţă, de teamă că aceasta să nu iste unele împotriviri, al căror arbitru suspect să fiu, îşi luase un aer de blîndeţe, pentru a-l face să plece.

Din supunerea cu care-l făcu să asculte imediat, am văzut cîtă putere avea soţia asupra lui şi mă înfuriai şi mai mult pe ea.

Nu plecă bine, că, luîndu-şi un aer mai serios, cumnata mea îmi spuse cu o voce pe jumătate cochetă. pe jumătate smerită, da, cu acea voce care nu aşteaptă decît răspunsul tău pentru a se hotărî :

— Ce nefericită sînt ! Fratele dumitale mă ruinează. Nu se pricepe la negoţ. Sîntem nevoiţi să încetăm neapărat negustoria. În privinţa mea, nu sînt supărată, dar aş fi voit să-l ducă mai departe pentru el.

Am făcut-o să înţeleagă că dezastrul ce mi-l vestea mă îngrijora şi, fără a părea că-i vorbesc ei, i-am spus că într-o căsnicie fiecare trebuie să se învoiască deopotrivă să o susţină, dacă vor să prospere.

— Aveţi dreptate, mi-a spus. Am făcut ce-am putut, dar acum m-am hotărît. Nu mai pot trăi cu fratele dumitale.

Luaţi seama că în toată discuţia noastră nu a folosit niciodată cuvîntul *soţ*, care ar fi făcut-o desigur să roşească.

— Aş vrea să mă retrag la mama, adăugă ea, afară dacă vrea să consimtă la o separare de bunuri.

Nu prea ştiam ce consecinţe aduce aşa ceva, totuşi după cîteva întrebări pe care i le-am pus, potrivite cu destulă artă pentru a-mi ascunde de ochii ei neştiinţa, mă lămuri

singură, adăugînd că mai avea încă speranţe şi că dorea să şi le păstreze.

Decizia ei mă umplu de durere, dar am simţit că nu sînt în stare s-o întorc de la o hotărîre pe care o luase cu atîta încăpăţînare. Dealtfel, nu voiam să stărui prea mult, de vreme ce o lăsase la voia soţului ei, care nu mi se părea că trebuie să consimtă. Mă mulţumii s-o întreb :

— Dar care va fi soarta fratelui meu ?

— Voi rămîne la el, îmi răspunse, şi-l voi ţine. Dar cel puţin nu-mi va mai fi stăpîn. Rosti acestea cu un ton însufleţit care îmi dictă răspunsul :

— Aveţi dreptate. Ca o căsnicie să fie fericită, cred că fiecare trebuie să participe, fără să-l facă pe celălalt să simtă care e partea lui.

— Păi ! Ce altceva cer, dragă cumnate ! mă întrerupse. Fiindcă vorbele mele, cărora nu le prinsese miezul, o dăduseră de partea mea. Eu vreau libertate. Nu o voi folosi rău. Mă duc la biserică, mă distrez. Dacă nu mă scol devreme, e pentru că nu pot. Fratele dumitale mă cunoaşte. Nu trebuie să ţină seama de starea mea ?

Îmi debită atunci toate motivele urii pe care pretindea că o nutreşte împotriva soţului ei. N-am văzut în ele decît păsuri împotriva ei, dar mă mulţumeam s-o deplîng, fără a îndrăzni să alătur critica mea dreaptă. Întîmplarea cu domnul Hutin nu a fost uitată. Nici măcar n-a roşit povestindu-mi cu înverşunare despre ura pe care fratele meu i-o poartă *îngerului* ei. Ştiţi că ăsta era numele pe care i-l dădea duhovnicului ei. Cred că trebuie să-l amintesc cu atît mai mult, cu cît nici eu însumi nu l-aş fi recunoscut sub acest titlu, dacă nu mi-aş fi adus aminte de povestirea pe care mi-o făcuse fratele meu, în legătură cu asta.

— În sfîrşit, adăugă ea, mă voi scula curînd, ca să iau parte la predica pe care o ţine el în dimineaţa asta, la biserica Saint Jean. Aş prefera să pierd tot, decît să lipsesc o dată de la predicile lui. Totuşi, ne-am sfădit puţin, continuă cu ciudă, fiindcă nu mai vrea să fie duhovnicul meu. Trebuie să vă povestesc cum am ajuns la asta !

Fleacurile pe care a trebuit să le ascult m-au scos din răbdări. Voiam să capăt însă, mai întîi, credit în faţa

ei, pentru ca să-mi pot cere nepoții. Apoi mă amăgeam în sinea mea că astfel aș putea-o face să trăiască bine cu fratele meu pe mai departe. Nu știam că a doua parte era prea bine hotărîtă pentru a mai fi schimbată. Și că prima avea tot consimțămîntul ei. Știam că o preacredincioasă e mai îndatorată față de cel care o lasă să-i vorbească de duhovnicul ei, decît simte o cochetă cînd vorbește despre amanții ei.

— Acest părinte, spuse ea, a fost pe vremuri în partidul rigorist al jansenișților, în care se bucura de mare reputație. Orele lui de spovedanie atrăgeau totdeauna mulțime mare de pocăite, iar el nu putea face față rîvnei femeilor cumsecade care voiau să se conducă după sfaturile lui. Eram pe-atunci una din cele mai plecate și mai bine primite. De la o vreme, printr-o orbire scîrbavnică, și-a schimbat felul de a vedea. Dar cum n-a făcut acest pas decît pentru a căpăta prietenia episcopului său, nu și-a modificat purtarea cu enoriașii lui. Satisfăcute de simțămintele lui lăuntrice, ne mulțumeam să-i deplîngem lepădarea lui aparentă de jansenism cînd, deodată, se apucă să ne transforme sufletul. Cum mă cinstise cu numele de *draga lui fiică*, am fost printre primele care am căzut victimă pervertirii. Într-o zi mi-a vorbit de temeinicia noilor lui simțăminte. Nu-l puteam asculta fără să mă înfior. L-am rugat să înceteze : a continuat. M-am înfuriat și m-am apucat să-l combat cu o putere de care a fost uluit. „Ei, draga mea fiică, îmi spuse, unde e supunerea pe care mi-ai făgăduit-o de atîtea ori ? Veniți să mă vedeți între patru ochi, și sînt convins că vă voi reda încrederea ce mi-a acordat atîtea drepturi."

„Nu domnule, i-am spus, nu nădăjduiți să mă învingeți. Dacă ați fost atît de laș ca să vă lăsați înfrînt, eu voi ști să mă mențin."

„Atunci, răspunse uluit, vă rog să alegeți pe cineva mai demn de încrederea dumneavoastră." M-a privit, încheind, și eu i-am urmat sfatul. Întoarsă acasă, i-am scris o scrisoare înfricoșătoare despre schimbarea lui și despre înflăcărarea cu care vrea să-l imit. I-am trimis-o direct, dar nu am primit răspuns. Am simțit curînd golul pe care mi-l lăsa lipsa lui. I-am scris din nou, pentru a-i

cere să aibă grijă de mine. Dar a fost în zadar. A trebuit să mă mulțumesc cu plăcerea seacă de a-l urma pretutindeni unde predică și să gem pe furiș că nu mai am fericirea de-a fi sub supravegherea lui. Fiindcă nu mă ascund, el va fi mereu îngerul meu !

Mărturisesc, dacă n-aș fi crezut că trebuie să cîștig prietenia cumnatei mele, nu m-aș fi putut împiedica să rîd văzînd această ciudată smerenie, care se leagă mai mult de om, decît de principiile pe care el le propagă. Am văzut prin asta cît noroc am avut că domnul Doucin a fost un înger de mai puțină încredere pe lîngă domnișoara Habert cea mică. Nu am mai putut îndura povestirea atîtor aiureli și, sub pretextul indispoziției soției mele, m-am ridicat, chiar înainte ca ea să-și fi terminat istorisirea. Am rugat-o să-mi încredințeze educația nepoților mei. A încuviințat fără șovăială, ceea ce nu-mi făcu o impresie bună despre ea, și am părăsit-o. La coborîre, l-am văzut pe fratele meu, față de care mi-am ascuns o parte din durere. Și-a îmbrățișat copiii cu lacrimi în ochi și m-a întrebat dacă soția lui consimțise de bunăvoie să mi-i dea. L-am făcut să înțeleagă, cruțîndu-l cît am putut, că nu cred să regrete pierderea copiilor prin trecerea lor în mîinile mele. Ne-am despărțit copleșiți deopotrivă de cea mai vie durere.

În drumul pe care l-am avut de făcut pînă acasă, mă gîndeam la tot ce văzusem și auzisem. Mă întrebam : „Ce-a ajuns religia în acest regat ? Nu mai e prin urmare decît o mască al cărei grotesc îl născocește fiecare după voia lui ? Dacă e s-o cred pe cumnata mea, duhovnicul ei s-a schimbat din interes și s-a metamorfozat pe dinafară, inima i-a rămas aceeași. Dar numai pentru un timp. Atît cît îi e necesar, fără îndoială, pentru a-i îmblînzi pe nesimțite pe cei obișnuiți să-i asculte primele predici. Timpul îl slujește și de-atunci totul trebuie să se supună felului său de a gîndi. Cine mai știe dacă interesul nu e sufletul acestei noi purtări ? Dealtfel, urmam să gîndesc eu, cumnata mea, care vede în duhovnicul ei un înger, cîtă vreme nu se depărtează de ideile ei, se apucă să-l îndoctrineze de cum vrea să i le schimbe.“ Nu știam la ce să mă opresc, cînd îmi trecu prin minte că toată greșeala venea de la așa zisul „înger“. Religia, așa cum

e în Franța, se sprijină pe prejudecata unei ascultări oarbe. Cumnata mea a crescut în aceste idei. Atît a fost de supusă, încît s-a deprins. Pentru a o face să-i guste simțămintele, duhovnicul a fost silit să dea frîu liber cugetului ei și s-o învețe să nu asculte decît cu rezerve. Acest principiu bine gîndit a prins în inima ei rădăcini cu atît mai adînci, cu cît chibzuiala îl arăta mai puternic. E opera duhovnicului ei și ea se slujește așadar de lucrarea acestuia chiar împotriva lui. Așa îmi spuneam pe drum. Socoteala asta nu purcedea tocmai din firea lucrurilor, nu vedeam încă decît pojghița. După ea le judecam. Eram prea prost pentru a merge mai înainte. Acum aș face-o. Asta ar însemna însă s-o iau înaintea timpului. Mi-a fost chiar rușine că am mers atît de departe cu ideile mele. Le credeam potrivnice prejudecății de supunere, pe care am supt-o odată cu laptele mamei.

În timpul acestei certe cu mine însumi, din cînd în cînd vorbeam cu blîndețe copiilor care îmi fuseseră încredințați.

Cînd am ajuns acasă, i-am condus la patul soției mele, care, în ciuda unei mari slăbiciuni, îi acoperi cu îmbrățișări, așa cum dealtfel așteptam de la o femeie care mă iubea cu adevărat.

Se gîndi, văzînd cît erau de mici, să mă sfătuiască să-i dau la pension, ceea ce am și făcut a doua zi.

Scăpat de toate încurcăturile și încrezîndu-mă în cuvîntul pe care mi-l dăduse domnul d'Orsan, am petrecut o vreme acasă, fără s-o părăsesc pe soția mea care nu suferea de o boală anume, dar care părea totuși că se stinge văzînd cu ochii.

Domnul conte d'Orsan, căruia îi împărtășeam temeiurile izolării mele, venea mereu să ne vadă. De la el am aflat că doamna de Fécour era într-o stare disperată și că nu vedea pe nimeni. M-am dus de două ori la doamna de Vambures, fără a o putea prinde. De fiecare dată cînd ajungeam la ușa ei, mi se spunea că era la țară și rămînea în oraș doar cînd treburile o sileau să vină.

Această lungă lipsă mă făcea să mor de nerăbdare, deși adesea, în sinea mea, îi găseam farmec. Ocoleam în felul acesta o lămurire care m-ar fi costat scump. De fapt, ce ar fi putut spune un om însurat unei femei pe

care o iubea și-o respecta ? Situația contelui nu mi se părea mai plăcută. În fiecare zi îl vedeam trist și îngîndurat. Nu cutezam să-l întreb de motiv, deoarece îi cunoșteam prea bine secretul. Nu vă îndoiți că doamna de Dorville intra în toate conversațiile noastre. O vedea des și nu pleca niciodată fără a se simți și mai vrăjit de ea. Mi-a făcut cunoscute toate mijloacele pe care le folosise pe lîngă această doamnă, pentru a descoperi miezul afacerilor ei. Dorința de a-i fi de folos era singura cauză a curiozității lui. Aproape fără ca ea să-și dea seama, contele aflase toate împrejurările procesului pe care îl pierduse răposatul ei soț. Pe baza acestor date își întocmise un plan de luptă de care nu mi-a vorbit niciodată. Într-o seară, îmi spuse că treburi însemnate îl împiedicau să mai treacă pe la mine o bucată de vreme. Nu m-am mirat că nu l-am mai văzut. M-am dus de cîteva ori la el acasă, fără a-l putea găsi.

Mă hotărîsem, în sfîrșit, să-l aștept la mine, cînd bucătăreasa mea veni într-o zi, pe la șapte dimineața, să mă anunțe că domnul conte d'Orsan voia să-mi vorbească numaidecît. Am pus-o să-i spună că mă îmbrac cît pot de repede. Dar el trimise servitorul să mă roage, din parte-i, fie să-l las să vină lîngă patul meu, fie să mă mulțumesc a-mi pune halatul de casă. M-am sculat și i-am ieșit înainte.

Puteam fi mîndru de mine ? Altădată mă socoteam fericit avînd acest halat de casă, nu mă mai săturam privindu-mă în acest veșmînt. Acum aveam privilegiul de a apare în societate în halatul de casă. La Vallée, în fața unui senior, în halat de casă ! Iată ceva ce nu am îndrăznit să visez cînd mi l-am pus prima oară.

— Încep să mă socot fericit, dragul meu la Vallée, îmi spuse domnul conte, întîmpinîndu-mă. Am dobîndit pentru dumneata controlul fermelor [1] din provincia du-

[1] În 1681, Colbert a decernat la patruzeci de fermieri generali perceperea drepturilor (comerț, impozit, darea pe sare...) care pînă atunci făceau obiectul unor învoieli diferite. Fermierii generali erau de obicei înlocuiți în efectuarea de „turnee" de inspecție de mandatari care purtau numele de controlori generali de ferme. Controlorii trebuiau, de pildă, să verifice încasările perceptorilor și să supravegheze comportarea funcționarilor de la ferme. (Nota ed. fr.)

mitale. Mi-a fost destul de anevoie s-o realizez, deoarece n-ai lucrat pînă acum niciodată. Fără doamna de Vambures, care n-a avut o clipă de liniște pînă ce nu a căpătat amintita favoare, aș fi fost sigur înfrînt, cu tot creditul meu.

— Ce îndatorat vă sînt, domnule ! i-am spus. Felul prevenitor în care îmi vestiți această binefacere mă copleșește de mii de ori mai mult decît cîștigul însemnat pe mare mi l-ați dobîndit.

Trebuie să recunoaștem : deși binefacerile au un drept inalienabil asupra sentimentelor noastre, ele capătă mai mult sau mai puțin din acest drept, după felul în care sînt împărțite.

Ades, oamenii nu știu să facă daruri ; bunul dăruit își pierde cea mai mare parte din fascinația lui. Un om e în mizerie, starea lui imploră ajutor ; sînt inși care vor să i-l dea, dar îl umilesc, obligîndu-l la repetate cereri, sau îl obosesc prin amînările care-l doboară mai mult decît îl ușurează. Trebuie să fie recunoscător cînd, în sfîrșit, i se dă ? Da, dacă e să ne gîndim bine. Serviciul merită recunoștință, dar cel care dă trebuie oare să i-o ceară ? Nu, fără îndoială. Ceea ce se dă astfel încetează de a fi un dar, este o favoare pe care cel care o primește a cumpărat-o, e cîștigul lui și nu un dar.

Purtarea domnului d'Orsan m-a făcut să aștern aceste reflecții. Se va spune că ele au fost făcute în toate timpurile, dar pot fi ele vreodată repetate îndeajuns, dacă, în ciuda valabilității lor, rareori devin fapte ?

— Dacă ai ști, dragul meu, vorbi domnul d'Orsan, cu ce plăcere, cu ce zel s-a învoit doamna de Vambures să te îndatoreze de la prima destăinuire pe care i-am făcut-o, nu te-ai mai îndoi de simțămintele ei, cum eu nu mă îndoiesc de-ale dumitale. Ea nu știe nimic de căsătoria dumitale ! Ascultă-mă. Ascunde-i-o, fiindcă virtutea ei, fără a fi îndărătnică, ar putea s-o facă să se rușineze, cel puțin în sinea ei, de sentimentele pe care nu mă pot împiedica să i le bănuiesc.

Eram atît de plin de bucurie auzind ultimele cuvinte ale generosului meu protector, încît nu mă mai recunoșteam. Nu, marile binefaceri pe care mi le promitea norocul nu mai aveau pentru mine decît farmece neputin-

cioase. A fi iubit de doamna de Vambures, a fi servit de ea cu zel, iată ce mă emoţiona. Dar mi-am revenit pe dată din iluzii, amintindu-mi că eram însurat. Cred că, dacă aş fi putut fi nerecunoscător, inima mea ar fi dojenit-o pe domnişoara Habert pentru bunătatea pe care o arătase faţă de mine. Dar fără ea n-aş fi avut sabia care l-a salvat pe domnul d'Orsan. Aş fi pierdut şi ocazia de-a o cunoaşte pe doamna de Vambures.

Deşi aceste gînduri mă năpădiră deodată, n-am adus nici o mustrare soţiei mele, nici chiar în taină. Cît am fost de vesel şi în aceeaşi clipă am devenit peste măsură de trist !

În aceste dispoziţii, i-am promis domnului d'Orsan să-i urmez îndemnurile.

— Da, domnule, i-am spus, îi voi ascunde acestei doamne un fapt care ar putea-o face să roşească. Dar cum ? Credeţi că bunătatea ei ar putea merge pînă la a mă...

— Da, te iubeşte, răspunse domnul d'Orsan. Alătură-te încercării mele. Eu nu sînt la fel de fericit ? Sau, ca să vorbesc mai corect, sîntem, dragul meu, la fel de nenorociţi. Căsătoria ta pune o piedică de netrecut dorinţelor secrete pe care i le bănuiesc doamnei de Vambures şi care trebuie să se fi născut din impresia pe care a făcut-o asupra dumitale. Iar eu, dacă iubesc, totul se împotriveşte fericirii mele. Cît sînt de plîns, pentru că m-am născut cu un rang ce dictează inimii să-şi supună simţămintele unor legi aspre la care te sileşte naşterea !

— Nu, nu trebuie să vă ascund nimic, domnule conte, sinceritatea dumnevoastră mă obligă să vă imit. Sentimentele mele sînt cele pe care le-aţi desluşit. Da, o iubesc pe doamna de Vambures, fiindcă dacă ceea ce simt nu e iubire, îndrăznesc aproape să spun că atunci dragostea nu există pe pămînt. Cînd mă vestiţi că ea binevoieşte să răspundă dragostei mele, nu mai e de mirare că sînt nenorocit. Dar dumneavoastră, dragul meu ocrotitor, pe care naşterea şi norocul v-au aşezat deasupra tuturor schimbărilor, nu pot înţelege de unde porneşte durerea care vă covîrşeşte !

— Aceeaşi cauză care vă mîhneşte, răspunse el, îmi aduce astăzi tristeţea. Da, dragostea ne face pe amîndoi

nefericiţi ! Eu sînt liber, e adevărat, nu mi-am făcut încă nodurile care te reţin pe dumneata. Dar mama e stăpînă pe voinţa mea. Ea însăşi trebuie să primească legea curţii pentru a întări unirea mea. Inima mea i-a vestit. Vor admite alegerea mea ? Iată ce nu cutez a spera !

— Dar inima dumneavoastră, i-am spus, ar fi putut face o alegere nedemnă de a merita încuviinţarea persoanelor de care depindeţi ?

În treacăt, vedeţi cît mă orbise amorul ? Nu-mi mai aminteam sentimentele pe care le văzusem născîndu-se în inima domnului d'Orsan, în ziua în care avusesem fericirea să-i salvez viaţa. Nu mi-am venit în fire decît cînd îmi vorbi astfel :

— Nu pot fi dojenit pentru alegerea mea, desigur. O cunoşti destul pe doamna de Dorville pentru a judeca dacă m-aş fi putut apăra de farmecele ei. Nu, nu voi gusta niciodată adevărata fericire, decît împărţindu-mi cu ea soarta. Am fost fericit să-i pot mări averea, fără a o face să roşească. Mi-aţi vorbit de un proces important pe care îl pierduse altădată în favoarea adversarului ei. Afacerea nu se judecase decît în prima instanţă şi averea soţului ei nu i-a permis să continue. L-am văzut pe procuror şi l-am trimis la doamna, ca şi cum ar fi venit din îndemnul lui, pentru a o face să repună pe rol procesul, asigurînd-o că ia asupra lui riscurile. Nu a consimţit decît anevoie să-i dea mînă liberă. A cîştigat procesul şi se află în prezent pe pămîntul ei, fără să ştie cum s-a desfăşurat acest proces. A luat cunoştinţă doar de succes. Această nouă poziţie a doamnei de Dorville îmi pare uneori că-mi îngăduie să sper, dar nădejdea aceasta e întreruptă de spaime teribile.

Mărturisesc că această purtare, alăturată luminilor raţiunii, care nu erau deloc întunecate de vreun aranjament, mă făceau să privesc sentimentele domnului d'Orsan ca foarte îndreptăţite. „Inima, îmi spuneam, e cea care vorbeşte aici, şi e singura ale cărei îndemnuri trebuie să le asculţi pentru a alcătui o unire atît de însemnată. A calcula veniturile sau a purica genealogia arată un suflet prea liniştit pentru ca amorul să sălăşluiască în el." Chiar experienţa mea îmi confirmase această idee.

O luasem pe domnișoara Habert pentru averea ei. Duceam o viață dulce cu ea, dar, după cum se vede, inima mea nu-și găsea un loc statornic. Din timp în timp, farmecul simțurilor îmi năucea sufletul ; dar dacă dragostea ar fi avut totdeauna atîta putere asupra mea, cum observam că prindea de cînd cunoșteam adîncul simțămintelor doamnei de Vambures, aș fi fost nemăsurat de nenorocit.

Vă puteți da seama, după aceste gînduri, care a fost răspunsul pe care i l-am dat domnului conte d'Orsan.

I-am spus limpede că drumul pe care aș fi apucat-o dacă eram în locul lui se potrivește, cu siguranță, cu hotărîrea pe care bănuiam că o luase.

— Iată de ce, i-am spus, la țară, unde m-am născut, căsătoriile sînt de obicei fericite. Un copil nu se teme aproape niciodată că se va înșela strigîndu-și tatăl, în timp ce, în ciuda acestei dependențe față de oraș și de curte, aproape toate casele sînt pline cu fii și fiice care, după adevăr, nu ar avea nici un drept la moștenirea pe care sînt siliți s-o capete fără vreun drept scris.

— Cît sînt de încîntat să văd că ai astfel de sentimente ! răspunse contele, îmbrățișîndu-mă. Nu mai pot rămîne. Voi veni să te iau către orele unu după-amiază, ca să mergem la doamna de Vambures care, împreună cu mine, te va conduce la persoanele care s-au străduit pentru dumneata.

L-am petrecut pînă la trăsură, reînnoindu-i mărturiile de recunoștință. De cum plecă, am urcat la soția mea, căreia, printre mii de izbucniri de bucurie, i-am împărtășit motivul vizitei pe care mi-o făcuse domnul conte d'Orsan. Nu păru să primească această veste la fel de mulțumită pe cît mă arătam eu. Totuși e locul să subliniez că am pus pe seama domnului conte toată favoarea pe atît de mare, pe cît de nesperată. Mă temeam ca numind-o pe doamna de Vambures să nu-i ofer o pricină de gelozie, gelozie pe care o văzusem deja, de două ori, aprinzîndu-se, pe cît de repede, pe-atît de ușor, în sufletul soției mele.

— Ce-ai, draga mea ? am întrebat-o. Păreai că dorești să fac ceva și cînd înaintarea mea e hotărîtă parcă te mîhnește !

— Sînt încîntată de funcția ce-ai primit-o, dar asta te va sili să călătorești și în acest timp voi fi departe de

tine. Dealtfel, mă tem că nu mă voi mai bucura mult timp de norocul tău !

Această idee, care părea a-mi prevesti o apropiată despărțire, mă făcu să-mi amestec lacrimile cu cele care încheiară vorbele soției mele. Încercam să-i gonesc gîndurile negre care, vă mărturisesc, nu aveau, după mine, nici un temei. Cînd mi s-a părut că s-a liniștit, am lăsat-o, îmbrățișînd-o, pentru a mă pregăti să fiu gata la sosirea domnului conte d'Orsan, care veni la ora stabilită.

Soția mea mă însărcină să o scuz față de conte întrucît nu-i putea mulțumi personal pentru ocrotirea cu care binevoia să mă cinstească.

Pretextul era indispoziția ei, dar adevărata cauză era o straniе tristețe.

Ajuns la doamna de Vambures, am folosit toată destoinicia ce mi-a putut-o insufla judecata ca s-o întîmpin într-un fel care să-i întărească înclinația ce-o avea către mine. Nu se putea ca atențiile mele să nu sufere din cauza stingherelii în care mă aflam. Experiența mi-a arătat atunci că ești mult mai cîștigat lăsîndu-te pe seama firii.

În realitate, trebuie că doamna avea o slăbiciune pentru mine, de nu s-a scîrbit de aerul silit pe care trebuie că l-am avut în această vizită.

Dacă mă înclinam, îmi urmăream picioarele spre a le controla poziția. Cînd voiam să-i fac un compliment, termenul natural îmi scăpa, căutînd unul mai nobil și, pierzîndu-mă într-un haos de sinonime, mă opream la cel mai puțin potrivit. Așa s-a desfășurat prima mea vizită la doamna de Vambures. Deși a observat încurcătura mea, am avut totuși de ce să fiu mulțumit de felul grațios în care m-a primit.

Și dacă am înțeles, deși puțin cam tîrziu, că eram caraghios, descoperirea asta o datorez numai raționamentului, fiindcă, urmărind ochii doamnei de Vambures, mi s-a părut mereu că neînsemnata mea ființă o încînta la fel.

Trebuia să facem vizitele plănuite. Gîndiți-vă la mirarea noastră, a tuturor, cînd aflarăm că primele persoane la care trebuia să ne ducem spre a le mulțumi erau

domnii de Fécour și Bono. Primul mă primi cu o răceală care-i surprinse pe toți, fiindcă el era cel care, în numele doamnei de Vambures, al cărei colaborator era, semnase cel dintîi. Al doilea, dimpotrivă, păru foarte bucuros că alegerea mă privea.

— Sînt încîntat, spuse ocrotitorilor mei, că vă interesați de acest tînăr. Va izbuti în viață. În sfîrșit, iată-l pe calea cea bună. De el depinde acum să se ridice. Dar trebuie să plece îndată. Mă voi ține de cuvînt, doamnă, îi spuse doamnei de Vambures. Îi voi da un om să facă turneele cu el și să-i rînduiască treburile. Va fi chiar în stare să-l învețe. E bine să știe cîte ceva. Va trebui însă să-l plătească, deoarece nu putem lua asupra noastră aceste cheltueli, care sînt destul de însemnate.

— Nu vă îngrijorați, îi spuse doamna de Vambures. Venim să vă mulțumim, și nu ca să vă fim o povară.

— Povară mie ? strigă Bono. O, pe legea mea, nu ! Locurile astea trebuie date. Puțin îmi pasă cine le obține. Sînt încîntat că asta v-a făcut plăcere. Dar iată ce nu s-a mai văzut vreodată : un om care n-a fost niciodată nimic, care nu știe nimic, fără îndoială, să ocupe un asemenea post ! (V-am prevenit în partea a patra că acest om era bun, dar vorba lui era departe de a fi iscusită.) În rest, continuă el, domnul de Fécour ne-a închis gura, zicîndu-ne că nu e făcut să rămînă aici, și că nu ia acest serviciu decît *ad honores* și, prin urmare, nu vom avea de ce ne plînge. Din partea mea, am făcut tot ce-am putut, pentru ca persoana pe care i-o dau drept ajutor ar fi ocupat această funcție, dacă tînărul ăsta n-ar fi fost prezentat de doamna.

Domnul d'Orsan îl asigură că nu ne vom da înapoi de la nimic din ce va rîndui dînsul să facem, și că el răspunde de toate.

Rosti aceste cuvinte cu un aer semeț, ceea ce nu-i îngădui lui Bono să răspundă decît printr-o plecăciune adîncă, însoțită de cîteva cuvinte foarte îmbucurătoare pentru mine :

— Sub ocrotirea dumneavoastră, domnule, repede își va face un drum !

Ne pregăteam să ne retragem cînd Bono spuse simplu că ar fi măgulit dacă i-am face cinstea să prînzim la el.

Umflă-te, dragul meu la Vallée, *îi vom face cinstea !* Cel care altădată era foarte fericit să-i facă mii de complimente doamnei Catherine, pentru a avea onoarea să mănînce cu ea, în bucătărie, merge acum alături de cei mari. Se vorbește de-un conte, de-o marchiză și de el, fără deosebire, și cine ? Un financiar.

Propunerea fiind primită, nu am întîrziat să ne așezăm la masă.

Societatea îmi păru pe cît de numeroasă, pe atît de pestriță. Erau oameni de toate soiurile și spițele, pe care stăpînul casei era silit ades să-i întrebe cum îi cheamă, cînd voia să-i numească. Domnul Bono, așezat între domnul d'Orsan și doamna de Vambures, la dreapta căreia stăteam, îi întreținea, în timp ce un mic aiurit, care după gusturi ar fi putut fi măscărici, avea grijă să despăgubească restul asistenței de atenția pe care domnul Bono o acorda comesenilor vecini cu el.

Masa fu îmbelșugată. Bucatele se reînnoiau, uitai în ce anotimp și timp ești. Am văzut acolo rafinamentul născocit de lăcomia financiară ce îndemna să te servești de două ori. Singura grijă mi-era de-a ști la ce să mă opresc. Nu ajunsesem la șampanie, cînd măscăriciul nostru propuse societății să citească unele bucăți scurte, făcute în cinstea stăpînului casei. Toți aplaudară și domnul Bono, cu o mișcare reținută a capului, mulțumi autorului pentru propunerea pe care o făcuse și adunării de încuviințarea ce-o dăduse. Cînd se ridică, mi se păru cu jumătate mai umflat.

Lectura se făcu în mijlocul aclamațiilor întregii societăți. Îl felicitară pe cititor pentru fericita invenție. El refuză la început, pe un ton modest, onorurile, și numai cu încăpățînare fu silit să rostească ce avea de spus :

— Nu merită osteneala, domnilor, mă faceți să roșesc ! Și la adăpostul acestei aparente umilinți, făcu pe ascultători să-i simtă toate frumusețile.

Mărturisesc că eu nu le-am simțit. Atribuiam insensibilitatea mea lipsei de cunoștințe, cînd, aruncînd o privire spre domnul d'Orsan, am văzut că ridica din umeri. Doamna de Vambures părea că suferă, dar nu îndrăznea să spună nimic, pentru că doamna Bono, care se găsea

în fața soțului ei, era entuziasmată de minunăția celor declamate.

Poate că omul observă că nu întrunea laudele noastre, deoarece avea chipul însufleţit cînd îi spuse domnului d'Orsan :

— Domnule, nu știu dacă ați auzit vorbindu-se de un epitalam cimpenesc făcut pe seama unei căsătorii a doamnei de Ferval cu cavalerul des Brissons.

Ne-am privit și, fără a lua aminte că domnul conte nu răspunsese, i-am spus poetului :

— Domnule, îl credeam pe cavaler la regiment.

— Toată lumea a crezut ca dumneavoastră, îmi răspunse măscăriciul, dar era o înșelătorie. Doamna de Ferval, care s-a îndrăgostit de el la o întîlnire cu totul deosebită, plecase spre una din moșiile sale. Cavalerul a urmat-o după cîteva zile și ea și-a lăsat pe mîna lui făptura sa și bunurile. Această bună femeie, fiindcă a glumit cu dragostea sub masca evlaviei, iat-o în cele din urmă înșelată, la rîndul ei. O merită. Cavalerul e un tînăr fluşturatec care, lipsit de avere, se lega de tot ce-i ieșea în cale, sperînd să găsească o găină de jumulit. Iată că i s-a ivit. Nu și-a greșit ținta. A profitat, și bine a făcut. Așa se face că asupra doamnei de Ferval cade veninul poetului rustic, alcătuitorul acestui epitalam.

În timp ce omul nostru își desfășura cu grijă hîrtia, doamna de Vambures îmi aruncă o privire mulțumită, care îmi spunea : „Vi s-a vorbit de acest rival ? E el de temut ?“ Am înțeles de minune sensul, dar m-am făcut a mă teme că vom fi bîrfiți dacă îi voi răspunde. M-am mărginit să-mi plec ochii surîzînd, cu întemeiată spaimă, ca ea să nu citească în privirile-mi încurcate că avea, din partea mea, o rivală mai de temut. O anume mohoreală, pe care am simțit-o împrăștiindu-se pe fața mea, mă neliniști. M-am străduit să mi-o corectez cît mai grabnic, și trebuie să cred că am izbutit, pentru că ea nu păru a avea nici cea mai mică bănuială de ceea ce se petrecea în mintea mea, cel puțin așa am putut deduce după bucuria pe care a dovedit-o în timpul citirii epitalamului.

Destul de bine scris ; mă voi mulțumi să spun că toate resursele doamnei de Ferval întru reînnoirea și

înmulțirea plăcerilor, fără teamă de critică, erau descrise cu naivitate și haz, încît te făceau să admiri bucata tot pe atît pe cît îți suscitau revolta împotriva eroinei ei. Domnul Jacob juca acolo un rol care nu-l avantaja, ca salvarea domnului d'Orsan. Dar această împrejurare era descrisă în culori atît de deosebite că, fără numele care-mi rănea urechea, cred că aș fi aplaudat. Această bucată fu gustată de toți. Și cu toate astea, cititorul nu voi să și-o însușească, deoarece pretindea că are cîteva expresii atît de vulgare, încît se simțea a fi opera unui poet popular.

Ne-am ridicat în cele din urmă de la masă și, tiptil, comesenii s-au scurs unul cîte unul. Ne-am pregătit și noi să plecăm.

— Cînd are de gînd să plece ? întrebă domnul Bono.

— Peste cîteva zile, răspunse domnul d'Orsan.

— Cu cît mai devreme, cu atît mai bine ! zise Bono.

Ne conduse apoi pînă la trăsură. Și acolo, cînd se dădu prima lovitură de bici :

— Ei, stați așa, îmi spuse Bono, femeia aceea mică pe care am văzut-o la Versailles cu dumneavoastră, ce mai face ?

— Doamna... Doamna...

Domnul d'Orsan, atins de acest fel de a se exprima, sări să-l întrerupă :

— Te-ntreabă, bineînțeles, de doamna de Dorville ? îmi spuse.

— Da, precizâ Bono. Așa e, doamna de Dorville, ce face ? N-a venit să mă vadă. Cum îi merge soțului ei ?

— Dorville e mort, i-am răspuns.

— Da, zise domnul d'Orsan, domnul de Dorville e mort și doamna de Dorville e văduvă. Prin urmare nu mai are nevoie de serviciu.

— Îmi pare rău, zise Bono salutîndu-ne. Și se retrase.

Ce voia să spună cu : „Îmi pare rău" ? Sînt sigur că nici el singur nu știa, după cum sînt convins că domnul Bono nu a băgat de seamă mînia ce-l cuprinsese pe domnul d'Orsan. Nu era Bono rău de felul lui, dar avea unul din acele caractere la care simplitatea merge pînă la grosolănie, fără să-și dea seama.

— Cită înflăcărare, spuse atunci doamna de Vambures către contele d'Orsan. Păreți a vă interesa de doamna de Dorville.

— Da, doamnă, departe de mine a tăgădui, îi răspunse contele. Mă mîndresc cu asta. Acești nenorociți, fiindcă averea îi pune deasupra celorlalți, își închipuie că pot dispreţui nepedepsiți noblețea lipsită de bogăție. Nu sînt atît de îngîmfat de-un nume mare, ca să cred că i se cuvine lui tot respectul. Gîndesc că atunci cînd, în ciuda sărăciei, noblețea știe să-și păstreze rangul, are încă și mai mult drepturi la stimă.

— Într-adevăr, răspunse doamna. Faptul că te naști e întîmplător, dar cînd spița este însoțită de virtute, e demnă de cele mai sincere omagii. Dar, mărturisiți, la rîndul dumneavoastră, conte, că de n-ați fi avut o legătură intimă cu doamna de Dorville, v-ați fi tulburat mai puțin de-o expresie care, în gura lui Bono, nu are nici o însemnătate.

— Vă rog, nu presupuneți nimic jignitor în legătură cu această doamnă, vorbi contele. Îi admir mai mult virtutea decît îi stimez frumusețea, care mi-a cucerit totuși pe de-a-ntregul inima. Nu mă îndoiesc de discreția dumneavoastră și nu mă opresc să vă dezvălui toate sentimentele mele. Da, dacă mîna ei ar depinde de mine, aș merge s-o implor în genunchi să mă accepte.

— Nu vă cunoaște sentimentele ? am întrebat.

— Dacă le știe, interveni pe loc doamna de Vambures, nu poate rămîne insensibilă la ele. Cine ar putea respinge sentimente atît de frumoase ? Și dacă doamna gîndește la fel ca dumneavoastră, conte, nu vă pot învinui !

— M-am bucurat puțin de avantajul de-a o vedea, ne răspunse contele. Situația ei de văduvă mi-a impus legi pe care respectul meu nu prea le-a urmat, tocmai cînd unele treburi au făcut-o să plece la țară. Dar nu vă voi ascunde că știe ce gîndesc. Vă voi spune chiar că îmi place să cred a fi observat că sentimentele mele îi sînt dragi. Dar situația ei și condiția familiei mele ne-au silit pînă acum la o severă tăcere. Totul a ieșit la lumină în ultima vizită pe care i-am făcut-o, înainte de a pleca. Avea puterea să-mi dea sfaturi împotriva dragostei mele. M-am plîns ei și, în fapt, eram cuprins de durere cînd

lacrimile ce-i acoperiră faţa mi-au dezvăluit că lupta împotriva sentimentelor ei, străduindu-se să le nimicească pe-ale mele.

— Ah, conte, izbucni doamna de Vambures, astfel de sentimente ţin loc de neam, de frumuseţe şi avere. Şi dacă vă plîng pentru piedicile pe care le aveţi de trecut, vă voi admira dacă veţi rămîne neclintit. Da, nu e nimic mai preţios care să nu poată, care să nu trebuiască chiar a fi sacrificat unui fel atît de nobil de a iubi.

— Mă încîntă ceea ce-mi spuneţi ! izbucni la rîndu-i contele. Dacă aţi cunoaşte-o pe cea pe care o ador, aţi iubi-o şi dumneavoastră. Domnul de la Vallée a văzut-o, vă poate spune dacă exagerez.

Doamna de Vambures se uită în ochii mei, ca să citească în ei impresia pe care această discuţie o făcea asupra inimii mele.

— Cum ! Pare că toate aceste nu vă mişcă ! îmi spuse observînd că o descoperisem.

— Nu, doamnă, i-am răspuns. Dar sînt atît de încîntat de felul în care pătrundeţi sentimentele domnului conte, că l-aş socoti fericit pe cel care ar avea norocul să vă facă să nutriţi şi dumneavoastră astfel de sentimente. Fără să vă pese de familia lui, nu aţi lua aminte decît la iubirea lui. Iată ce admir !

— Nu vă înşelaţi asupra felului meu de a gîndi, îmi spuse. Da, nu-mi voi asculta decît inima, şi mă voi socoti fericită dacă voi găsi aceeaşi înţelegere.

I-am răspuns cu o înflăcărare pe care nu mi-o cunoşteam :

— Vă poate cunoaşte cineva şi să nu-i treziţi sentimentele depline pe care le cereţi ? Există încă suflete capabile să aprecieze meritul, şi reuniţi tot ce trebuie pentru a le cîştiga sufragiul !

Doamna de Vambures, care observă că discuţia devenea aprinsă şi că începea ea însăşi să fie obiectul discuţiei, îl luă pe domnul conte de braţ, spunîndu-i :

— La ce visaţi, conte ?

— La mijloacele cu care să-mi dobîndesc fericirea, îi răspunse, şi voi izbîndi !

Revenirea aceasta a domnului d'Orsan asupra subiectului ce-i stătea la inimă îi reînnoi doamnei teama pe

care o avusese de a se trezi iarăşi într-o conversaţie serioasă. Pentru a scăpa de ea, aduse vorba despre treburile mele.

Domnul d'Orsan îi spuse că totul este rînduit şi că, dacă voiam, puteam pleca de mîine. Că se gîndise la toate. De îndată ce mă voi hotărî, îmi va trimite diligenţa şi doi dintre servitorii lui.

— Averea îi permite să facă o călătorie atît de lungă ? întrebă doamna de Vambures.

— Am aranjat totul. Am avut onoarea de a vă comunica aceasta, răspunse domnul d'Orsan. Nu aveţi grijă !

— Dar, vorbi această generoasă doamnă, înaintarea lui e deopotrivă opera noastră. Vreau să contribui, la a-l menţine în funcţie, şi eu, ca şi dumneavoastră.

La aceste cuvinte m-am aruncat asupra mîinii ei pe care am acoperit-o cu mii de sărutări, în timp ce domnul conte îi spunea :

— Asta nu-l priveşte pe domnul de la Vallée. Sînt afacerile noastre. Le vom orîndui împreună.

Doamna de Vambures îl rugă atunci pe domnul conte să dea ordin vizitiului să oprească, pentru că se afla în faţa unei case unde trebuia să-şi petreacă seara. Am coborît primul şi am avut onoare să-i dau mîna, slujindu-mă de această împrejurare priincioasă pentru a-i mulţumi din nou în termeni ce trebuiau să-i măgulească mai mult iubirea decît generozitatea.

Mărturisesc că nu reuşeam să descîlcesc bine ce puteau să avanseze cuvintele mele. Nu doream să înşel. Eram însă îmboldit de sentimente cărora nu le mai eram stăpîn.

Daţi-i cîteva zile unei pasiuni, şi va răzbi mai mult decît i se îngăduie de obicei. Dacă această pasiune e dragostea, înclinarea pe care inima noastră o are firesc către farmecele ei o va face să irumpă, încît greu va mai fi zăgăzuită. Cine s-ar încumeta s-o zăgăzuiască ?

Dimpotrivă, totul în noi înşine tinde să-i lărgească albia. Astfel încît nu trebuie să fiţi deloc miraţi dacă, în ciuda căsătoriei mele, şi deşi domnul d'Orsan îmi împărtăşise admiraţia sa deosebită pentru virtutea doamnei de Vambures, profitam de toate împrejurările pentru a-i arăta dragostea mea. De cum o vedeam, uitam datoria

ce-o aveam şi respectul ce i-l datoram, fiindcă şi una şi alta erau deopotrivă combătute de purtarea mea.

Părăsind-o pe doamna de Vambures, doamnul conte mă petrecu pînă acasă, unde, învoindu-mă cu soţia mea, a cărei stare era mereu aceeaşi, mi-am fixat călătoria pentru a treia zi.

În acest răgaz l-am văzut pe fratele meu, pe care soţia îl chinuia cu aceeaşi înverşunare. L-am dus acolo unde îi instalasem copiii, în legătură cu care nu nutream mari nădejdi. Timpul pe care nu mi-l luau aceste ocupaţii îl închinam în întregime pentru a calma drăgăstoasele nelinişti ale soţiei mele, a cărei stare se înrăutăţea cu fiece zi.

A doua zi către seară, domnul d'Orsan, la care trimisesem şi despre care mi se spusese că e la ţară, veni să mă vadă şi-mi vorbi plin de-o bucurie nemărginită.

— Dragă prietene, mă iubeşte, nu mă mai îndoiesc. Doamna de Dorville a binevoit să mă asigure, şi nu mai am de luptat decît cu himerele, cu care o ambiţie nebună vrea să ne tiranizeze. Le voi zdrobi şi, fiindcă inima ei îmi aparţine, cutez să nu mă mai îndoiesc de triumful meu.

Dacă am luat parte la bucuria lui, aşa cum merita prietenia cu care mă cinstea, mărturisesc că gîndirea m-a făcut să plătesc scump acest sentiment, fiindcă îmi dădeam seama că nimic nu părea să-mi îngăduie a avea o nădejde asemănătoare.

Totuşi, i-am propus să mergem împreună la doamna de Vambures.

Vă veţi mira că nu m-am mai dus acolo.

Mirarea vi se va stinge, dacă veţi şti că, inamic făţiş al oricărei prefăcătorii, trebuia să mă tem de o întrevedere între patru ochi cu această doamnă. După ultimele discuţii, în care ajunsesem s-o lămuresc despre ce gîndeam şi care mă puseseră în situaţia de a bănui simţămintele pe care le avea pentru mine, nu m-aş fi putut afla, singur cu ea, fără a-i face o adevărată declaraţie. Aceasta n-ar fi putut avea alt scop decît s-o înşele înfăţişîndu-i nişte dorinţe la care căsătoria mea se împotrivea sau să-i aducă o insultă pe care nu mi-ar fi iertat-o, probabil, niciodată.

În această încurcătură cumplită, am crezut că trebuie să aştept întoarcerea domnului d'Orsan. De cum l-am văzut, i-am propus să mă ajute a împlini această datorie de politeţe şi recunoştinţă. El îmi răspunse însă că, din seara în care o părăsisem pe doamna, ea era plecată la ţară.

Admiram această ciudăţenie care ne făcea să fugim unul de altul, cînd primele cuvinte lămurite păreau să ne recomande o întrevedere grabnică. Am înţeles că doamna, din delicateţe, voise ca în ajunul plecării mele să ocolească o declaraţie, care i-ar fi făcut plecarea mea mai greu de suportat, declaraţie de care însă căsătoria mea, pe care ea nu o ştia, o ferea.

Domnul conte mă scuti de vizita ce voiam să i-o fac şi, părăsindu-mă, deoarece ziua următoare trebuia să plec devreme, el îmi înmînă din partea doamnei de Vambures o pungă, pe care n-a vrut să-mi îngăduie a o deschide în prezenţa lui. Voiam să văd ce cuprindea. El ieşi ca un fulger, rugîndu-mă să-i scriu des şi făgăduindu-i soţiei mele că va veni mereu spre a o mîngîia de lipsa prietenului său.

Nici nu plecase, că soţia mea deveni de neconsolat, repetîndu-mi că simţea că n-o să mai aibă bucuria să mă revadă. În ce mă priveşte, nu-i împărtăşeam spaimele. Îndrăznesc să spun că dacă această soţie iubitoare ar fi fost mai puţin orbită de dragostea pe care mi-o arăta, ar fi găsit cel puţin destulă nesimţire în felul în care mi-am luat la revedere de la ea.

A doua zi am plecat cu diligenţa. Am sosit la Reims, unde l-am găsit pe funcţionarul care mă aştepta. A trecut o vreme pînă să învăţ de la el treburile funcţiei mele. Pot spune, fără să mă laud de prea multa mea pătrundere, că în scurt timp am intrat în miezul chestiunilor esenţiale. Eram de-o lună abia în acest oraş, şi primesc de la domnul d'Orsan o scrisoare al cărui stil m-a mirat.

Primeam de la el mereu veşti, toate erau într-un stil glumeţ şi nebunatic, dar cel din ultima scrisoare îmi părea stingherit, studiat.

Am ajuns, în sfîrşit, la partea în care mă înştiinţa că soţia mea se simţea foarte rău, dar, cum încă nu deznădăjduiseră că-şi va mai reveni, mă ruga să nu-mi pără-

sesc afacerile și-mi arăta cît era de însemnat să nu-mi las postul fără îngăduire formală. Mă ruga de asemenea să nu mă alarmez și să las totul asupra lui.

După ce am citit această scrisoare, am rămas împietrit. Atîta grijă ca să mă facă să rămîn în provincie, cînd mi se vestea că soției mele îi era foarte rău, îmi deschise ochii și nu mă mai îndoiam că ea murise.

Am înghețat.

Am luat din nou scrisoarea, dar am lăsat-o din mînă, fără a o citi. Eram încă în acea tulburare teribilă, cînd unul dintre lacheii pe care mi-i dăduse domnul d'Orsan veni să mă anunțe că o înaltă față bisericească a parohiei, rudă cu stăpînul lui, cerea să-mi vorbească.

I-am ieșit în întîmpinare.

După cîteva întrebări despre rînduielile pe care le făcusem căsătorindu-mă cu domnișoara Habert, adăugă că ea murise fără a da alte semne de boală decît slăbiciunea pe care i-o știam. Nu i-am putut refuza memoriei ei lacrimile și, mărturisesc, ele erau sincere.

— Domnule, cuvîntă acea față bisericească, contele d'Orsan a făcut pînă acum tot ce depindea de dînsul pentru a vă cruța de durerea de-a vă întoarce imediat acasă ! Acum trebuie să vă duceți cît mai curînd, fiindcă domnișoara Habert cea mare v-a sigilat casa. Vă aduc permisiunea de a vă întrerupe inspecția.

N-am pierdut nici un moment. Am plecat chiar în noaptea aceea. Sosit acasă, am pus doliu. Și din grija domnului d'Orsan, mi-am rînduit imediat treburile cele mai de seamă.

Abia mă întorsesem, cînd am primit vizita domnului Doucin, acel venerabil duhovnic al domnișoarei Habert.

— Cred că mă cunoașteți, îmi spuse intrînd. Vin din partea domnișoarei Habert cea mare. Această bună fiică așteaptă de la simțul dumneavoastră de dreptate să-i înapoiați bunurile surorii sale. Vă cred prea cinstit pentru a-i lua o moștenire care i se cuvine prin dreptul sîngelui.

— Din moment ce dumneavoastră știți, i-am răspuns, cît de bine vă cunosc, mă mir cum de-ați îndrăznit să veniți aici. Cumnata mea nu poate cere nimic din moș-

tenirea soţiei mele. Iar dreptatea ar trebui s-o facă să ocolească astfel de mijloace urîte, care nu-i vor fi deloc de folos.

Mult timp întrebuinţă tonul dulceag pentru a încerca să mă înduplece. Văzînd că nu mă poate convinge şi judecînd poate după răspunsurile mele că n-avea cum să mai spere în reuşita planului său, îmi spuse :

— Vom vedea cine va birui, dumneavoastră sau eu.

Nu m-am putut împiedica să nu rîd, văzînd această prietenie cordială a duhovnicului, care făcea din interesele pocăitei sale interesele lui personale. L-am lăsat să plece înfuriat, chiar fără să-l conduc.

Această impoliteţe a pornit mai puţin din mînie, cît din sfiala pe care mi-o trezise necunoaşterea procedurilor, ascultîndu-i ameninţările.

În aceeaşi zi, i-am zugrăvit scena domnului d'Orsan care m-a condus la avocatul lui. Mi-a spus să stau liniştit şi că se obligă să urmărească această afacere, fără să trebuiască ca eu să mă mai necăjesc.

Am rămas totuşi o lună la Paris, în timpul căreia eram asaltat zilnic de doamna d'Alain, care pusese ochii pe mine, ca s-o aranjeze pe fiica ei. Nu am ajuns să scap decît repezind-o puţin pe biata femeie.

Mă întorceam din Champagne cînd domnul d'Orsan a trimis să mi se spună că doamna de Vambures s-a întors şi că trebuia să mă duc într-o zi la ea. Nu am şovăit să-l ascult. Atunci mă temeam mai puţin de prezenţa ei, deşi veşmintele mele mă mustrau, descoperindu-i înşelăciunea.

— Ce costum întunecat ! îmi spuse doamna la sosire. Vă credeam în provincie.

— M-am întors la Paris, i-am răspuns, din ordinul domnului conte d'Orsan, pentru a-mi pune rînduială în treburi. Moartea soţiei mele...

— Cum a soţiei dumneavoastră ? zise ea cu însufleţire. Ce vreţi să spuneţi ? D'Orsan nu mi-a spus niciodată că aţi fi însurat ! Rămase o clipă pe gînduri.

Am profitat de această clipă pentru a mă arunca la picioarele ei.

— Iertaţi, doamnă, secretul pe care domnul conte a

crezut că trebuie să-l păstreze, în interesul meu... Se temea poate...

— De ce se temea ? mă întrerupse. Credea oare că v-aş fi îndatorat cu mai puţin zel ? Bănuia, urmă ea emoţionată, că bunăvoinţa mea avea unele scopuri cărora această căsătorie le stătea împotrivă ?

— Nu, doamnă ! Domnul conte d'Orsan vă cunoaşte prea bine. Ştie prea bine cine sînt pentru a putea crede că binevoiţi să coborîţi pînă la mine, chiar dacă ar fi putut bănui că eu sînt destul de cutezător pentru a-mi înălţa ochii pînă la dumneavoastră.

— Ridicaţi-vă ! V-am spus, nu deosebirea dintre ranguri va stînjeni vreodată înclinaţia mea spre cineva. Dacă mă voi mărita într-o zi, nu-mi voi întreba decît inima mea şi pe a celui pentru care se va hotărî ea.

— Ah, doamnă ! i-am spus, cuprins de o exaltare pe care nu mi-am putut-o stăpîni, dacă inima dumneavoastră trebuie să-l caute pe cel care vă iubeşte, care vă adoră, ar trebui să se hotărască astăzi !

— Ce voiţi să spuneţi ? întrebă ea tulburată. Cred că sînteţi nebun. Abia aţi înmormîntat-o pe soţia dumneavoastră şi veniţi să-mi vorbiţi de iubire ! Planul dumneavoastră e greşit făcut ! Şi această însufleţire, departe de a vă face să-mi cîştigaţi inima, ar fi în stare să-mi scadă stima pentru dumneavoastră !

— Binevoiţi a nu mă condamna fără să-mi daţi ascultare. Aflaţi istoria primei mele căsătorii. Aflaţi cum s-au legat lucrurile şi veţi vedea că o pricină străină de iubire a hotărît-o. Da, dacă mi-e îngăduit s-o spun fără a vă jigni, sînteţi prima care a primit omagiul inimii mele.

— Aş fi încîntată să aflu tot ! îmi spuse ea. Cum vreau să vă hotărăsc pe deplin soarta, e important să vă cunosc.

Sub ce forme măiestrite nu-şi caută iubirea motive pentru a-şi nutri focul, chiar cînd crede a întrezări pricini de a-l stinge ! Cu cît e mai sinceră, cu atît mai puţin îi lipsesc rezervele la nevoie.

Ar fi de prisos să repet tot ce-am spus mai sus. Ajunge să ştiţi că i-am povestit totul doamnei de Vambures, cu aceeaşi naivitate, cum am făcut-o pînă acum pentru public.

— Vedeţi, am adăugat, doamnă, că dragostea nu a avut

nici un amestec în unirea mea cu domnișoara Habert. Ca urmare a sincerității mele, trebuie să vă mărturisesc că sînteți prima frumusețe care m-a făcut să freamăt, dar că această simțire e cu atît mai dureroasă, cu cît mi-e mai puțin îngăduit să-mi fac vreo speranță.

— Sînt încîntată de lămuririle pe care mi le-ați dat, îmi spuse amabila doamnă, drept care vă pot acorda stima mea. Înșelăciunea dumneavoastră mă indignase. Eram dezamăgită. Nu e timp acum decît să ne gîndim la soarta dumneavoastră.

— Ce-mi pasă de soartă, dacă nu pot merita bunătatea dumneavoastră ? i-am spus pătruns de durere.

— Fiți mulțumit, la Vallée, zise ea, de starea mea de-acum. Nu vă pot spune să sperați. Știți ce gîndesc. Declarați-vă satisfăcut cu atît.

O privire dulce și care-mi păru bucuroasă îmi spunea parcă de mii de ori mai mult decît îi rostea gura.

Cuprins de bucurie, m-am aruncat iarăși la picioarele ei, sperînd s-o silesc să vorbească mai clar. Un zgomot care răzbătu dinspre anticameră mă obligă să mă opresc. Era domnul conte d' Orsan.

— Vin la porunca dumneavoastră, îi spuse doamnei de Vambures. Poate că deranjez, adăugă surîzînd, privindu-mă cu un aer șiret, dar cum interesul tuturor mă aduce, sper că nu mă veți urî !

— Nu, conte, răspunse imediat doamna de Vambures, nu sînteți deloc de prisos, vreau să vă vorbesc. Trebuie să mă ajutați cu creditul dumneavoastră pentru a desăvîrși situația domnului de la Vallée. Bono, pe care l-am văzut ieri, mi-a dezvăluit un mijloc. E om bun acest Bono !

— Da, doamnă, zise contele, interesul pe care îl are pentru domnul de la Vallée mă face să-l stimez. Vă puteți bizui pe mine. Dar, vă mărturisesc, mai spuse pe un ton glumeț, că, dacă nu-l vedeam pe prietenul meu în veșmîntul ăsta cernit, aș fi fost mai mirat de zelul dumneavoastră, pe care al meu nu-l poate mulțumi. Nu-i înțeleg niciodată pe prietenii mei, continuă pe același ton. Dar doresc ca o stare cuviincioasă să-i aducă cît mai curînd un rang mai potrivit cu bunătatea cu care îl cinstiți.

— Averea n-are căutare la mine, răspunse glumind doamna de Vambures. Domnul de la Vallée nu va mai avea

nevoie de mine, cînd își va face drum. M-am învoit cu dragă inimă la ceea ce ați dorit de la mine, pentru înaintarea lui. Dar pentru asta trebuie ca, dacă nimic nu-l reține la Paris, să se ducă să-și continue inspecția.

— Dar sînt amenințat de cumnata mea cu un proces, am rostit eu.

— Nu vă temeți de-asta, îmi spuse domnul d'Orsan. L-am văzut pe Doucin și cred c-o va face pe pocăită să stea liniștită, iar, de nu va împlini ce mi-a făgăduit, nu va trebui să vă mai neliniștiți de amenințările ei.

Domnul conte care observa, fără îndoială, că ochii doamnei de Vambures și ai mei voiau să-și împărtășească ceva, se retrase fredonînd spre o fereastră care dădea într-o piață.

— Ce ușor îi e domnului d'Orsan, îi spusei doamnei, să mă sfătuiască să nu am nici o grijă. Inima mea are dorințe mai stăruitoare decît cele de avere, și plecarea pe care mi-o recomandați... N-am putut termina, atît de zdrobit eram de tristețe.

— Nu vă necăjiți, îmi răspunse cu blîndețe doamna. Gîndiți-vă că eu v-o poruncesc și că vreau să fiu ascultată.

— Dacă mi-ar fi îngăduit cel puțin să vă scriu...

— V-am oprit eu ? Îmi va fi chiar peste putință să nu fiu silită a vă răspunde în legătură cu planurile ce le am în ceea ce privește situația dumneavoastră.

Domnul d'Orsan, care veni lîngă noi, hotărî plecarea mea. Am părăsit-o pe doamna de Vambures, ai cărei ochi păreau să-mi reînnoiască ordinul de a fi liniștit. Poate pentru a mă redresa, domnul conte luă mîna doamnei de Vambures, pe care o sărută la despărțire. M-am încumetat, tremurînd, să-mi iau aceeași libertate, și trebuie să mărturisesc că această îngăduință mi s-a acordat cu un surplus de atenție.

Veți fi desigur mirați de această scenă. Veți vedea, de fapt, puține exemplare de bărbați care, în primele zile de doliu după moartea soției, să ducă atît de departe demersurile în vederea unei a doua căsătorii. Dar, în afară de faptul că toată viața mea a dovedit că m-am născut pentru a răsturna legile obișnuite, dacă vă puneți în locul meu, uimirea va înceta.

Aşadar, însurat fără de dragoste, văduv cînd începeam să iau dragostea drept un obiectiv pe care recunoştinţa mi-l impunea, mă îndoiesc că cineva ar fi lăsat să-i scape un prilej atît de favorabil. Dacă aceste temeiuri nu ajung, oricum, eu aşa am făcut şi trebuie să citiţi.

Ieşind de la doamna de Vambures, m-am dus la fratele meu, pe care l-am găsit la capătul puterilor. Soţia lui îl părăsise de cîteva zile, hotărîtă să nu mai intre în casă pînă ce nu iese el. Voia s-o readucă la datorie pe căile justiţiei. Am încercat să-l fac să se răzgîndească şi, spre a-l aduce la părerea mea, l-am pus să-mi caute o căsuţă în cartierul Marais. Şi în timpul lipsei mele l-am rugat să-mi ducă acolo mobilele, adăugînd că îl rugam să locuiască acolo din prietenie pentru mine, cel puţin pînă la întoarcerea mea, gîndindu-mă că după aceea nu ne vom mai despărţi.

După ce am aranjat totul cu doamna d'Alain, care nu-mi mai părea atît de politicoasă, de cînd se temea că voi fi despuiat de moştenire de către domnişoara Habert cea mare, am plecat să-mi văd de treburi şi să-mi termin inspecţia.

Cum mi se cerea cu tot dinadinsul să prind cîte ceva din acest fel de afaceri, am rămas acolo mai mult decît mă gîndisem. Erau mai bine de optsprezece luni de cînd întreţineam cu doamna de Vambures un schimb foarte regulat de scrisori, cînd mă rugă, din partea domnului conte, să mă duc pe una dintre moşiile lui, care era la marginea provinciei pe care o cercetam.

Nu mică mi-a fost mirarea cînd acolo am găsit-o pe doamna de Dorville şi l-am auzit pe contele d'Orsan anunţîndu-mă că fericirea de a se căsători cu această văduvă drăguţă nu i-ar fi fost deplină dacă nu i-aş fi fost martor ! Ceremonia avu loc chiar în ziua următoare. Doamna mamă, pe care rugăciunile lui o înduplecase, a participat bucuroasă.

După cîteva zile, ne-am întors toţi la Paris.

— Ştiţi, dragul meu, îmi spuse pe drum contele, că doamna de Vambures te-a stabilit definitiv la Paris ?

Regele a acordat un privilegiu special unei noi societăți. Doamna a făcut să fiți primit acolo. Nu mă îndoiesc că fondurile au și fost alocate.

Atîtea binefaceri din partea celei care concentra toată dragostea mea m-au făcut să amuțesc.

Trebuie să spun că, vorbindu-mi astfel, domnul conte îmi ascundea partea pe care o avusese el în această treabă. Voia s-o pun toată pe seama scumpei mele stăpîne. Ce vă spun nu e pentru a micșora ceea ce datorez iubirii, ci pentru a nu lipsi prietenia de recunoștința binemeritată pe care are dreptul s-o ceară. Îndrăznesc chiar să merg mai departe și să spun că rezerva mea îi făcea cinste doamnei de Vambures, fiindcă, după mărturisirea ei, am văzut că trebuia să-i dau domnului d'Orsan dreptul pe care mărinimia sa îl merita.

Există sau va exista vreodată un om mai fericit ?

Prietenia se întrecea cu dragostea pentru dreptul de-a mă îndatora și, neputîndu-se dovedi în luptă, se uneau amîndouă în folosul meu.

De cum am ajuns la Paris, m-am dus la doamna de Vambures. Am găsit-o singură în apartamentul ei. Dragostea și recunoștința m-au făcut să mă arunc la picioarele ei. N-aș putea să-mi amintesc ce i-am spus. Focul tainic care mă mistuia îmi dicta cuvintele și tulburarea pe care o semănase în vorbele mele nu mi-a îngăduit să le reții. Dar mărturisesc, spre rușinea mea : această flacără și-a pierdut puțin din putere cînd am văzut că doamna, în timp ce mă ridicam, încerca să-mi ascundă hîrtiile ce acopereau masa.

E locul să spun că această măsură mi-a trezit neliniștea. Ce însemna asta ? Să fi fost gelozie ? Nu cred. Iubeam, și totul mă încredința că sînt iubit. Astîmpăra asta oare gelozia care izbucnește la cea mai neînsemnată părere ? Dacă îmi spuneți nu, voi declara de bunăvoie că în purtarea mea era și puțină gelozie. Dar dacă nu vedeți în asta decît o tulburare trecătoare care, neținînd de nimic sigur, face să-ți apară în minte unul din acei nori ce se destramă, fără a le putea defini bine nici substanța, nici

originea, cred că vă veți înșela și mai puțin. Am pătruns adîncul sentimentului care mă cuprindea cu atît mai puțin cu cît abia își făcea drum, că am și zărit pe aceste hîrtii un scris semănînd cu al meu, ceea ce mă făcu să mă gîndesc că doamna se ocupa de scrisorile mele.

Înclinam chiar să-i arăt bucuria cînd, ghicind în parte ceea ce se petrecea în sufletul meu, doamna de Vambures îmi spuse :

— Eram pe punctul să vă scriu pentru a grăbi întoarcerea dumneavoastră în acest oraș. D'Orsan a dobîndit pentru dumneavoastră o funcție ce vă solicită prezența.

— Dacă era o pricină care grăbea întoarcerea mea, i-am spus, de ce nu s-a născut mai puțin în mărinimia dumneavoastră și mai mult în inimă ?

— Să nu mai vorbim de inima mea, grăi ea.

— Ah, continuai, e singurul bun spre care năzuiesc. Gura dumneavoastră refuză oare să-mi întărească fericirea pe care am crezut c-o deslușesc în scrisorile dumneavoastră ?

— Și dacă nu ar fi așa ? spuse ea plecîndu-și ochii.

Am simțit deplina mea victorie.

— Dacă nu ar fi așa, doamnă, am rostit cu înflăcărare, starea la care m-a adus bunătatea dumneavoastră nu mi-ar îngădui să sper ?

Părea cufundată în vis.

— Binevoiți a vă explica unui om care vă adoră. Simțămintele pe care m-ați făcut să le aflu, această nepăsare față de titluri, măriri, față de neam chiar, totul scuză cutezanța mea ! Vă iubesc, sînt un om liber. Numele meu nu vă revoltă. Îndrăznesc să vă cer...

— Opriți-vă, strigă ea, să nu ne gîndim decît la numirea dumneavoastră în post. Avem de ce să ne ocupăm. Cînd vom sfîrși, vă voi îngădui să mă întrebați și despre alte lucruri. Dar, pînă atunci, vă rog să nu mai vorbim despre asta.

Ultimele cuvinte au fost rostite cu un fel de sfială care m-ar fi stingherit tare, dacă ochii ei nu m-ar fi

încurajat. Degeaba mi-am răscolit sufletul. A trebuit să mă retrag fără a putea reînnoda această fermecătoare discuție.

Eram într-o situație cu totul nouă pentru mine dar, din fericire, viața în societate îmi luminase mintea. Pînă atunci fusesem întotdeauna prevenit, dar aici eram obligat să fac eu toate demersurile care, deseori, păreau a nu fi luate în seamă. Dacă mă exprimam limpede, un suspin, un gest sau un cuvînt, mai mult smuls decît dat, era singurul răspuns pe care-l primeam.

Să nu credeți totuși că m-am oprit în drum. Inima mea era într-adevăr atinsă, și asta ajungea pentru a mă conduce în această împrejurare. Da, nu mi-a trebuit mult pentru a o face pe doamna de Vambures să afle cît de puternică era pasiunea pe care mi-o trezise. Trebuia să distingă clar împărăția dragostei de puterea recunoștinței. Fiindcă, dacă ultima era și ea unul dintre sentimentele pe care i le dezvăluiam în discuțiile noastre, dragostea se despăgubea însutit, și acestei amabile persoane nu-i scăpa nimic, după cum mi-a mărturisit mai apoi.

V-am făgăduit portretul ei și iată-l aici.

Era înaltă și bine făcută. Părul ei șaten era atît de bine aranjat, încît părea să se fi așezat singur, pentru a lăsa să apară de sub el o frunte maiestuoasă, a cărei măreție era domolită de ochii care, cu toată strălucirea lor, păreau a inspira încredere și dezvăluiau o scăpărare a minții ce avea puterea să te încinte. Recunosc că avea fața puțin lunguiață, dar acest defect era corectat de cele mai frumoase culori din lume. Avea o gură mică și frumoasă cum n-am mai văzut. Avea o mînă fermecătoare și un gît încîntător.

Nu vă pot da o idee mai bună despre mintea ei, decît mărturisind sincer că, de cum i-am aflat precizia discernămîntului și înțelepciunea chibzuinței, mi-am făcut titlu de glorie din a mă conduce după sfaturile sale. Sufletul ei, mare sau modest după împrejurări, știa să se călăuzească în toate, și exemplul său mă îndruma și m-a oprit, poate, de la mulți pași greșiți. Iată așadar portretul pe care vi

l-am făgăduit de mult. Dacă nu e rotunjit, gîndiți-vă că o ușoară neorînduială mi-e îngăduită, cînd îmi amintesc de atîtea farmece, care mai alcătuiesc încă fericirea vieții mele și al căror original îl am sub ochi acum, cînd scriu. Cititorul îmi va permite această mică abatere. Dar să continuăm.

Am intrat deci în noua mea slujbă. Interesul deosebit care mă lega de această companie și mîna care mă pusese aici îmi dădeau un credit uimitor. M-am văzut curînd silit, după sfaturile domnului d'Orsan, să iau o casă mai arătoasă. Mi-am procurat un echipaj, în sfîrșit, am ajuns un mic senior, fără să-mi dau aproape seama de transformarea mea.

„Cum se schimbă omul !" îmi spuneam uneori. „La căsătoria cu domnișoara Habert nu mă săturam admirînd un simplu halat de casă, și acum mă lăfăi într-o trăsură, fără să mă mir. Un apartament îmi părea altădată un palat, iar casa mea de astăzi nu are nimic uimitor. Îmi plăcea s-o chem pe bucătăreasă, pentru a mă felicita că am una, și-acum oamenii mei mă înconjoară fără să le spun o vorbă. Ce deosebită e purtarea perceptorului de-a lui Jacob, abia ieșit din sat !" Dar așa e omul. Trecusem dintr-o dată în acest apartament și nu venisem în etape spre casa mea. Voiam să-mi cunosc îndatoririle de la noul post, dar cu puțină atenție am văzut că aceste îndatoriri constau din a ști să-i pui la treabă pe cei pe-al căror zel te puteai bizui și să-ți păstrezi plăcerea de-a culege și mînca fructul muncii lor. Această metodă mi s-a părut dulce și ușoară. Experiența m-a învățat că acolo te formai fără greutăți.

O vedeam zilnic pe doamna de Vambures și vă închipuiți că n-o vedeam o dată fără a reînnoi elanurile și dorințele. Dar, deși primisem de la ea mii de asigurări de dragoste, nu-mi îngăduia niciodată să-i vorbesc despre țelul final : a o lua de soție.

Într-o zi, în care reflectînd asupra întîrzierii pe care-o suferea dragostea mea, mă plimbasem mai îndelung decît

de obicei, m-am întors acasă doborît de tristeţe. Mi se spuse că cineva mă aşteaptă pentru a-mi vorbi.

Am trecut în cabinet, după ce am poruncit să fie introdus. Judecaţi mirarea mea : cel care apăru era domnul d'Orsan, pe care îl credeam la ţară.

— Eşti uluit că mă vezi ? Interesul dumitale mă aduce la Paris. Sînteţi tînăr şi fără copii. Trebuie să vă căsătoriţi. Vă pot oferi o partidă convenabilă.

— Nu-mi vorbiţi de căsătorie, domnule ! i-am spus mîhnit. O singură fiinţă m-ar putea face să mă gîndesc la ea şi văd prea bine că nu pot nici visa la asta.

— Înainte de-a mă refuza sau de-a vă forţa consimţămîntul, răspunse el, vreau să vă cer o favoare, aceea de a-i da o slujbă unui tînăr, pe care l-am găsit în anticamera dumneavoastră şi care merită atenţie. Povestirea lui, pe care mi-a istorisit-o, m-a înduioşat. Norocul lui atîrna de un unchi, a cărui moarte l-a adus într-o stare de plîns.

— Dorinţa dumneavoastră e ordin, i-am răspuns, înaintînd chiar eu spre uşă. Dacă voiţi să-mi îngăduiţi, îi voi spune să intre ca să-l asigur că voi face totul în folosul lui. Mai bine spus, că se poate bizui pe mine, de vreme ce are recomandarea dumneavoastră.

Ca urmare, tînărul apăru. Aerul deopotrivă nobil şi respectuos cu care m-a salutat, nu mi-a permis să-l observ mai bine. Dacă nu şi-ar fi spus numele, poate nu l-aş fi recunoscut. Dar auzind numele primului meu stăpîn, l-am văzut pe nepotul său. Chiar cel în serviciul căruia fusesem.

Nu mi-am putut reţine lacrimile, comparînd poziţia noastră de-atunci şi de-acum. L-am îmbrăţişat şi l-am rugat să aştepte totul de la un om care datorează familiei sale primele favoruri de care s-a bucurat. Mirarea domnului d'Orsan fu nemărginită şi, îndrăznesc să spun, în loc ca această mică umilinţă — care decurgea pentru mine din sinceritatea mea — să-i facă o impresie proastă, îmi crescu în ochii contelui stima. L-am rugat pe fostul meu stăpîn să vină să mă vadă mereu. Cîteva zile după aceea, am avut fericirea să-l aduc în situaţia de a nu regreta că s-a adresat dragului său Jacob.

Încă nu ieşise, cînd domnul d'Orsan mă înştiinţă că venise la Paris pentru a afla ce puteam spera în legătură cu intenţiile doamnei de Vambures.

— Am văzut-o, îmi vorbi. Mi-a mărturisit limpede sentimentele pe care le are pentru dumneata şi chiar hotărîrea pe care a luat-o de a vă încununa dorinţa de-a o lua în căsătorie, dorinţă pe care i-aţi mărturisit-o adesea. M-a încunoştiinţat că, deşi văduvă a unui marchiz, e fiica unui financiar. Dar această doamnă, adăugă el, pentru a ocoli bîrfa, a voit să te vadă mai întîi bogat ca să-ţi ofere mîna. Iată-te ajuns aici, dragul meu. Du-te s-o vezi acum şi împlineşte-ţi cît mai curînd fericirea ce cu adevărat mă interesează.

L-am rugat pe domnul d'Orsan să mă sfătuiască, fără să-i mulţumesc măcar pentru zelul ce mi-l arăta. Mi-a răspuns că a doua zi trebuia să mă duc s-o văd pe doamna de Vambures şi că el îi va da de ştire despre destăinuirile ce mi le făcuse.

Nu vă spun în ce explozie de mulţumire şi nerăbdare am petrecut noaptea. Am ajuns la ora plecării, fără a fi putut să-mi descurc bine sentimentele care mă năpădeau. Nu mă îndoiam de sinceritatea domnului d'Orsan. Iubirea doamnei de Vambures nu mai era chiar o taină pentru mine. Dar mă temeam de schimbări. Care şi de unde puteau veni ? Nu ştiam nimic. Cred că pot spune : „mă temeam, fiindcă o iubeam".

M-am dus deci la fiinţa mea adorată. Am fost primit cu o bucurie ce nu i-o cunoşteam încă. Inimile noastre se învoiseră. Eram amîndoi hotărîţi şi cununia noastră fu curînd decisă şi împlinită. Atunci am cunoscut marele noroc pe care îl avusesem.

Noua mea soţie îi arătă fratelui meu aceeaşi dragoste pe care o avea pentru mine. Îi luă pe nepoţii mei la ea, să-i crească. Tatăl lor, în ciuda stăruinţelor mele, n-a voit să iasă din starea lui necăjită. Mulţumit să trăiască cuvincios, mă rugă a-i îngădui să se retragă la ţară. Am consimţit cu greu. După cîteva zile plecă împreună cu noi, pentru a-şi alege locuinţa.

Noua mea soție ar fi dorit să-mi iau numele uneia dintre moșiile ei, dar am rugat-o să mă scutească de asta. Nu-mi păru că o face cu greutate ; am pornit la drum cu fratele meu, pentru a mă face cunoscut pe moșiile doamnei de Vambures.

Domnul d'Orsan luă hotărîrea să ne însoțească împreună cu doamna sa.

Ne-am mirat mult cînd i-am aflat la prima poștă, unde ne așteptau. Ce întîlnire măgulitoare !

Sfîrșitul părții a șaptea

Partea a opta

CĂLĂTORIA NOASTRĂ A FOST LUNGĂ, dar foarte plăcută. Vanitatea, acest tiran linguşitor care părea că-şi creşte cu fiecare zi puterea asupra inimii mele, fără a o putea orbi pe de-a-ntregul, mă făcu să-i aflu farmece pe care nimic nu le-a egalat vreodată, pînă-n clipa fericită care m-a scos din tulburarea, din vălmăşagul lumii.

Sînt de acord, dacă vreţi, că în viaţa mea au fost împrejurări mai temeinic fericite. Dar cum fericirea ţine de suflet, de îndată ce acesta e sătul sau dorinţele lui n-au timp să se nască, că au şi fost împlinite, doar atunci eşti deplin fericit. Dacă, dealtfel, a ieşi din obscuritate şi a deveni bogat a fost mare lucru pentru mine, era şi mai măgulitor că totul se străduia să-mi demonstreze avantajele de care mă bucuram ! Asta este, cred, adevărata culme a prosperităţii.

Da, fiecare loc unde ne opream, era, ca să zic aşa, un prètext de întîlnire a omagiilor pe care ţinutul venea să ni le aducă. Aceste mărturii suspecte de respect şi de prietenie nu arătau ochilor mei decît ceea ce se înfăţişa pe dinafară, şi eram mulţumit. Încă nu ştiam că pretutindeni există patimi. Nu aflasem că, închis în castelul lui, nobilul de ţară face din provincie teatrul acelorași defecte, pe care înfumurarea le etalează cu fală în oraş. La oraş, ocaziile sînt mai dese, dar acolo raritatea lor îi face pe oameni să-şi manifeste metehnele cu mai mare violenţă.

Ceea ce contribuia încă mult la a-mi întreţine iluzia era şi pentru că treceam foarte repede prin toate locurile, aşa că nu aveam, ca să mă exprim astfel, timp să-i cunosc pe cei care veneau să ne vadă sau cei la care ne duceam

în vizită. Starea în care doamna de Vambures, noua mea soție, își ținuse totdeauna moșiile, nu-mi dădea mari griji. Nu aveam de recomandat decît respectarea aceleiași corectitudini. Fermele erau pe mîinile unor țărani de treabă care, îmbogățiți prin înțeleapta lesniciune pe care ea le-o dăduse totdeauna, măreau averea stăpînilor, fără să uite de a lor. În felul ăsta nu aveai ce să le spui.

Fiecare pas îmi oferea o nouă plăcere.

Tovărășia unei noi soții, a cărei dragoste întreagă o aveam și care o poseda pe-a mea, societatea domnului d'Orsan și a drăgălașei Dorville, totul părea reunit spre a mări acel soi de triumf în care treceam pe moșiile mele. Deoarece, în ciuda încrederii pe care mi-o dădea amorul propriu, observam totuși, uneori, că prezența unui senior care mă trata ca pe-un prieten îi ținea pe vecinii mei într-o supunere forțată, de care ar fi voit să se scuture. Acest lucru avu curînd prilejul să mi se confirme.

Seniorul ne părăsi, cînd ajunse aproape de una dintre moșiile sale, unde îl chemau niște treburi. Nu mi-a trebuit mult pentru a desluși că îmi lipsea contele, ca să mențin printre vecinii mei acel respect pe care mi-l arătau, împotriva voinței lor, și de care mă îmbătam de la plecarea din Paris.

Nu cunoscusem, așadar, provincia decît în ceea ce avea ea frumos, cînd soția mea îmi numi un sat, pe care îl cumpărase din moștenirea unei văduve care murise într-o mănăstire, și asta cu puțin înainte de a primi eu mîna ei.

Nu mică îmi fu surpriza cînd am aflat că urma să apar ca stăpîn, ca boier, într-un loc unde fiecare își putea aminti că mă văzuse ieșind cu biciul în mînă ! E drept că micul meu orgoliu se întunecă și chiar îmi insuflă cîteva temeri lăuntrice care m-au alarmat. Voiam să-l țin în șah, dar zadarnic, îndărătnicia lui mă constrînse să-i împărtășesc soției încurcătura mea.

— Nu ți-am ascuns nimic, i-am spus, nici neamul, nici rubedeniile. Știi, prin urmare, că m-am născut în satul pe care l-ai cumpărat. Nu mă tem deloc să apar în locul unde familia mea a trăit într-o obscuritate onorabilă. Tremur însă ca fala ta să nu sufere, văzîndu-i pe cumătrul

Luca și cumătra Jeanne sărindu-mi de gît și purtîndu-se cu tine ca și cînd ai fi neam cu ei.

— Te alarmezi degeaba, îmi răspunse soția mea. Rudele tale se bucură în inima mea de aceleași sentimente pe care ți le-am închinat ție. Vei vedea renăscînd acea bunăvoință pe care am crezut că trebuie s-o suspend, de cînd sîntem pe drum.

— Mărturisesc, i-am spus, numai schimbarea asta, care m-a mirat, m-a făcut să mă îngrijorez. La Paris, te-am știut totdeauna simplă, bună, mereu aceeași, într-un cuvînt fermecătoare. Dar pe moșiile tale te-ai arătat pînă acum mîndră, ca să nu spun trufașă. Parcă îți numărai pașii, parcă îți supravegheai fiecare mișcare și parcă te temeai să răspunzi prea mult la amabilitățile ce ți se spuneau, și chiar priveai cu neplăcere cele pe care eu mă credeam îndatorat să le fac.

— Ai dreptate ! mă întrerupse ea. M-am purtat așa cum experiența m-a îndemnat să mă port. Știu ce gîndesc nobilii ăștia de la țară. Nu m-au văzut niciodată cu ochi buni, deoarece erau supuși. Titlul de soție a ta nu era în măsură să le impună mai mult. Ei îți cunosc familia, de asta să nu te îndoiești (fiindcă cea mai scumpă patimă a boiernașilor de țară e curiozitatea). De cum apare un nou obraz, trebuie să-i știe totul, rangul, baștina ca să-și potrivească purtarea după asta. Ne cunosc deci pe amîndoi și de aceea (fii sigur) politețea ne dădea cu regret omagiile de care vanitatea ar fi voit să fie scutită. Am pătruns de mult acest sentiment al vecinilor noștri și cunoașterea aceasta mi-a dictat purtarea. Dacă nu m-aș fi temut să nu te supăr, te-aș fi rugat să faci la fel. Dar ar fi trebuit să-ți amintesc de unde te tragi și mă temeam să nu-ți displac fără să vreau. Cu rudele tale nu vom fi siliți să ne reținem. Ei te iubesc. Dacă mă vor primi cu bucurie, vei vedea că ne vom întrece în atenții.

Vorbele astea mi s-au părut bine întemeiate și, prin urmare îmi spuneam (poate luîndu-mă după purtarea mea) : „Iată cum e omul ! De crede că-și întrece cu ceva vecinul, nu i-o ascunde decît cu regret. Și chiar dacă i-o ascunde, pe furiș caută un mijloc ca să se pună în evi-

denţă. Trebuie să fii deci mereu cu ochii în patru faţă de el, fiindcă e cu atît mai înverşunat să se scoată în evidenţă, cu cît cinstea cu care se făleşte îi aparţine mai puţin. Gentilomul care se îngroapă la ţară are titluri învechite, căpătate prin merite străine. Vrea să şi le păstreze cu mijloace care-i sînt la fel de străine. Strămoşii, asta-i marea problemă. Din vanitate se apucă să-i descopere şi eu n-am decît de pierdut la acest examen. Chiar soţia mea, în această privinţă, nu-mi poate mări mult gloria." Iată cauzele purtării soţiei mele care nu se abătea de la nici o datorie de politeţe, dar care le respecta în mod strict şi atît. Dacă această purtare vi se pare surprinzătoare, eu, care cunosc adîncul sufletului doamnei mele, pot spune că ea a crezut-o necesară.

Îmi ziceam uneori : desigur, conduita pe care trebuie s-o ai la oraş e foarte deosebită de cea de la sat. La oraş oamenii gîndesc şi politeţea cîştigă un suflet pe care vanitatea îl înfurie ; la sat însă, omul, tot numai orgoliu, se crede legat pe nedrept de-un capăt de pămînt. Sufletul lui, obrăznicit de-a nu putea da frîu liber ambiţiei sale deşarte, nu aşteaptă decît un temei, pentru a o lăsa să-şi ia avînt. El crede că astfel se poate despăgubi de nedreptatea pe care i-o face societatea. Cea mai mică luare în seamă îi pare un semn de slăbiciune din partea celui ce i-a acordat-o şi trece, în acelaşi timp, în ochii lui, drept o dovadă a superiorităţii sale. Şi atunci o foloseşte pentru a se înălţa, umilindu-te. Găseam atîta dreptate în această cugetare, că m-am hotărît s-o pun în practică.

Îmi luam, prin urmare, un aer distant cu cei ce voiau să facă pe măreţii, şi oricare părea a voi să se plece era sigur că va găsi mîna mea întinsă să-l ridice. Nu ştiu dacă toţi cititorii mei îmi vor aplauda purtarea, dar timpul mi-a adeverit că era cel puţin prudentă.

În aceste dispoziţii am ajuns în satul unde, puţin timp mai înainte, mă temusem să apar.

Un fior mă străbătu. Nu mai ştiam ce-i cu mine, cînd am văzut că toţi sătenii, în păr, veniseră să-şi întîmpine noul stăpîn, din porunca soţiei mele, fără îndoială.

Cum, vechii mei camarazi care, altădată, revăzîndu-mă ar fi crezut că mă cinstesc spunînd : „Ah, iată-te Jacob, bună-ziua !“, să nu îndrăznească a-mi vorbi decît prin izbucniri de bucurie şi semne de respect ? Toţi mă priveau şi nici unul, cred, nu mă recunoştea. Greutatea de a-şi închipui un astfel de noroc contribuia, desigur, la orbirea lor. Păreau a-l fi uitat mai puţin pe frate-meu. Mulţi îl salutară cu un aer mirat. Veţi crede oare ? Această preferinţă mi-a pricinuit puţină ciudă. Îmi spuneam : „A părăsit satul înaintea mea, totuşi sătenii şi-l amintesc. Le-a rămas în suflet, pe cînd eu nu am parte decît de respectul lor !“ Comparaţia asta îmi ştirbea din mulţumire.

În timp ce încercam această mică emoţie, am ajuns la poarta castelului, unde l-am văzut pe tata care, fără să se fi încovoiat sub greutatea anilor, avea un venerabil păr alb. Blîndeţea vieţii la ţară părea a-l fi ferit de asprimea vîrstei. Mă podidiră lacrimile. Şi, oprind trăsura, am coborît repede şi m-am aruncat în braţele lui. Bietul om, ce slab fu sub năvala sentimentelor ! Nu putu îndura sporul de simţire pe care i-l dădea prezenţa mea. Cunoştea unele din întîmplările mele norocoase. Îl vestisem de ultima mea căsătorie, dar nu ştia că devenisem seniorul lui. Făcu ochii mari şi, deşi mă ţinea strîns în braţe, îşi închipuia că sînt în situaţia de a-l reprezenta pe cel pe care îl căuta el şi, în acest timp, cerceta cu ochii interiorul trăsurii, pentru a vedea, fără îndoială, dacă nu descoperea acolo pe cineva care să fie seniorul, pentru care el însuşi poruncise toate aceste onoruri. Soţia mea, văzîndu-mi fapta şi emoţia după neclintirea mea, înţelese cu uşurinţă motivele scenei înduioşătoare pe care i-o înfăţişam. Fără ca nimic pe lume s-o fi putut opri, coborî din trăsură şi, după ce-l îmbrăţişă pe tata, îl rugă să ne urmeze la castel. Cît de duioasă a fost pentru mine această clipă ! Nu ştiu dacă dragostea tatălui meu m-a măgulit mai mult decît nobila simţire a soţiei mele. Tatăl meu îşi pierduse cuvintele şi glasul. Ochii lui, înecaţi în lacrimi, pe care nu le băga de seamă, nu conteneau să mă privească. Astfel am străbătut curtea. Doamna de Vambures

încerca să-i redea graiul prin mii de vorbe, pe cît de îndatoritoare, pe-atît de respectuoase, dar totul a fost în zadar. Curînd, vestea despre sosirea mea nu mai fu o taină. Pe măsură ce înaintam, cei care ne urmau erau din ce în ce mai mulţi.

— Vino să-l vezi pe Jacob ! îşi spuneau vecinii unul altuia.

— Doamne, el e stăpînul locului. Bine a zis cine-a zis că pe lume noroc să ai !

— Cine-ar fi zis că va ajunge un domn aşa de mare ducîndu-se la Paris ! Acolo te poţi căpătui.

Fiecare, astfel chemat, se zorea să se apropie, şi fiecare voia să mă vadă. Cîţiva servitori, mîniaţi de familiaritatea pe care îndrăzneau, spuneau ei, s-o aibă cu stăpînul lor, voiră să împingă mulţimea, dar soţia mea care, fără îndoială, ştia ce se poate întîmpla, înfrînă brutalitatea valeţilor noştri, spunîndu-le :

— Lăsaţi-i să vină ! Sînt oameni de treabă. Voiesc ca azi castelul să fie deschis tuturor. Fiecare să fie liber, nu numai să ne vadă, dar să şi intre prin încăperi, cum le-o place !

Eu mergeam cu tata care încă nu putea spune decît :

— Ah, dragul meu Jacob, e un vis ? Cum, tu stăpînul meu ?

— Nu, tată, i-am răspuns. Sînt seniorul locului şi nu al vostru. Vei porunci oriunde voi fi stăpîn. Dacă iau în stăpînire castelul, e ca să vi-l las vouă !

Bietul om nu se putea dumeri că e adevărat tot ce vedea, şi cred că doar mirarea preotului care ne aştepta în sala mare l-a putut convinge. Preotul pregătise desigur vreun discurs, de a cărui rostire plictisitoare ne-a scutit tot mirarea lui, fiindcă la vederea mea păru că încremeneşte. Dar l-am îmbrăţişat şi i-am vorbit cel dintîi — ca să-şi revină din fistîceală — asigurîndu-l că eu eram, într-adevăr, seniorul lui.

Abia ne-am aşezat şi a trebuit să fac tatălui meu şi cuviosului părinte o povestire amănunţită a tuturor întîmplărilor prin care trecusem, ca să-i lămuresc prin ce nemaipomenită mană cerească ajunsesem în culmea

norocului. Bineînțeles că am răspuns cu plăcere stăruințelor. Totul trebuia să mă înalțe în ochii lor, fiindcă ceea ce mă putea umili le era prea bine cunoscut, ca să mai fie nevoie să-l amintesc. Dacă primele mele aventuri galante părură a-l întrista pe preot, care parcă cerea în gînd iertare cerului, pe tatăl meu îl făcură să rîdă. Bătrînul găsca, probabil, extraordinar ca fiul său, abia ieșit de sub aripa lui, să imite cu atîta ușurință aerele flușturatice ale unui coconaș. Dar cititorul nu va fi izbit dacă, cercetîndu-și inima, va vedea că toți oamenii au aceeași înclinare spre plăcere, și că nu trebuie decît ca ea să apară, pentru a-și atrage lauda lor.

Nu i-am dat nici unuia răgaz să-și descurce bine sentimentele. Bucuriei mele îi lipsea ceva : n-o vedeam nicăieri pe soră-mea. Nu știam cum să-mi lămuresc lipsa ei. L-am întrebat pe tata despre ea și el păru la fel de mirat ca și mine, nevăzînd-o. Bunul unchiaș, uitînd că era tatăl meu, pentru că îl vedea pe stăpînu-său, îmi propuse să se ducă s-o caute. Dar, după ce l-am îmbrățișat drăgăstos, ca să-i amintesc că eram fiul său, l-am rugat să mă lase să mă duc singur, să-i fac soră-mii plăcerea unei surprize.

Am alergat la ferma tatălui meu. M-au recunoscut. Nimeni n-a îndrăznit să mă oprească. Nu erau decît exclamări de mirare care abia se auzeau în odaia surorii mele, cînd eu ajunsei acolo. Am îmbrățișat-o și-am dojenit-o duios pentru întîrzierea ce-o adusese plăcerii de-a o vedea.

Cititorul va fi desigur curios să știe ce o putuse împiedica. Dacă el cunoaște bine sexul femeiesc, va înțelege motivul surorii mele, înainte de a i-l desluși eu. Se dusese să se gătească cu cea mai frumoasă îmbrăcăminte, să se apropie cît mai mult de calitatea de soră a stăpînului satului. Încercase și aruncase deja trei sau patru rochii și tot atîtea panglici. În odaie erau numai broboade încercate și zvîrlite. Nu m-am putut împiedica să nu rîd, gîndindu-mă că, dacă la Paris se făcea multă vîlvă cu cochetăria, nici la țară nu era altfel.

Sora mea se emoționă, eu apărînd pe cînd se gătea. Seniorul din mine ascundea din cale-afară pe frate. Se roși văzîndu-mă. Era nevinovăția sau mulțumirea de-a se vedea ajutată de-un personaj mai sus pus decît un țăran ?

Poate și una și alta. Ceea ce e sigur e că tot ce păru că-mi place fu întrebuințat ca podoabă. Zadarnic aș fi sfătuit-o să nu-și pună hainele de duminică. Urma să stea lîngă o cumnată strălucitoare. Putea ea să apară cu hainele de toate zilele ? Nu, nu ! Virtutea supremă a femeilor e să nu se lase mai prejos unele față de altele decît de nevoie. Am dus-o deci pe soră-mea la castel. Soția mea i-a arătat cea mai sinceră prețuire. A avut chiar bunătatea să-și arate mirarea de a vedea la țară o frumusețe atît de desăvîrșită. E adevărat că oricît de puțini nuri ar avea o fată, aerul de nevinovăție pe care îl au ca prim apanaj fetele de la țară, îmbrăcămintea părelnic fără meșteșug, deși de mult rafinament, adaugă trăsăturilor lor o strălucire pe care dibăcia coaforilor, rujul și pudra n-o pot atinge niciodată.

A necăjit-o puțin cu victimele pe care trebuia să le fi făcut farmecele ei prin partea locului. Fata răspunse cum se cuvenea și deșteptăciunea de care dădu dovadă o făcu să cîștige întreaga prețuire a soției mele. Din acea clipă au rămas nedespărțite pentru tot restul ședерii noastre la țară. Mă temeam să nu-și fi făcut vreo relație care să dăuneze dorinței ce-mi năzărise pe moment, să-i fac și ei o soartă mai bună. Dar, v-am spus, dorințele mele nu aveau timp să se nască, ca să zic așa, că se și împlineau. Acesta va fi, după cum se va vedea, un nou exemplu. Restul zilei abia ne îngădui să răspundem stăruințelor pe care le puseră toți locuitorii, rude sau nu, de a mă vedea și îmbrățișa. Fiecare, cum venea, isca o scenă înduioșătoare, că singură făcea toți banii.

Nu mai sfîrșeam admirîndu-mi soția care din prima zi se purta cu țăranii ca și cum i-ar fi cunoscut de cînd lumea. Cînd le vorbea, o făcea pe înțelesul lor. Împrumuta chiar expresii de-ale lor, ca să-i împiedice să roșească de înrudire. Seara porunci ca, a doua zi, toată familia mea să ia

masa la castel, și ca tot satul să ia parte la această sărbătoare. Nemulțumindu-se numai să comande, luă asupra sa toate amănuntele petrecerii și voi s-o cinstească cu prezența sa.

Așadar, pe cînd eram cu rudele mele, ea se duse în sat unde controlă mesele întinse la porunca ei. Observîndu-i lipsa și neștiind unde poate fi, am plecat după ea împreună cu cei cu care mă aflam. Dacă am fost încîntat văzînd bunăvoința soției mele, cît de mulțumit am fost de dovezile de respect și recunoștință pe care i le dădeau consătenii ! Fiindcă nu mă încumet încă să zic *sătenii noștri*. Se știe : acești oameni par a se conduce doar după inima lor, fără ca mintea să joace vreun rol. M-am putut convinge de asta în aceeași zi. Totul trezea în ei dorința de-a ne arăta cît erau de simțitori la bunătatea cu care îi cinstea nevastă-mea și la prietenia pe care le-o arătam, dar dovezile pe care le-au folosit în acest scop puteau să-mi fie fatale.

Într-adevăr, cînd ne-am așezat cu familia la masă, oamenii au venit să ne înconjoare. Voiau să ne vadă, și, ca să le îngăduie, soția mea puse să se deschidă ferestrele. Porunci să li se dea să bea după voie.

Mărinimia asta nu întîrzie să le încingă mințile. Fiecare, pentru a-și arăta recunoștința, se ducea acasă să-și ia puștile sau ce găsea și întors, de cîte ori închina în sănătatea noastră, trăgea în aer. Un moșneag din sat imită gluma asta năroadă și luă o ruginitură de pușcă. O încărcă, trase sau nu trase și bău. Alergă la bufet, reveni și făcu la fel. La a treia apariție a bătrînului, nevastă-mea luă ea însăși un pahar de pe masă și-l rugă să bea în sănătatea ei. Dorința asta îl umplu de bucurie. O astfel de alegere măgulește pe oricine. Își încărcă iarăși arma aceea veche și, pentru ca împușcătura să fie mai pe potriva simțămintelor lui, îndoi pulberea pusă. Încărcătura porni cu un zgomot teribil. M-am întors la zgomotul cîtorva geamuri sparte. O văzui pe nevastă-mea căzută într-un fotoliu și pe unchiaș la pămînt, în curte. Am alergat la soția mea și cîteva picături de sînge m-au înspăimîntat. Am căutat să văd de unde provin, în timp ce alții încer-

cau s-o readucă în simțiri. Era o simplă zgîrietură la mîna pe care, ridicîndu-i-o, i-am acoperit-o cu mii de sărutări. Am băgat de seamă că un ciob, lovind-o, îi făcuse această ușoară tăietură, care s-a vindecat repede. Atunci însă văzui neajunsul ce poate proveni din asemenea petreceri.

A voit să știe ce se întîmplase în curte. Am fugit s-o liniștesc. Aflai că bătrînul nici nu se speriase și nici n-avusese vreun necaz. Plesnise țeava puștii fără să-l rănească și numai detunătura îl răsturnase. Am pus să-l ducă pe-un pat și am interzis să se mai tragă. Dar pentru a fi ascultat, i-am chemat pe lăutarii din sat, și distracția după care tînjeau țărăncile le stinse țăranilor înflăcărarea de-a mai trage, mai bine decît vorbele mele. Peste tot femeile hotărăsc preferințele noastre.

Acest mic accident a trecut atît de repede, încît nu ne tulbură voia bună decît o clipă.

Soția mea păru de-o veselie încîntătoare tot restul prînzului.

A doua zi îmi spuse :

— De două zile, de cînd sîntem aici, nu l-am văzut pe cavalerul de Vainsac.

Avea un petec de pămînt pe care îl locuia.

— N-o fi în sat, i-am răspuns.

— Cred că te înșeli ! Mă gîndesc că ne așteaptă vizita. Va trebui să i-o facem astăzi.

Tocmai vorbeam despre asta, cînd parohul veni să ne anunțe că acest gentilom fusese pe la el, ca să-i pună în vedere pretenția sa ca onorurile bisericii să i se facă înaintea noastră, iar la piedicile pe care crezuse că trebuie să i le arate el răspunse trufaș, cerînd a i se da fără crîcnire ascultare.

Nu-mi prea dădeam seama care erau pretențiile acestui boiernaș. Îmi aduceam bine aminte că la biserică erau slujbe ce-l deosebeau pe senior de țăran, dar le priveam mai puțin ca pe o datorie, cît ca pe o politețe. Preotul îmi explică pe cît putu mai bine de unde provenea acest drept. Dar cînd voi să mă facă să-i înțeleg însemnătatea, nu l-am mai ascultat.

Soția mea, văzîndu-mi încurcătura, îi spuse :

— Destul ! Veți face slujba în capela castelului și vom merge la biserică peste opt zile.

Doamna de Vambures, căreia trebuie să-i recunosc tot atîta înțelepciune cît și bunătate, voia ca în aceeași zi să ne ducem în vizită la boiernaș. Tata ne conduse.

Deși atenția noastră îl descumpăni mai întîi, nu întîrzie totuși să-și desfășoare toată înfumurarea. După îndemnurile date de soția mea, i-am spus :

— Sînt încîntat să avem un vecin ca dumneaovastră. Nu mă îndoiesc că vom convietui în bună înțelegere și sper că de...

— Nu vreau altceva, mă întrerupse el. Nu ține decît de dumneavoastră !

— Eu mă voi strădui. Și de se va ivi vreun obstacol, vă voi ruga să mă povățuiți înainte de-a ajunge la vreo ceartă ! Voi fi oricînd gata să iau mijlocitori și să le urmez hotărîrea.

— Dorințele dumneavoastră mă încîntă, grăi el. Dacă le veți avea în vedere, vom fi prieteni. Dar le voi pune la probă într-o împrejurare în care mijlocitorii nu sînt de folos. Cei care posedau castelul pe care l-ați cumpărat au uzurpat de la strămoșii mei drepturi pe care eu le cer.

— Lămuriți-mă despre ce uzurpare e vorba ? Dacă răul poate fi îndreptat și dacă e adevărat, mă voi învoi bucuros.

Umilința mea aparentă îi dădu arme pe care nu mai crezu că trebuie să le cruțe.

— Sînteți din acest loc, rosti el atunci. Numele meu vă e cunoscut, după cum și eu îl cunosc pe-al dumneavoastră. Pretind drepturile onorifice ale bisericii și nu cred că vă veți bate pentru ele.

— Drepturile de care vorbiți, rosti soția mea cu multă blîndețe, sînt legate de pămîntul meu, și domnul de la Vallée e silit să le păstreze. Dacă credeți că le puteți tăgădui, trebuie să vă susțineți pretențiile ! Noi vom arăta titlurile și ne va face plăcere să vi le cedăm. După chiar vorbele dumneavoastră, cei de la care am luat pămîntul

au posedat aceste drepturi pe care ni le pretindeți. Am cumpărat acest bun cu avantajele lui. Natura și justiția vor să le păstreze pentru familia mea sau pentru cei care îmi vor urma la stăpînirea acestui domeniu.

— Așadar aceasta e hotărîrea dumneavoastră ! vorbi el surîzînd. Îmi pare bine ! Vom vedea dacă o s-o mențineți. O să ne judecăm, doamnă ! Ne vom judeca și vom vedea dacă numele de la Vallée va însemna mai mult decît cel de Vainsac.

Bineînțeles că numele din urmă fu rostit cu emfază, numai pentru a scoate în evidență îngăduința superioară cu care fusese pronunțat numele de la Vallée. Am simțit deosebirea și asta m-a contrariat.

Teama de a nu izbucni mă făcu să păstrez tăcerea.

Soția mea, care cunoștea îndeaproape toate drepturile pămîntului ei, pe lîngă măiestria ce-o avea în a se exprima cu mare ușurință, se străduí în zadar să-și folosească toată elocința pentru a-l face să înțeleagă și să simtă netemeinicia pretențiilor lui.

Nu primi alt răspuns decît :

— Vom vedea ! În sfîrșit, e de mirare. Domnul de la Vallée își va măsura rangul cu Vainsac !

Repetarea acestor cuvinte mă îmboldea să deschid gura, cînd tatăl meu, sătul de toată fanfaronada asta, crezu că trebuie să se amestece. E nimerit cred să observ aici că dragostea lui îl arăta mai legat de averea mea decît eram eu însumi. Dealtfel, dacă lunga sa ședere la țară îl făcea să cunoască toate familiile, conducînd de mult treburile castelului, aflase toate drepturile cuvenite stăpînirii.

— Ei, la naiba, îi spuse cavalerului, cîtă vorbărie ! I-am cunoscut pe strămoșii dumitale, domnule de Vainsac. Jean, taică-tu, nu era așa de moțat ca tine. Faci pe grozavu, dar el umbla cu binișorul și cînd ne-ntîlneam, de pildă, îmi zicea : „Bună-ziua, cumetre, cum îți mai merge ?“ Ei, Doamne, îi vorbeam fără mofturi ! Nu-i el de vină, vezi matale, că nu m-am însurat cu soru-ta, domnule de Vainsac, Jacob ți-ar fi fost văr. Dar la dracu ! Am nas și văd bine acum că te dai la bunul nostru și nu la noi. Am

tot făcut pe surdul. Hai, hai, domnule Vainsac, las-o mai moale ! Şi tu şi eu sîntem aproape de-o seamă. Da, da ! Colas, bunicul tău, era tot atît de bun fermier ca şi mine.

Această mică dojană a tatii făcu mai mult decît elocinţa nevesti-mii. Mă încîntă, fiindcă mă răzbuna, cu atît mai mult cu cît îl umilea pe rivalul meu. Nu mai fu loc de ceartă între noi, şi ne-am despărţit buni prieteni.

Am mai petrecut opt zile pe moşia asta, timp în care am avut plăcerea să-l am pe domnul de Vainsac martor al triumfului meu. Eram gata să plecăm înapoi la Paris, cînd fratele meu veni să mă roage să-l las să stea la castel, adăugînd că dorea să-şi stabilească aici locuinţa.

N-am şovăit să-i satisfac cererea şi am crezut de cuviinţă să-l fac să înţeleagă că nu trebuie să pună înlesnirea mea pe seama dorinţei de a mă despărţi de el.

Înainte de plecare, am vrut să-l fac pe tata să lase ferma şi să locuiască în casa unde urma să stea fratele meu. Toate stăruinţele mele însă au fost de prisos.

— Nu, nu, Jacob ! îmi vorbi el. Noi, ăştia de la ţară, avem apucăturile noastre. Trebuie să ne lăsaţi să ni le urmăm. Aş muri de mi-aş schimba deprinderile. Vreau să muncesc. Cît trăiesc.

Cît farmec şi cîtă dulceaţă are simplitatea asta nobilă, pe care nu o străbate nici o dorinţă ambiţioasă ! Deşi mi s-a părut că norocul mi-a luat-o totdeauna înainte, în tot ce-am putut dori, mi-a fost dat totuşi să cunosc această împotrivire. Sînt om şi experienţa m-a învăţat că omenirea îşi cere totdeauna drepturile. Da, nimeni nu se îndoieşte că n-am nici un motiv să fiu nemulţumit de soarta mea şi că Jacob, triumfător pe meleagurile lui, trebuia să fie fericit. Dar nu, nu eram. Începeam să gust binefacerile bogăţiei. Acest avantaj, înmulţindu-mi dorinţele, făcea să-mi crească şi cazna. Spuneam că Jacob, triumfător pe meleagurile lui, trebuia să fie mulţumit. Prin urmare, deşi unii se gîndesc că un ţărănoi ieşit din mocirlă ar trebui să se depărteze de locurile natale, pentru că în felul acesta scapă de umilinţa zilnică, cred totuşi, după dovada făcută, că această umilinţă nu e nimic pe lîngă plăcerea de a-i

vedea închinîndu-se în faţa ta pe cei care fie te credeau de seama lor, fie socoteau a te cinsti dacă te salutau. De exemplu, ce momeală mai seducătoare pentru vanitatea mea decît să-l văd pe Vainsac, care îmi tăgăduise drepturile, venind ziua următoare să-mi prezinte omagiile sale ? Această faptă era nesilită, dar fiecare plecăciune ce o făcea soţiei mele şi mie mă ungea pe suflet. Mă bucuram cînd îl vedeam că se încovoaie sub autoritatea mea care de-atunci o frînse pe-a lui. Astfel, revin la idee, nimic nu e mai măgulitor decît să apari biruitor acolo unde erai înjosit cu puţin înainte. Să-mi îngăduiţi aceste gînduri ce combat un sentiment ştiut şi împămîntenit, căruia nu-i pot opune decît experienţa care-mi pare un argument de netăgăduit.

Mă pregăteam să plec în ziua următoare, cînd domnul de Vainsac veni să mă roage a-i da pe sora mea în căsătorie. Această cerere m-a mirat tot pe atît pe cît m-a bucurat. Nu i-am putut ascunde nici mirarea, nici bucuria :

— Domnule, cinstiţi mult numele de la Vallée unindu-l cu cel de Vainsac...

— Ah ! sînteţi răutăcios, îmi răspunse, să-mi reamintiţi o pornire pentru care necurmat mă căiesc. Această unire, dacă o încuviinţaţi, vă va încredinţa de sentimentele mele faţă de dumneavoastră !

— Aş fi măgulit ! Am să-i vorbesc tatii şi surorii mele chiar astăzi. Fiindcă înţelegi că această căsătorie trebuie mai întîi să-i fie plăcută uneia şi consfinţită de celălalt.

— Totul e pregătit, îmi spuse el, de mult am fost răpus de farmecul drăguţei dumneavoastră surori şi înflăcărarea mea nu-i displace. Tatăl dumneavoastră, de la care vin, consimte. M-a sfătuit însă să vă văd. Doreşte chiar a şti părerea dumneavoastră !

— Numele dumneavoastră hotărăşte, de vreme ce tatăl meu şi sora mea sînt mulţumiţi. Şi nu voi pleca de-aici pînă ce nu vă voi vedea uniţi !

Ne-am dus la tata. Domnul de Vainsac îşi reînnoi stăruinţele pe lîngă venerabilul bătrîn, ai cărui ochi se umplură pe dată cu lacrimi de bucurie.

— Da, Jacob, grăi el, aduci fericirea cu tine. Iat-o pe sora ta măritată ! Nu mai doresc decît să-ţi văd copiii şi voi muri mulţumit.

Rînduiala asta făcută, nu am mai stat decît pentru a îndeplini formalităţile. Domnul de Vainsac deveni cumnatul domnului de la Vallée.

Îndrăznesc a spune că bucuria care a urmat acestei fericite căsătorii este una din marile mele bucurii, de cînd m-am retras.

După cîteva zile am plecat la Paris cu proaspeţii căsătoriţi. Voiam s-o facem pe tînăra femeie să capete acolo un aer de lume bună, care îi lipsea, şi pentru dobîndirea căruia o mică înclinaţie spre a părea frumoasă îi dădea mai multă uşurinţă decît aş fi îndrăznit să-mi închipui.

Îl lăsasem la ţară pe fratele meu, care la puţin timp după aceea a pierdut-o pe soţia lui. Domnul de Vainsac cumpără o funcţie la rege.

Astfel, totul prospera în familia mea şi vedeam cum, cu fiecare zi, norocul meu lua o nouă înfăţişare. Mă încumet a spune c-o priveam fără o emoţie deosebită. Obişnuit să-mi văd dorinţele împlinindu-se, nu mă zbăteam să le am. Atunci începu să-şi arate farmecul belşugul de care mă bucuram. Gustam netulburat această linişte, cînd soţia mea veni s-o tulbure cu nişte idei pline de vanitate, ce-i erau în fapt permise, dar care îmi pricinuiră oarecare tristeţe.

Se ştie că cea cu care mă însurasem era fiica unui financiar foarte bogat, a cărui origine nu era mai bună decît a mea. Dar averea lui făcuse ca ea să fie cerută prima oară în căsătorie de domnul de Vambures, şi mariajul ei cu acest marchiz o legase de toţi oamenii de la curte. Această cununie o făcuse să capete trufia pe care ar fi voit să o păstreze. Mă iubea, dar m-ar fi iubit fără îndoială mai mult, dacă aş fi putut adăugi trăsăturilor şi caracterului meu un nume mai acătării şi strămoşi mai de seamă. Mie, singurătatea în care trăia domnişoara Habert

nu-mi îngăduise să fac cunoştinţe mari, şi vanitatea nu-mi ameţise încă mintea. Eram mulţumit cu soarta şi cu numele meu.

Această deosebire de simţăminte mă supunea ades unor propuneri neclare din partea soţiei mele, pe care încercam să le zădărnicesc. Dar e foarte greu ca, pînă la urmă, cineva care pîndeşte o ocazie să se dea în vileag, să nu prindă una. Aşadar, într-o zi cînd discutam împreună despre afacerile noastre, soţia mi se păru la început încîntată de bucuria pe care mi-o pricinuia norocul meu. Dar, deodată, căzu într-o profundă visare şi-am întrebat-o grabnic de ce.

— Vezi, dragul meu, îmi vorbi ea, în ce stare e averea noastră. Nu poate fi mai rotunjită şi mulţi oameni de familie ar putea-o invidia. Cunoştinţele pe care le-ai dobîndit în afaceri, prin stăruinţa cu care ţi-ai dat osteneala, mă fac să sper că-ţi vei împinge norocul cît se va putea de mult, dar asta nu-i tot.

— Cum ? am întrebat-o. Ce mai trebuie ?

— Trebuie să facem un nume copiilor pe care i-am putea avea. Le datorezi un rang mai înalt decît îl ai, pe potriva averii pe care le-o vom lăsa. Bogăţiile te fac respectat, de acord, dar noblefea le dă o lumină care, deşi străină, măreşte considerabil folosul. Iată ce poţi lăsa urmaşilor şi ce îndrăznesc să te rog a le da.

Gîndul acesta mi se păru nou.

„Cine sînt, mă întrebam, ca să-mi înnobilez după voie familia ?“ O priveam pe soţia mea şi eram ispitit să cred că o mică neorînduială în gînduri îi putuse zămisli această idee. Dealtfel, aveam şi eu un pic de orgoliu, dar nu destul de puternic pentru a-mi lua vederea pînă la orbire.

Vă amintiţi desigur că, la căsătorie, nu mă putuse hotărî să-mi schimb numele, şi-acum, o femeie pe care nu o credeam în stare să mă înşele, îmi propunea să mă metamorfozez, să-mi schimb, ca să zic aşa, amestecul sîngelui care-mi curgea în vine. Era sîngele unui om de rînd, pe care nu-l puteam transmite decît aşa cum îl primisem. Şi totuşi mi se vorbea să curăţ canalele cele mai apropiate de izvorul mocirlos !

Soţia mea, care vedea bine lupta ce se dădea în mine şi care credea că eu, chibzuind, nu se putea să nu ajung

de partea planurilor ei, mă lăsă să visez fără a mă tulbura, şi ar fi păstrat liniştea şi mi-ar fi studiat poate mişcările, dacă n-aş fi luat eu cuvîntul :

— Îţi mărturisesc că nu-s de acord cu propunerea ta ! Voi nutri totdeauna un deplin respect pentru voia ta. Dar aici, neputinţa reuşitei îmi îndrituieşte neascultarea. M-am născut la ţară : nu pot schimba nimic în această privinţă. Pot eu să fac ca Alexandre la Vallée, fermier din Champagne, să nu-mi mai fie tată, şi prin urmare, bunicul copiilor mei ? Cît va dura asta, cred că, fiii şi nepoţii unui om de rînd, copiii mei, vor face parte din aceeaşi clasă.

— Nu, prietene, mi-a spus, nu poţi împiedica ceva împlinit, dar poţi face din copiii tăi tulpina unei familii nobile ieşite din Jacob de la Vallée înnobilat.

— Ei ! Prin ce mijloace, cu ce resurse ? se nedumeri atunci amorul meu propriu atins mai mult pentru că nu vedea calea spre succes, decît de ciudăţenia propunerii care mai întîi mă alarmase.

— Cu banii tăi ! îmi răspunse ea.

— Cum cu banii mei ? o întreb. Nobleţea se cumpără ca un cal la iarmaroc ? Am crezut pînă acum că nobilii îşi au rangul printr-o veche împărţire, al cărei temei adevărat nu l-am putut descoperi nici prin raţiune, nici prin echitate. Deoarece bunul-simţ îmi spune că toţi oamenii născîndu-se egali, numai printr-o uzurpare tiranică s-a putut stabili această diferenţă între oameni.

— Ai dreptate. Dar dacă totuşi te-ai gîndi, cu uşurinţă te-ai învoi să consideri că aceeaşi dreptate care stabilise la origine egalitatea a adus mai tîrziu deosebirea care te miră. Îţi mărturisesc, urmă ea, că unii, cu slujbe însemnate, au meritat această distincţie, pe care au transmis-o urmaşilor. Aceştia, mergînd cu paşii lor, şi-au păstrat privilejul. Dar şi cîţi nu sînt printre ei, nu spun numai simpli nobili, dar printre cei mai mari din regat care nu-şi datorează gloria şi titlurile ce le-au fost transmise decît unei greşeli, unui capriciu, banilor sau altor motive şi mai umilitoare ! L-ai văzut ultima oară pe ducele acela ? Dacă

unul dintre strămoșii lui n-ar fi avut mîna lungă, el n-ar fi azi împodobit cu un nume strălucitor. Un marchiz, pe care îl cunoști și pe care nu-l poți nesocoti, a așezat la ferma lui pe seniorul de la care, ca și tine, a luat moșia. Ce să-ți mai spun ? Unul împrumută milioane pentru o nevoie grozavă și devine conte, altul cumpără o slujbă. Își șterge astfel teapa, înnobilîndu-și urmașii. Dacă ai vrea să găsești vechimea în spițele acestei țări, nu te îndoi, va trebui să părăsești Parisul și Curtea și, adunînd toată lumea, va mai fi încă trebuință să alegi. Se va vorbi de tine ca și de ceilalți. La început cunoscuții se vor mira. Curînd mirarea le va trece și copiii tăi se vor numi *domnul baron, domnul cavaler,* cu aceeași încredere cu care li se spune astăzi *domnule duce* și *domnule marchiz* la atîția care n-au avut temeiuri de noblețe mai tari decît cele pe care îți propun să le obții.

Din acea clipă începui să nu mă mai împotrivesc decît într-o doară la ideile soției mele.

— Această metodă, i-am spus, mi se părea ciudată. Credeam că nobleța e prețul valorii sau al lucrărilor, dar pentru că mă asiguri că această credință e o eroare, te cred. Se poate deci cumpăra. Dar dacă o fac ? (Cunoașteți pricina restului scîrbei.) Da, propunerile tale mă măgulesc și dacă șovăi e pentru că mă tem să nu fiu silit eu însumi să-mi spun de o sută de ori pe zi : acești gentilomi, pe care îi cresc, sînt fiii lui Jacob, funcționarul de la vinărie, valetul și-apoi nobilul.

— Oricîtă dreptate ai avea, chibzuind astfel, zise nevastă-mea, e o favoare pe care ți-o cer și pe care nădăjduiesc s-o dobîndesc !

Să nu vă mirați de îngăduința mea și să n-o puneți pe seama unei prea mari ambiții, împotriva căreia l-am prevenit pe cititor. Iubirea, mai mult decît vanitatea, mi-a smuls consimțămîntul. Dacă totuși ați voi să aflați în încuviințarea mea vreo urmă de orgoliu, ar trebui oare să mă apăr atît ? Gloria măgulește, surprinde și ades înnebunește, asta va fi atunci poziția mea.

În sfîrșit, oricum ar fi, din grija soției mele care, în ciuda dragostei ei pentru mine, purta anevoie numele

de la Vallée, îmi fu găsită o slujbă.[1] M-am tîrguit şi-am obţinut-o. Am numărat banii şi am căpătat dreptul de a adăuga la numele meu : Scutier, domnul de... etc.

La cîteva luni după această metamorfoză, soţia mea născu. În prisosul de bucurie pe care mi-l aduse această veste, mă sili să adaug la numele meu pe cel al ultimei moşii pe care o dobîndisem, şi curînd, graţie grijilor ei ascunse, ai mei se obişnuiră atît de bine a rosti acest celebru nume, încît în casă nu se mai ştia de altul.

Trebuie să luaţi aminte că nevoia de a urma firul istoriei pe care m-am hotărît s-o termin cu această parte, m-a făcut să uit de dragii mei nepoţi. Dar nu aveam mai puţină grijă de educaţia lor şi cutez a zice că răspundeau pe potriva ostenelii pe care şi-o dădeau învăţătorii lor. Aveam de ce să fiu mulţumit din partea lor. Timp de cincisprezece, şaisprezece ani cît am trăit la Paris, ocupat numai cu afacerile, familia mi-a sporit cu doi fii şi-o fiică. Soţia mea făcu să li se dea o educaţie pe măsura rolurilor pe care marile averi le-ar fi permis să le joace într-o zi, în lume. Bunurile mele creşteau, prin urmare, mereu. Băieţii făceau continuu progrese şi fiica mea ne punea în situaţia de a-i descoperi în fiecare zi noi farmece.

Prieten la fel de favorizat pe cît de norocos tată, tînărul pe care-l slujisem cînd am sosit la Paris şi pe care mi-l prezentase domnul d'Orsan, domnul de Beausson (aşa se numea), prin talentele lui deosebite şi prin felul în care şi le folosea, mă punea în fericita postură de a contribui zilnic la înaintarea sa.

Venea stăruitor la mine şi îl vedeam cu plăcere. Un caracter blînd, apropiat şi vesel, cîştiga prietenia tuturor. Avea o figură graţioasă. Îndrăznesc să spun că merita averea pe care risipa părinţilor îl făcuse s-o piardă, şi pe care dragostea mea l-a făcut s-o redobîndească.

Acest tînăr era foarte îndrăgit de noi toţi şi îl priveam ca pe-un copil al nostru.

---

[1] Slujbele care serveau drept „boierie cumpărată", ca cea de secretar al regelui, erau foarte scumpe. (Nota ed. fr.)

Cînd m-am hotărît să-i fac pe nepoţi să-şi părăsească studiile, pentru a le da posturile pe care soarta le hărăzise, i-am pus să lege prietenie cu domnul de Beausson.

Farmecul pe care acest cavaler îl punea în tot ce făcea a atras curînd toată simpatia nepoţilor mei, şi m-am bucurat sincer, fiindcă ştiam că ades norocul şi aproape totdeauna caracterul copiilor ţin de primele prietenii pe care şi le fac.

Vă închipuiţi că situaţia tatălui lor, ruinat de risipa mamei, nu le îngăduia să iasă în lume, dacă nu-şi făceau singuri avere. Aveam copii şi aceştia îi lipseau pe nepoţi de orice pretenţie la averea mea.

M-am hotărît deci să-i deprind din vreme cu munca. Le-am propus să intre în birourile de sub conducerea domnului de Beausson. Cel mare consimţi cu dragă inimă şi se arătă curînd născut pentru cele mai mari afaceri. Dar cît de îndurerat am fost văzîndu-l pe cel mic cum se revoltă cu trufie împotriva acestei îndrumări prevăzătoare !

— Ce vrei să faci ? l-am întrebat.

— Nu-mi plac decît armele. Nu sînt potrivit pentru a toci un scaun.

Înclinaţia asta nu-mi păru decît o pornire a tinereţii, din care îl voi face să-şi revină cu uşurinţă fiindcă, în afară de-o figură plăcută, care vestea multă gingăşie, am observat la el şi chibzuinţă, ceea ce îmi dădea speranţa că-l voi aduce la scopurile mele.

— Nu îţi dezaprob înflăcărarea care te face să doreşti a încerca o carieră onorabilă, dar totul se împotriveşte ideilor tale, dragă nepoate ! Neamul tău e neam de rînd. Lumina în care am fost obligat să-l pun pe-al meu nu prea mă onorează, şi nu aduce nimic în folosul tău, pentru că îţi este cu totul străin.

— Ştiu, îmi răspunse, dar eu trebuie să cîştig prin faptele mele ceea ce firea mi-a refuzat.

— Bine te-ai gîndit, i-am zis. Dar ştii, serviciul militar în patria noastră e o cale aproape exclusiv a nobilimii. Şi fără acest avantaj, silit a vieţui sau a fi în concurenţă cu ea, vei fi zilnic pradă a mii de noi contrarietăţi. Cînd se alege între două persoane deopotrivă de înzestrate, nobilul

va fi preferat înaintea ta. Ai să crezi că-i nedreptate acolo unde numai echitatea o să vorbească. Eşti năvalnic şi poate că înflăcărarea te va duce la vreo nebunie, care, silindu-te să te expatriezi, o să te ruineze. Dar, ca să nu-ţi ascund nimic, dragă nepoate, chiar serviciile înseşi, dacă vei fi destul de norocos să le aduci, scăpînd de întrecere, de rivalitate, vor fi întunecate de originea ta.

Dacă vei reuşi totuşi, ai să mergi încet unde alţii vor ajunge cu paşi de gigant, fără a avea alte drepturi de invocat decît titlurile de boierie pe jumătate ferfeniţite, pe care le vor fi transmis strămoşii.

— Ei bine, va trebui să forţez prilejurile şi să ştiu să mi le fac utile.

Cuvintele acestea rostite cu înfocare îmi dezvăluiră caracterul lui. Văzui că, sub aparenţa blîndeţei, se ascundea o fire îndărătnică pe care anevoie aş fi învins-o. Am sperat totuşi să-l fac să se răzgîndească într-un fel, pe care cunoaşterea lumii mi l-a dovedit a fi totodată solid şi drept.

— Serviciul în Franţa nu se potriveşte decît condiţiei celor două feluri de oameni : bogaţilor şi nobililor nevoiaşi [1]. Aceştia nu au alte mijloace, şi doar numele lor le sînt chezaşe pentru înaintare. Ceilalţi ştiu să cucerească favoarea, risipindu-şi banii. Nu faci parte nici din prima, nici dintr-a doua categorie, aşadar ce nădăjduieşti să faci ?

— Să urmez calea spre care mă simt înclinat, îmi răspunse.

Ne ciorovăiam astfel şi eram gata să mă slujesc de autoritatea pe care binefacerile ce i le făcusem mi-o dădeau asupra tînărului, cînd apăru domnul d'Orsan. După saluturile de rigoare, i-am împărtăşit cele ce am vorbit cu nepotul meu. Nu mă îndoiam că avea aceleaşi vederi ca mine. Eram convins că, educat într-o atare funcţie, el trebuia să simtă desigur mai bine decît oricine tăria temeiurilor mele. Gîndiţi-vă ce mirat am fost cînd i-am auzit răspunsul :

---

[1] Sub Ludovic al XV-lea încă se mai cumpărau funcţiile ostăşeşti şi numai din 1781 a trebuit să se facă dovadă de strămoşi nobili pentru a deveni sublocotenenţi. La toate treptele, între nobili şi nenobili, între mica nobilime şi nobilimea de curte exista o rivalitate. (Nota ed. fr.)

— Dorința nepotului dumitale e lăudabilă. Trebuie să i-o împlinești. Mă însărcinez să-i găsesc serviciu. A te împotrivi înclinațiilor tinerilor, înseamnă a le întări. Nu aș vrea totuși să le încuviințez toate voile. Trebuie să le înfățișezi binele și răul unei situații. Dar dacă și atunci stăruie, lasă-i să judece ei singuri. Dacă e o simplă tentație, vor eșua la prima piedică. Dacă, dimpotrivă, e o înclinare firească, nici dojenile, nici suferințele nu-o vor schimba.

— Dar ce va face fără avere, fără nume ?

— Și de ce n-ar înainta ca alții o mie ? răspunse seniorul. Purtarea aleasă și valoarea fac să fie uitată originea, și în cariera militară se ajunge ca în oricare alta. Nu e bănoasă pentru situația lui. De obicei cere timp, recunosc ! Dar nepotul dumitale e tînăr, e cuminte, poate să spere. Nu am încă vreun post în regimentul meu, dar dacă vreți să-i asigurați traiul în garnizoană, îl voi lua la cadeți și de cum se va ivi prilej de a-l angaja se va putea bizui pe mine.

Binefacerile cu care seniorul nu înceta să mă copleșească mă făcură să primesc vorbele lui ca pe niște legi ce mă sileau să-i dau ascultare.

Nu găseam cuvinte spre a mă împotrivi planurilor nepotului meu. Nu puteam vorbi decît pentru a-i arăta binefăcătorului lui și al meu recunoștința legitim datorată.

Tocmai îi spuneam nepotului că poate pleca, cînd apăru soția mea. Văduvă din prima căsătorie a unui militar distins, ea aduse un nou sprijin alături de domnul d'Orsan. Mulțumi seniorului în termeni care-i arătau toată bucuria.

— Nepotul tău merită stima ta, îmi spuse soția, și grijile noastre. M-aș fi mirat să te împotrivești planurilor lui. El se va descurca. Averea noastră ne îngăduie să-l ajutăm și făgăduiesc dinainte să subscriu la tot ce vei face pentru înaintarea lui.

— M-am însărcinat eu cu avansarea lui, spuse domnul d'Orsan. Îngăduiți-mi, doamnă, și se adresă soției mele, să vă invidiez pentru această fală.

— Dar dacă vom dispărea, soția mea și cu mine, l-am întrebat pe domnul d'Orsan, cu ce-o să trăiască ? Că dinspre partea lui taică-su nu poate nădăjdui nimic.

— Nu vom putea dispare toți dintr-o dată, răspunse domnul d'Orsan. Și, dealtfel, de cînd slujesc, am văzut mereu oameni fără avere prosperînd acolo unde belșugul făcea pe mulți să nu reușească în nici un fel. Orbit de această idee, nu aș vrea totuși să primesc pe oricine, fără discernămînt. Trebuie să ne dăm osteneala ca tovarășii celui pe care îl instalăm pe-un loc să nu aibă de ce roși că se află lîngă el. Nepotul dumitale nu e cunoscut sau nu e cunoscut decît de dumneata. Bogăția dumitale impune însă, și-asta ajunge pentru ca el să poată apărea într-un regiment. Într-un cuvînt, îl iau cu mine și iau toată grija asupra mea, dacă stăruie în hotărîrea lui.

De-atunci, drumul îi fu hotărît și nepotul meu îl primi cu un entuziasm nebunesc, pe care nu-l suportam decît cu un fel de nerăbdare. Trebui să ne hotărîm să-l lăsăm să plece, și cum pe mai departe nu i s-a mai întîmplat nimic deosebit decît că s-a căsătorit, mă voi mulțumi să vă spun că înainte de a fi survenit această împrejurare, domnul d'Orsan nu întîrzie să-i găsească un post, și în fiecare zi domnia sa se mîndrea că îl are în regimentul său.

Celălalt nepot se dărui cu totul activității financiare, sub supravegherea domnului de Beausson, ale cărui referințe, pline de laude, îmi făceau plăcere.

Copiii mei creșteau și nu uitam nimic din ceea ce putea contribui la educația lor. Deși Parisul ne oferea școli renumite, unde tinerii puteau căpăta o spoială din toate științele, îndrumate de sfatul unor oameni înțelepți, m-am gîndit că trebuie să le pun și acasă profesori de tot felul. Stimularea, mi se spune, are o mare însemnătate pentru cei tineri. Ochiul părintesc însă, dimpreună cu grijile unui profesor particular, care nu-și risipește atenția cu mai mulți școlari deodată, sînt mijloace mai puternice pentru a hotărî progresul tinerilor. Nu știu dacă această reflecție care mi-a fost sugerată va fi deopotrivă încuviințată de toată lumea. Experiența m-a convins însă de justețea ei. Într-adevăr, fiii mei au avansat din fragedă vîrstă și nu aveau încă șaisprezece ani cînd m-am văzut în situația să le înviorez studiile serioase cu preocupări mai amuzante. I-am

trimis la Academie [1]. Dacă cel vîrstnic sălta de bucurie la această noutate, cel mic fu destul de nepăsător. Caracterul lor era foarte deosebit. Unul avea o fire veselă şi scînteietoare. Mintea lui era pătrunzătoare, dificultăţile ştiinţifice părînd să dea în vileag noi dovezi de pătrunzătoare deşteptăciune. Celălalt era mai puţin sclipitor, dar părea a avea mai multă seriozitate. Chibzuinţa îl făcea sumbru şi tăcut, dar la ocazii nu era mai puţin vesel, nici mai puţin luminat decît fratele lui.

Deosebirea aceasta de caracter mă făcea să aştept cu nerăbdare vîrsta cînd fiecare va fi în stare să-şi aleagă drumul, fiindcă mi se părea cu neputinţă ca, avînd temperamente atît de deosebite, aceşti copii să aibă aceleaşi înclinaţii. Priveam cu plăcere prietenia strînsă ce-i lega de domnul de Beausson. Fiica mea era o partidă însemnată. Deşi înzestrată cu o frumuseţe minunată şi cu un spirit ales şi mlădios, părea a avea o insensibilitate care mă alarma. Admiraţia pe care o inspira îi aducea un număr de adoratori pe care răceala ei îi îndepărta curînd. Nu-i puteam descoperi izvorul.

Domnul de Beausson o vedea într-adevăr cu stăruinţă. Observam că era singurul la care fiica mea lua aminte, dar puneam această încredere pe seama preferinţei firești, pe care o fată trebuie s-o acorde unui tînăr care încă din copilărie s-a purtat îngăduitor cu ea. El însuşi, în comportare, nu mă făcea să întrezăresc decît o inimă recunoscătoare faţă de datoriile pe care credea că le are şi încerca să-şi arate simţămintele printr-o dragoste deplină de tot ce-mi aparţine. Aşadar, nu puteam pătrunde ceea ce se petrecea în cele două inimi. Soţia mea găsi de cuviinţă să mă avertizeze despre aerul visător şi distrat de care dă dovadă fiica ei şi care nu se potrivea cîtuşi de puţin cu veselia obişnuită a firii sale.

La început nu i-am dat atenţie, pentru că această copilă ieşea tocmai dintr-o indispoziţie care putea să-i lase o slăbiciune care s-o întristeze. Dar auzind-o pe soţia mea repetînd ceea ce observaţiile ei zilnice o făceau să bă-

[1] În schimbul unor sume de bani, tinerii se pregăteau în Academii pentru meşteşugul armelor ; aici învăţau armele, călăria, dansul, matematicile şi elemente ale limbilor vii. (Nota ed. fr.)

nuiască, am decis s-o observ pe fiica mea, hotărît să nu întreprind nimic împotriva dorinţelor ei. Am chemat-o :

— Ce ai, fata mea ? Starea ta mă neliniştește. Nu ţi-ai revenit deplin după boală ? Sau vreo tristeţe îţi pricinuiește aerul ăsta abătut şi visător de care, în dragostea mea pentru tine, sînt îngrijorat ?

— Sînt sănătoasă ! mi-a răspuns. Dar mi-a rămas de pe urma bolii un fel de lîncezeală pe care n-o pot învinge. Nici mie însămi nu-mi place, dar nu pot ieşi din ea. Sper că o să treacă ! Nu merită să vă neliniştiţi !

— Cu tine însăţi poţi face ce pofteşti, i-am răspuns, dar să fii prea îngîndurată nu se potriveşte cu vîrsta ta. Altminteri, te-am văzut totdeauna atît de veselă, aş putea spune chiar nebunatică, am adăugat rîzînd, încît nu pot vedea la tine o schimbare atît de mare fără să mă sperii. Mama ta a băgat şi ea de seamă şi nu e mai puţin tulburată. Nu-mi ascunde ce te întristează. Fii convinsă că nu-ţi vrem decît binele şi mulţumirea.

Ştiţi, după discuţia avută la preşedinte, obişnuiesc ca, atunci cînd vorbesc, să studiez chipul şi ochii persoanelor cărora mă adresez.

Am făcut uz de toată iscusinţa ca să-mi înţeleg copila, dar trebuie să vă mărturisesc că, dacă o uşoară roşeaţă care i-a acoperit faţa nu mi-a scăpat, dacă am văzut chiar cum cuvintele mele au făcut-o mai întîi să-şi întredeschidă buzele pentru a-mi vorbi cu încredere, nu am putut, fără îndoială, afla lămuririle pe care le nădăjduiam, cînd am auzit-o vorbindu-mi astfel :

— Ce vreţi să am la vîrsta mea ? Nu am alt gînd decît să vă fac voia. Asta e singura mea grijă. Simt şi văd eu însumi schimbarea mea. Sînt disperată că vă întristează, dar n-o pot pune decît pe seama slăbiciunii mele şi, cu timpul, trebuie să sper că...

Eram pe cale s-o întrerup şi mă felicitam că am silit-o să rupă tăcerea, arătîndu-i că nu mă las înşelat de ocolişurile ei, cînd am fost anunţat că domnul de Beausson cerea să-mi vorbească. Am spus să intre. Fiica mea se retrase. Dar, cu toate precauţiile lor, această întîlnire neprevăzută le aduse pe chipuri o tulburare care avea motive

diferite și care m-ar fi putut face să bănuiesc ceva, dacă domnul de Beausson nu m-ar fi întîmpinat cu aceste cuvinte :

— Îmi pare foarte rău că domnișoara se afla aici cînd am venit. Voiam să vă vorbesc în taină de nepotul dumneavoastră și era foarte bine ca nimeni să nu mă vadă.

— Fiica mea poate păstra un secret, l-am încurajat. Dar despre ce-i vorba ?

— Încrederea cu care mă cinstiți și bunătatea pe care mi-o acordați, vorbi el, mă silesc să nu vă ascund nimic. Nepotul dumneavoastră nu mai lucrează. De două luni pare cufundat într-o melancolie din care nimic nu-l poate scoate.

„În fața unchiului meu mă ascund", mi-a spus. „Dar nu mă pot preface cînd el nu mă vede."

„Cum, mi-am spus, atunci, fiica mea, nepotul meu, toți se tem de mine ! Asta mă mîhnește foarte !"

L-am întrebat pe domnul de Beausson dacă a descoperit cumva motivul neliniștii tînărului.

— Cred că l-am ghicit, îmi răspunse cu un aer deopotrivă întristat și mișcat, printr-o întîmplare care vă poate fi de folos, dacă țelurile lui nu se potrivesc cu ale dumneavoastră. Azi-dimineață, căutînd pe biroul nepotului dumneavoastră o hîrtie, de care aveam trebuință pentru afacerile dumneavoastră, am găsit un portret pe care îl uitase din neatenție. Știam bine că iubea, adăugă Beausson, dar nu aveam cum să bănuiesc cine îi pricinuise pasiunea. Nu cutez să vă spun mai mult.

Un fior mă cuprinse. Asemănarea ce exista între purtarea nepotului și a fiicei mele, mă înfricoșă. Mă temeam să împing mai departe lămurirea. Dar am luat pe loc hotărîrea de a ști totul. Biiguind, l-am rugat pe domnul de Beausson să-mi numească, dacă o cunoaște, pe persoana care îl făcuse pe nepotul meu să se îndrăgostească astfel.

— Da, domnule, spuse cu un lung suspin.

— Dar, cum ? am spus, revenindu-mi puțin în fire, ce vă poate întrista atît ? Nepotul meu are minte și suflet. Persoana aceasta l-ar putea face să roșească ? Dacă inima îi dă ghes spre ea, e sigur de încuviințarea mea. Nu e bogat. Dacă domnișoara are avere, el va merge pe drumul meu, și portretul mi se pare de bun augur.

— Ah, reluă el cu însufleţire, dacă aţi şti numele acestei fiinţe adorabile, aţi înceta, cred, să trataţi atît de uşor un subiect pe care poate o prea vie grijă... (Se opri, pentru a vedea dacă îl ghiceam, dar eu nici nu-l mai studiam şi după o clipă adăugă :) Grija pe care o am pentru liniştea dumneavoastră mă împiedică să-l spun.

— Spuneţi-l, spuneţi-l ! i-am cerut tulburat.

— Îmi porunciţi, trebuie să vă ascult. E fiica dumneavoastră.

— Fiica mea ! am strigat, şi-am rămas ţintuit în fotoliu.

— Da, fiica dumneavoastră ! Nu-i aşa că aveam de ce să mă tem aflînd-o aici ?

— Nepotul meu îndrăgostit de fiica mea ! O, ce stranie iubire ! Abia s-au văzut ? Aveţi şi alte dovezi despre sentimentul lui ? Ştiţi dacă acest tînăr a avut cutezanţa să-şi mărturisească dragostea fiinţei care i-a provocat-o ?

— Despre asta nu vă pot spune nimic. Portretul ei e singurul martor ce-l pot invoca.

Mi-am amintit atunci că aveam portretul fiicei mele în miniatură.

L-am căutat şi l-am găsit la locul lui. Proba îmi păru convingătoare. „Căci, îmi spuneam, el nu putea avea portretul, fără ca ea să fi stat s-o picteze. Sînt deci înţeleşi şi acesta e temeiul ruşinii care o împiedica pe fiica mea să explice cauzele melancoliei sale. Ce nenorocit sînt !"

Domnul de Beausson, pe care aceste cuvinte îl îndurerau şi căruia sentimentele tainice pentru fiica mea nu-i îngăduiau cea mai mică bănuială care ar fi putut-o jigni, încercă zadarnic să mă facă a înţelege că nepotul meu putuse dobîndi portretul prin vreo iscusinţă. Nimic nu mă putu linişti. Vedeam cu oroare acest proiect de unire.

L-am rugat să nu-i spună nimic nepotului meu. Să-l trimită însă să prînzească la mine în ziua aceea. Eram hotărît să am cu el o discuţie în care să dezleg tot misterul. Cînd domnul de Beausson se retrase, am rămas abătut, deoarece cu cît te favorizează mai mult norocul, cu atît mai puţin poţi suporta dizgraţia lui. Căzusem într-atîta pe gînduri, încît soţia mea intră în cabinet fără s-o simt. După ce am privit-o o clipă, i-am spus :

— Ai fi crezut, draga mea ?

— Ce ? mă întrebă.

— Fiica noastră, am început, dar m-am oprit pentru a-i aștepta răspunsul. Eram atît de pătruns de taina mea, încît credeam că toți o știau, înainte ca eu s-o fi descoperit.

— Nu-ți înțeleg deloc întristarea. Ți s-a întîmplat ceva rău ? Domnul de Beausson care tocmai ieșea...

— Nu-i vorba de el, am răspuns cu însufleţire.

— Fiica mea ! Nepotul meu ! Dumnezeule !...

— Ce vrei să spui ? întrebă dînsa, începînd să ghicească motivul durerii mele. Nu se poate ! Sfîrșește, te rog !

I-am povestit atunci tot ce aflasem și i-am împărtășit planurile mele. Ea le încuviință și-mi făgădui să mă ajute cercetînd-o pe fiica sa. Mă rugă să cruț spiritul nepotului meu care era nestăpînit și care, dacă ar fi descoperit că fusese trădat de prietenul lui, putea să ne aducă cine știe ce nouă întristare. I-am promis, și ea crezu de cuviință să mă ajute asupra ținutei pe care trebuia s-o păstrez, dar pe care tristețea mă împiedica s-o am.

Nepotul meu veni și după masă m-am retras cu el în apartamentul meu. L-am întrebat cu un aer aparent voios dacă era mulțumit de soarta lui. Mi-a răspuns rece că era foarte satisfăcut.

Apoi l-am întrebat :

— De ce nu te mai vedem la adunările noastre sau cînd ești de față, de ce pari atît de dus pe gînduri ? La țară nu ești văzut decît la ora meselor, iar la Paris alegi pentru plimbare locurile cele mai singuratice.

— Nu v-aș putea da socoteală de motivele unei purtări care vi se pare ciudată pentru vîrsta mea, îmi răspunse. Cred că totul e fără vreun calcul și fără un anume țel.

— Te temi să-mi dai o explicație ? Unde e încrederea care mi-o datorezi ? Te iubesc ca pe copiii mei. Vorbește-mi cu acea prietenie care îl poate ferici pe un tată și pe care un amic are dreptul s-o ceară. Da, dragul meu nepot. Nu cred să fii un om fără inimă !

— La ce vă gîndiți ? începu el cu însufleţire. Iertați-mă că vă întrerup, dar în realitate cum ați gîndi despre un om fără avere, fără speranțe, care și-ar îngădui să se îndrăgostească ?

— Ei, şi, de ce nu ? Nu ţi-aş face din asta o vină. Exemplul meu slujeşte ca să-ţi îndrituiască simţămintele şi pot să-ţi mărturisesc că legea pe care am urmat-o eu însumi va fi şi cea pe care o voi avea în vedere ca să-mi chivernisesc copiii şi pe voi.

Această aparentă încuviinţare generală a oricărui sentiment ce-l putea avea îl încîntă. Bucuria izbucni pe faţa lui. Dar numaidecît, o îndoială îi miji în suflet. Se temea desigur să nu fie o capcană în îngăduinţa mea.

L-am observat cum se uita la mine ca să descopere ce se petrece în sufletul meu. Îmi luasem un aer liniştit. Se gîndi că trebuie să fie mulţumit, deoarece cu o pornire care mă ului îmi spuse :

— Pot deci să vă mărturisesc fără să roşesc sentimentele pe care adorabila dumneavoastră fiică le-a făcut să se nască în inima mea. Da, o ador şi nimic nu mă poate schimba !

Îndrăzneala lui mă dădu gata şi, deşi trebuia să mă aştept la această destăinuire, am ascultat-o cu cea mai vie durere.

Am rămas înmărmurit şi nu aveam putere să-i răspund. Nu mai avea de ce se codi şi, privind acest moment ca hotărîtor, se aruncă la picioarele mele, izbucni în lacrimi şi-mi spuse că soarta şi zilele lui depind de această dragoste.

Deşi soţia îmi spusese să menajez acest caracter trufaş, am simţit că nu mai pot să-i urmez sfaturile. Îl lăsasem să meargă prea departe. Sigur e că nu eram destul de educat nici pentru a mînui astfel de firi, nici pentru a continua să trag folos din situaţia aceasta. Trebuia s-o am alături pe soţia mea. Prudenţa ei mi-ar fi fost foarte trebuincioasă la începutul discuţiei, pentru a-l menaja astfel pe nepotul meu, ca să-l forţez să-mi spună destule pentru a-l lămuri, fără să-l aduc în situaţia de a se explica prea deslușit. Dar răul era făcut, acum trebuia reparat.

După ce am meditat o clipă asupra pericolelor la care te supune ades îngîmfarea prostească, am socotit că nu mai aveam ce cruta. Şi, luînd un aer mirat şi un ton aspru, i-am spus tînărului, pe care nesiguranţa îl încremenise, palid şi desfigurat :

— Acesta e prețul grijilor mele ? Cum te-ai putut lăsa, fără a roși, pradă unei pasiuni nebune, care te stăpînește mai puțin decît te necinstește ? Pretinzi că o iubești pe fiica mea, tu, pe care natura l-a făcut vărul ei ? Te-ai putut gîndi că eu am să-ți dau consimțămîntul ? Nu face pe grozavul, i-am spus hotărît. Nu mă voi opune înclinațiilor tale. Ba, mai mult, le voi încuraja cu toată hotărîrea, cu condiția ca alegerea ta să nu spulbere virtutea. Restul îl vom duce la îndeplinire tu și eu. Mintea ta va hotărî farmecele ființei pe care o vei îndrăgi, iar eu nu mă voi opune. Averea și ocaziile pe care mi le aduce situația mea îmi vor îngădui totdeauna să-ți fac o viață fericită. Dar dacă vrei să-mi meriți grija, părăsește un plan la care nimic pe lume nu poate să mă facă să consimt. Ca să-ți cruț cinstea, am să ascund soției ca și fiicei mele un sentiment care le-ar revolta deopotrivă și te-ar face să pierzi în ochii lor considerația.

— Ah, verișoara îmi cunoaște gîndurile. Felul ei de a judeca se potrivește prea bine cu asprimea dumneavoastră. Da, totul se unește împotriva mea, pentru a-mi aduce dizgrația.

— Cu atît mai bine, potrivește-ți conduita după aceste clare atitudini ca să nu-i stîrnești ura și să nu-mi crească furia împotriva ta.

Nepotul plecă, pradă celei mai cumplite dureri.

L-am chemat pe domnul de Beausson, i-am povestit pe scurt ce se întîmplase și l-am rugat să alerge după tînăr și să nu-l lase într-o clipă atît de grea.

Am rămas în cea mai crîncenă înmărmurire fiindcă toate bănuielile pe care mi le trezise fiica mea, în legătură cu starea inimii ei, se fixau asupra nepotului meu. Numai pe el îl vedeam în stare să aprindă, cu îndrăzneala lui, în această inimă tînără, flăcările pe care nimic nu mă putea face să le aprob. Acest tînăr, încunoștiințîndu-mă de focul criminal ce îl mistuia, mă făcea să tremur la gîndul că am lămurit motivele melancoliei în care se zbuciuma fiica mea. Sperînd să-mi domolesc neliniștea, m-am dus în apartamentul soției mele, atît pentru a-i povesti ce făcusem, cît și pentru a afla dacă ea descoperise ceva.

Mă dojeni pe bună dreptate pentru imprudența cu care îl adusesem pe acest îndrăgostit cutezător în situația de a-mi mărturisi pasiunea.

— N-o să te mai cruțe, îmi spuse ea, rudenia îi dă drepturi în casa ta. Nu-i poți interzice să mai vină. Neastîmpărul lui îl va face să privească această primire silită ca pe-o încuviințare tacită pe care o dai curții pe care vrea s-o facă fiicei tale. Ai să vrei să te împotrivești într-o zi, dar nu se va mai putea. Îi vei vorbi atunci ; el își va fi umplut capul cu mii de exemple asemănătoare, sprijinite mai puțin pe ordine, cît pe un abuz al aceleiași ordini. Ce-o să-i spui ?

Am simțit temeinicia gîndurilor ce mi le destăinuia. Dar, înainte de a mă hotărî, am vrut să știu ce se petrece în sufletul fiicei mele.

— Fiica ta, îmi vorbi soția, a avut de la mine mai puține avantaje decît a cîștigat de la tine nepotul. Ea a crezut că mă înșală. Ba încă se mai și mîndrește cu asta, dar eu am descoperit două lucruri, dintre care unul e important pentru liniștea ta, iar al doilea cere prudență pentru a-l lămuri pe deplin.

În primul rînd, copila nu are nici un sentiment pentru nepotul tău. Am găsit în răspunsul ei pe această temă atîta sinceritate, că nu m-am temut s-o întreb cum de-a intrat tînărul în posesia portretului ei. A părut deopotrivă mirată și mîniată : „Trebuie că l-a luat de la tata", mi-a răspuns, „sau l-a copiat pe cel care e la el". Iată ce e de natură să ne liniștească, și mititica nu m-a putut înșela, cu siguranță.

— Ce-mi spui, i-am răspuns neveste-mi, se potrivește cu ce mi-a mărturisit nepotul meu. Dar după cele ce-mi spui, fiica mea pare a nu cunoaște pasiunea căreia i-a dat naștere, și totuși nepotul meu mi-a declarat că ea îi cunoaște sentimentele.

— Acest lucru mă sperie ca și pe tine, dar poate că această mărturisire e nelalocul ei în povestirea lui. Voi continua să surprind în amănunt descoperirile și ai să judeci... Cred că am observat, adăugă soția, că fiica noastră iubește. Dar cine e cel iubit, nu am putut afla. Mi-au vorbit mai mult suspinele, decît cuvintele ei. Cum

am stăruit, a crezut de cuviință să-mi mărturisească că vede pe cineva cu mai multă îngăduință decît pe ceilalți, fără a-și putea desluși bine dacă sentimentele de preferință pot fi puse pe seama iubirii. Am întrebat-o atunci dacă credea că a făcut aceeași impresie asupra persoanei pe care o îndrăgea. Mi-a răspuns că nu-și dă seama de puterea sa în această privință. A găsit însă într-o zi o scrisoare foarte drăgăstoasă pe masa ei, și bănuia că vine de la persoana aceea. Mi-a dat-o imediat.

Am luat-o din mîinile nevestei mele. Dar nici eu n-am putut recunoaște scrisul.

— Aș fi smuls, cu siguranță, ascultării fiicei mele numele celui pe care îl iubește, continuă soția mea ; a venit însă domnul d'Orsan, știindu-te ocupat, ca să-mi aducă o scrisoare de la nepotul tău care ne cere consimțămîntul pentru a încheia o legătură importantă, ce stă gata s-o facă în garnizoana sa.

M-am gîndit la toți cei care veneau în casă. Mărturisesc că domnul de Beausson mi-a venit de-o mie de ori în minte, dar cum nu vedeam decît o comportare obișnuită, nu m-am oprit la el. I-am propus soției mele s-o descoasă din nou pe fată.

— Nu, dragul meu, n-ar fi bine să ne-apucăm de asta. Primul pas e făcut, copila va cumpăni asupra demersurilor mele și asupra răspunsurilor ei. Acest gînd n-o poate duce decît la a căuta mijloace pentru a se face de nepătruns. Crede-mă ! La adăpostul acestei prime destăinuiri, ea mă va crede mulțumită, dacă voi tăcea. Și curînd, pentru că nu m-a înștiințat pe deplin, nu se va mai reține. Ne va fi ușor atunci, urmărindu-i pașii sau numai privirile, să ne lămurim despre cine e vorba. Mărturisesc că toate bănuielile mele se opresc la domnul de Beausson. Plecăm neîntîrziat la țară. Acolo cred că voi ajunge să descopăr.

După cîteva zile, se hotărî călătoria noastră. Nevasta mea voi ca domnul de Beausson să facă parte din societate și se însărcină s-o vestească pe fiica mea că acest cavaler ne va însoți.

Mititica primi noutatea cu o nepăsare care ar fi pus la îndoială toate presupunerile noastre, dacă în clipa

plecării mulțumirea care i s-a zugrăvit pe față, văzîndu-l, n-ar fi trădat-o.

Am sosit la moșie, unde am văzut curînd că, deși domnul de Beausson părea vesel ca de obicei, o tulburare tainică îl mistuia. Am observat că ieșea în fiecare dimineață din castel și nu se întorcea decît la ora cînd fiica mea putea fi văzută. M-am decis să-l urmăresc într-o zi și să încerc a-l face să-mi dezvăluie taina lui, dar îndrăgostiții noștri mi-au oferit ei singuri ocazia.

Așadar, în dimineața următoare, văzînd-o pe fiica mea, care se afunda într-o pădurice din parc, m-am hotărît s-o urmez. Era s-o ajung — căci se așezase și părea că visează profund — cînd l-am văzut pe domnul de Beausson ieșind dintr-o încăpere, cu un aer foarte abătut. Bănuiam o întîlnire, dar, acuzîndu-l pe unul de cutezanță și pe-altul de indiscreție, greșeam și față de unul și față de celălalt. Această plimbare, care mi se părea dinainte fixată, nu era decît o urmare a întîmplării sau, mai bine zis, a stării lor sufletești.

Domnul de Beausson tocmai apuca pe-o alee spre a se retrage, cînd un zgomot, pe care l-a făcut fiica mea ca să scoată o carte din buzunar, îl sili pe tînăr să-și întoarcă privirea. O zări pe stăpîna sa. Se înapoie și o întîmpină cu un aer buimac.

— Ce fericire îmi prilejuiește avantajul de a vă găsi în acest loc ? Nu e o indiscreție să vă întreb, domnișoară, ce motiv vă face atît de singuratică ?

— Plăcerea de a lua aer proaspăt și de a fi o clipă singură pentru a-mi pune ordine în gînduri m-a făcut să vin aici, îi spuse ridicîndu-se.

— Dar, cum, întrebă dintr-o dată, aveți vreun motiv să fiți tristă ? Ochii dumneavoastră par încă umezi de lacrimile pe care le-ați vărsat.

— Cred că vă înșelați, îi răspunse ea plecîndu-și privirea. Și, cu un aer puțin mai vesel, dar nu mai degajat : Sînt foarte mulțumită, adăugă ea.

— Ce minunată soartă aveți ! continuă el. Nu vă invidiez deloc mulțumirea, aș cumpăra-o chiar dacă aș

risipi-o pe-a mea. Dar, din păcate, nu am nici o mulţumire şi nici nu nădăjduiesc să am. Ce v-aş putea sacrifica ?

— Nu înţeleg nimic din vorbele dumneavoastră, spuse fiica mea.

— M-aş încumeta să vă dezvălui înţelesul, dacă nu m-aş teme că vă voi displace. Dar...

— Ce vine de la dumneavoastră, răspunse fata, nu poate să-mi displacă. Tot ce vă interesează mă mişcă într-adevăr.

— Ah, încîntătoare la Vallée, spuse îndrăgostitul cu un glas sugrumat. Mi-e oare îngăduit să cred aceste cuvinte ? Cunosc un muritor cu atît mai demn de a vă încînta, cu cît vă mişcă, fiindu-vă mai aproape...

Fiica mea roşi de furie, văzînd că domnul de Beausson ştia de iubirea vărului ei pentru ea, şi îl întrerupse :

— Ce vreţi să spuneţi, domnule ! Respectaţi-mă cel puţin, şi nu mă amestecaţi într-o înflăcărare odioasă, pe care n-o voi protegui niciodată şi pe care o detest de cînd o cunosc.

— Binevoiţi, spuse el, a-i ierta greşeala unui om care nu e vinovat decît de sentimentele sale, care îi vor fi probabil la fel de nefericite.

Fiica mea, prevăzînd desigur ţelul lui Beausson şi simţindu-şi slăbiciunea, se ridică să plece, cînd îndrăgostitul, nevoind a lăsa să-i scape acest prilej favorabil, se aruncă la picioarele ei, prinzîndu-i mîna.

— Da, vă ador, frumoasă la Vallée, zise. Cunoaşterea sentimentelor vărului dumneavoastră, portretul dumneavoastră pe care l-am văzut în mîinile lui şi pe care credeam că vi-l păstra din dragoste, totul mă sileşte de mult timp la o tăcere desăvîrşită. Poate că nu mi-aş fi putut încă înfrînge tăcerea, dacă însufleţirea dumneavoastră nu ar fi încurajat sentimentele. Din dragoste purcede crima mea, binevoiţi a o ierta. Ştiu că averea mea nu-mi îngăduie să aspir la fericirea de-a vă avea, dar nădăjduiesc...

— Am părinţi, vorbi fiica mea ridicîndu-se, ei vor hotărî soarta mea. Dacă eram liberă, aş fi privit mai puţin bunurile şi chipul, decît caracterul celui care se oferă să-mi dobîndească mîna.

Zadarnic stărui el pentru a primi un răspuns mai hotărît. Dar cît de stăpînă pe sine e femeia ! Fiica mea îl iubea într-adevăr pe de Beausson. Prin urmare, trebuie că-i făcea o neasemuită plăcere să-l vadă că nutreşte speranţe, totuşi nimic din tot ce putu folosi acest adevărat îndrăgostit nu a avut puterea s-o facă să-şi uite datoria.

De Beausson se îndepărtă cuprins de cea mai vie disperare, cînd fiica mea, pentru a-l linişti, crezu de cuviinţă să-i spună :

— Nu vă pot răspunde altfel. Dumneavoastră, bărbaţii, puteţi vorbi, noi trebuie să tăcem. Eu depind de părinţii mei. Nu vă opresc să-i vedeţi. Dacă însoţirea cu dumneavoastră le este pe plac, ascultîndu-le voinţa vă voi dovedi sentimentele mele, mai mult decît mi-ar fi cu putinţă s-o fac astăzi cu vorbe.

Această scenă m-a cutremurat şi, fără a şti ce voi face sau ce voi spune, m-am apropiat pe neobservate de cei îndrăgostiţi. Nevoia de a se despărţi începea să-i înduioşeze. Tînărul luă mîna stăpînei sale care nu cuteza să i-o refuze, cînd am crezut că trebuie să mi-o alătur pe-a mea.

Ce surpriză pentru îndrăgostit ! Ce buimăceală din partea stăpînei ! Erau amîndoi muţi şi neclintiţi. Ochii lor se iscodeau şi se întrebau : „Ce ne facem ?"

M-am bucurat o clipă de încurcătura lor. Dar, cedînd de îndată dragostei ce-o aveam pentru fiica mea şi prieteniei pe care i-o purtam tînărului, le-am spus :

— Reveniţi-vă, copiii mei. Îţi cunosc sufletul, de Beausson. Cred că-l bănuiesc pe-al tău, fiica mea ! Nu vreau decît să vă fac fericiţi şi pe unul şi pe altul. Fiţi convinşi, copiii mei ! Fiica mea, e momentul să-mi vorbeşti fără ascunzişuri. Ca să-ţi fie mai uşor, domnul de Beausson va binevoi să se retragă o clipă.

Mărturisesc, nu mi-am dat seama cît de chinuitoare era această precauţie pentru îndrăgostit. Fiica mea n-apucase să-i mărturisească înrîurirea pe care o avea asupra sufletului ei şi ceea ce îi poruncisem părea să indice că şi eu mă îndoiam. Totuşi ascultă. Şi, luînd-o atunci pe fiica mea de mînă, i-am spus :

— Să nu crezi că voi face o crimă dintr-o situaţie întîmplătoare. Îl stimez pe domnul de Beausson. Ştii că îi cunosc familia. Calităţile lui personale au făcut din el un prieten preţios. Astfel încît poţi şi chiar trebuie să-mi vorbeşti fără înconjur. Nu mă îndoiesc că te iubeşte şi îi aprob planurile. Dar tu îl iubeşti ? Iată ce trebuie să-mi spui ! Îţi cer mai cu seamă încredere. Aminteşte-ţi felul meu de a gîndi în ce te priveşte. Uită pentru o clipă că îţi sînt tată şi răspunde-i prietenului tău.

— Zadarnic m-aş feri, îmi spuse fiica mea, şi asta doar constrîngîndu-mă la culme. Nu i-am putut ascunde domnului de Beausson un pic din ceea ce simt pentru el. Da, tată, îl iubesc, şi, dacă de la o vreme izolarea şi tăcerea mea te-au neliniştit, nu le pune decît pe seama sentimentelor ce eram silită să mi le înăbuş. Nu ştiam că dragostea acestui cavaler o întîmpină pe-a mea. Aveam chiar motive să bănuiesc că nici nu se gîndeşte la mine. Răceala pe care o arăta la toate vizitele mă dobora. Nu mă puteam destăinui de ruşine, şi silnicia asta mă punea într-o necurmată încurcătură, izvor al spaimei tale. Îmi cunoşti acum toată slăbiciunea ; depinde numai de dumneata să mă faci s-o îndrăgesc sau să devină pricina nenorocirilor vieţii mele. Dar, oricum ai hotărî, respectul meu îţi garantează ascultarea, tată !

Sfîrşindu-şi spovedania pe care nu am avut puterea s-o întrerup, fiica mea îmi aruncă o privire ce părea deopotrivă a întreba şi a se teme de răspunsul meu.

— Ţi-am spus, fiica mea, şi-am îmbrăţişat-o, nu mă împotrivesc la ceea ce simţi pentru de Beausson. Sînt încîntat de gîndurile ce le are pentru tine. Vreau să le încununez. Nu vă îndoiţi de sinceritatea mea. Dar nu mă pot lăsa în seama bunăvoinţei mele. Mai este un suflet pe care l-ai mişcat şi pe care trebuie să-l cruţ. Pe scurt, vărul tău e singur, pricină care mă obligă să vă întîrzii fericirea.

M-am dus apoi cu fiica mea în camera soţiei, căreia i-am împărtăşit noutăţile aflate.

Se arătă încîntată, dar nimic nu o făcu să încuviinţeze intenţia de a-mi cruţa nepotul, lucru pe care eu îl socoteam necesar.

— De ce te temi, mă întrebă dînsa, sau ce speri? De ce să-i mai îngădui nepotului tău să-şi facă speranţe? Cu cît te îndoieşti mai mult că va renunţa la sentimentele pe care a avut neobrăzarea să le nutrească pentru fiica ta, cu atit mai mult nu trebuie să te arăţi slab. Forţează, te rog, prilejul acesta, luîndu-i nădejdea. Astfel îl faci să înţeleagă cum stau lucrurile. Unui foc care nu mai e hrănit, flăcările ce le mai aruncă îi apropie doar sfîrşitul.

Simţeam tăria acestor gînduri şi eram foarte hotărît să grăbesc unirea lui de Beausson cu fiica mea. Voiam să-l chem numaidecît, pentru a-i împărtăşi hotărîrea pe care o luasem. Doamna însă mă înştiinţă că, nebănuind că ne va fi de trebuinţă la ţară, îl rugase să se întoarcă la Paris, pentru a-l primi pe fratele meu care trebuia să sosească în aceeaşi zi.

Am fost cu atît mai mîhnit de această plecare zorită, cu cît tînărul nu putea fi decît speriat de discuţia secretă ce-o avusesem cu fiica mea. Mă bucuram că la întoarcere îi voi spulbera temerile. Dar rînduiala treburilor lui de Beausson urma să-i întîrzie mulţumirea, pe care prietenia mea era nerăbdătoare să i-o aducă.

După cîteva ore, ne-am întors şi noi la Paris. Copiii, care ne însoţiseră în această călătorie, reveneau cu noi. Cel mare mă fermecase în timpul călătoriei. N-am văzut niciodată un tînăr atît de mulţumit de sine.

Mai băgasem de seamă că nu avusese niciodată o dispoziţie mai bună, mai veselă ca în zilele în care funcţionarii mei se duceau sau reveneau de la Paris. Mă gîndeam că avea vreo legătură de prietenie care-i înteţea entuziasmul de cîte ori primea scrisori. I-am vorbit ades, de mai multe ori, despre asta. Dar îmi răspundea de obicei glumind, şi, cum bucuria lui nu mă îngrijora, nu aveam de ce să stărui a-i afla motivul.

— Va veni curînd clipa, îmi spuse el în ziua plecării, cînd voi fi silit să-mi deschid sufletul în legătură cu asta.

Cum în purtarea lui nu vedeam nimic care să mă alarmeze, l-am lăsat în pace şi urmarea va arăta că nu greşisem. În fapt, iubea şi era iubit.

Această iubire merita asentimentul meu. Dar parcă era un făcut, în ciuda grijii cu care mă străduiam să dobîndesc încrederea copiilor şi a nepoţilor mei, cunoaşterea sentimentelor lor o datoram totdeauna altora.

Ajungînd la Paris, l-am găsit pe fratele meu care venea să se sfătuiască cu mine asupra căsătoriei fiului său, ofiţerul. Tînărul militar era demn de sprijinul pe care-l dădusem norocului lui. Fiindcă, dacă dai deoparte un orgoliu de nesuferit, era înzestrat cu o mie de calităţi, pe care numai acest singur defect avea uneori forţa să le umbrească.

M-am dus cu fratele meu la domnul d'Orsan, ca să obţin de la el lămuriri despre acest proiect. Domnul conte d'Orsan ne răspunse că ştie persoana de care era vorba. Domnişoara de Selinville era bogată şi drăguţă. I-am trimis deci nepotului meu consimţămîntul. Domnul d'Orsan, care trebuia să se întoarcă la regiment, se însărcină a i-l înmîna, asigurîndu-ne că prezenţa sa nu va dăuna treburilor tînărului. L-am rugat pe domnul conte ca la întoarcerea sa să-i aducă pe proaspeţii căsătoriţi la Paris, ceea ce ne-a făgăduit.

Această treabă nu era deplin încheiată şi m-am gîndit la mijloacele prin care să-i comunic lui de Beausson sentimentele fiicei mele şi hotărîrea pe care, de acord cu soţia mea, o luasem în legătură cu asta. Dar am aflat că însemnate treburi personale îl siliseră să plece în provincie şi că era aşteptat abia după cîteva zile.

În acest timp, mă miram că nu-l văd pe nepotul meu venind prin casă, mai cu seamă în timpul cît a stat tatăl său. De fapt, acest tată cumsecade, care-şi iubea sincer copiii, părea mîhnit că, de la sosirea lui, fiul abia îi acordase un sfert de oră. Simţeam tristeţea fratelui meu.

Dar aveam alte motive de îngrijorare în legătură cu acest tînăr, care mă neliniştea şi mai mult. Lipsa lui de Beausson mă punea în situaţia de a nu mă destăinui nimănui. În această stare, m-am decis să-i vorbesc deschis nepotului meu. Şi, pentru a ajunge la asta, am poruncit într-o zi să mă trezească în dimineaţa următoare atît de devreme, încît să-l găsesc încă în pat. Dorinţa mea fu împlinită.

— De ce te porți așa ? l-am întrebat. Nici taică-tu, nici eu nu te mai vedem. Ți-e rușine încă de-o patimă care te face să ne ocolești ?

— Nu, unchiule, mi-a răspuns. N-ar fi oare mai nimerit să mă cruți de un reproș a cărui singură scuză sînt farmecele verișoarei mele ? Sfaturile dumitale au făcut asupra mea o impresie de nu mă mai credeam în stare să le ascult. Îi dau dreptate fiicei dumitale. Îi sînt necredincios.

— A fi cu scaun la cap înseamnă să fii necredincios ? Dar dacă înțeleg bine sensul spuselor tale, o altă persoană te-a cucerit. Te iubește ?

— Da, unchiule, și fiul dumitale mai mare iubește în aceeași casă.

— Spune-mi și mie care sînt acele ființe care v-au fermecat pe unul și pe altul, și vei vedea din zelul cu care vă voi spori fericirea că, fără niște cauze extrem de puternice, nu m-aș fi împotrivit atunci primelor tale dorințe.

— Alegerea noastră se îndreaptă către domnișoarele de Fécour, îmi răspunse. Moartea mătușii lor le face imens de bogate. Vărul meu poate fi fericit. Eu însă, ce să sper ? Îl cunoașteți pe de Fécour, eu n-am nici avere, nici măcar un rost.

— Liniștește-te, i-am spus, n-am să precupețesc nimic pentru a te ști mulțumit. Ai portretul fiicei mele. Trebuie să mi-l înapoiezi. Îl datorez lui de Beausson pe care i-l dau de soț.

Nu șovăi să mi-l dea. Mi-a spus că portretul fusese copiat după cel pe care îl aveam în cabinet și pe care îl găsise din întîmplare. Îmi mărturisi că el îi scrisese fiicei mele. De frica de a nu-i displace însă, cît și de teama ca acest demers să nu ajungă la urechile mele, folosise pe cineva pentru transcrierea scrisorii.

Vă închipuiți lesne cît farmec avu pentru mine conversația asta. Îl regăseam pe nepotul meu așa cum îl doream. Speram să-l fac fericit. Părăsindu-l, l-am asigurat că mă voi strădui spre a-l hotărî pe de Fécour în favoarea lui.

L-am chemat pe fiul meu, care fără ascunzişuri îmi mărturisi pasiunea lui. Domnul şi domnişoara de Fécour îi dădeau asentimentul. După cîteva mustrări pentru discreţia nelalocul ei faţă de mine, l-am asigurat că voi fi totdeauna gata să-i împlinesc asemenea dorinţe îndreptăţite.

În timp ce-i vorbeam fiului meu de cîte trebuiesc rostuite pentru a-l vedea la casa lui, fu anunţat domnul de Beausson, care venea să mă înştiinţeze că încurcăturile unui proces important îl împiedicaseră să ne viziteze de la întoarcerea noastră.

— L-am cîştigat, adăugă el, şi va trebui să plec în provincie, pentru executarea sechestrului, care mă pune în posesia unei părţi din bunurile unchiului meu. Această favoare nu îmi este preţioasă decît în măsura în care îmi veţi permite să i-o ofer domnişoarei, fiica dumneavoastră. Mi-aţi îngăduit speranţa, binevoiţi a mi-o confirma.

N-am şovăit să-l încurajez pe acest îndrăgostit care se bucura de toată stima mea. Am fost chiar încîntat să-l văd pe fiul meu sărindu-i de gît şi tratîndu-l ca pe-un cumnat. Sensibilitatea fiului meu pentru fericirea unui prieten era dovada unei bunătăţi înnăscute.

Domnul de Beausson îmi ceru îngăduinţa de a le saluta pe soţia şi pe fiica mea. L-am condus în apartamentul soţiei mele şi am poruncit ca iubita lui să vină acolo.

— Domnul de la Vallée, zise domnul de Beausson soţiei mele, a binevoit să înlesnească o pasiune prea frumoasă ca să nu-mi fie frică să-i arăt ardoarea. O iubesc pe domnişoara, fiica dumneavoastră. Cîtă vreme am crezut că am un rival, de care recunoştinţa mă silea să iau seama, am păstrat tăcerea. M-am alarmat degeaba. Ştiu că am greşit. Şi, ca prim rod al cunoaşterii, cutez a vă ruga să-mi consfinţiţi speranţa !

— Fericirea fiicei mele, răspunse soţia mea, va fi totdeauna legea pe care o voi urma întru aşezarea ei. Ştiu că inima ei vă aparţine şi de aceea nu vă mai ascund nimic. Nu mă îndoiesc de statornicia ei, şi aceasta împlineşte speranţa pe care o nutreşti şi pe care, la rîndu-mi, vi-o împlinesc.

Începutul discuției acesteia legă o convorbire între fiica mea și iubitul ei, în care tot ce dragostea a putut născoci a fost risipit cu grația pe care două persoane vesele, spirituale și libere o pun în tot ce spun. De Beausson era disperat de a fi constrîns să plece. Dar trebuia s-o facă.

Cum îndrăgostiții erau gata să se despartă, m-am apropiat de fiica mea și i-am dat portretul ce mi-l înapoiase nepotul.

— Uite, ți-l dă înapoi, fata mea ! i-am spus. Faci ce vrei cu el. Înțelese de minune sensul vorbelor mele și pictura aceasta trecu de îndată în mîinile fericitului de Beausson care, îmbrățișîndu-ne pe toți, se duse să se pregătească de plecare. Ne promise că se va întoarce cît mai curînd. L-am asigurat că nu voi opune fericirii lui decît sorocul necesar rînduielilor.

I-am făcut cunoscute soției mele sentimentele fiului și nepotului nostru pentru domnișoarele de Fécour și, a doua zi după ce ne-am înțeles asupra măsurilor ce ar fi fost de luat, m-am dus în vizită la tatăl fetelor. Nu mi-a fost greu să hotărăsc cu el căsătoria fiului meu, dar însurătoarea nepotului era o treabă mai delicată.

După destule greutăți însă, ne-am învoit. M-am obligat să-i cedez fiului meu dobînda perceperii impozitelor, în folosul unirii lui cu domnișoara de Fécour, iar Fécour să-i dea același avantaj aceleia dintre fiice care se va mărita cu nepotul meu.

Odată hotărîtă această dublă învoială, ne-am pregătit pentru solemnitatea dublei căsătorii. Fiul meu locuind la mine, nepotul luă o casă unde îl chemă și pe fratele său. Acesta se întoarse la Paris cu soția lui, care adăuga farmecul ei nespus averii capabile să țină așa cum se cuvine un ofițer.

Bucuria mea era desăvîrșită ! Pornirea teribilă a nepoților mei spre înfumurare curmă însă toată dulceața clipei.

Nici nu sosise bine nepotul cel mic, că cei doi frați veniră să-mi facă o vizită. Dragostea nu-i îngădui tatălui lor să le aștepte omagiile ; el coborî în apartamentul meu ca să-i îmbrățișeze. Fratele meu și tatăl lor alergă spre

cei doi, dar ei abia binevoiră să răspundă avîntului său. Orbiți desigur de norocul ce dăduse peste ei, și comparînd broderiile care îi acopereau cu nobila simplitate a hainelor fratelui meu și tatălui lor, avură îndrăzneala să se facă aproape că nu-l cunosc.

Nu vă voi mai aminti de această întrevedere revoltătoare, despre care v-am dat o idee fugară la începutul primei părți a acestei cărți. Ciudățenia scenei nu mi-a permis să aștept să-i vină rîndul. Dealtfel, am drept scuză faptul că ea servea drept mărturie abuzurilor enorme pe care atunci le combăteam și rațiunea asta ajunge pentru a mă dezvinovăți de greșeala comisă, luînd-o înaintea timpului.

Mă voi mulțumi să spun aici doar că dacă tristețea pe care mi-a pricinuit-o rătăcirea acestor tineri nu s-a arătat atunci decît printr-o mulțime de ironii, am folosit acest ton pentru că era cel mai potrivit pentru a-i face să cunoască adevărurile îndreptate împotriva orgoliului, patima cea mai favorizată în acest secol.

Prin urmare, experiența m-a învățat că o abatere se corectează mai puțin repezindu-l pe cel care o face, decît mascînd înțelepciunea sub o glumă ușoară. Datoria pe care o călcaseră nepoții mei era prea sfîntă ca să nu încerc să-i readuc pe calea cea bună. Mințile lor agere și aprinse însă s-ar fi revoltat dacă-i brutalizam, în timp ce săgețile mele reci i-au trezit pe nesimțite.

Schimbarea asta însă fu de scurtă durată.

Nu-și consolidaseră încă averea, că își și schimbară numele și își lepădară totodată sentimentele firești.

Vederea tatălui lor îi umilea, deoarece el nu avea nimic fastuos.

Și eu îi necăjeam, pentru că prezența mea era dojana secretă a nevoii ce-o avuseseră de mine. Spun asta în treacăt, pentru a nu mai reveni.

Îi scrisesem lui de Beausson de fericirea cu care mă copleșea din nou norocul și mă măguleam că va veni la Paris pentru a-i fi martor. În ziua sărbătorii însă, am aflat că el căzuse grav bolnav. Oricît de mult m-a mîhnit această veste, m-am înțeles cu soția mea să nu tulburăm rînduielile făcute și să-i ascundem chiar fiicei mele acest accident.

Printr-o presimțire lăuntrică însă, ce pare a nu lipsi unei iubiri puternice, în timpul serbării care însoți dubla căsătorie, ea fu neatentă și melancolică. În ciuda tăcerii mele, ghici ceea ce-i ascundeam și teama de a nu o alarma prea mult mă sili s-o înștiințez de starea în care se afla de Beausson. Mă rugă să trimit cît mai repede pe cineva de încredere pentru a afla ceva sigur despre boala lui.

L-am rugat pe ofițer să-l însoțească pe tatăl lui, care se întorcea în Champagne și să nu-l părăsească deloc pe bolnav.

— Asigurați-l, i-am spus, că de îndată ce voi putea părăsi Parisul, voi merge eu însumi să-l văd și i-o voi aduce și pe stăpîna lui, dacă nu va putea veni pînă cînd plecăm.

Fratele meu și fiul lui se duseră. După cîteva zile, mi-au scris că, la sosirea lor, tînărul era într-o stare disperată. Veștile aduse despre statornicia fiicei mele și despre stăruința mea în bunătatea față de el au avut o astfel de înrîurire asupra sănătății lui încît, cu fiecare zi, își recăpăta puterile și nu încăpea îndoială că va fi curînd pe deplin restabilit.

După puțin timp ne îndreptarăm spre moșia mea care era vecină cu bunurile pe care tocmai le recăpătase domnul de Beausson. În ziua sosirii noastre, el veni la castel, unde se însură cu fiica mea. Dacă eu eram iubit în ținutul meu, numele lui era tot atît de îndrăgit. Asta făcu ca pompa acestei căsătorii să fie tot atît de solemnă pe cît o făcea cu putință locul.

Dacă ați urmărit cu atenție viața mea pînă acum trebuie să fi observat că am primit de la soartă avuții, fie meritate, fie cucerite. Nu m-am gîndit niciodată la mîna care le împarte, cui și cînd îi place. Trebuie oare să te miri de asta ? Izbit întruna de șirul neîntrerupt al prosperității, mintea mea era amețită. Nici nu avea răgaz să ia aminte la asta. Era timpul ca ceva nemaipomenit să mă readucă în simțiri ; eram prea fascinat de-un farmec mereu renăscut, pentru a fi liber să văd. Îmi trebuie ceva

deosebit, care să-mi deschidă ochii. Ceea ce am și aflat : iată, izvorul adevăratei mele fericiri.

Îmi mai rămăsese de chivernisit un fecior care mergea pe șaisprezece ani. Calitățile lui erau mărginite, dar un spirit just, o cugetare temeinică, un caracter serios, dincolo de orice distracție, mă încîntau. Aveam mii de planuri pentru el. M-am gîndit că, după ce rostuisem pe fratele și pe sora lui, era timpul să i le împărtășesc, ca să fiu pe potriva înclinației lui.

— Fiule, i-am spus într-o zi, ai rămas singurul de care se cuvine să am grijă. Bunurile pe care trebuie să ți le las îți asigură o stare îmbelșugată pe care nici chiar lenea n-o poate păgubi. Dar ce e un leneș ? Un cetățean nefolositor, o povară ce îngreuiază pămîntul, pe sine însuși și pe alții. Asta e ideea ce trebuie să ți-o faci despre unul care-și petrece tinerețea fără să facă nimic. Nu mă gîndesc la vîrsta ta. Eu n-am fost sortit ca tine unor mari funcții. Nu m-am format la vreme și cît m-a costat să încep cu primele cunoștințe despre toate, într-un timp cînd ar fi fost necesar să știu totul ! Instruit de experiență vreau să te îndrumez mai bine. Alegeți ce-ți place : Finanțele, Justiția, Milităria, mi-e totuna. Vreau să-ți cunosc însă alegerea.

— Aș fi dorit să-ți fac voia, tată, îmi răspunse el, dar cu regret mă văd silit să mă depărtez de ea. Numai respectul m-a constrîns pînă acum să tac. Și mama, confidenta înclinațiilor mele, m-a sfătuit să mă abțin de la a-ți destăinui dorințele mele. Știu că norocul îmi poate fi de folos, dar avuțiile nu mă ispitesc. Dragostea pămîntească nu are nici ea putere asupra sufletului meu. Numai însingurarea și celibatul mă atrag.

— Ce spui ? Cum, și maică-ta se învoiește cu ideile tale ? Dar, fiule, cunoști bine acest fel de viață, în care omul aparține cu totul situației alese și altora, iar în ce-l privește nu face decît să se chinuiască ? El nu se poate învinge decît punîndu-și necontenit piedici și, dacă se îndoiește, devine un nenorocit. Mii de noi pericole se vor perinda și vor părea că se ridică în calea ta. Virtuțile, oricîte la număr, te vor sprijini cu greu, în vreme ce pînă și cel mai mic defect te va da peste cap. Într-un cuvînt,

consideră mînăstirea ca pe-o mică lume cu atît mai primejdioasă, cu cît e mai închisă. Tulburările, frămîntările, patimile lumii, pe care se pare că vrei să le ocolești îngropîndu-te în mînăstire, se înmulțesc și încolțesc acolo cu atît mai multă putere cu cît sînt mai învăluite. Invidia se ascunde acolo, ca la curte, sub acoperămîntul prieteniei, ambiția se pitește sub masca umilinței. Totul e prefăcătorie, totul e viclenie acolo, ca și în lume. Hai, să zicem că s-ar putea să nu ajungi la aceste extreme, dar dacă ai fericirea să le ocolești, ești sigur că n-ai să le simți furia ? Omul e om oriunde. Iată la ce trebuie să te gîndești. Slăbiciunea e nelipsită ființei lui. Defectele pe care nu le vei afla în tine trebuie să-ți suscite teamă de urmările ce le pot produce în alții împotrivirea ta. Cumpănește bine asupra acestor gînduri, dragul meu fiu. Numai dragostea mi le dictează. Dar să nu crezi că voi avea pretenția vreodată să-ți stingheresc înclinațiile. Sfătuiește-te cu mama ta, întreab-o singur, și voi încuviința tot ce ți se va părea potrivit să-ți aducă fericirea pe care ți-o doresc.

Am fost ades ispitit, în ciuda făgăduielilor mele, să-l abat pe fiul meu de la o hotărîre care mă făcea să tremur.

Nimic nu putu să-i schimbe sentimentele. Am fost, așadar, silit să-l las să plece și, după puțin, începu ucenicia monahicească. Prietenia pe care am avut-o totdeauna pentru copiii mei mă făcu să-mi petrec anul acela la țară. Mă duceam ades să-l văd și întruna îl făceam să cîntărească primejdiile pe care le vedeam în proiectul ce-l puneam pe seama încăpățînării. E adevărat că legăturile pe care le-am avut în acest răgaz cu călugării m-au făcut aproape să-mi schimb sentimentele în privința lor.

Datorez chiar discuției cu ei cîteva neînsemnate reflecții asupra primilor mei ani. Dar pînă la urmă m-am împotrivit tot atît de îndîrjit țelului fiului meu, care făcea jertfelnica sa ucenicie cu o mărinimie care miră, și cuceri deopotrivă cinul monahal.

Strînsesem familia spre a fi de față la ceremonia călugăririi. Domnul d'Orsan avu bunătatea să ni se ală-

ture cu familia sa şi, deşi nimeni nu şi-a putut reţine lacrimile văzînd tinereţea şi frumuseţea victimei, fiul meu găsi curînd în tăria lui mijlocul de a le şterge. Abia după ceremonie se lăsă şi el în voia firii, dar şi asta numai în clipa plecării.

M-am întors la moşie, unde, plin de gîndurile stîrnite de acest spectacol, începui să-mi îndrept cu seriozitate ochii asupra nesimţirii în care trăisem pînă atunci, în privinţa mîntuirii sufletului. I-am înţeles însemnătatea văzînd unde îl dusese acest temei pe fiul meu. Aş fi voit să mă pot hotărî a vieţui lîngă acest copil drag. Am înţeles că apropierea lui mi-ar fi de folos şi simţeam chiar că prezenţa lui mi-era necesară. Dar nu îndrăzneam să-i propun soţiei mele să se îngroape în provincie.

Ne-am întors cu toţii la Paris. Am isprăvit de rînduit treburile cu copiii mei. Îi vedeam pe toţi într-o situaţie fericită, şi pe mine într-un deplin belşug şi slobod de orice povară. Încă nu încheiasem toate socotelile, cînd ideea de a mă retrage veni să mă chinuiască din nou. Totul mă împingea la a o împlini. Soţia mea îmi părea singura piedică de netrecut. Mă temeam că, crescută în lumea mare, va privi proiectul meu ca pe-o nebunie mai mult de dispreţuit decît de urmat. Dar mi-era scris ca dragostea şi norocul să se unească spre folosul meu, în cele mai mici lucruri, pentru a-mi îndeplini dorinţele.

Nu îndrăzneam, aşadar, să-mi dezvălui gîndurile, cînd scumpa mea soţie, văzîndu-mă într-o zi mai mohorît ca de obicei, crezu nimerit să mă întrebe de ce. Şovăiam şi, purtat de temerile care-mi creşteau pe măsură ce ea stăruia mai mult, cred că aş fi refuzat-o dacă lacrimile ei nu m-ar fi silit să rup tăcerea.

— Iubita mea nevastă, ai milă de tulburarea mea şi nu mă sili să ţi-o destăinui. Cunoaşterea ei nu-ţi va aduce decît suferinţă. Îmi eşti la fel de dragă, te iubesc cu aceeaşi căldură...

— La ce bun acest început şi ce-mi vesteşte ? Te îndoieşti de dragostea mea ? O pot bănui pe-a ta ? Atunci de ce nu mai sînt demnă de încredere ?

— O ai întreagă, i-am răspuns, şi dacă aş putea înmulţi dovezile pe care le ai despre consideraţia ce ţi-o

port, aş face-o cu plăcere. Dar să-ţi spun : chiar această consideraţie mă chinuieşte astăzi. Obişnuită să faci parte din lumea aleasă, tu trebuie să trăieşti acolo, iar pe mine singurătatea începe să mă ispitească. Îmi contemplu repeziciunea cu care norocul m-a covîrşit cu daruri. M-a surprins şi, uimindu-mă, mi-a smuls toată admiraţia. Numai admiraţia asta avu pînă acum toată încuviinţarea şi recunoştinţa mea. Nu le-am înălţat mai sus. Fapta curajoasă pe care fiul meu a făcut-o mi-a deschis ochii. El a adus în sufletul meu un fel de tulburare, al cărei sfîrşit nu-l pot prevedea. Cred că întrevăd ce îmi cere cerul şi-aş vrea să îndeplinesc. Zarva şi tumultul oraşului îmi par mai puţin potrivite decît liniştea blîndă pe care o poţi gusta la ţară. Şi, deşi doresc a trăi în provincie, teama că asta nu-ţi va plăcea sau te va stingheri mă ţine la Paris.

— Nu, dragul meu, îmi vorbi minunata mea soţie. Intenţia pe care o ai nu mă supără. Oriunde vei fi, fericirea îmi va fi deplină.

Am rugat-o să nu treacă peste dorinţele ei pentru un om care nu va cunoaşte niciodată altă fericire decît cea pe care o va împărţi cu ea.

Dar mi-a mărturisit că şederea la oraş nu o ispitise niciodată, şi că, în timpul văduviei, locuia mai tot timpul în provincie (ceea ce se potrivea pe deplin cu vizitele rare la care mă obligaseră lipsurile ei dese dinainte de căsătoria noastră).

Ne-am înţeles, aşadar, şi, după ce am lăsat fiului meu mai mare casa, fiu care preluase deja slujba mea, ne-am îndreptat spre acel loc unde de mai mult de douăzeci de ani ducem o viaţă fericită şi liniştită.

Îmi văd familia prosperînd cu fiecare zi şi mărindu-se. Domnul d'Orsan, făuritorul soartei mele, are bunătatea să vină des să ne viziteze. Fermecătoarea doamnă de Dorville, cu care s-a însurat, e nedespărţită de soţia mea, şi în această încîntătoare ambianţă gustăm o fericire pe care n-am aflat-o niciodată în tumultul lumii mari.

Aici mi-am început *Memoriile*. Aici le continui cu aceeaşi sinceritate. Dacă mi-ar fi fost cu putinţă să nesocotesc adevărul aş fi încercat să ascund publicului nerecu-

noștința nepoților mei care, fără a respecta legile firii și nici pe cele ale onoarei, nu-l recunosc pe tatăl lor și au uitat de binefacerile unchiului. Această încercare, oricît de dureroasă ar fi, nu-mi tulbură liniștea. Am oftat din cauza lor, fără să mă frămînt. Trebuie să recunosc : nimeni n-a împins norocul mai departe. Dar ce eram atunci ? O inimă stăpînită de ispite care nu-și dădea seama de nenorocire, pentru că n-o lua în seamă. Aici însă, dorințele-mi sînt înăbușite și sînt mulțumit că îmi văd limpede fericirea. Este, cred, singura bucurie ce-l poate satisface pe omul cu adevărat cuminte și cu judecată.

Sfîrșit

Lector : MIHAELA CIUNCAN
Tehnoredactor : NICOLAE ȘERBĂNESCU

Tiraj 50 130 broșate. Bun de tipar 5.08.1976. Coli tipar 24.

Comanda nr. 60 219
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
București — Piața Scînteii nr. 1,
Republica Socialistă România

...Marivaux este un teoretician și un filosof mult mai pătrunzător decît s-ar fi crezut sub înfățișarea sa cochetă.

Sainte-Beuve

...Epoca sa nu l-a înțeles; posteritatea l-a gustat, dar a fost nevoie de mai mult de un secol pentru a fi așezat la locul ce i se cuvenea.

Philippe Van Thieghem

Lei 14

CW

Editura Univers